

พระนเรศวร : วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์แห่งกองทัพบกไทย

นาย เฉลิมพล แซ่กิ้น

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

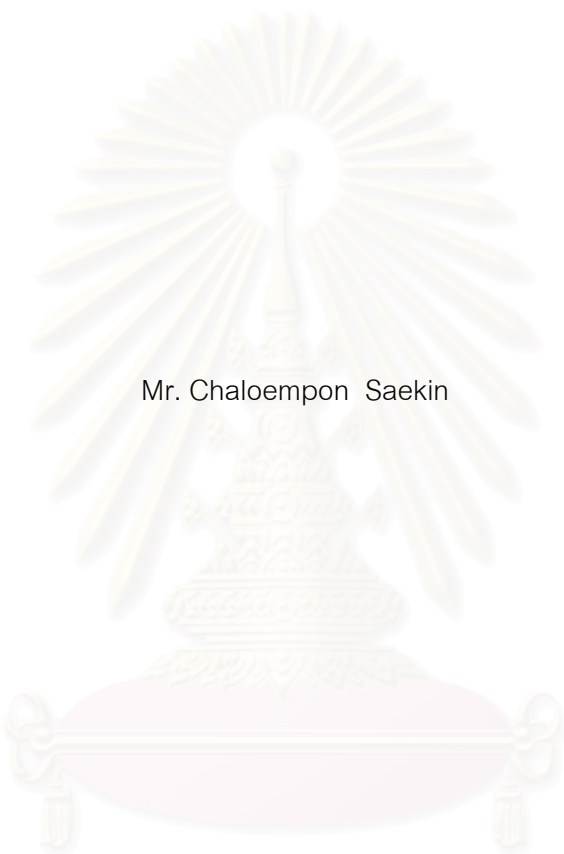
สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

KING NARAESUAN : THE TRANSFORMATION FROM THE PAST DISCOURSE TO THE
SYMBOLIC DISCOURSE IN THE ROYAL THAI ARMY.

Mr. Chalobempon Saekin

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

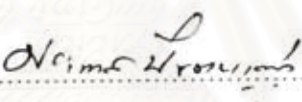
Copyright of Chulalongkorn University

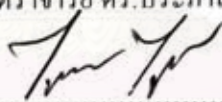
หัวข้อวิทยานิพนธ์	พระนเรศวร : วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิง สัญลักษณ์แห่งกองทัพบกไทย
โดย	นาย เฉลิมพล แซ่กิ้น
สาขาวิชา	การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์.ดร.ไชยันต์ ไชยพร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร. บัณฑิต จันทรโรจนกิจ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สุเนตร ชุตินทรานนท์)

เฉลิมพล แซ่กั้น : พระนเรศวร : วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์
แห่งกองทัพบกไทย. (KING NARAESUAN : THE TRANSFORMATION FROM THE
PAST DISCOURSE TO THE SYMBOLIC DISCOURSE IN THE ROYAL THAI
ARMY.) อ. ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ไชยันต์ ไชยพร, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ ,
146 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงเรื่องราวของพระนเรศวรในฐานะที่เป็น
สัญลักษณ์ทางอำนาจของกองทัพบกไทย โดยมีสมมติฐานเบื้องต้นต่อการศึกษางานชิ้นนี้ว่า เรื่องราว
หรือวาทกรรมของพระนเรศวรนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมืองในแต่ละยุคสมัย

ในการศึกษานั้นก็จะใช้วิธีการที่เรียกว่า Genealogy ของ Michel Foucault ซึ่งก็คือการสืบ
ย้อนเรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรลงไปว่าก่อนที่จะกลายมาเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจของ
กองทัพบกนั้น ในอดีตเรื่องราวของพระนเรศวรได้ถูกสร้าง ถูกผลิต ให้มีภาพลักษณ์สู่สังคมเช่นไร โดย
ผู้ใด เพื่อหวังประโยชน์อันใด และภายหลังจากการศึกษาก็ปรากฏว่าเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นได้ถูก
ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยผู้ที่ครอบครองอำนาจการปกครองหรือชนชั้นนำจะเป็นผู้กำหนดและ
สอดแทรกคตินึกเข้าไปในเรื่องราวของพระนเรศวรในลักษณะที่ตนปรารถนา ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าว
นี้ก็มีมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงยุคสมัยที่กองทัพบกที่กองทัพบกขึ้นมากุมอำนาจการปกครองประเทศและ
แม้แต่ในยุคปัจจุบันก็ตาม

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การปกครอง.....
สาขาวิชา การปกครอง.....
ปีการศึกษา 2550.....

ลายมือชื่อนิติศ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4881110524 : MAJOR GOVERNMENT

KEY WORD: KING NARAESUAN

CHALOEMPON SAEKIN : KING NARAESUAN : THE TRANSFORMATION FROM
THE PAST DISCOURSE TO THE SYMBOLIC DISCOURSE IN THE ROYAL
THAI ARMY. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.CHAIYAN CHAIYAPORN,Ph.D.,
THESIS COADVISOR : PANDIT CHANROCHANAKIT,Ph.D, 146 pp.

The main objective of this dissertation is to view the stories of king Naraesuan as symbolic power in the Royal Thai army. The fundamental hypothesis of this study is the stories or discourses of king Naraesuan have been periodically transforming with respect to the sociological and political context in each era.

The methodology employed in this study is called Genealogy of Michel Foucault. It is, in other word, to trace back into the stories or discourses of King Naraesuan of how their identities have been produced and developed into the society and for whom and of what expectation on their exercises. It is shown after the study that the stories of King Naraesuan have been modified era by era by the power-possessing persons or elites determining and inserting principles into the stories to meet their desire. Such phenomenon has existed up until the present era when the Royal Thai Army has seized the political power.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department Government.....
Field of study Government....
Academic year 2007.....

Student's signature..... *Chaloemporn Saekin*
Advisor's signature..... *Chaiyan Chaiyaporn*
Co-advisor's signature..... *Pandit Chanrochanakit*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ก็ด้วยความอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้เขียนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ ผู้ที่ช่วยแนะนำและเปิดโลกทัศน์ของผู้เขียนเกี่ยวกับพระนเรศวรเสด็จใหม่ และ ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่คอยให้คำปรึกษาและเป็นห่วงเป็นใยในการจัดทำวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนตลอดมา ซึ่งผู้เขียนก็ขอขอบคุณท่านทั้งหลายมา ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ นาย ช้วนเหลียง แซ่กิ้น บิดาผู้ล่วงลับของผู้เขียน ท่านได้จากผู้เขียนไปก่อนที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเสร็จประมาณหนึ่งปี แม้ท่านจะไม่ได้ได้เห็นความสำเร็จครั้งนี้ แต่ผู้เขียนก็หวังว่าท่านจะได้รับรู้และรับทราบถึงความรัก ความขอบคุณที่ผู้เขียนส่งไปให้รวมทั้ง นาง น้อย ไพบรราช มารดาผู้คอยให้กำลังใจ สนับสนุน และเข้าใจผู้เขียนตลอดมา จนทำให้ผู้เขียนสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆจนผ่านพ้นมาได้ด้วยดี

ท้ายที่สุดนี้ผู้เขียนต้องขอขอบคุณสถาบันพระปกเกล้าที่ให้ทุนสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 สมมติฐานในการศึกษา.....	13
1.3 วิธีการศึกษา.....	14
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
1.5 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	14
1.6 ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	15
1.7 ขอบเขตการศึกษา.....	15
2. แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ประกอบในการศึกษา.....	16
2.1 แนวคิดเรื่องวาทกรรมและวงศาวินิจฉัยของฟูโกต์.....	16
2.2 วงศาวินิจฉัยของ ฟูโกต์ (Genealogy).....	22
3. พระนเรศวรในยุครัตนโกสินทร์ต้นราชวงศ์ที่มาจากวาทกรรมพระนเรศวรในปัจจุบัน.....	28
3.1 พระนเรศวรในพระราชพงศาวดารของรัฐจารีต.....	30
3.2 พระนเรศวรในจารีตการบอกเล่า.....	51
4. พระนเรศวรในยุครัตนโกสินทร์ กับพระพักตร์ที่ถูกแปรไป.....	59
จากพระเจ้าจักรพรรดิราชสู่มหาบุรุษกษัตริย์แห่งชาติไทย	
5. กองทัพบกและพระนเรศวร กับการเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพแห่งชาติ.....	103
ผู้ควบคุมอำนาจการเมืองการปกครองไทย	
5.1 วันกองทัพบก : วันกองทัพแห่งชาติ.....	107
6. บทสรุป : การดำรงอยู่ของวาทกรรมพระนเรศวรมหาราชในสังคมไทย.....	129
6.1 พระนเรศวรกับการดำรงอยู่ในสังคมไทย.....	137
ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....	141
รายการอ้างอิง.....	142

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

พระนเรศวร : วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์แห่ง กองทัพบกไทย

ที่มาและความสำคัญ

วาทกรรมเกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นอยู่ภายใต้การรับรู้ของประชาชนชาวไทยมาเป็นเวลานาน และวาทกรรมดังกล่าวที่ว่านั้นนั้นก็ถือเป็นวาทกรรมหลักแห่งชาติที่ถูกวางตำแหน่งแห่งที่ให้เป็นวาทกรรมประวัติศาสตร์ชาติที่คนไทยทุกคนพึงที่จะรับรู้และเข้าใจว่าวาทกรรมนี้คือสิ่งที่ช่วยบอกถึงรากเหง้าแห่งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่า วาทกรรมพระนเรศวรนี้ นั้นได้ถูกสร้าง ผลิตซ้ำ และใช้โดยผู้ปกครองมาเป็นเวลานาน วาทกรรมนี้เป็นวาทกรรมที่สามารถส่งผลสะท้อนหรือส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในวงกว้าง ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกถ้าหากปรากฏว่าผู้ปกครองในยุคสมัยหลังแม้จะไม่ใช่อำนาจกษัตริย์ก็มีการยึดโยงวาทกรรมดังกล่าวให้เข้ากับ สถานภาพ และมิติตามความเกี่ยวพันทางอำนาจเข้ากับสถาบันของตนเอง

กองทัพบกถือเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับมิติทางอำนาจ และการเมืองในสังคมไทย นับตั้งแต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย พ.ศ. 2475 แม้ว่าเริ่มแรกกองทัพบกอาจจะไม่สามารถครอบครองอำนาจในการปกครองได้ทั้งหมด แต่ในระยะเวลาต่อมาหลังจากผ่านพ้นเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันที่กองทัพเรือถูกลดบทบาททางการเมืองลงแล้ว กองทัพบกก็ได้เริ่มขึ้นสู่สถานะของผู้ปกครองที่ครอบครองอำนาจทางการเมือง ขณะเดียวกันนั่นเอง วาทกรรมพระนเรศวรที่ในอดีตเคยอยู่ในสถานะที่กษัตริย์สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองกับบริบททางการเมืองในขณะนั้น ก็ถูกกองทัพบกยึดโยงนำเข้ามาใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานภาพของกองทัพที่มีความชอบธรรมในการครอบครองอำนาจ และมีสถานะที่เหนือกว่ากองทัพเรือหรือกองทัพอากาศและตำรวจ ในขณะนั้น

นอกจากนี้พระนเรศวรก็ยังถูกกองทัพบกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่กองทัพบกใช้ในการต่อต้านอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งในขณะนั้นก็คือ ภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์นั่นเอง ดังนั้นเราจึงจะเห็นได้ว่ากองทัพบกมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะเชื่อมโยงสถานะของตัวสถาบันให้เข้ากับ

พระนเรศวร เช่น มีการประกาศวันกองทัพ ว่าเป็นวันที่ 18 มกราคม ของทุกปี (เพราะวันดังกล่าวในประวัติศาสตร์เท่าที่มีการคำนวณกันคือวันที่พระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีและมีชัยเหนือพระมหาอุปราชนั่นเอง) มีความพยายามในการที่จะแสดงว่ากองทัพของพระนเรศวรในอดีตนั้นก็ ได้กลายมาเป็นกองทัพบกแห่งราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน ดังนั้นกองทัพบกจึงมีความสำคัญและหน้าที่ที่สำคัญที่จะต้องดำรงและปกป้องไว้ซึ่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยทำให้สถานการณ์ของกองทัพบกโดดเด่นกว่าเหล่าทัพอื่น ๆ นั้นเอง

เดิมทีเดิยผู้เขียนมีสมมติฐานก่อนการค้นคว้าข้อมูลว่าทกกรรมพระนเรศวรในช่วงต้นของรัตนโกสินทร์ว่า วาทกรรมเกี่ยวกับพระนเรศวรไม่น่าจะมีปรากฏชัดเจนและมีความสำคัญมากเท่าใด แต่หลังจากได้ทำการศึกษาค้นคว้าแล้วนั้นก็ปรากฏว่าวาทกรรมพระนเรศวรนั้น ได้ถูกหยิบยกเข้ามาใช้ในแวดวงการปกครองแล้วโดยสถาบันกษัตริย์ แต่การนำวาทกรรมดังกล่าวเข้ามาใช้ในบริบท ณ ช่วงเวลาดังกล่าวนั้น มีความแตกต่างจากในยุคสมัยปัจจุบันเป็นอันมาก แต่ผู้จัดทำก็ยังไม่ขอขยายในรายละเอียด ณ ตอนนี้อย่างไร แต่เพียงจะให้ภาพเพียงคร่าว ๆ เท่านั้น กล่าวคือ

จากการศึกษา พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ พระราชพงศาวดารฉบับพระพันรัตน์ (ร.1) พระราชพงศาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (ร.3) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ร.4) ในส่วนของวาทกรรมที่ได้กล่าวถึงพระนเรศวรทุกฉบับมีเนื้อหาสอดคล้องต้องกัน มีความเหมือนกันทางด้านเนื้อหาสาระสำคัญ เช่นมีเขียนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการทหาร การสงครามกับอาณาจักรต่างๆ ตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์ก็ได้แสดงความสามารถในเชิงการสงครามตั้งแต่อยู่ในสมัยแผ่นดินของพระมหาธรรมราชา(พระราชบิดาของพระนเรศวร) มีการเขียนถึงความอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นที่แสดงให้เห็นถึงอิณิหาร หรือ บุญญาธิการของพระนเรศวร เป็นต้น โดยเนื้อหาในพงศาวดารที่ผู้เขียนได้ศึกษานั้นไม่ได้แตกต่างกันในแต่ละฉบับ ส่วนที่มีแตกต่างอยู่บ้างก็เป็นเพียงปีศักราชที่มีการบันทึก บางฉบับอาจมีไม่ตรงกัน หรืออาจมีความแตกต่างในชื่อสถานที่ที่บางครั้งอาจมีชื่อเรียกที่ผิดเพี้ยนออกไปบ้าง มีความแตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อย เช่น จำนวนทหารในการรบ หรือชื่อของแม่ทัพนายกองที่ผิดเพี้ยนกันไปบ้าง เป็นต้น ส่วนในด้านเนื้อหาหลักหรือเหตุการณ์หลักที่เขียนไว้ในพงศาวดารล้วนปรากฏออกมาอย่างเดียวกัน

จากการที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่าเดิมทีเดิยผู้จัดทำคาดการณ์ว่าในช่วงเวลาที่ทำการศึกษานี้(ต้นรัตนโกสินทร์) วาทกรรมพระนเรศวรไม่น่าปรากฏหรือถูกนำมาใช้มากเท่าใด แต่จากข้อมูลที่ปรากฏกลับผิดคาด คือได้ปรากฏหลักฐานเป็นที่ชัดเจนว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1 กลับเกิดทุนและให้ความสำคัญต่อพระนเรศวรเป็น

อย่างมาก จากหลักฐานที่ปรากฏก็คือในสมัยนั้น ร.1 ได้โปรดให้มีการจำลองศาสตราวุธ และ เครื่องใช้บางประการของพระนเรศวรขึ้น เช่น มีการจำลองพระมาลาเบี่ยง(ในพงสาวดารระบุว่า เป็นพระมาลาที่พระนเรศวรทรงสวมใส่ขณะออกรบในคราวกระทำการยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่า) จำลองพระแสงดาบคาบค่าย(เป็นพระแสงที่พระนเรศวรทรงคาบแล้วปีนบันได เพื่อจะเข้าทำการปล้นค่ายพม่า) พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง(เป็นพระแสงปืนที่พระนเรศวรใช้ยิงข้ามแม่น้ำสะโตงไปถูกสุรกรรมาแม่ทัพของพม่าตาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลในพระนเรศวร ทั้งนี้เพราะในพงสาวดารระบุว่าแม่น้ำสะโตงนี้กว้างใหญ่มากทหารทั้ง 2 ฝ่ายไม่สามารถยิงปืนถึงกันได้ แต่พระนเรศวรกลับสร้างความอัศจรรย์ยิงปืนข้ามไปแล้วสามารถสังหารแม่ทัพของพม่าได้ นั่นเอง) จำลองพระเต้าทักยีโถก(ที่พระนเรศวรใช้หลังน้ำเพื่อประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อกรุงหงสาวดี ณ เมืองแครง) เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากหลักฐานดังกล่าวนี้ก็พอช่วยให้เราเห็น ความสำคัญของวาทกรรมพระนเรศวรในสมัย ร.1 ได้

ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาของ วินัย พงศ์ศรีเพียร (อาจารย์ประจำคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย) ก็ช่วยทำให้เราเห็นถึงความสำคัญของวาทกรรมดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ วินัย ได้ตั้งคำถามเบื้องต้นเอาไว้ในการอภิปรายเนื่องในวันที่ระลึกถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2533(เป็นวันครบรอบการครองราชย์ครบ 400 ปีของพระนเรศวร) ว่า ราชสำนักรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ให้ความสำคัญแก่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากน้อยเพียงใด? ซึ่ง วินัย กล่าวว่าเราสามารถหาคำตอบนี้ได้อย่างกว้างๆโดยพิจารณาจากพระราชพงสาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์(ที่ตีพิมพ์แล้ว) โดย วินัย ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ชำระพงสาวดารฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์อยุธยาทั้งสมัยด้วยความยาว 655 หน้ากระดาษ แต่กล่าวพรรณนาถึงรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชและรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ยาว 187 หน้ากระดาษ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรเพียงพระองค์เดียวในสองรัชกาลกินเนื้อที่ราวร้อยละ 30 ของทั้งหมด และหากรวมเรื่อง สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเข้าไปในโครงสร้างของประวัติศาสตร์การเสวยกรุง ครั้งที่ 1 และการ กอบกู้อิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็มีความยาวไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 เลยทีเดียว (วินัย พงศ์ศรีเพียร ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์, 2533 : 63)

นอกจากนี้ วินัย ก็ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ชวนให้ สันนิษฐานว่า บางทีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ อาจจะทรงพิจารณาว่าแท้ที่จริงแล้วบทบาทพระราชภารกิจของพระองค์เองและสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในการกอบกู้เอกราชของไทยมีลักษณะเช่นเดียวกันกับ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถเมื่อสองศตวรรษก่อนหน้านั้น ยิ่งกว่านั้นการกอบกู้อิสรภาพของไทยจากพม่าได้นำไปสู่การสถาปนาราชวงศ์ใหม่ คือ ราชวงศ์สุโขทัยในสมัยอยุธยาตอนกลางและราชวงศ์จักรีในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เพราะฉะนั้นการฉายภาพอดีตสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงต้องสะท้อนให้เห็นการ รมรงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ที่ถูกสอดแทรกด้วยจิตใต้สำนึกเข้าไปในพระราชพงสาวดารฉบับพิสดารที่แต่งเสริมขึ้นใหม่ สำหรับเครื่องราชูปโภครัชกาล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น พระมาลาเบี่ยง พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง และพระ เค้าทักษิโณทกที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงให้ทำจำลองขึ้นใหม่นั้น ไม่เพียงแต่แสดงถึงความสำคัญที่ราชสำนักสมัยหลังให้แก่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องยืนยันความมีศรัทธาเชื่อถือในรายละเอียดของพระราชพงสาวดาร ด้วย ” (วินัย พงศ์ศรีเพียร ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์ , 2533 : 63)

จากข้อมูลข้างต้นนั้น ก็ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นมีความสำคัญต่อ สถาบันการปกครองมากโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงทำให้มีการชำระพงสาวดารขึ้นมาและ เขียนอธิบายถึงเหตุการณ์ในสมัยพระนเรศวร ได้ค่อนข้างละเอียดชัดเจน มีการอธิบายภาพเหตุการณ์ ได้ดี ซึ่งทำให้ สุเนตร ชุตินธรานนท์ ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า อาจเป็นเพราะหลังจากการเสียกรุงฯ ครั้ง ที่ 2 นั้นอาณาจักรได้ถูกพม่าเผาทำลาย และสงครามครั้งนั้นสร้างความเสียหายและภาพแห่งความ ย่อยับให้แก่บ้านเมืองอย่างมากดังนั้นการชำระพงสาวดารโดยมีการเขียนถึงชัยชนะที่อาณาจักร อยุธยาเคยมีเหนือหงสาวดีหรือพม่าอย่างยิ่งใหญ่ในสมัยพระนเรศวรนั้นจึงมีความจำเป็น ใน ขณะเดียวกันภาพเหตุการณ์ความพ่ายแพ้ครั้งเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 แม้เวลาจะผ่านมาไม่นานแต่ก็ไม่ได้ รับการอธิบายอย่างละเอียดทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาพความขมขื่นครั้งที่ถูกทำลายอย่างย่อยยับนั่นเอง โดย สุเนตร มองว่าการเขียนถึงเหตุการณ์การเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 นั้นมีความ “กระต่อนกระแต่น” ใน การให้ภาพอธิบาย ซึ่งแตกต่างจากการให้ภาพของพระนเรศวรที่สามารถทำได้อย่างชัดเจน

(สุเนตร ชุตินธรานนท์ ,2534 : 71)

หลังจากที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นแล้วก็ทำให้เราสามารถพิจารณาได้ว่า วาทกรรมพระนเรศวรในยุครัฐชาติมีความแตกต่างไปจากวาทกรรมพระนเรศวรในยุครัฐจารีต ดัง เห็นได้จากในส่วนของพงสาวดารฉบับที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 1 และพงสาวดารฉบับที่เกิดหลังจากนี้ นั้น (พงสาวดารกรุงศรีอยุธยามีการเขียนถึงเพียงแค่นี้ในสมัยรัชกาลที่ 4) ต่างก็มีรายละเอียดใน พงสาวดารในส่วนที่เกี่ยวกับพระนเรศวรเหมือนกันแทบทั้งสิ้น และสิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนพบก็คืออคติคิด เกี่ยวกับวาทกรรมพระนเรศวรในตอนต้นรัตนโกสินทร์ที่มีความแตกต่างกับวาทกรรมพระนเรศวร

ในยุคปัจจุบัน กล่าวคือในสิ่งที่พงศาวดารผลิตสร้างวาทกรรมพระนเรศวรนั้นคือการแสดงให้เห็นวีรกรรมที่กล้าหาญและภาพของวีรกษัตริย์ที่มีความองอาจเชี่ยวชาญในการศึกสงคราม และสิ่งที่ปรากฏในวาทกรรมพงศาวดารนั้นคือไม่มีคติเกี่ยวกับความเป็นชาติ(ไทย) ไม่มีคติแบ่งแยกความเป็นไทย กับความเป็นพม่าเหมือนดังในวาทกรรมในยุคปัจจุบัน อย่างชัดเจน วาทกรรมในพงศาวดารสะท้อนให้เห็นว่า สังคมอยุธยา ณ ขณะนั้นไม่ได้มีเอกภาพมั่นคงและมีสำนึกชาติไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังเช่น เราสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระราชบิดาของพระนเรศวร(พระมหาธรรมราชา) กับพระเจ้าหงสาวดี(บุเรงนอง) ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น พระมหาธรรมราชาเองก็เป็นผู้ให้การช่วยเหลือบุเรงนองในการยกทัพเข้ามาช่วยตีกรุงศรีอยุธยา เป็นผู้วางกลยุทธ์ส่งใ้ศึกเข้าไปเพื่อทำให้การป้องกันอาณาจักรอยุธยามีความอ่อนแอจนทำให้บุเรงนองสามารถยึดกรุงศรีอยุธยาได้คราวเสียกรุงครั้งที่ 1 และหลังจากนั้นบุเรงนองก็แต่งตั้งให้พระมหาธรรมราชาเป็นผู้ครองกรุงศรีอยุธยาต่อไป โดยอยู่ในสถานะของการเป็นประเทศราชของพม่านั้นเอง ซึ่งหากเราพิจารณาแล้วก็จะเห็นได้ว่าผู้เขียนพงศาวดารไม่ได้รู้สึกสำนึกว่าการกระทำของพระมหาธรรมราชาในการเข้าร่วมกับพม่านั้นเป็นเรื่องผิดที่น่าประณามแต่อย่างใด ไม่มีการระบุว่านั่นคือการขายชาติหรือทรยศต่อแผ่นดิน ถือเป็นเรื่องปกติของการปกครอง และการศึกสงคราม ดังนั้นการกล่าวถึงพระราชบิดาของพระนเรศวรในการฝึกไล่ต่อพม่านั้นจึงเป็นเรื่องปกติ ขณะเดียวกันในกรณีการประกาศอิสรภาพของพระนเรศวรนั้นก็ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวกับความเป็นอิสระของชาติไทยเลย การประกาศอิสรภาพเกิดจากการคิดไม่ซื่อต่อกันระหว่างกษัตริย์แห่งหงสาวดี(นันทบุเรง) กับพระนเรศวรเพียงแค่นั้น ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวกับความต้องการเป็นชาติไทยที่ไม่ถูกกดขี่ข่มเหง ไม่ได้เกี่ยวกับราษฎรในขณะนั้นว่าถูกพม่ากดขี่แต่อย่างใดเลย ซึ่งมันมีความแตกต่างอย่างมากกับคตินิยมในวาทกรรมพระนเรศวรในปัจจุบัน ที่มักดึงเอาคติเกี่ยวกับชาติไทยเข้าไปเกี่ยวข้องเช่นว่า มักมองว่าการประกาศอิสรภาพนั้นทำเพื่อประโยชน์ของคนไทยทำให้คนไทยไม่ต้องถูกกดขี่จากพม่า มองว่าพระนเรศวรคือผู้กอบกู้ชาติไทยทำเพื่อชาติไทย แต่หากพิจารณาจากพงศาวดารแล้วก็จะเห็นว่าไม่เป็นดังวาทกรรมในยุคหลังว่าไว้เลย เพราะหากเอาคตินิยมในปัจจุบันเข้าไปอธิบายพงศาวดารแล้วก็จะกล่าวได้ว่าพระราชบิดาหรือพ่อของพระนเรศวรคือผู้ขายชาตินั้นเอง และพระนเรศวรก็คือลูกของคนขายชาติ แต่เราจะเห็นได้ว่าจะไม่มีการกล่าวเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะการสร้างวาทกรรมพระนเรศวรในยุคปัจจุบันนั้นต้องการสร้างภาพที่ปราศจากความด่างพร้อยให้แก่พระองค์เพื่อว่าพระองค์จะได้เป็นภาพแห่งวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย และสามารถใช้ประโยชน์จากการสร้างวาทกรรมในรูปแบบดังกล่าวนี้เอง

จากข้อแตกต่างทางภาพลักษณ์ของวาทกรรมพระนเรศวรในยุคสมัยที่ต่างกันนี้ก็ได้สร้างคำถามที่ตามมาในประเด็นที่ว่าอะไรเป็นมูลเหตุแห่งที่มาที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการใช้วาทกรรมพระนเรศวรดังกล่าวขึ้น จากการศึกษาที่พอที่จะทราบถึงสาเหตุที่ทำให้ตัววาทกรรมพระ

นเรศวรในช่วงเวลาดังกล่าว (รัฐจาริต) มีความแตกต่างไปจากในยุคสมัยหลังได้ว่่าก็เนื่องด้วยจากบริบททางสังคมและการเมือง ณ เวลานั้นต่างไปจากบริบทในยุคสมัยหลัง ซึ่งสามารถที่จะให้อรรถาธิบายต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ดังนี้

ในช่วงสมัยรัฐจาริตนี้ได้ปรากฏว่ามีการผลิตแผ่นดินเปลี่ยนราชวงศ์ที่ปกครองมาสู่ราชวงศ์จักรี และเป็นช่วงที่เพิ่งจะผ่านพ้นมาจากภาพความอภัยและปราศจากการเสียดังครั้งที่ 2 ดังนั้นรัฐจาริตในสมัยนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างวาทกรรมพระนเรศวรขึ้นมาในมิติของการทำให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ ให้เห็นในแสนยานุภาพ และเห็นถึงพระราชอำนาจที่แผ่ไพศาลของพระนเรศวร ทั้งนี้ก็ด้วยความจำเป็นในเรื่องของการที่ผู้ปกครองรัฐปรารถนาจะลบภาพความขมขื่นจากการพ่ายแพ้อย่างย่อยยับให้แก่พม่าดังที่ สุนทร เคยเสนอไว้ งานเรื่อง “กะยอฉินนรธา” (2548)

สิ่งที่เป็นตัวยืนยันได้ว่าการสร้างพงศาวดารในส่วนที่ว่าด้วยวาทกรรมพระนเรศวรในยุคนั้นเพิ่งถูกผลิตสร้างขึ้นมาใช้ประโยชน์ในประเด็นเรื่องของการลบภาพขมขื่นในช่วงดังกล่าวนี้ ก็สามารถพิจารณาได้จากลักษณะสำนวนการเขียนพงศาวดารขณะนั้นเป็นสำนวนของรัตน โกสินทร์อย่างเห็นได้ชัด ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ได้เสนอความคิดเห็นต่อประเด็นนี้ว่า

“ ข้อความที่เกี่ยวกับพระนเรศวรหรือสงครามใหญ่ครั้งแรกเกี่ยวกับพม่าทั้งหมดนั้น น่าสงสัยอย่างยิ่งว่าเป็นสิ่งที่เขียนขึ้นใหม่ในสมัย ธนบุรี-รัตนโกสินทร์นี้เอง อาจจะโดยอาศัยพระราชพงศาวดารเก่าที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสำนวนโวหารเป็นของรัตนโกสินทร์อย่างเห็นได้ชัด ” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,2523 : 17)

นอกจากนี้ นิธิ ก็ได้เสนออีกว่าพระนเรศวรนั้น เดิมทีอาจเป็นวีรบุรุษของคนอยุธยามาก่อนแล้ว แต่พระราชพงศาวดารอยุธยาที่ถูกเขียนในยุครัตนโกสินทร์นี้ ได้ทำให้พระองค์เป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้เป็นกษัตริย์ที่ชาญฉลาด เป็นนักรบที่กล้าหาญ โดยเฉพาะพระราชพงศาวดารตอนการกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชนั้นถือเป็นวาทกรรมที่เขียนเพื่อช่วยปลุกใจให้ฮึกเหิมได้ดี การเขียนนั้นก็ถูกประดิษฐ์ออกมาเป็นร้อยแก้วที่สละสลวย มีการแทรกบทสนทนาได้อย่างเหมาะสมเจาะ ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของพระนเรศวรนี้คงจะเป็นที่น่าประทับใจแก่คนไทยในยุครัตนโกสินทร์ซึ่งเพิ่งจะได้รับความพ่ายแพ้ที่น่าอับศอดสูงจากการกระทำของพม่าตนเอง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,2523 : 36)

ยิ่งไปกว่านั้นจากผลงานทางการศึกษาของ สุนทร ชุตินทรานนท์ “บุเรงนอง (กะยอฉินนรธา) กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย” (2548) นั้นก็มีคุณูปการต่อการศึกษาและช่วยตอบถึง

สาเหตุแห่งการเกิดและแปรเปลี่ยนไปของวาทกรรมพระนเรศวรได้อย่างดี กล่าวคือ แม้ว่าการศึกษาของ สุเนตร ในงานชิ้นดังกล่าว จะทำการศึกษาถึงโลกทัศน์ในการมอง “บุเรงนอง” ของไทยแต่งงานชิ้นนี้ได้ช่วยให้ภาพถึงสถานะและบริบทแวดล้อมทางการเมืองการปกครอง ตลอดจนคตินิยมของสังคมไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (รัฐจารีตนิยม) และช่วงที่มีการแปรเปลี่ยนจากรัฐจารีตมาสู่รัฐสมบูรณาญาสิทธิ แล้วนั้นได้ส่งผลกระทบต่อคตินิยมของชนชั้นปกครอง และสังคมเช่นไร ซึ่งนั่นก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ตัววาทกรรมพระนเรศวรถูกนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อรับใช้ต่อผู้ปกครองหรือรัฐที่มีการเปลี่ยนรูปแบบไปนั่นเอง

ในยุครัฐจารีตนิยมนั้นคตินิยมเกี่ยวกับการปกครอง หรือการบ้านการเมืองนั้นยังมีความเกี่ยวข้องกับความคิดที่ว่าด้วย “พระจักรพรรดิราช” อยู่อย่างมาก ซึ่งนั่นก็คือสิ่งที่ผู้ปกครองรัฐ (กษัตริย์) ในยุคดังกล่าวมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะก้าวไปให้ถึงสถานะที่เรียกว่า “จักรพรรดิราช” โดยคตินิยมเชื่อเรื่อง พระเจ้าจักรพรรดิราช (cakravatin) นี้ไม่ได้เป็นเพียงคติความเชื่อที่แพร่กระจายอยู่ในหมู่ผู้ปกครองรัฐโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนหน้าการเกิดสงครามระหว่างพม่าและไทยในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา แต่ยังเป็นคตินิยมความเชื่อที่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับความคิดในการขยายปริมณฑลทางการเมืองของรัฐจารีตไทยและพม่าด้วย (สุเนตร ชุตินธรานนท์ ,2547 : 108)

สิ่งที่ช่วยยืนยันได้ว่าคตินิยมดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในบริบททางการเมืองการปกครองของรัฐจารีตไทยก็ดังเช่น ที่มีการผลิตหรือสร้างพงศาวดารอยุธยาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นจะเห็นได้ว่าการสอดแทรกคตินิยมเกี่ยวกับความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองลงไปอย่างมาก(ดังที่ สุเนตร ได้เสนอไว้ในงานเขียน กะยอติพนรชา) มีการเขียนพงศาวดารโดยแสดงถึงบุญบารมี แสดงถึงศักยภาพและความสามารถของพระเจ้าบุเรงนองโดยไม่มีอคติเกี่ยวกับเชื้อชาติที่ต่างจากไทย แม้ว่าพระเจ้าบุเรงนองจะเป็นผู้ที่เคยยึดครองอาณาจักรอยุธยาให้กลายเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของหงสาวดีก็ตาม นั่นแสดงให้เห็นว่า ณ ขณะนั้นคตินิยมเกี่ยวกับจักรพรรดิราชนั้นมีความสำคัญค่อนข้างมากถึงขนาดที่พงศาวดารได้นำภาพของเจ้าบุเรงนองที่เป็นเจ้าแผ่นดินอื่นที่ไม่ได้เป็นเจ้าแผ่นดินสยามมาเป็นตัวแบบที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ที่ดำรงสถานะแห่งความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช โดยไม่มีมิติของการกีดกันหรือโงมตีในประเด็นของความเป็นชนชาติที่รุกรานอาณาจักรของคนไทยทั้งนี้ก็คือด้วยว่าในขณะนั้นยังไม่ปรากฏแนวคิดชาตินิยมขึ้นในสังคมนั่นเอง

นอกจากหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารแล้วก็ยังมีหลักฐานอื่นอีกที่พอจะชี้ให้เห็นได้ว่าคตินิยมดังกล่าวนี้อยู่ในสำนึกของผู้ปกครองหรือชนชั้นนำขณะนั้น เช่นจาก “สังคีตยวงค์” ที่เป็นพงศาวดารที่ว่าด้วยเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยมีสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน (ร.

1) เป็นผู้รจนาขึ้น ก็สะท้อนภาพของพระจักรพรรดิราชเอาไว้ หรือจากโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่หรือแสนยานุภาพของของพระมหากษัตริย์อันที่เป็นคติคิดเนื่องมาจากแนวคิดของพระจักรพรรดิราชด้วยนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมที่เขียนเพื่อยอพระเกียรติและสวดติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสงครามยุทธหัตถีโดยตรง ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างด้วยเช่นกัน (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 34)

จากคติคิดความเป็นพระจักรพรรดิราชในผู้ปกครองนี้เองที่เป็นตัวช่วยให้ยังมีการเชิดชูยกย่อง ตลอดจนความพยายามที่จะเลียนแบบหรือไปให้ถึงซึ่งสถานะของผู้ปกครองเยี่ยงพระจักรพรรดิราชดังเช่นพระนเรศวร ดังนั้นเราจึงจะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 1 จึงให้ความสำคัญพระทัยและมีพระราชศรัทธาในเรื่องราวของพระนเรศวรดังที่ได้เสนอไปในข้างต้น

นอกจากนี้ ในเบื้องหนึ่งของการที่ผู้ปกครองรัฐยุคจารีตของรัตนโกสินทร์เลือกที่จะยึดโยงความเป็นพระจักรพรรดิราชเข้ากับสถานะของตนเอง โดยมีพระนเรศวรเป็นหนึ่งในแบบอย่างแห่งความเป็นพระจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ให้ดำเนินรอยตามนั้นก็ด้วยเพราะว่าหลังจากเปลี่ยนราชวงศ์ผลัดแผ่นดินมาสู่ราชวงศ์จักรีนั้นผู้ปกครองมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเสถียรภาพให้กับสถานะของตน ผู้นำในราชวงศ์ใหม่นี้จำเป็นต้องสำแดงความสามารถของตนเองให้เป็นที่ปรากฏชัดเจนว่าไม่ได้มีฐานะความยิ่งใหญ่เป็นรองไปกว่าราชสกุลที่ปกครองมาก่อนหน้า ในภาวะเช่นนี้นั้นเป็นภาวะที่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่บีบรัด รวมทั้งสร้างความท้าทายในความสามารถของผู้ปกครองในยุคหลังเสียกรุงอย่างมาก ดังนั้นจึงเป็นตัวที่ทำให้ผู้ปกครองในยุคนี้มุ่งหน้าเข้าหาความชอบธรรมในเชิงบุญญาธิการ บารมี ที่เชื่อว่าได้สั่งสมมาแต่อดีตชาติกาล ซึ่งตามคติพุทธแล้วถือเป็น “ สมบัติเฉพาะบุคคล ” เพราะไม่อาจสืบทอดกันทางสายโลหิต ดังนั้นจึงถือเป็นเรื่องปกติหากผู้ปกครองจะมีการอ้างตนให้มีสถานภาพเป็นพระจักรพรรดิราชทั้งนี้ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการฝ่าฟันให้ผ่านพ้นจากวิกฤติแห่งความชอบธรรม หรือวิกฤติแห่งศรัทธาในการปกครองนั่นเอง (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 30) เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกประการใดที่เราจะพบว่าเมื่อเราศึกษาถึงพงสาวดารอยุธยาในต้นรัตนโกสินทร์แล้วเราจะไม่เห็นคติชาตินิยมแต่กลับพบคติคิดเกี่ยวกับจักรพรรดิราช และแน่นอนว่าทศวรรษพระนเรศวรในยุคนี้ก็ถูกเขียนขึ้นภายใต้บริบทนี้เช่นกัน พระนเรศวรจึงกลายเป็นแบบอย่างแห่งจักรพรรดิราชให้แก่ผู้ปกครองในขณะนั้นได้ยึดเป็นแบบอย่างสืบมา และนี่ก็เป็นมูลเหตุที่ช่วยอธิบายถึงความเป็นมาว่าเหตุใดพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯจึงทรงให้ความสำคัญหรือแม้แต่น่าจะสันนิษฐานได้ดังที่ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2533) เสนอว่าพระองค์อาจจะมีสำนึกเปรียบพระองค์กับพระอนุชา (กรมพระฯสุรสิง

ขนาด)ว่าเหมือนดั่งพระนเรศวรกับพระเอกาทศรถที่เคยกะทำการการปกป้องและแผ่ขยาย
ราชอาณาจักรออกไปให้กว้างใหญ่ไพศาลเพราะ ฉะนั้น จึงปรากฏให้เห็นว่าวาทกรรมพระนเรศวร
ในอดีตนั้นจึงมีความแตกต่างไปจากความรับรู้ของผู้คนในยุคหลังหรือแม้แต่ในยุคปัจจุบันก็ตาม

หลังจากรัฐจาริตได้ผ่านพ้นไปแล้วก็เริ่มเข้าสู่ช่วงที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้ก้าวเข้าสู่ความเป็น
รัฐชาติ ซึ่งเริ่มมีแนวคิดนี้ชัดเจนตั้งแต่ช่วงรัชสมัย ร.4- ร.5 ทั้งนี้เพราะบริบทรอบข้างทางสังคม
และการเมืองขณะนั้นได้แปรเปลี่ยนไป จากกรณีสงครามและการเข้ายึดครองพม่าของอังกฤษ การ
ที่ราชบัลลังก์พม่าถูกโค่นล้มลง จนถึงการนำมาสู่กรณีของไทยต้องเผชิญกับการคุกคามของอังกฤษ
และฝรั่งเศส จนทำให้เกิดการสูญเสียดินแดนให้อังกฤษและฝรั่งเศสไปรวม 6 ครั้ง (**สุนทร
ชุตินทรานนท์ , 2548 :79**) ก็ทำให้ผู้ปกครองไทยต้องพิจารณาถึงคติคิดที่จำต้องถูกเปลี่ยนแปลงไป
ความจำเป็นในการสถาปนารูปแบบรัฐสมัยใหม่ด้วยสำนึกคิดที่ไม่ใช่พระจักรพรรดิราช แต่เป็น
พระมหากษัตริย์ในมิติแห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มุ่งเน้นในการสร้างเอกภาพทางการเมืองให้
เกิดขึ้นในราชอาณาจักร และจากสาเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดการนำมาซึ่งคติคิดแห่งความเป็นชาติ
ไทย หรือชาตินิยมในเวลาต่อมา

ช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงที่วาทกรรมพระนเรศวรได้มีการเริ่มแปรเปลี่ยนไป ถือเป็น
จุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนผ่านวาทกรรมพระนเรศวรในอดีต(แบบรัฐจาริต) มาสู่รูปแบบวาทกรรม
พระนเรศวรในยุครัฐชาติ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อมายังยุคปัจจุบัน(ที่เน้นการเป็นสัญลักษณ์แห่งชาติ)
ดังนั้นจึงถือได้ว่าช่วงแห่งยุคสมัยนี้คือรอยต่อแห่งความพลิกผันของวาทกรรมพระนเรศวร ที่เป็น
รากฐานส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากวาทกรรมดังกล่าวในยุคปัจจุบัน

ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงจากรัฐจาริต มาสู่รัฐชาติแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ดังที่
ได้กล่าวแล้วว่าแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นรัฐชาติ หรือชาตินิยมได้เริ่มเข้ามาแทนที่ความคิดแบบเก่า
แล้ว ดังนั้นเราจึงสามารถเห็นได้ว่าผู้ปกครองในยุคดังกล่าวนี้ก็ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนในการให้
ความหมายใหม่แก่วาทกรรมพระนเรศวรด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยสภาวะการณ์ทางการเมืองการ
ปกครองที่ปรับเปลี่ยนไป การปรับวาทกรรมพระนเรศวรให้เข้ากับบริบททางสังคมใหม่นี้จึงมี
ความจำเป็น ซึ่งนั่นก็ได้ก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อผู้ปกครองที่จะหยิบยกวาทกรรมดังกล่าว(ใน
รูปแบบใหม่)ขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือในมิติทางการเมืองได้นั่นเอง

ภาพที่ถูกนำเสนอใหม่นี้คือภาพของพระนเรศวรที่มีใช่เป็นเพียงกษัตริย์ของอาณาจักร
อยุธยา แต่เป็นกษัตริย์ของสยามประเทศที่ได้กระทำคุณให้แก่แผ่นดินสยามอย่างใหญ่หลวง การ
สงครามของพระองค์มิใช่เป็นเพียงขัตติราชประเพณีหรือมีที่มาจากแนวคิดจักรพรรดิราช แต่กลับ

ถูกให้ความหมายว่าเป็นการสงครามที่นำไปเพื่อปกป้องชาวสยามราชบุรุษ เช่น การประกาศอิสรภาพของพระนเรศวรนั้นก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นเพราะความต้องการที่จะนำไปเพื่อให้ราษฎรไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของหงสาวดี แทนที่จะมองว่าเป็นการทำไปเพราะเกิดความขัดแย้งหรือคิดไม่ซื่อต่อกันระหว่างกษัตริย์ใน 2 ราชอาณาจักรที่ไม่ได้มีมิติในความเป็นห่วงในราษฎรของพระองค์เลย หรือเหตุการณ์การสงครามคราวยุทธหัตถีนั้นก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงความเป็นไท เป็นเอกราชของสยามประเทศ ที่พระนเรศวรทำไปเพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ทำไปเพื่อสยามรัฐโดยแท้ เป็นต้น จากการปรับเปลี่ยนวาทกรรมพระนเรศวรในแนวทางเช่นว่านี้ก็เพื่อสนองตอบต่อแนวคิดทางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนไปดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นนั่นเอง ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากเราจะพิจารณาเห็นว่าวาทกรรมพระนเรศวรใน 2 ช่วงเวลานี้ได้ถูกนำเสนอออกมาในมิติที่ต่างกัน ทั้งนี้เพราะรูปแบบการนำมาใช้ประโยชน์โดยผู้ปกครองนั้นได้ปรับเปลี่ยนไป

ผลผลิตทางวาทกรรมที่สำคัญที่เป็นตัวสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่วาทกรรมพระนเรศวรในยุคสมัยนี้ก็ได้แก่ “โคลงภาพพระราชพงสาวดาร” โดยงานชิ้นนี้ สุเนตรก็ได้ชี้ให้เห็นว่า เป็นงานที่ถูกใช้ทั้งเป็นเครื่องมือที่ผู้ปกครองไทยยุคปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยได้อาศัยมาใช้เพื่อเป็นการปลุกฝังจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ใหม่ให้กับสังคมตามทิศทางที่มุ่งหวังจะให้เป็นและขณะเดียวกันงานชิ้นนี้ก็ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยสะท้อน “โลกทัศน์” ของผู้นำประเทศที่มีต่ออดีตที่ถูกจัดและทำความเข้าใจเสียใหม่ในกรอบของประวัติศาสตร์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์ของประเทศ หรือรัฐนั่นเอง (สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2548 :96)

นอกจากนี้ ก็ยังมีพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ฉบับที่มีส่วนอธิบายเพิ่มเติมของกรมพระยาดำรงฯ ถูกตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2457) นี้ถือเป็นงานบุกเบิกอีกชิ้นที่สำคัญในการวางรากฐานทางความคิดที่ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่ามันไม่ใช่เพียงเป็นสงครามระหว่างกษัตริย์หรือราชสำนักของสองอาณาจักร(ดังพระราชพงสาวดารฉบับก่อนๆหน้านี้ที่ผู้จัดทำได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น) แต่ได้เริ่มแทรกคติคิดที่ว่าสงครามสมัยอยุธยาเป็นสงครามระหว่างประเทศหรือชนสองเชื้อชาติที่ชาติหนึ่งมีเจตจำนงที่จะรุกราน ขณะที่อีกชาติหนึ่งนั้นรบเพื่อรักษาอำนาจอธิปไตยและอิสรภาพจากการถูกยึดครอง ซึ่งกรมพระยาดำรงนั้นได้ให้ความหมายแก่สงครามยุทธหัตถีของพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชาว่าเป็น “สงครามคู่อิสรภาพของกรุงสยาม” หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าพงสาวดารฉบับนี้ได้เป็นตัววางรากฐานต่อความคิดและความเข้าใจว่าสงครามที่ไทยทำกับพม่าหรือที่พระนเรศวรทำกับพระมหาอุปราชาไม่ได้เป็นเพียงสงครามของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นสงครามของบรรพบุรุษไทยทั้งชาติ ทั้งประเทศที่มีเจตนารมณ์ร่วมกันคือ

รบเพื่อป้องกันรักษาเอกราชของชาติไทยนั่นเอง (คำอธิบายความของสมเด็จพระยาคำรังฯ ในพระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 645)

โคลงภาพพระราชพงสาวดารและพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาฉบับปี พ.ศ. 2457 นี้พอที่จะนับได้ว่าเป็นต้นเค้าของการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ โดยสร้างให้สงครามระหว่างไทยและพม่าถูกให้ความหมายใหม่ไปจากเดิม คือถูกอธิบายว่าเป็นสงครามกอบกู้เอกราชหรืออิสรภาพของชาติ พระนเรศวรกลายเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทยไป ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างโฉมหน้าของพม่าให้กลายเป็นศัตรูคู่อาฆาตหมายเลขหนึ่งของไทยควบคู่ไปด้วย โดยทำให้ภาพของพม่าเป็นผู้รุกรานความสงบสุขและอธิปไตยของชาติ และประเทศไทยนั่นเอง (สุนทร ชุตินทรานนท์ , 2548 :104)

นอกจากนี้งานเขียนอีกชิ้นหนึ่งของกรมพระยาคำรังราชานุภาพอันที่อาจจะบอกได้ว่าเป็นงานที่สานต่อจากพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่ส่งผลต่อความคิดอันที่ทำให้เกิดการแปรเปลี่ยนไปของวาทกรรมพระนเรศวร นั่นก็คืองานเขียนที่มีชื่อว่า “ไทยรบพม่า” ซึ่งงานเขียนชิ้นนี้ถือเป็นงานที่อธิบายเหตุการณ์สงครามระหว่างสองราชอาณาจักรไว้อย่างละเอียดครอบคลุม เรื่องราวสงครามแต่ครั้งเชียงกราน (พ.ศ.2081) จนถึงการตีเมืองเชียงตุงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (พ.ศ.2395) ซึ่งก็มีส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับการสงครามของพระนเรศวรด้วยนั่นเอง “ไทยรบพม่า” ไม่เพียงถูกตีพิมพ์หลายต่อหลายเที่ยว แต่ยังถูกถอดความออกเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อลงพิมพ์ใน “Journal of the Burmese Research Society” งานเขียนชิ้นนี้จึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติด้วย และในสังคมวิชาการไทย “ไทยรบพม่า” ก็ถือเป็นหนึ่งใน “คัมภีร์” ของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นที่สำคัญ ซึ่งได้ถูกนำไปใช้อ้างอิงตามที่ต่างๆ และยังเป็นแบบแผนให้กับตำรับตำราเรียนทั้งในระดับประถม มัธยม ตลอดจนระดับอุดมศึกษา (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2534 : 26-27)

“ไทยรบพม่า” นั้น แม้กรมพระยาคำรังจะไม่ได้สอดแทรกอุดมการณ์ทางชาตินิยมอย่างรุนแรงลงไปในงานชิ้นนี้ เหมือนงานยุคที่มีนักประวัติศาสตร์คลั่งชาติในสมัยหลัง แต่งานชิ้นนี้ของพระองค์ก็ถือเป็นงานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อวาทกรรมพระนเรศวร ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนไปสู่แนวคิดที่เกี่ยวกับชาติ(ไทย) ดังเห็นได้จากการที่พระองค์อธิบายไว้ชัดเจนว่าสงครามที่เกิดระหว่างไทยกับพม่านั้นส่วนใหญ่เป็นการต่อสู้เพื่อรักษาอิสรภาพของบ้านเมือง ถึงแม้ว่าจะมีบ้างที่ไทยไปบุกรุกพม่า แต่นั่นก็เป็นเพียงการตอบโต้ที่พม่ามารบรุกรานไทยก่อนแทบทุกครั้งไป

หลังจากยุคเปลี่ยนผ่านรูปแบบรัฐได้ผ่านพ้นไป บริบททางการเมืองก็ได้ปรับไปตามยุคสมัย ภาพของพระนเรศวรในคตินิยมของราชชาติก็ดูที่จะดำเนินต่อเรื่อยมา แต่ภาพลักษณ์บางแง่มุมนั้นก็จะถูกปรับให้เข้ากับบริบททางการเมืองและสังคมในขณะนั้น เช่นใน สมัย ร.6 นั้น แนวคิดชาตินิยมโดยกษัตริย์นั้นถูกให้ความสำคัญโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก ซึ่งนั่นก็ส่งผลให้ภาพพระนเรศวรในช่วงนั้นถูกผลิตออกมาในมิติของกษัตริย์แห่งประเทศไทย ที่มีกลิ่นไอของชาตินิยมไทยแฝงอยู่ในภาพลักษณ์อย่างมาก เป็นต้น

จากข้างต้นนั้นก็เป็นเพียงตัวอย่างที่สำคัญบางตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า คตินิยมของผู้ปกครองได้มีการเปลี่ยนแปลงไป วาทกรรมพระนเรศวรได้ถูกผู้ปกครองปรับเปลี่ยนไปให้เข้ากับสมัยและการใช้งานให้เหมาะกับหน้าที่ใหม่ ผลจากการแปรเปลี่ยนนี้ก็ได้ส่งผลเรื่อยมาต่อการรับรู้ของผู้คนในสังคม จนกระทั่งได้เข้าสู่การเปลี่ยนผ่านทางอำนาจครั้งยิ่งใหญ่ในเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หลังจากเหตุการณ์ครั้งนี้ก็ส่งผลให้ผู้ปกครองเดิมซึ่งก็คือกษัตริย์ได้ถูกลดบทบาทและหายไปจากเวทีทางอำนาจการเมือง คงเหลือแต่เป็นเพียงสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ไม่มีอิสรและอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงดังเช่นในอดีต ดังนั้นเราจึงจะเห็นได้ว่าวาทกรรมพระนเรศวรที่ถูกใช้โดยสถาบันกษัตริย์ดังยุคก่อนนั้น ไม่ปรากฏออกมาให้ผู้คนในสมัยนั้นเห็นอย่างชัดเจน แต่ใช้ว่ารัฐบาลที่มาจากสามัญชนจะละเลยการหิบบกพระนเรศวรขึ้นมาเพื่อตอบสนองกับการเมืองการปกครองในขณะนั้น ดังจะเห็นได้ว่าช่วงรัฐบาลของจอมพล ป. ก็มีการหิบบกเรื่องราวของพระนเรศวรเข้ามาตอบสนองกับนโยบายชาตินิยมในช่วงนั้นเช่นกัน

หลังจากการเกิดเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน (พ.ศ.2494) แล้วทำให้กองทัพบกสามารถขึ้นสู่อำนาจในการปกครองได้อย่างเต็มที่ ก็ปรากฏออกมาว่าวาทกรรมพระนเรศวรนั้นได้ถูกนำกลับเข้ามาใช้อีกครั้งหนึ่งโดยกองทัพบก ซึ่งปรากฏให้เห็นตั้งแต่ พ.ศ.2495 เป็นต้นมา โดยในปี พ.ศ. 2495 ก็คือปีที่กองทัพบกเริ่มสถาปนาวันที่ 25 มกราคม ขึ้นเป็นวันกองทัพบกไทย (ก่อนหน้านี้นั้นวันกองทัพบกไทยคือวันที่ 28 กรกฎาคม อันเป็นวันที่เนื่องมาจากวันที่กองทัพไทยฉลองชัยชนะกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสและได้ดินแดนที่ฝรั่งเศสเคยยึดไปคืนมา ซึ่งตรงกับวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2484) กองทัพบกถือว่าการยึดเอาวันชัยมงคลนี้เป็นวันกองทัพบกไทย เป็นเกียรติประวัติแก่กองทัพ ซึ่งถือเป็นเกียรติภูมิแห่งกองทัพบกที่มีมาแต่โบราณกาล ยิ่งกว่านั้นกองทัพบกเองก็มองว่ากองทัพบกไทยได้กำเนิดขึ้นมาพร้อมกับการก่อตั้งชาติไทยของบรรพบุรุษ และถือเป็นเครื่องมือที่พระมหากษัตริย์และแม่ทัพ ใช้ฝ่าฟันข้าศึกเพื่อนำพาประเทศไทยให้พ้นจากภัยพิบัติเรื่อยมา (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2543 : 53)

กองทัพบกมีความพยายามในการพลิกฟื้นวาทกรรมพระนเรศวร โดยมีการร้อยรัดและยึดโยงเกียรติประวัติของสมเด็จพระนเรศวรเข้ากับกองทัพบก ซึ่งยังเป็นการตอกย้ำฐานะบทบาทและความสำคัญของกองทัพบกว่าเป็นสถาบันที่ไม่เพียงยืนหยัดเคียงคู่กับวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่เฉกเช่นพระนเรศวรมาแต่ครั้งโบราณกาล แต่ยังเป็นผู้สืบทอดซึ่งภารกิจและเจตนารมณ์อันยิ่งใหญ่ นั่นก็คือการกอบกู้และรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติและประเทศ หรือกล่าวให้ชัดยิ่งขึ้นก็คือกองทัพบกคือสัญลักษณ์ของเอกราชและอธิปไตยของไทยนั่นเอง

บุคคลผู้ที่เป็นตัวแทนของกองทัพบกในการที่ร้อยรัดยึดโยงกองทัพบกเข้ากับสมเด็จพระนเรศวรนั่นก็คือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั่นเอง โดยเริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2495 ก็ถือเป็นช่วงที่จอมพล สฤษดิ์ ได้หยั่งรากฐานทางอำนาจอย่างมั่นคงในกองทัพบก จนถึงช่วงที่ท่านได้ขึ้นสู่อำนาจเป็นนายกรัฐมนตรีนับแต่ปี พ.ศ. 2501 ก็เป็นที่ปรากฏออกมาว่า ได้มีการยึดโยงร้อยเรียงเกียรติประวัติของสมเด็จพระนเรศวรเข้าเป็นเนื้อเดียวกันกับกองทัพบกหลายประการ นับตั้งแต่ การเปลี่ยนวันกองทัพบกไทยมาเป็นวันที่ 25 มกราคม การบูรณะอนุสรณ์ดอนเจดีย์ การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ดอนเจดีย์เป็นรูปสมเด็จพระนเรศวรทรงพระคชาธารออกศึก การสร้างศาลและพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวร ณ บริเวณที่เชื่อว่าเป็นพระราชวังจันทร์ จังหวัดพิษณุโลก ภายใต้การสนับสนุนของจอมพลสฤษดิ์เอง (พ.ศ.2502) อีกทั้งยังมีค่ายทหารกองทัพภาคที่ 3 ชื่อว่าค่ายนเรศวร และมีพระบรมรูปประดิษฐานคู่ค่าย ตั้งแต่ 25 มกราคม พ.ศ. 2505 (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2543 : 53)

จากข้างต้นนี้เป็นเพียงตัวอย่างที่สำคัญบางตัวอย่าง ที่แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมแห่งพระนเรศวรได้ถูกพลิกฟื้นขึ้นมาอีกครั้งโดยกองทัพบก ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ ความหมาย และความชอบธรรมของกองทัพบกในการที่จะปกป้องและรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติและประเทศไทยนั่นเอง และหลังจากการได้รับการร้อยฟื้นขึ้นมาแล้ววาทกรรมดังกล่าวนี้ก็ถูกใช้ในต่างกรรมต่างวาระ เช่น ใช้เพื่อผูกมิตรกับพวกไทยใหญ่ในรัฐฉานเพื่อให้รัฐฉานขณะนั้นช่วยต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์และเป็นรัฐกันชนให้ไทย ใช้พระนเรศวรเป็นสัญลักษณ์ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในยุคที่คอมมิวนิสต์เฟื่องฟู หรือใช้เป็นสัญลักษณ์ในการต่อต้านอิทธิพลต่างชาติที่เข้ามาคุกคามต่ออำนาจอธิปไตยแม้จนกระทั่งในยุคปัจจุบันก็ตาม

สมมติฐานในการศึกษา

-วาทกรรมพระนเรศวรถูกผลิตซ้ำและแปรเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมือง

วิธีการศึกษา

การศึกษาจะใช้การสำรวจ วิจัย และตีความเอกสาร (Documentary Research) โดยจะทำการค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ เช่น หนังสือ พงศาวดาร บทความ ข้อมูลจาก กฤตภาค ข้อมูลจากทางเว็บไซต์ต่าง ๆ แล้วจึงนำมาทำการวิเคราะห์ตีความ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในความรับรู้เกี่ยวกับวาทกรรมพระนเรศวรในยุคหลังรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถึงยุคปัจจุบัน ว่ามีรากฐานความเป็นมาแห่งวาทกรรมเช่นไร มีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับเปลี่ยนโฉมหน้าอย่างไร ก่อนที่จะมาเป็นวาทกรรมพระนเรศวรดังที่เข้าใจกันดังเช่นปัจจุบัน
2. เกิดความเข้าใจในสัญลักษณ์ทางอำนาจที่กองทัพบกเลือกที่จะหยิบยกมาใช้รองรับสถานภาพของกองทัพ
3. เกิดการเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของ มายาคติ เข้าใจถึงการเลือกใช้ประวัติศาสตร์ชาติมาเป็นเครื่องมือในการสถาปนาอำนาจนำของกองทัพบก
4. เกิดการตีความวาทกรรมพระนเรศวรในมิติที่ปราศจากมายาคติ ทำให้เกิดการศึกษาทงรัฐศาสตร์ ในมิติที่แตกต่างหลากหลายออกไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงการใช้วาทกรรมพระนเรศวรของกองทัพบก ในมิติของการถูกใช้เป็นเครื่องมือในการครอบงำความคิด และครอบครองอำนาจทางการเมือง
2. เพื่อศึกษาถึงสัญลักษณ์ทางการเมืองที่เป็นสัญลักษณ์แทนกองทัพบกในฐานะกองทัพแห่งชาติ
3. เพื่อศึกษาถึงที่มาและรากฐานของมายาคติในวาทกรรมพระนเรศวรก่อนที่จะถูกกองทัพบกนำมายึดโยงเข้ากับกองทัพเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในเชิงอำนาจ

ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

โดยในเบื้องต้นนั้นการศึกษาในครั้งนี้จะใช้การศึกษาแบบวงสาวิทยา (Genealogy) ในทฤษฎีวาทกรรมของฟูโกต์ โดยที่จะทำการสืบย้อนมองกลับไปหารากเหง้าแห่งที่มาของวาทกรรมก่อนที่วาทกรรมพระนเรศวรจะกลายมาเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ทางอำนาจให้กับกองทัพบก หลังจากนั้นก็จะพิจารณาการใช้วาทกรรมพระนเรศวรของกองทัพบกว่ามีการนำมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบใด ใช้เพื่ออะไร มีวิธีการชวาทกรรมดังกล่าวนี้ให้เหนือและเกิดการเบียดขับวาทกรรมอื่นเช่นไร แล้วส่งผลประโยชน์อย่างไรต่อกองทัพบกเมื่อนำมาใช้

ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษารากฐานแห่งวาทกรรมพระนเรศวรตั้งแต่ยุครัฐจารีต ในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงช่วงการก่อรูปรัฐชาติ จนยุคที่กองทัพบกขึ้นมาครอบครองอำนาจ การศึกษาครั้งนี้จะจำกัดขอบเขตเพียงถึงช่วงก่อนรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ทั้งนี้เพราะช่วงเวลาดังกล่าวถึงเป็นจุดสิ้นสุดที่คนของกองทัพบกเข้ามาบริหารประเทศโดยไม่มีการเลือกตั้งนั่นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ประกอบในการศึกษา

ในงานศึกษาชิ้นนี้ ผู้เขียนได้พิจารณาเรื่องราวความเป็นมาของพระนเรศวรว่าเป็นหนึ่งในวาทกรรมหลักที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย (ในสังคมล้วนประกอบไปด้วยวาทกรรมหลายวาทกรรมด้วยกัน) ที่ผู้ใดก็ตามหากขึ้นมามีอำนาจทางการเมือง มีอำนาจในการปกครอง หรือขึ้นนำประเทศและสังคมแล้ว ก็มักจะหยิบยกเรื่องราวของพระนเรศวรมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเมือง การปกครองของตน ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง และสังคมที่เปลี่ยนไปในขณะนั้น ดังนั้นงานเขียนชิ้นนี้จึงได้หยิบยกแนวคิดทฤษฎีเรื่องวาทกรรมเข้ามาช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองดังกล่าว โดยแนวคิดเรื่องวาทกรรมนี้จะไม่เชื่อถือ และไม่สนใจในการที่เราจะแสวงหาความจริงแท้ แต่มุ่งที่จะแสวงหาว่าเรื่องราวหรือวาทกรรมหนึ่งๆ นั้น มีรากฐานที่มาอย่างไร ถูกสร้าง ถูกผลิตเช่นไร และมีประโยชน์อย่างไรเมื่อนำมาใช้ รวมทั้งถูกใช้โดยผู้ใดเท่านั้น แนวคิดวาทกรรมจะไม่สนใจที่จะแสวงหาว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรจริงหรือเท็จ แต่จะสนใจเพียงว่ามันใช้ประโยชน์อย่างไรมากกว่า โดยลักษณะของการศึกษาจะมีการสืบย้อนลงไปค้นหาที่มาหรือรากเหง้าของวาทกรรมว่าเป็นมาอย่างไร (วิธีการแบบวงศาวิทยา) ซึ่งงานเขียนชิ้นนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นลักษณะงานเขียนชิ้นนี้ก็จะมุ่งตอบคำถามของวาทกรรมพระนเรศวรว่ามีที่มาอย่างไร ก่อนหน้าที่วาทกรรมจะถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจของกองทัพบก และเมื่อวาทกรรมดำเนินมาถึงยุคของกองทัพบกแล้วถูกนำมาปรับใช้เช่นไร ลักษณะใด โดยที่เราไม่มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริง หรือหาว่าข้อมูลใดถูกหรือผิด เรื่องราวที่แท้จริงของพระนเรศวรเป็นเช่นไร แต่เราจะสนใจในขั้นตอนกระบวนการ หรือการดำเนินสืบต่อของตัววาทกรรมมากกว่าว่าเป็นเช่นไร

แนวคิดเรื่องวาทกรรมและวงศาวิทยาของฟูโกต์

หากเราจะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องวาทกรรมนั้นก็คงเป็นที่ทราบกันว่าเราคงที่จะไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงการกล่าวถึง มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ไปได้ แต่ขณะเดียวกันเราก็ไม่ควรที่จะละเลยแนวคิดเรื่องวาทกรรมของนักวิชาการท่านอื่นร่วมด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นการช่วยให้เราสามารถเข้าใจถึงแนวคิดเรื่องวาทกรรมนี้ได้ดียิ่งขึ้นนั่นเอง

โดยแรกเริ่มเดิมทีนั้นแนวคิดนี้ถูกนักวิชาการนำเข้ามาใช้ในแวดวงรัฐศาสตร์ในความหมายที่แตกต่างกันไป โดยมีการใช้คำว่า Discourse ทับศัพท์เพื่ออธิบายถึงแนวคิดนี้ ต่อมาได้ถูกแปลมา

เป็นคำภาษาไทยว่า “วาทกรรม” โดยการนิยามของ สมเกียรติ วันทะนะ และ “วาทกรรม” นี้ก็ได้ถูกตีความหรือให้ความหมายจากนักวิชาการไทย ในหลายแง่มุม ซึ่งยกตัวอย่างได้แก่

นิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายวาทกรรมตามแนวทัศนะของ ฟูโกต์ โดยโยงเข้ากับเรื่องของอำนาจ นิธิมองว่าสังคมจำเป็นที่จะต้องอธิบายถึงโครงสร้างการจัดสรรอำนาจ เกียรติยศ และ โภคทรัพย์อย่างที่เป็นอยู่ แต่คำอธิบายนั้นมิได้ปรากฏเป็นคำตอบสำเร็จรูป เพราะคำอธิบายของสังคมเป็น “วาทกรรม” ซึ่งคือการโยงใยข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนที่สุด เป็นข้อเท็จจริงทุกด้านที่สังคมนั้นรู้ ไม่ว่าจะ เป็น การ แพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา วรรณคดี ฯลฯ เป็นองค์ความรู้ของสังคม วาทกรรมจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเหมือนองค์ความรู้ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น คนทุกคนตกอยู่ภายใต้อำนาจของวาทกรรมหนึ่งๆทั้งสิ้น เพราะโลกภายนอกมันสัมพันธ์กันเช่นนี้ เราจึงควรมีสถานะอย่างนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536 : 325)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้อธิบายวาทกรรมว่า คือระบบและขบวนการในการสร้างหรือผลิตเอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย ให้กับสรรพสิ่งต่างๆในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง วาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (Discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆด้วย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540 : 89)

ธงชัย วินิจจะกุล อธิบายว่า “ Discourse มิได้หมายถึงเพียงแต่การแสดงออกหรือสื่อความกันไปมาตามปกติเท่านั้น แต่ Discourse ยังรวมถึงเครือข่ายของกฎเกณฑ์ ค่านิยม ความรับรู้ ความเข้าใจรวม มาตรฐานความเชื่อในเรื่องต่างๆของชีวิตมนุษย์ที่เกิดจากการแสดงออกและการสื่อความกันไม่ว่าจะมีระบบความคิดหรืออุดมการณ์แน่ชัดอยู่เบื้องหลังหรือไม่ก็ตาม เครือข่ายดังกล่าวไม่จำเป็นต้องสอดคล้องต้องกันเป็นระบบหรือมีตรรกะที่เป็นระเบียบหรือมีรากเหง้าจากระบบความเชื่อหรืออุดมการณ์ชุดเดียวกัน เครือข่ายดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีแหล่งกำเนิดจากนักคิดหรือสกุลความคิดใดโดยเฉพาะ แต่มาจากการแสดงออกและการสื่อความของคนจำนวนมากจนไม่รู้ที่มาที่แน่ชัด จนกระทั่งไม่มีใครสามารถอ้างความเป็นเจ้าของหรือผู้กำหนด Discourse ได้” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2534 : 24)

ธเนศ วงศ์ยานนาวา ได้อธิบายวาทกรรมว่า “ ภายใต้ระเบียบวิธีการจัดการที่เกี่ยวกับความจริงนี้มีกลไกที่จะทำให้สามารถแยกแยะได้ว่าประโยคความรู้ใดถูก ประโยคความรู้ใดผิด ลักษณะของ

กฎเกณฑ์ทางภาษาที่ผลิตความรู้ชุดหนึ่งที่จัดกลุ่มผิดกลุ่มถูกไว้ได้นั้น เรียกว่า “ดิสคอร์ด” (Discourse) คุณลักษณะที่มีเอกภาพของดิสคอร์ดนี้มีได้ขึ้นอยู่กับความหมายหรือความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาแต่ประการใด แต่ขึ้นอยู่กับระบบบรรทัดภายในดิสคอร์ดนั่นเอง (ชเนต วงศ์ยานนาวา, 2532 : 19)

จากการให้ความหมายของวาทกรรมโดยนักวิชาการในแวดวงรัฐศาสตร์ไทยข้างต้นนั้น ก็จะทำให้เราสามารถสังเกตได้ว่า วาทกรรม อำนาจและความรู้นั้นเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และหากเราได้เข้าไปพิจารณาถึงแนวคิดของ ฟูโกต์ ก็จะเห็นได้ว่าเขาได้อธิบายไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า ถ้าเรานิยามสัมฤทธิ์ผลของอำนาจว่าเป็นการการปราบปรามหรือการควบคุม (repression) ก็เท่ากับว่าเรามองอำนาจเพียงในแง่ของกฎหมายล้วนๆ กล่าวคือ กฎหมายห้ามทำสิ่งใด อำนาจก็คือกำลังบังคับให้การห้ามดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ การมองอำนาจในแง่นี้เป็นการมองในด้านลบอย่างเดียวและคับแคบจนเกินไป และถ้าหากอำนาจไม่เคยสร้างสรรค์อะไรเลย นอกเหนือไปจากการกระทำการปราบปรามหรือการควบคุมอย่างเดียวแล้วจะมีคนเชื่อฟังหรือเพราะอันที่จริงแล้วสิ่งที่ทำให้อำนาจถูกมองว่าดีและเป็นที่ยอมรับก็คือการที่อำนาจไม่ได้เป็นแต่เพียงการกดขี่บังคับให้คนในสังคมต้องปฏิบัติตาม หรือห้ามไม่ให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หากแต่อำนาจนั้นได้ล่วงผ่านเข้าไปในสิ่งต่างๆ ได้ และสามารถผลิตสิ่งต่างๆ ได้ด้วย อำนาจสามารถกระตุ้นให้เกิดความสุขสำราญ อำนาจสามารถช่วยให้เกิดการก่อตัวของความรู้ และอำนาจสามารถผลิตวาทกรรมด้วยเหตุนี้เราจึงควรมองอำนาจในแง่ของเครือข่ายของการสร้างสรรค์ ซึ่งกระจายไปทั่วภาคส่วนของสังคม มากกว่าที่จะเป็นเพียงปัจจัยทางด้านลบที่มีหน้าที่แค่การปราบปรามหรือการควบคุมเท่านั้น (Foucault, 1980 : 119) อย่างไรก็ตาม วาทกรรม อำนาจ และความรู้ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่วาทกรรมเป็นรอยต่อระหว่างอำนาจกับความรู้ (Lemert and Gillan , 1982 : 62)

ฟูโกต์พยายามชี้ให้เราเห็นว่าวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ที่ทำการดำเนินการต่างๆ อยู่ นั้น ล้วนแล้วแต่มีจุดกำเนิดที่มาและเบื้องหลังที่มีความเกี่ยวพันกันกับอำนาจ และการบังคับควบคุมทั้งสิ้น ดังที่เขาได้ระบุไว้ว่า โดยพื้นฐานแล้วในทุกสังคมจะมีความสัมพันธ์กันในเชิงอำนาจที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งได้แทรกซึม กำหนดลักษณะ และก่อโครงสร้างของสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผสมกันเป็นเรือนร่างของสังคม (Social body) นั่นเอง แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้จะถูกสถาปนาทำให้มันคงหรือมีผลในทางปฏิบัติไม่ได้ถ้าหากปราศจากการผลิต การสั่งสม การหมุนเวียน และการทำงานของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ (Foucault, 1980: 93)

นอกจากนี้ฟูโกต์ยังชี้ให้เห็นว่าปฏิบัติการของอำนาจจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากสิ่งที่เรียกว่า “การผลิตสัจจะ” (The production of truth) แต่สัจจะในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า มีสัจจะ

ดำรงอยู่แล้วจำนวนหนึ่ง แล้วเราเข้าไปค้นพบและยอมรับมัน แต่หมายถึงระบบของกระบวนการที่มีระเบียบซึ่งใช้ในการผลิต (Production) การวางระเบียบ (Regulation) การแจกจ่าย (Distribution) การเผยแพร่ (Circulation) และการดำเนินการ (Operation) ในเรื่องถ้อยแถลงทั้งปวง ซึ่งระเบียบ/กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวที่จะแยกของจริงออกจากของไม่จริง และเมื่อแยกแล้วก็มีผลของอำนาจที่มีลักษณะเฉพาะตัวจำนวนหนึ่งเข้ามาถือหางสิ่งที่ดีว่าจริง สัจจะมีความเกี่ยวพันในเชิงวัฏจักรกับระบบของอำนาจซึ่งสร้างและหนุนสัจจะนั้น และมีความเกี่ยวพันกับสัมฤทธิ์ผลของอำนาจ ซึ่งสัจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วสัมฤทธิ์ผลนั้นก็กลับมาขยายขอบเขตของสัจจะให้กว้างยิ่งขึ้น และทั้งหมดนี้คือระบอบแห่งสัจจะ (a regime of truth) (Foucault, 1980 : 133)

อย่างไรก็ตามสิ่งที่เราต้องตระหนักก็คือ สังคมแต่ละสังคมย่อมมีระบอบแห่งสัจจะของตนเอง มีสิ่งที่เรียกว่า “การเมืองทั่วไป” แห่งสัจจะ (‘general politics’ of truth) กล่าวคือมีชนิดของวาทกรรมที่แน่นอนชนิดหนึ่งที่สังคมนั้นยอมรับและใช้มันในฐานะที่เป็นเรื่องจริง มีกลไกและกฎเกณฑ์ที่ทำให้คนในสังคมนั้นสามารถแยกคำกล่าวอ้างที่จริงออกจากคำกล่าวอ้างที่ไม่จริงได้ มีวิธีการที่จะให้การรับรองหรือไม่รับรองถ้อยแถลงเหล่านั้น มีเทคนิคและกระบวนการวิธีการที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าต่อการแสวงหาสัจจะ และมีการกำหนดสถานภาพว่าใครจะเป็นคนบอกว่าอะไรจริงอะไรไม่จริง (Foucault, 1980 : 131)

นอกจากนี้ ฟูโกต์ก็ยังคงกล่าวว่ามันมนุษย์ไม่ใช่องค์ประธานที่จะกำหนดบงการสรรพสิ่ง ตรงกันข้ามมนุษย์กลับกลายเป็นองค์ประธานที่ถูกกระทำโดยอำนาจผ่านทางวาทกรรม วาทกรรมในทัศนของ ฟูโกต์จึงแยกไม่ออกจากอำนาจ เพราะเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เริ่มยอมรับว่าตนเองเป็นองค์ประธานของความรู้ มนุษย์ก็เริ่มจะรู้สึกว่าการที่ตนเองครอบครองอยู่นั้นคืออำนาจ โดยอำนาจชนิดนี้เป็นอำนาจที่สามารถรู้สึกได้โดยที่เราไม่จำเป็นต้องเข้าไปอยู่ในศูนย์กลางของมัน อำนาจชนิดนี้ไม่จำเป็นต้องมีศูนย์กลางหากแต่กระจายไปอยู่ทุกหนทุกแห่ง เข้าไปกระทำต่อร่างกายมนุษย์จากระบบกฎเกณฑ์ที่ควบคุมภายนอกไปสู่การสร้างวินัยควบคุมภายในจิตใจ ด้วยเหตุนี้ฟูโกต์จึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการที่มนุษย์ถูกทำให้เป็นเพียงองค์ประธานผู้พูดของภาษา (speaking subject) หรือร่างทรงของภาษา โดยอำนาจของวาทกรรม ในบทความเรื่อง “The Order Discourse” หรือที่แปลจากภาษาฝรั่งเศสว่า “L’ovder du discours (1917) ฟูโกต์ได้หันมาให้ความสนใจภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคม (discursive practice) ซึ่งเป็นตัวกำหนดและสร้างความรู้ขึ้นมา ในบทความนี้ฟูโกต์อธิบายภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่สำคัญสามประการคือ

ประการแรก กระบวนการกีดกันปิดกั้นวาทกรรมบางประเภท (procedure of exclusion) ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น “การห้าม” (prohibition) เช่น การห้ามพูดในบางเรื่องที่เป็นข้อห้ามในแต่ละ

สังคม อาทิ เรื่องเพศ เป็นต้น คำพูดที่เป็นคำต้องห้ามเหล่านี้จะถูกทำให้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามด้วย พิธีกรรมบางอย่าง (the ritual of circumstances of speech) ในขณะที่เดียวกันก็มีสิทธิพิเศษบางอย่าง กับบางคนในการที่จะพูดถึงสิ่งๆนี้ได้ (the privileged or exclusive right of the speaking subject) นอกจากการห้ามแล้วนั้นก็ยังมีการแบ่งแยกวาทกรรมและปฏิเสธวาทกรรมบางชนิด (division and rejection)

นอกจากนี้ก็ยังมีการแบ่งแยกว่าประโยชน์ความใดถูกและประโยชน์ความใดผิด ซึ่ง กระบวนการย่อยทั้งหมดในกระบวนการกีดกันปิดกั้นนี้ ฟูโกต์กล่าวว่าเป็นเช่นเดียวกันกับ ประวัติศาสตร์ของการแสวงหาความรู้หรือความปรารถนาในอันที่จะเข้าถึงความจริงของมนุษย์ (will to truth) ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกสร้างผ่านสถาบันหลักทางสังคม นั่นคือ ระบบ การศึกษา ระบบจัดเก็บข้อมูลในห้องสมุดสื่อสารมวลชน หรือกระบวนการสร้างค่านิยมต่างๆของ สังคม เป็นต้น (Foucault, 1981 : 52-56)

ประการที่สอง กระบวนการจำกัดและควบคุมวาทกรรม (the limit and control of discourse) ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้เกิดอำนาจที่ควบคุมวาทกรรมและทำให้เกิดความปรารถนาใน อันที่จะสานต่อวาทกรรมได้ โดยกระบวนการนี้จะต้องกระทำผ่านทางตัววาทกรรมเอง ซึ่ง ประกอบไปด้วย (Foucault, 1981: 57-59)

ขั้นตอนแรกคือ “การวิจารณ์” (commentary) โดยในแต่ละสังคมจะมีวาทกรรมอยู่ ประเภทหนึ่งเรียกว่า meta-narrative ซึ่งได้แก่วาทกรรมที่ทุกคนยอมรับหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นวาท กรรมที่ครองอำนาจสูงสุด ตัวอย่างเช่น คัมภีร์คำสอนทางศาสนา หนังสือราชการ ฯลฯ วาทกรรม เหล่านี้มักจะถือกันว่าเป็นเอกสารชั้นต้นที่ทุกคนควรจะได้เรียนรู้และที่สำคัญก็จะต้องมี กระบวนการทางการวิจารณ์ การวิเคราะห์หนึ่งจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในการสืบสานความคิดจาก วาทกรรมหนึ่งไปสู่อีกวาทกรรมหนึ่ง นอกจากนี้การวิจารณ์ยังช่วยให้ความคิดใหม่ๆ เป็นไปได้อีกด้วย เพราะการวิจารณ์นั้นจะเป็นการพูดในสิ่งที่มีการพูดอยู่แล้ว และในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เห็นถึง สิ่งที่ยังไม่เคยมีการพูดถึงอีกด้วย

ขั้นตอนที่สองคือ “ผู้แต่ง” (the author) ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้แต่งที่เป็นตัวบุคคล หรือแม้กระทั่งตัวผู้พูด (the speaking subject) หากแต่หมายถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งๆที่ ทำให้เราตระหนักถึงความเป็นเอกภาพและเป็นต้นกำเนิดของความหมายที่วาทกรรมนั้นๆ สื่อ ออกมา ซึ่งจะทำให้เรามุ่งความสนใจไปที่ความคงเส้นคงวาหรือความเป็นแบบฉบับของมัน ดังนั้น

ในการศึกษาวาทกรรม “ผู้แต่ง” จึงมีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้เรารับรู้ได้ถึงสิ่งที่สังคมในแต่ละยุคสมัยถือกันว่าเป็นสิ่งสำคัญ

ขั้นตอนที่สามก็คือ “กฎระเบียบ” (disciplines) ซึ่งฟูโกต์อธิบายว่าเป็นเสมือนเครื่องมือหรือนิยามที่สังคมใช้วัดความเป็นจริง กฎระเบียบที่ว่านี้จึงกลายเป็นตัวที่จำกัดขอบเขตของวาทกรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นตัวจำกัดขอบเขตของ “การวิจารณ์” และ “ผู้แต่ง” อีกด้วยกล่าวคือ สำหรับการวิจารณ์ ซึ่งกล่าวได้ว่าช่วยสืบต่อวาทกรรม แต่ก็ไม่ใช่วาทกรรมทุกวาทกรรมที่ผลิตออกมานี้จะได้รับการยอมรับ กฎระเบียบนี้จึงเป็นการกลั่นกรองว่าวาทกรรมใดจะเป็นวาทกรรมที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในสังคม สำหรับ “ผู้แต่ง” กฎระเบียบนี้จะเป็นตัวลดความสำคัญของ “ผู้แต่ง” ในฐานะผู้คิดค้นหรือสร้างความคิดนิยามดังกล่าวขึ้น แต่ให้ความสำคัญกับผู้ใช้ว่าจะทำให้กฎระเบียบนั้นๆ สักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้เพียงใด

ประการที่สาม คือกระบวนการกลั่นกรองและควบคุมตัวผู้พูด (a rarefaction of the speaking subject) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการด้วยกัน ประการแรกก็คือ “พิธีกรรม” (ritual) ซึ่งก็คือคุณสมบัติต่างๆ ของตัวผู้พูดที่จะมากำหนดความน่าเชื่อถือให้แก่วาทกรรมที่เขาพูดนั่นเอง และเป็นที่น่าอนว่าคุณสมบัติเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับความเชื่อทางศาสนา กฎเกณฑ์ของความยุติธรรม ความน่าเชื่อถือของวิชาการต่างๆ ประการที่สองคือ “สังคมของวาทกรรม” (societies of discourse) ซึ่งมีหน้าที่ดำรงรักษาวาทกรรม ด้วยการผลิตเผยแพร่งันในวงแคบๆ เพื่อคงความศักดิ์สิทธิ์ไว้ สถาบันทางสังคมที่ได้ชื่อว่ามีบทบาทมากในกระบวนการนี้ก็คือระบบการพิมพ์และระบบการศึกษา ซึ่งนอกจากจะช่วยควบคุมกลั่นกรอง และให้ความชอบธรรมแก่วาทกรรมที่ผลิตผ่านสถาบันดังกล่าวนี้อีกด้วย (Foucault, 1981 : 61-64)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะทำให้เราเห็นได้ว่าภาคปฏิบัติกรของวาทกรรม (discursive practices) ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เองที่ได้กลายมาเป็นระบบที่คอยควบคุมบงการมนุษย์ โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ เพราะเมื่อมนุษย์ได้เข้าสู่ระบบวาทกรรมดังกล่าว มนุษย์ก็จะรู้สึกอึดอัดในอำนาจที่ตนเองได้ครอบครองและถูกครอบครอง ในขณะเดียวกัน ฟูโกต์เองก็เชื่อว่าสักๆ ลงไปแล้วมนุษย์มีความกลัวอยู่ เป็นความกลัวที่อยู่อีกด้านหนึ่งของวาทกรรมและทำให้มนุษย์ต้องพยายามกดทับเอาไว้ แต่ฟูโกต์ก็เสนอว่าหากเมื่อเราสามารถเข้าใจปฏิบัติการของวาทกรรมเหล่านี้แล้ว เราควรจะหยุดยั้งความกลัวของเราด้วยการเข้าไปศึกษาทำความเข้าใจทั้งเงื่อนไขปฏิบัติการ และผลลัพธ์ของวาทกรรม ดังที่เขาบอกว่า วาทกรรมมิใช่ที่แสดงออก (หรือซ่อนเร้น) ของความปรารถนา แต่วาทกรรมคือตัวความปรารถนานั้นด้วย บทเรียนจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาได้สอนเราไว้ว่าวาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงผลอันเกิดจากการต่อสู้หรือระบบของการครอบงำ แต่วาทกรรมในตัวของมันเองคือ

การต่อสู้และครอบงำ วาทกรรมคือตัวอำนาจที่จะต้องเข้าไปยึดกุม ฟูโกต์ ได้เสนอให้เราตั้งคำถาม ตั้งข้อสงสัยต่อความปรารถนาของเราในอันที่จะเข้าถึงความจริง และควรที่จะมองทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น กิจวัตรประจำวันของเราให้เป็นวาทกรรม เช่นเดียวกับเหตุการณ์ หนึ่งๆ (Foucault, 1980 : 52)

วงศาวินิจฉัยของ ฟูโกต์ (Genealogy)

ฟูโกต์มักเรียก “วงศาวินิจฉัย หรือ การสืบสาววงศ์วาน” (Genealogy) ของเขาว่า “โบราณคดี” ซึ่งนั่นไม่ใช่โบราณคดีความหมายทั่วไป แต่หมายถึงโบราณคดีแห่งความรู้หรือการ “ขุดค้น” รากเหง้าความเป็นมาของ “ข้อความ” (Statements) ต่างๆในวาทกรรม เมื่อข้อความของ ความรู้ชุดหนึ่งๆถูกตั้งข้อสงสัย ไม่ว่าจะป็นคำถามที่ว่าข้อความนั้นเป็นของใคร ทำไมจึงกล่าว อย่างนั้น ทำไมจึงกล่าวแค่นั้น ทำไมจึงตัดข้อความอื่นๆออกไป ทำไมจึงกล่าวในเวลานั้น ฯลฯ คำถามต่างๆเหล่านี้ก็คืองานทางโบราณคดีของความรู้ที่จะทำให้เราเห็นถึงลักษณะความเป็นมาและ แง่มุมต่างๆ ของวาทกรรมนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่าความรู้/สัจจะจะถูกผลิตและรักษาให้ดำรง สถานะเป็นความรู้/สัจจะ ในความคิดของเราได้ เพราะมีอำนาจบางอย่างแฝงเร้นอยู่ในวาทกรรม นั้นๆด้วย (วีระ สมบูรณ์, 2541 : 81-82)

วงศาวินิจฉัยเป็นวิธีการวิพากษ์สังคมและมนุษย์โดยไม่จำเป็นต้องคาดหวังหรือตั้งเป้าหมาย ในเชิงอุดมคติใดๆ ไม่ได้เสนอทางออกใดๆแก่มนุษย์ แต่จะทำให้เราตื่นตระหนกและกระตุ้นให้ เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ เพราะวงศาวินิจฉัยปฏิเสธการกำเนิดสัจจะที่มีลักษณะถาวรตายตัว ปฏิเสธ ความเชื่อในการพัฒนาหรือความก้าวหน้าใดๆ ปฏิเสธความมีแก่นสารสาระใดๆ ปฏิเสธความ ต่อเนื่องไม่สิ้นสุด วงศาวินิจฉัยทำให้เราต้องพิจารณาบทบาทของอำนาจ บทบาทของระบอบสัจจะ ในการรองรับความชอบธรรมถูกต้องน่าเชื่อถือของความรู้ใดๆก็ตามเสียใหม่ เพราะฟูโกต์เสนอว่า ความรู้/อำนาจ เป็นองค์เอกภาพของสิ่งเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือระบบของความรู้ที่เราถือว่าเป็น สัจจะหรือความจริง กับลักษณะแบบแผนของอำนาจ อันหมายถึงแบบแผนหรือระบอบของ การเมืองในการผลิตความรู้และสัจจะทั้งหลายนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด นั่นคือ ความเป็น สัจจะของความรู้ใดๆมิได้เกิดจากคุณสมบัติในเชิงญาณวิทยาใดๆ ในตัวองค์ความรู้นั่นเอง ไม่ว่าจะ เป็นระบบตรรกะ ทฤษฎี ข้อพิสูจน์ คำอธิบาย ฯลฯ แต่เกิดจากอำนาจที่มาคู่กับความรู้และ อำนาจที่ความรู้ที่ผลิตขึ้นมาต่างหาก (ธงชัย วินิจจะกูล, 2534 : 38)

อย่างไรก็ตามเราต้องทำความเข้าใจว่าอำนาจในที่นี้ไม่ได้มาจากกลไกรัฐ หรือชนชั้น ปกครอง แต่คืออำนาจที่อยู่คู่กับการอ้างว่าเป็นแบบแผนที่ถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล หรือเป็นไปตาม

กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ อำนาจเช่นนี้จึงสามารถทำให้เกิดการลงโทษ ฝึกฝน ดัดแปลงนิสัยของ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเบี่ยงเบน ตัวบุคคลในองค์กรหรือกลไกรัฐมิใช่แหล่งที่มาของอำนาจนี้ หากแต่ เป็นเพียงผู้กระทำการโดยอาศัยอ้างอิงอำนาจนี้ เป็นเพียงผู้ใช้ (exercise) อำนาจของความเป็นสังจะ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคงไม่มีอำนาจใดในสังคมสมัยใหม่จะเด่นชัดรุนแรงไปกว่าอำนาจที่มากับวาท กรรม ฟูโกต์ถึงกับสรุปว่าความรู้กับอำนาจดำรงอยู่ด้วยกันเสมอ ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ ปราศจากการสถาปนาความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา และไม่มีความรู้ที่ดำรงอยู่โดยปราศจาก อำนาจ หรือโดยไม่ผลิตอำนาจ ซึ่งนั่นก็ทำให้เราสามารถกล่าวได้ว่า ความรู้และอำนาจก่อกำเนิด ซึ่งกันและกันนั่นเอง

สำหรับนักทฤษฎีแล้ว ความรู้แยกไม่ออกจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจ บงการครอบงำกัน หรือการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ไปกำหนดชีวิตร่างกาย พฤติกรรมของคน ความรู้ มิใช่ทางออกที่ใสสะอาดปราศจากการครอบงำมนุษย์หรือเป็นไปเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ ความรู้เป็น เพียงส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกของอำนาจครอบงำชนิดหนึ่งๆ ดังนั้นสำหรับมนุษย์สมัยใหม่แล้ว ความมุ่งมั่นแสวงหาความรู้หรือความปรารถนาในความรู้ อาจจะมีได้แสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ขึ้นเรื่อยๆ อย่างที่มักนิยมเข้าใจกัน หากแต่เป็นความเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดระหว่างความ ปรารถนาในอำนาจกับความปรารถนาที่จะรู้ ในแง่นี้ผลงานสร้างสรรค์และอารยธรรมทั้งหลายของ มนุษย์ก็คือ ผลิตผลของอำนาจ/ความรู้ นั่นเอง ประวัติศาสตร์ก็มีใช้ความก้าวหน้าอย่างเป็นสากล ของเหตุผล แต่เป็นผลผลิตของอำนาจ เป็นเรื่องของการก้าวข้ามจากการครอบงำโดยระบอบ ความรู้หนึ่งไปสู่การครอบงำโดยอีกระบอบความรู้หนึ่ง ฟูโกต์เองก็ได้กล่าวไว้ในในบทความขนาด สั้นที่ชื่อ “Nietzsche, Genealogy, History” (1984) ว่า “กฎทั้งหลาย (ความรู้/สังจะทั้งหลาย) ล้วน แล้วแต่วางแปลในตัวมันเอง ล้วนแล้วแต่มีความรุนแรงและไม่มีการสิ้นสุด ซึ่งมันล้วนแล้วแต่ถูก บิดเบือน บิดผันอย่างไรก็ได้ ตามแต่ความต้องการ ” (ธงชัย วินิจจะกูล, 2534 : 49-51) แต่การที่เรา จะสามารถทำความเข้าใจบทบาทของอำนาจ/ความรู้เช่นนี้ได้ คงจะต้องพยายามทำความเข้าใจ อำนาจในทัศนะของฟูโกต์ที่แตกต่างไปจากความเข้าใจโดยทั่วไปเสียก่อนจากที่กล่าวมาโดยตลอด ว่าภายในปริภูมิทางสังคมมีวาทกรรมอยู่เต็มไปหมดหลากหลายกระจัดกระจายครอบครอง ปริภูมิต่าง ๆ ในชีวิตส่วนตัวและทางสังคมของคนเราอยู่ทุกกาลและเทศะ (time and space) ในงานชิ้นหลักๆ ฟูโกต์ยังยอมรับอีกด้วยว่าภายในปริภูมิทางสังคมมีปัจจัยที่ไม่ใช่วาทกรรมอยู่ ด้วยมากมาย เช่น เงื่อนไขทางธรรมชาติ หรือแม้แต่วาทกรรมที่ฝังรากลึกจนกลายเป็นสถาบันทาง สังคมบางอย่าง เราได้กล่าวถึงการปะทะประสานกันของวาทกรรมจนก่อเกิดเป็นวาทกรรมใหม่ ความรู้ใหม่ พฤติกรรมใหม่ กิจกรรมใหม่ แต่ในความเป็นจริงแล้วการดำรงอยู่ของวาทกรรม หนึ่งๆ นั้น ก็แสดงว่าย่อมมีวาทกรรมที่แตกต่าง ซึ่งถูกกดเอาไว้ดำรงอยู่ด้วย เช่นวาทกรรมที่ว่าด้วย ประวัติศาสตร์การปกครองไทย โดยมีประวัติศาสตร์การปกครองของอาณาจักรล้านนาคำดำรงอยู่

ควบคุมกันแต่ถูกกดทับเอาไว้ เป็นต้น ซึ่งนั่นก็จะก่อให้เกิดความขัดแย้งแย่งชิงพื้นที่ คือพยายามที่จะครอบครองปริมาตรในสังคมให้ได้เหนือคู่แข่งของตน ดังนั้นการที่วาทกรรมที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์การปกครองไทยสามารถครอบครองความเชื่อของผู้คนเอาไว้ได้ นั้นแสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจเหนือวาทกรรมที่เป็นคู่ต่อสู้ การใช้อำนาจจึงแฝงอยู่ในความแตกต่างนั่นเอง และปรากฏตัวออกมาอยู่เสมอๆ ตลอดเวลาที่มีการครอบงำปริมาตรได้เหนือกว่าคู่แข่ง เพราะย่อมต้องใช้อำนาจการปราบปรามหรือการควบคุมให้วาทกรรมอื่นกลายเป็นความไม่จริง ใช้การไม่ได้ ไม่สมเหตุสมผล หรือผิดเพี้ยนจาก “ปกติ” เช่น วาทกรรมเชิงวิทยาศาสตร์ในความเข้าใจของคนทั่วไปจะมีความถูกต้องกว่า ขอบธรรมกว่าวาทกรรมเชิงไสยศาสตร์ ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าอำนาจแฝงตัวอยู่ตลอดเวลาในความรู้ทั้งหลาย และมีการใช้อำนาจอยู่แล้วในความแตกต่างและความขัดแย้ง แต่จะปรากฏตัวชัดในการต่อสู้กันในเหตุการณ์หนึ่งๆ เช่นว่า จะเชื่อและคิดอย่างไร วิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ดีกว่ากัน ฝ่ายใดชนะก็หมายถึงการได้ครอบครองพื้นที่ปริมาตรที่ใช้อธิบายเหตุการณ์นั้น ซึ่งหมายถึงต้องใช้อำนาจเบียดขับคู่ต่อสู้ให้กลายเป็นวาทกรรมที่ผิด ไร้เหตุผล ไม่น่าเชื่อถือ หรือถึงขนาดไม่รู้เรื่อง

ฟูโกต์ ไม่ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยอำนาจโดยตรง แต่เขาให้แนวทางวิธีศึกษาอำนาจเอาไว้ กล่าวคือแทนที่จะวิเคราะห์ตัวอำนาจตรงๆ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงและจับต้องไม่ได้ ฟูโกต์กลับหันมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) และการใช้อำนาจ (the exercise of power) หรือภาคปฏิบัติการจริงของอำนาจนั่นเอง ซึ่งก็ช่วยให้เราเข้าใจอำนาจในทัศนะของเขาได้ดีขึ้น กล่าวคือ

ประการแรก อย่างมุ่งเน้นความสนใจหรือให้ความสำคัญแต่เพียงแค่อำนาจที่เป็นระบบหรืออ้างความถูกต้องชอบธรรมว่ามีระเบียบ กฎเกณฑ์สถาบันที่เป็นทางการต่างๆ รองรับ เช่นกฎหมาย อำนาจรัฐ แต่ควรสนใจอำนาจที่แผ่กระจายไปถึงชายขอบของระบบเหล่านั้น เพราะอำนาจมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง แสดงตัวออกในความแตกต่างขัดแย้งระหว่างสิ่งต่างๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย ดังนั้นจึงควรสนใจอำนาจที่ปรากฏตัวผ่านเหตุการณ์ พหุติกรรม หรือความสัมพันธ์ย่อยๆ ทั้งหมดในชีวิตปกติของมนุษย์ด้วย

ประการที่สอง อย่าคิดว่าอำนาจเกิดขึ้นด้วยความจงใจ รู้สำนึกหรือมาจากการไตร่ตรองอย่างรอบครอบแล้วจึงตัดสินใจ อย่ามีวสันใจอำนาจจากมุมมองขององค์ประธานที่ใช้อำนาจ แต่ควรสนใจอำนาจที่อยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ อำนาจที่แสดงออกและเกิดอยู่เสมอโดยไม่ต้องตระหนักรู้จึงใจ แต่กลับเกิดการบงการครอบงำได้ นั่นคืออย่ามีวสันใจเหตุที่มาของอำนาจ แต่ควรสนใจการกระทำและผลของอำนาจ

ประการที่สาม อย่าคิดว่าอำนาจเป็นปรากฏการณ์อันเกิดจากการครอบงำของบุคคลหรือฝ่ายหนึ่งมีความเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือชนชั้นก็ตาม อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกแยะได้เด็ดขาดว่าใครมีมากหรือน้อยกว่ากัน เพราะอำนาจอยู่วนเวียนกระจัดกระจายไปทั่วความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดทุกขณะที่มีวาทกรรม

ประการที่สี่ อย่าเพียงแต่ศึกษาอำนาจโดยถือว่ามีศูนย์กลางเป็นแหล่งอำนาจ แล้วมุ่งค้นพบขอบข่ายของอำนาจที่ขยายจากศูนย์กลางไปสู่ฐานของสังคม แต่ควรสนใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจบริเวณชายขอบของสังคมหรือบริเวณที่เครือข่ายของอำนาจศูนย์กลางอาจไม่มีความสำคัญ ซึ่งเราจะพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เกี่ยวกับศูนย์กลางดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย โดยมีกลไกของอำนาจอีกแบบเป็นของตนเอง มีประวัติศาสตร์และแนวโน้มเป็นของตนเองที่ฟูโกต์ เรียกว่า “Micro Physics of Power” ซึ่งมีแผ่กระจายทั่วสังคมไปหมดและอาจเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์มากเสียยิ่งกว่ากฎหมายหรืออำนาจรัฐ ในแง่นี้เองเราจะเห็นได้ว่าอำนาจในทัศนะของฟูโกต์ ไม่ใช่อำนาจที่เป็นหนึ่งเดียวของรัฐ ของกลุ่มหรือชนชั้นใด แต่อำนาจเป็นเครือข่ายที่โยงใยไปทั่วภาคส่วนของสังคม

ประการที่ห้า เมื่อเกิดการใช้อำนาจผ่านกลไกต่างๆ ในความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจก็ต้องพัฒนาตัวเองต่อไป เติบโตต่อไปด้วยการสร้างความรู้ขึ้นรองรับอำนาจ หรืออธิบายอำนาจนั้น โดยความรู้นั้นมีอำนาจสนับสนุนรองรับอยู่ ในที่นี้คล้ายกับที่เรากำลังพูดถึงการสร้างอุดมการณ์หรือจิตสำนึกจอมปลอมมารับอำนาจ แต่อันที่จริง ฟูโกต์มิได้สนใจในแง่ นั้น เพราะอุดมการณ์หรือจิตสำนึกจอมปลอมมีที่มาจากผลประโยชน์ของกลุ่มหรือชนชั้น แต่ความรู้ในที่นี้เป็นความจำเป็นของการดำรงอยู่ของอำนาจในตัวมันเอง

ประการที่หก อย่าคิดว่าอำนาจมีแต่ด้านที่กดขี่ปราบปราม ปิดบัง กีดกัน หวงห้าม อำนาจนั้นก็ยังมีผลในเชิงบวกด้วย ได้แก่ การสร้างความรู้และวาทกรรมต่างๆ จนกลายเป็นอารยะธรรมของมนุษย์นั่นเอง (Foucault, 1980 : 96-102)

จากทัศนะของ ฟูโกต์ ข้างต้นนี้เราคงพอจะเห็นถึงความแตกต่างที่ค่อนข้างชัดเจนจากความเข้าใจที่เรามีต่ออำนาจตามปกติทั่วไป โดยเฉพาะจากทัศนะของนักรัฐศาสตร์กระแสหลักที่มักจำกัดการมองอำนาจอยู่เพียงแต่กฎหมาย อำนาจรัฐ และสถาบันทางการเมืองต่างๆ ดูเหมือนว่าสำหรับฟูโกต์ และวงศาวิทยาแล้วนั้นจะถือว่าอำนาจและการต่อสู้ขัดแย้งยังมีอยู่เป็นปกติตลอดเวลาในทุกอณูของเรือนร่างสังคม เพราะรากฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีอยู่ในความแตกต่างขัดแย้งกันของ

พลังของวาทกรรมนั่นเอง ไม่ใช่เรื่องของสิ่งที่จะยกให้แก่กัน สัญญากัน หรือเรื่องของกลไกรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตใดๆ (Foucault, 1980 : 90)

วงศาวิทยาของ ฟูโกต์คือวิธีการศึกษาเพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงปฏิบัติการ กลไก และพิธีกรรมอันละเอียดอ่อนของบรรดาอำนาจ ณ จุดย่อยๆ เหล่านี้ ที่สำคัญที่สุดคืออำนาจที่มากระทำต่อร่างกายของแต่ละคนเขา ซึ่งเขาเห็นว่า

“ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีผลอย่างมากโดยตรงต่อร่างกาย ที่กำหนดลักษณะฝึกฝน บังคับ ทรมาน เพื่อให้ร่างกายทำหน้าที่บางอย่างเพื่อให้ร่างกายประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้ร่างกายส่งสัญญาณ มีความเป็นไปได้ที่มนุษย์จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลเต็มที่เมื่อมนุษย์ถูกควบคุมไว้ภายใต้ระบบบงการ (Subjection) เรือนร่างกลายเป็นพลังที่มีประโยชน์ต่อเมื่อเรือนร่างนั้นทำการผลิตได้และถูกบงการได้” (Foucault, 1980 : 84)

เมื่อเป็นเช่นนี้วงศาวิทยาจึงไม่ใช่การศึกษาเพื่อวางรากฐานอันแข็งแกร่งให้แก่ความรู้แขนงใดๆ หากแต่เป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นที่มาของความรู้ที่เราเชื่อว่าดี ถูกต้อง เป็นสัจจะเป็นไปตามหลักเหตุผลนั้น แท้ที่จริงมีรากเหง้าอยู่กับการครอบงำ บงการ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และวงศาวิทยานี้ก็คือความพยายามที่จะกอบกู้สถานะของความรู้ชายขอบ/ความรู้ย่อยที่ถูกอำนาจของวาทกรรมหลัก ที่อ้างความถูกต้อง เป็นสัจจะเป็นเบียดบังกดทับเอาไว้หรือผลักออกไปอยู่ในปริมาตรของความไม่น่าเชื่อถือ ให้กลับกระเด็นหรือฟื้นตัวขึ้นอีกครั้ง ทั้งนี้โดยการเปิดเผยให้เห็นว่าความรู้ที่เราเชื่อว่าถูกต้องนั้นเป็นเพียงผลผลิตของอำนาจเท่านั้น (Foucault, 1980 : 84)

ดังนั้นในขณะที่การศึกษาจำนวนมากเป็นไปเพื่อสร้างความชอบธรรมความแข็งแกร่งให้แก่องค์ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์หรือองค์ความรู้ของวาทกรรมหลัก ในด้านต่างๆ ระดับต่างๆ วงศาวิทยากลับเป็นความพยายามที่จะปลดปล่อยความรู้ออกจากอำนาจดังกล่าว โดยให้ความสนใจศึกษาความหลากหลาย การดิ้นรนต่อสู้ และการฟื้นตัวของความรู้ชายขอบต่างๆ ด้วยเหตุผลที่ว่าเราควรพยายามทำความเข้าใจกับความรู้อื่นๆ ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับความรู้ที่เราคุ้นเคย เนื่องจากเราถูกรอบงำด้วยวิถีคิดแบบวาทกรรมหลักต่างๆ ความรู้ชายขอบหรือความรู้ของท้องถิ่นกลับถูกปฏิเสธ ถูกหาว่าไม่ดีพอหรือไม่ชัดเจนพอ ถูกหาว่าเป็นความรู้ชั้นต่ำ ใช้การไม่ได้ อยู่ปลายแถวของบรรดาความรู้ทั้งหลายจนเกินกว่าจะยอมรับได้ แต่อันที่จริงแล้วความรู้เหล่านั้นคือความรู้เหล่านั้นคือการโต้แย้งจากชายขอบ (Local character of criticism) ซึ่งหมายถึงความรู้ที่เป็นอิสระ ไม่ถูกรวมศูนย์อยู่ภายใต้กรอบทางทฤษฎีที่เรารู้จัก ไม่ว่าจะมันเป็นความรู้ที่ถูกหรือไม่ใช้ได้หรือไม่ก็ตาม แต่ที่แน่ๆ ก็คือมันมิได้อยู่ภายใต้การรับรองของระบอบการคิดที่เราจักคุ้นเคย

วงศาวิทยาเรียกกร้องให้เห็นความรู้ย่อยๆที่ไม่ต่อเนื่อง ที่ถูกปฏิเสธ ที่ไม่ชอบธรรม แทนที่จะมีว
สนใจแต่ทฤษฎีหลักๆ สำคัญๆ (Foucault, 1980 : 83)

อาจมีผู้ที่ตั้งคำถามว่านี่ก็แสดงว่าวงศาวิทยาจะต้องต่อต้านวาทกรรมและวิธีการแสวงหา
ความรู้ในแบบที่เชื่อกันว่าเป็นสากลตลอดเวลา อย่างเช่น ความรู้ที่เชื่อกันว่าเป็นวิทยาศาสตร์ หรือ
กระบวนการทางเหตุผลใช่หรือไม่ ซึ่งคำตอบก็คือไม่ใช่ ทั้งนี้เพราะงานเขียนของ ฟูโกต์ก็มี
ลักษณะเป็นเหตุเป็นผลที่ดูแล้วเป็นหลักสากล ดังนั้น ฟูโกต์จึงกล่าวยั่วว่า

“ สิ่งที่เรามุ่งหมายก็คือการขบถของความรู้ ที่โดยพื้นฐาน ไม่ได้ต่อต้านสาระ
วิธีการหรือแนวความคิดของวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ แต่ต่อต้านผลของการรวมศูนย์
อำนาจ ที่เชื่อมโยงกับการสถาปนาตัวและการทำงานของวาทกรรมวิทยาศาสตร์หนึ่งๆ ใน
สังคมแบบของเรา...การสืบสาวรากเหง้าของความรู้หรือวงศาวิทยาจะต้องต่อสู้กับผลที่เกิด
จากอำนาจของวาทกรรมหนึ่งๆซึ่งถือกันว่าเป็นวิทยาศาสตร์” (วิระ สมบูรณ์, 2541: 84)

จากที่เสนอไปในข้างต้นนั้นก็คือแนวคิดทฤษฎีของวาทกรรมและวงศาวิทยาซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งแนวคิดเรื่องวาทกรรม ซึ่งผู้เขียนจะได้นำมาใช้ประกอบในการศึกษาเพื่ออธิบายความหรือ
เรื่องราวของพระนเรศวรที่ปรากฏอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพของการทำงาน
ของวาทกรรมพระนเรศวรที่มีต่อสังคมมาอย่างยาวนาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

พระนเรศวรในยุครัตนโกสินทร์ ต้นรากแห่งที่มาของวาทกรรมพระนเรศวรในปัจจุบัน

“สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นวีรกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของชาติไทย ทรงเป็น
ยอดนักรบที่เก่งกล้าสามารถตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ได้ทรงกอบกู้เอกราชให้แก่ชาติไทย”

จากส่วนหนึ่งในคำประกาศในการจัดสร้างเหรียญรุ่น“สี่” ปี พ.ศ.๒๕๔๘
โดยพระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

จากข้อความนี้เสมือนเป็นคำนิยามที่รวบรัดชัดเจนให้แก่วาทกรรมพระนเรศวรในยุค
ปัจจุบันที่มีต่อความรู้ของประชาชนชาวไทยในประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ ความรู้เกี่ยวกับ
พระนเรศวรดังกล่าวนี้ได้ถูกส่งผ่านจากอดีตมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน โดยมีการปรับเปลี่ยน
ความเข้าใจ คติคิดและความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของพระนเรศวรไปมากบ้างน้อยบ้างในแต่ละ
ช่วงเวลาขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและการเมืองที่แปรเปลี่ยนไป

เรื่องราวของพระนเรศวรในการรับรู้ของประชาชนนั้นมีมาอย่างยาวนาน โดยผ่านมาใน
รูปแบบข้อมูลที่แตกต่างกันไป ทั้งในรูปแบบที่ “เป็นทางการ” เช่นจากการบันทึกไว้ในพงศาวดาร
หรือจดหมายเหตุ และรูปแบบที่ “ไม่เป็นทางการ” อย่างคำบอกเล่า คำให้การ หรือตำนานต่างๆ
เป็นต้น และจากเส้นทางทั้งสองที่ได้ส่งผ่านความรู้เกี่ยวกับพระนเรศวรมานั้นก็ได้ส่งผลทำให้
ภาพลักษณ์ของวาทกรรมพระนเรศวรมีการผสมผสานกลมกลืนกันเข้าจนกลายเป็นชุดความคิด
สำเร็จรูปอีกหนึ่งชุดที่ถูกส่งผ่านให้แก่ประชาชนคนไทยในประเทศในยุคปัจจุบัน

ข้อมูลเกี่ยวกับพระนเรศวรที่ถูกส่งผ่านมาทั้งสองทางนั้นในบางประเด็นของเรื่องราวอาจมี
ความสอดคล้องต้องกัน แต่ก็มีอีกหลายประเด็นที่พบว่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นจะระบุไว้
ไม่ตรงกัน โดยเฉพาะเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์สำคัญๆ ยกตัวอย่างเช่น เรื่องราวเกี่ยวกับการที่พระ
นเรศวรต้องเสียดสละความสุขส่วนตนไปอยู่เป็นองค์ประกันในเมืองหงสาวดี และเรื่องราวการชนไก่
ชนะมังสามเกียดโอรสของนันทบุเรงหรือก็คือหลานของพระเจ้าบุเรงนอง ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่
พระมหาธรรมราชาพระราชบิดาได้ครองกรุงศรีอยุธยาอยู่นั่นเอง เรื่องราวดังกล่าวจะมีปรากฏ

เพียงแต่ใน คำให้การชาวกรุงเก่า หรือคำให้การขุนหลวงหาวัดเพียงเท่านั้น จะไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในพงศาวดารฉบับใดเลยที่ชำระขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามความรู้เกี่ยวกับพระนเรศวรของคนไทยในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่ก็จะได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพระนเรศวรแบบเป็นสูตรสำเร็จที่มีปรากฏอยู่ในตำแหน่งแห่งที่และโอกาสต่างๆในสังคมอย่างมากมาย เช่นจากแบบเรียน สื่อสิ่งพิมพ์ พิธีกรรม พิธีการต่างๆที่เกี่ยวกับพระนเรศวร เป็นต้น ผลก็คือทำให้คนไทยเข้าใจว่าเรื่องราวทั้งหมดนี้มีที่มาจากแหล่งเดียวกันที่มีความน่าเชื่อถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกบันทึกไว้แล้วเป็นอย่างดี และแน่นอนแหล่งข้อมูลแรกที่คนส่วนใหญ่มักคิดถึงเมื่อยามที่มีการกล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติก็คือพระราชพงศาวดารนั่นเอง จะมีบ้างแต่ก็คาดได้ว่าคงเป็นเพียงคนส่วนน้อยที่จะย้อนกลับไปแสวงหาถึงที่มาของเรื่องราวอันเกี่ยวกับพระนเรศวรว่ามีต้นเค้าหรือรากฐานมาจากที่ใดบ้าง ทั้งนี้ก็ด้วยว่าเรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรในปัจจุบันนั้นถูกทำให้อยู่ในสถานะที่ทำให้คนไทยเชื่อได้ว่าเป็นความจริงแท้ในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใดก็ตามเรื่องราวดังกล่าวก็เป็นจริงดังเช่นนี้เรื่อยมา ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะไปเสียเวลาแสวงหาหรือตีความหมายอื่นใดให้นอกเหนือจากเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ต้นรากของวาทกรรมพระนเรศวรในงานศึกษาชิ้นนี้สนใจเพียงแค่ว่าจะสืบค้นรากฐานที่มาจากเรื่องราวจากช่วงที่เริ่มการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นมาเท่านั้น ทั้งนี้เพราะหากจะทำการสืบค้นย้อนลงไปให้ลึกเกินกว่าช่วงเวลาดังกล่าวก็จะทำได้ยากทั้งนี้ด้วยเพราะข้อมูลในช่วงก่อนกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีน้อยกระท่อนกระแท่น และไม่ชัดเจนเหมือนกับช่วงหลังจากที่มีการตั้งกรุงขึ้นมาใหม่นั้นเอง

หลังจากการสูญเสียกรุงของราชอาณาจักรอยุธยา มาจวบจนกระทั่งการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์แห่งราชวงศ์จักรีนั้น แม้ข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยาจะสูญหายและถูกเผาทำลายลงไปเมื่อครั้งกรุงฯแตกครั้งที่ 2 ก็ตาม แต่เรื่องราวอันว่าด้วยพระนเรศวรนั้นก็ยังคงสามารถถูกส่งผ่านข้ามยุคข้ามสมัยมาให้คนรุ่นหลังจากการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ได้รับรู้ได้ โดยเรื่องราวเกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นมีการสืบทอดส่งต่อมาในสองแนวทางด้วยกัน ซึ่งนั่นก็คือแนวทางแบบเป็นทางการ โดยเกิดจากการชำระพระราชพงศาวดาร (อยุธยา) ขึ้นหลังจากการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์โดยผู้ปกครองรัฐจารีต(กษัตริย์) เป็นผู้ให้มีการรจนาขึ้นไว้โดยอาศัยจากหลักฐานเท่าที่มีอยู่ และอีกแนวทางหนึ่งก็คือการส่งผ่านเรื่องราวมาทางจารีตการบอกเล่า ซึ่งมีทั้งที่เล่าสู่กันฟังแบบปากต่อปาก เป็นเรื่องราวตำนานที่มีสีสันน่าสนใจโดยไม่มีเอกสารใดยืนยัน และรูปแบบการบอกเล่าผ่านหลักฐานที่มีการตีพิมพ์เอกสารในช่วงหลังที่

เรียกว่าคำให้การชาวกรุงเก่า และคำให้การขุนหลวงหาวัด ทั้งฉบับหลวงและฉบับหมอสมิธ โดยเป็นที่เชื่อถือกันว่า คำให้การชาวกรุงเก่า และคำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับหลวง นี้มีที่มาจาก คำให้การของเชลยศึกไทยที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปในภายหลังสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2310 นั่นเอง

ในงานการศึกษาครั้งนี้แน่นอนว่าการสืบย้อนวงศาวินิจฉัยของวาทกรรมพระนเรศวรนั้นเรา ต้องให้ความสำคัญกับแหล่งที่ผลิตสร้างวาทกรรมพระนเรศวรทั้งสองแนวทางทั้งจากแนวที่เป็น ทางการอย่างพระราชพงสาวดาร และแนวทางของจารีตการบอกเล่าของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะ เรื่องราวทั้งสองแนวทางนี้ได้ดำเนินควบคู่กันมา โดยได้ส่งต่อเรื่องราวเกี่ยวกับพระนเรศวรมาคู่กัน ให้แก่สังคมโดยตลอด และสังคมเองก็ไม่ได้เลือกรับเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระนเรศวรเฉพาะทางใด ทางหนึ่งเท่านั้น แต่สังคมเลือกที่จะยอมรับเรื่องราวเกี่ยวกับพระนเรศวรทั้งจากสองทาง แม้ว่าใน ข้อมูลบางประเด็นจะมีความแตกต่างกันก็ตาม โดยที่บางครั้งสังคมอาจมีการผสมผสานเรื่องราวทั้ง จากสองแนวทางที่แตกต่างกัน ให้กลายเป็นเนื้อเดียว หรืออยู่ในแนวเรื่องเดียวกันเลยก็มี ซึ่งคง จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดหลังจากนี้ในช่วงท้ายบท

พระนเรศวรในพระราชพงสาวดารของรัฐจารีต กับมายาคติคิดของ “พระเจ้าจักรพรรดิ ราช”

พระนเรศวรบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ถูกฉายภาพให้เห็นถึงการเป็นวีรกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ เกียรติยศ และมีบุญคุณอย่างมากมายมหาศาลต่อ ชาติไทย คนไทย และประเทศไทยนั้น เรา สามารถรับรู้และเข้าถึงภาพลักษณ์นี้ของพระองค์ได้โดยถือเป็นเรื่องธรรมดาอย่างมากในสังคมไทย ในปัจจุบัน เรื่องราวของพระองค์ถูกนำมาเผยแพร่ให้ประชาชนในสังคมได้เสพ ได้ศึกษาเรียนรู้กัน อย่างกว้างขวางจนกระทั่งทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเข้าใจว่าเรื่องราวต่างๆของพระองค์ที่ถูก ส่งผ่านมานั้นคือประวัติศาสตร์ชาติที่ชัดเจน ถูกต้องโดยปราศจากภาพมายาคติใดๆแอบแฝง

หลายต่อหลายคนอาจเข้าใจว่าเรื่องราวต่างๆ รวมทั้งคติคิดที่สอดแทรกอยู่กับภาพลักษณ์ ของพระนเรศวรที่พวกเขาได้รับรู้รับทราบในปัจจุบันนี้ คงเป็นสิ่งที่มีความแน่นอนแล้วตั้งแต่อดีต ในครั้ง สมัยปู่ย่าตายายที่ผ่านล่วงมาแล้วเป็นเวลาหลายร้อยปี และอีกหลายคนก็คงจะเข้าใจในเบื้องต้นว่า เรื่องราวทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ การไปเป็นองค์ประกันของพระนเรศวร เหตุการณ์ชนไก่ขณะที่ประทับอยู่ ณ กรุงหงสาวดี เหตุการณ์การประกาศอิสรภาพ เหตุการณ์การ กระทำการยุทธหัตถีชนช้างกับพระมหาอุปราชา หรือแม้แต่เหตุการณ์อันว่าด้วยเรื่องของพระ

สุพรรณกัลยาพระพี่นางของพระองค์นั้นคงมีที่มาที่ไปจากแหล่งข้อมูลอันเดียวกันที่น่าเชื่อถือ และเป็นทางการ ทั้งนี้เพราะเรื่องราวทั้งหลายเหล่านั้นนั้นถูกทำให้กลายเป็นความจริงหรือประวัติศาสตร์แห่งชาติสำหรับคนไทยส่วนใหญ่ไปเสียแล้ว

การที่คนในสังคมไทยในปัจจุบันจะมีความเข้าใจดังเช่นที่ว่านี้ก็มีใช่เรื่องแปลกอันใด ผู้เขียนเองแรกเริ่มเดิมที หากลองย้อนกลับไปพิจารณาตั้งแต่ครั้งที่ศึกษาในระดับชั้นประถม มัธยม หรือแม้แต่ระดับอุดมศึกษา ก่อนที่จะเข้ามาทำการศึกษาดังกล่าวนี้ ผู้เขียนก็ไม่ได้มีความคิดที่ผิดต่างไปจากคนส่วนใหญ่ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย ทั้งนี้อาจด้วยเพราะระบบการศึกษา และการกล่อมเกลางานของสังคม (Socialization) นั้นเอง

ผู้เขียนเชื่อว่าเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวร ซึ่งส่งผ่านมาถึงความรู้ของผู้คนในปัจจุบันนี้ คนในสังคมส่วนใหญ่อาจเข้าใจว่าเรื่องราวทั้งหลายทั้งหมดนี้ถูกบันทึกไว้จากแหล่งข้อมูลหลักฐานเดียวกัน และแน่นอนแหล่งข้อมูลหลักฐานที่มักจะถูกคิดถึงเป็นสิ่งแรกก็คือ “พระราชพงสาวดาร” ที่ถูกเขียนขึ้นโดยทางราชการนั่นเอง ทั้งนี้เพราะคนส่วนใหญ่มักถือว่าพงสาวดารนั้นเป็นงานเขียนที่ถูกบันทึกโดยเป็นทางการ เป็นแบบฉบับหลวง ดังนั้นจึงน่าจะมี ความถูกต้องแม่นยำมากกว่างานบันทึกประเภทอื่นๆ เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า “พระราชพงสาวดาร” นั้นถูกให้ความสำคัญต่อเรื่องราวของพระนเรศวรค่อนข้างมาก และคนส่วนใหญ่ในสังคมก็มักเข้าใจร่วมกันว่า “พระราชพงสาวดาร” นั้นมีความสำคัญต่อการส่งผ่านเรื่องราวพระนเรศวรมาสู่ยุคหลัง และด้วยเหตุผลนี้นี่เองหากเราจะศึกษาถึงที่มาแห่งวาทกรรมพระนเรศวรแล้วก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าไปศึกษาถึงงานเขียนประเภทพงสาวดาร

หลังจากการเสียดังครั้งที่ 2 นั้นอาณาจักรอยุธยาได้ถูกพม่าเผาทำลายอย่างย่อยยับอย่างไม่เคยมีปรากฏมาก่อนตั้งแต่มีการสถาปนาราชอาณาจักรอยุธยาขึ้น และสงครามครั้งนั้นสร้างความสูญเสียและภาพแห่งความอับสอดสูให้กับบ้านเมืองอย่างมาก ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ นั้นถูกเผาทำลายลงไปอย่างมาก ดังนั้นจึงทำให้เมื่อยามที่กรุงรัตนโกสินทร์ถูกสถาปนาขึ้นนั้นภารกิจอีกด้านหนึ่งของผู้ปกครองรัฐซึ่งขณะนั้นก็คือพระมหากษัตริย์ต้องกระทำ ที่นอกเหนือไปจากการศึกสงครามป้องกันอาณาจักร ก็คือการฟื้นฟูและทำนุบำรุงศิลปวิทยาการต่างๆ ในอดีตให้ย้อนคืนกลับมาเหมือนดังครั้งกรุงศรีอยุธยา และพงสาวดารเองก็ถือเป็นงานชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งที่ผู้ปกครองในขณะนั้นให้ความสำคัญ จึงได้เกิดให้มีการชำระพงสาวดารอยุธยาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

ในเบื้องต้นนี้ผู้เขียนก็ขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับพงสาวดารอยุธยาของกรุงรัตนโกสินทร์เสียก่อน กล่าวคือ พงสาวดารอยุธยาในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นเริ่มมีการชำระตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1

และได้มีการชำระฉบับอื่นๆตามมาภายหลัง แต่การชำระพงศาวดารอยุธยาขึ้นไปยุคการชำระซึ่งถือเป็นฉบับสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ 4 ภายใต้อำนาจของพงศาวดาร “ฉบับพระราชหัตถเลขา” นั้นเอง

ในการศึกษาครั้งนี้ พงศาวดารที่ผู้เขียนเลือกหยิบขึ้นมาทำการศึกษาที่จะเป็น พงศาวดารฉบับหลักๆเท่านั้น ซึ่งก็คือ

- พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2507) ที่ถูกชำระขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1
- พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพน(2505) ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1
- พระราชพงศาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) (2507) ชำระในสมัยรัชกาลที่ 3
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาถูกชำระในสมัยรัชกาลที่ 4 (2457)

โดยหลังจากการเข้าไปทำการศึกษาพงศาวดารทั้ง 4 ฉบับข้างต้นนั้นก็ปรากฏออกมาว่าในส่วนของวาทกรรมหรือเรื่องราวอันที่ได้กล่าวถึงพระนเรศวรนั้นทุกฉบับมีเนื้อหาสอดคล้องต้องกัน มีความเหมือนกันทางด้านเนื้อหาสาระสำคัญ เช่นมีเขียนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการทวารสงครามกับอาณาจักรต่างๆ ตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์ก็ได้แสดงความสามารถในเชิงการสงครามตั้งแต่อยู่ในสมัยแผ่นดินของพระมหาธรรมราชา(พระราชบิดาของพระนเรศวร) แม้จนจบสิ้นรัชกาลของพระองค์ เหตุการณ์การรณรงค์สงครามของพระองค์ถูกบรรยายให้ภาพอย่างถึงพริกถึงขิง บรรยายให้เห็นภาพประหนึ่งจู่จราวกับว่าผู้เขียนพงศาวดารได้เข้าไปนั่งอยู่ หรือร่วมรบกับพระองค์ในคราวสงครามต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่เกรียงไกรของพระองค์ด้วยแล้ว ซึ่งในที่นี้ ก็จะขอยกข้อความบางส่วนของ 2 เหตุการณ์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการให้ภาพของพระนเรศวรในพงศาวดาร โดยจะนำข้อความบางส่วนจากพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มาแสดงเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ที่จะขอหยิบยกมาก็คือ กรณีเหตุการณ์การประกาศอิสรภาพ และเหตุการณ์การชนช้างทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชโอรสพระเจ้าันทบุเรงแห่งหงสาวดี กล่าวคือเหตุการณ์การประกาศอิสรภาพนั้นตามพงศาวดารได้ระบุเอาไว้ว่าเกิดขึ้นมาจากการที่กษัตริย์แห่งหงสาวดี (นันทบุเรง) ไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม คิดกำจัดพระนเรศวร เพราะพระนเรศวรนั้นมีพระปรีชาสามารถในการรบเกรงว่าภายภาคหน้าต่อไปจะเป็นภัยแก่หงสาวดีจึงคิดจะลอบฆ่าพระนเรศวร โดยออกอุบายว่าหงสาวดีมีศึกให้ทัพจากอยุธยาจะมาช่วยการศึก แล้วก็กำจัดพระนเรศวรเสีย (การที่หงสาวดีสามารถเรียกทัพจากอยุธยาให้มาช่วยการศึกได้ในขณะนั้นก็ด้วยว่า ขณะนั้นอยุธยาตกเป็นประเทศราชหรือเมืองขึ้นของหงสาวดีแล้วหลังจากการเสียกรุงครั้งที่ 1) โดยในพระราชพงศาวดารได้เขียนไว้ว่า

“ลุศักราช ๕๑๕ ปีระการเบญจศก เดือน ๕ ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีก็มีที่ตั้งอยู่ใน ทศพิชราชธรรม ทรงพระดำริว่า พระนเรศวรประกอบไปด้วยปัญญาหลักแหลมลึกซึ้ง ทั้ง การสงครามก็องอาจกล้าหาญ นานไปเห็นจะเป็นเส้น(พงศาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ เขียนว่า “จะเป็นเสี้ยน”) ต่อเมื่อหงสาวดีเป็นมั่นคง จำจะคิดแต่งอุบายให้ไปเอาตัวพระ นเรศวรขึ้นมา จะกระทำพระนเรศวรเสียให้จงได้ สำเร็จแล้วเมืองหงสาวดีจะกว้าง เพื่อแผ่ ของขัณฑ์เสมอออกไป อนึ่งทั้งพระเจ้าอาผู้เป็นเจ้าอังวะก็คิดแข็งเมืองอังวะด้วยเล่า...

...พระเจ้าหงสาวดีเป็นอุบายทั้งนี้ ก็เพราะพระมหาอุปราชากราบทูลยุยงกระทำ ร้ายแก่พระนเรศวรเป็นเจ้า จึงพระมหาอุปราชาให้มีศุภอักษร บอกมาถึงพระนเรศวรว่า บัดนี้กรุงรัตนบุรีมียังจะเป็นกบฏแข็งเมืองต่อพระเจ้าหงสาวดี ให้พระนเรศวรยกทัพมา ช่วยการสงครามตีกรุงรัตนบุรีอังวะ” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ, 2507 : 138-139)

ในพงศาวดารระบุว่าหลังจากที่พระนเรศวรได้รับข่าวลวงจากหงสาวดีก็เข้าใจว่าเป็นความ จริงก็เข้าไปทูลแก่พระราชบิดาเพื่อจะขอยกทัพไปยังหงสาวดี และครั้นเมื่อยกทัพไปถึงเมืองแครง พระนเรศวรก็เข้าไปพักอยู่ในอารามพระมหาเถรคันฉ่อง แล้วจึงแจ้งข่าวไปบอกแก่พระเจ้าหงสาวดี และเมื่อพระเจ้าหงสาวดีทราบข่าวก็รู้สึกยินดีจึงดำเนินอุบายต่อโดยให้พระยาเกียรติพระยาราม ออกไปรับพระนเรศวร เมื่อพระนเรศวรยกทัพขึ้นมาพระเจ้าหงสาวดีจะยกทัพหลวงเข้าตีแล้วให้ พระยาเกียรติพระยารามเข้าตีกระหนาบหลัง แต่พระยาทั้งสองกลับเอาความมาบอกพระมหาเถรคัน ฉ่องๆก็ได้นำตัวพระยาทั้งสองไปกราบทูลความจริงแก่พระนเรศวร ในพงศาวดารได้ระบุความต่อ เหตุการณ์นี้ว่า

“สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ทรงทราบก็น้อยพระทัย คิดอาฆาตแก่พระเจ้าหง สาวดี จึงตรัสแก่พระมหาเถรคันฉ่องว่า ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าเมตตาบอกเหตุการณ์แก่ข้าพเจ้า ทั้งนี้ พระคุณหาที่สุดมมิได้ อันพระผู้เป็นเจ้าอยู่ในเมืองมอญนี้พระเจ้าหงสาวดีแจ้ง อันตรายก็จะมีเป็นมั่นคง.....” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ, 2507 : 142)

และหลังจากนั้นก็มาถึงฉากเหตุการณ์สำคัญที่ตราตรึงอยู่ในความคิดของคนไทยในยุคหลัง นั่นก็คือ เหตุการณ์การประกาศอิสรภาพนั่นเอง

“ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ตรัสแก่มุขมาตยาโยธาทหารทั้งปวงว่า เราหา ความผิดมิได้ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดร้ายต่อเราก่อนนั้น อันแผ่นดินพระมหานครศรีอยุธยา กับแผ่นดินเมืองหงสาวดีขาดจากทางพระราชไมตรีกัน เพราะเป็นอกุศลกรรมนิยมสำหรับ

ที่จะให้สมณพราหมณาประชาราษฎร์ได้ความเดือดร้อน ตรัสแล้วพระหัตถ์ขวาทรงพระสุวรรณภิงคาร หลังอุกถารลงเหนือพื้นพสุธาตล จึงออกพระโอษฐ์ตรัสแก่เทพเจ้าทั้งหลาย อันมีมหิททธิฤทธิ์และที่ทิพจักขุทิพโสศ ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศจงเป็นทิพพยานด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยครองสุจริตมิตรภาพขัดศัทรราชประเพณีเสียสามัคคีธรรม ประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำอันตรายแก่เรา ตั้งแต่วันนี้ไปกรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับเมืองหงสาวดีมิได้เป็นสุวรรณปฐพีเดียวกันนี้แต่ก่อน ขาดจากกันแต่วันนี้ไปตราบเท่ากัลปาวสาน....” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ, 2507 : 143)

นอกจากนี้ก็ยังมีความน่าเศร้าใจเรื่องราวดุสิตาที่สาคัญอีกเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการรับรู้ในเรื่องราวหรือวาทกรรมพระนเรศวรในช่วงยุคเวลาต่อมา ซึ่งนั่นก็คือเรื่องราวการทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชนั่นเอง โดยในที่นี้ก็จะขอยกข้อความที่ปรากฏในพงศาวดารบางส่วนมาเพื่อให้เห็นภาพ กล่าวคือเรื่องราวในตอนี้ ตามพงศาวดาร(ฉบับพันจันทนุมาศ)ระบุว่าเกิดขึ้นหลังจากที่พระมหาธรรมราชาพระราชบิดาของพระนเรศวรสิ้นพระชนม์แล้ว ขณะนั้นพระนเรศวรมีพระชนมายุ 35 พระชันษาได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ และฝ่ายหงสาวดีเองทราบข่าวจึงให้พระมหาอุปราชแห่งหงสาวดีขณะนั้นยกทัพมารบกับกรุงศรีอยุธยาเพราะอยู่ในช่วงผลัดแผ่นดินใหม่ๆ และเมื่อมีการยกทัพของหงสาวดีมาพระนเรศวรก็ยกทัพออกไปเพื่อที่จะทำการรบ จนถึงขนาดกับเกิดการกระทำยุทธหัตถีต่อกันระหว่างพระนเรศวรกับพระมหาอุปราช โดยพงศาวดารได้เขียนบรรยายภาพเหตุการณ์อย่างละเอียดบรรยายแม้กระทั่งคำสนทนาของพระนเรศวรที่มีต่อพระมหาอุปราช ความว่า

“ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าจึงตรัสร้องเรียก (พระมหาอุปราช-ผู้เขียน) ด้วยพระสุรเสียงอันคังว่าพระเจ้าที่เราจะยืนอยู่ใใในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้กระทำยุทธหัตถีแล้ว

พระมหาอุปราชได้ฟังดังนั้น ละอายพระทัยมีขัดศัทรราชมานะก็บ่ายพระคชาธาร ออกมารับ เจ้าพญาไชยานุภาพเห็นช้างเข้าศึกก็ไปด้วยฝิ่ลันน้ำมันมิทันยังเสียที พลายพัทธกอได้ลางแบกรุนมาพระมหาอุปราชจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว สมเด็จพระนเรศวรเบี่ยงพระมารับ พระแสงของ้าวมิได้ต้องพระองค์ เจ้าพญาไชยานุภาพสะบัดลงได้ลางแบกถนัด พลายพัทธกอเพี้ยกเบนไป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ทีจ้วงฟันด้วยพระแสงพลพายต้องพระอังสาเบื้องขวาพระมหาอุปราช ตลอดจนมาจนประนิมูราประเทศชลบลงกับคอช้าง และนายมหานุกาพควาญพระคชาธารพระนเรศวรเป็นเจ้านั้นต้องปืนเข้าศึกตาย...” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ, 2507 : 202-203)

โดยทั้งสองเรื่องราว ตัวอย่างเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นที่ยกมานั้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียนพระราชพงสาวดารสามารถให้ภาพเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจนเสมือนว่าเพิ่งเกิดขึ้นในยุครัตนโกสินทร์ ทั้งๆที่เรื่องราวดังกล่าวเกิดขึ้นก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ร่วมร้อยปีเลยทีเดียว

นอกจากนี้ก็มีการเขียนสอดแทรกให้เห็นถึงความอัศจรรย์และความยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นที่แสดงให้เห็นถึงกฤษฎากนิหาร หรือ บุญญาธิการของพระนเรศวรอยู่เนืองๆ เช่นว่า บังเกิดมีพระบรมสารีริกธาตุเสด็จมาปรากฏแก่พระนเรศวรก่อนจะออกรบศึกครั้งชนช้าง เป็นต้น หรือหากกล่าวโดยสรุปให้เข้าใจได้ง่ายก็คือพงสาวดารนั้นได้ถูกเขียนโดยให้ความสำคัญแก่พระนเรศวรค่อนข้างมากและละเอียด รวมทั้งมีความพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงภาพของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เกรียงไกร ที่ปราบอริราชศัตรูไปในทุกที่ แม้พระราชอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง โดยที่เนื้อความในพงสาวดารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวพระนเรศวรที่ผู้จัดทำได้ศึกษาข้างต้นนั้น ไม่ได้แตกต่างกันในแต่ละฉบับ ส่วนที่มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้างก็เป็นเพียงปีศักราชที่มีการบันทึกบางฉบับอาจมีไม่ตรงกัน หรือ อาจมีความแตกต่างในชื่อสถานที่ที่บางครั้งอาจมีชื่อเรียกที่ผิดเพี้ยนออกไปบ้าง มีความแตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อยอื่นก็ เช่น จำนวนทหารในการรบ หรือชื่อของแม่ทัพนายกองที่ผิดเพี้ยนกันไปบ้าง เป็นต้น ส่วนในด้านเนื้อหาหลักหรือเหตุการณ์หลักที่เขียนไว้ในพงสาวดารล้วนปรากฏออกมาอย่างเดียวกัน

อย่างไรก็ตามแม้พระราชพงสาวดารทุกฉบับที่ผู้เขียนได้ศึกษาในข้างต้นนั้น จะมีเหตุการณ์สำคัญๆที่เกี่ยวกับพระนเรศวรที่ส่งผ่านมายังความรับรู้ของคนในยุคหลัง แต่เรื่องราวหรือเหตุการณ์บางอย่างที่ในเบื้องต้นผู้เขียนคาดว่าจะมีในพระราชพงสาวดารกลับไม่ปรากฏพบเห็นในพระราชพงสาวดาร ซึ่งนั่นก็คือกรณีเหตุการณ์การเสด็จไปเป็นองค์ประกันของพระนเรศวร ณ กรุงหงสาวดี เหตุการณ์การชนไก่กับพระมหาอุปราชในครั้งที่ประทับอยู่ที่หงสาวดี เหตุการณ์การลอบหนีกลับกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพี่นางพระสุพรรณกัลยา แต่ภายหลังจากที่ผู้เขียนได้ศึกษาเพิ่มเติมจึงได้ทราบว่าข้อมูลดังกล่าวที่ไม่ปรากฏในพระราชพงสาวดารแต่กลับมีอิทธิพลต่อความรับรู้ของคนในยุคหลังนั้น แท้ที่จริงแล้วได้ไปปรากฏความอยู่ในการส่งผ่านเรื่องราวในรูปแบบของจารีตการบอกเล่า ซึ่งจะได้ขยายความในช่วงท้ายต่อไป

หลังจากที่ทำการศึกษาถึงเรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรในพระราชพงสาวดารดังกล่าวข้างต้นก็ได้ทำให้ผู้จัดทำเกิดข้อสงสัยประการหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องราวของพระนเรศวร ทั้งนี้ก็เพราะว่าเดิมทีเดียวก่อนที่ผู้จัดทำจะได้มีโอกาสเข้ามาทำการศึกษานั้น ผู้เขียนก็มีสมมติฐานเบื้องต้นว่าในช่วงเวลาที่ทำการศึกษานี้ในช่วงนี้ (ต้นรัตนโกสินทร์) วาทกรรมหรือเรื่องราวของพระนเรศวรไม่น่าปรากฏหรือถูกนำมาใช้มากเท่าใด แต่จากข้อมูลที่ปรากฏในพงสาวดารที่ได้ศึกษาข้างต้น

และข้อมูลหลักฐานอื่นๆประกอบกลับไม่เป็นดังที่คาดคิด กล่าวคือได้ปรากฏหลักฐานอย่างเป็นที่ชัดเจนว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1 กลับได้มีการเทิดทูนและให้ความสำคัญต่อพระนเรศวรเป็นอย่างมาก จากหลักฐานที่ปรากฏในอันที่นอกเหนือจากพงศาวดารก็คือในสมัยนั้น รัชกาลที่ 1 ได้โปรดให้มีการจำลองศาสตราวุธ และเครื่องใช้บางประการของพระนเรศวรขึ้น เช่น มีการจำลองพระมาลาเบี่ยง(ในพงศาวดารระบุว่า เป็นพระมาลาที่พระนเรศวรทรงสวมใส่ขณะออกรบในคราวกระทำการยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่า) จำลองพระแสงดาบคาบค่าย(เป็นพระแสงที่พระนเรศวรทรงคาบแล้วปีนบันไดเพื่อจะเข้าทำการปล้นค่ายของหงสาวดี) พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสโตง(เป็นพระแสงปืนที่พระนเรศวรใช้ยิงข้ามแม่น้ำสโตงไปถูกสุรกรรมาแม่ทัพของพม่าตาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลในพระนเรศวร ทั้งนี้เพราะในพงศาวดารระบุว่าแม่น้ำสโตงนี้กว้างใหญ่มากทหารทั้ง 2 ฝ่ายไม่สามารถยิงปืนถึงกันได้ แต่พระนเรศวรกลับสร้างความอัศจรรย์ยิงปืนข้ามไปแล้วสามารถสังหารแม่ทัพของพม่าได้นั่นเอง) จำลองพระเต้าทัณฑ์โศกหรือพระสุวรรณภิงคาร(ที่พระนเรศวรใช้หลังน้ำเพื่อประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อกรุงหงสาวดี ณ เมืองแครง) เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากหลักฐานดังกล่าวนี้ก็พอช่วยให้เราเห็นความสำคัญของวาทกรรมและเรื่องราวของพระนเรศวรในสมัย ร.1 ได้

ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาของ วินัย พงศ์ศรีเพียร (อาจารย์ประจำคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย) ก็ช่วยทำให้เราเห็นถึงความสำคัญของวาทกรรมดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ วินัย ได้ตั้งคำถามเบื้องต้นเอาไว้ในการอภิปรายเนื่องในวันที่ระลึกถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2533(เป็นวันครบรอบการครองราชย์ครบ 400 ปี) ว่า **ราชสำนักรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ให้ความสำคัญแก่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มากน้อยเพียงใด?** ซึ่ง วินัย กล่าวว่าเราสามารถหาคำตอบนี้ได้อย่างกว้างๆโดยพิจารณาจากราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์(ที่ตีพิมพ์แล้ว) โดย วินัย ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ชำระพงศาวดารฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์อยุธยาทั้งสมัยด้วยความยาว 655 หน้ากระดาษ แต่กล่าวพรรณนาถึงรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชและรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ยาว 187 หน้ากระดาษ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรเพียงพระองค์เดียวในสองรัชกาลกินเนื้อที่ราวร้อยละ 30 ของทั้งหมด และหากรวมเรื่องสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเข้าไปในโครงสร้างของประวัติศาสตร์การเสวยกรุง ครั้งที่ 1 และการกอบกู้อิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็มีความยาวไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 เลยทีเดียว (วินัย พงศ์ศรีเพียร ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์, 2533 : 63)

นอกจากนี้ วินัย ก็ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “...มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ชวนให้สันนิษฐานว่า บางทีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ อาจจะทรงพิจารณาว่าแท้ที่จริงแล้ว บทบาทพระราชภารกิจของพระองค์เองและสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในการกอบกู้เอกราชของไทยมีลักษณะเช่นเดียวกันกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถเมื่อสองศตวรรษก่อนหน้านั้น ยิ่งกว่านั้นการกอบกู้อิสรภาพของไทยจากพม่าได้นำไปสู่การสถาปนาราชวงศ์ใหม่ คือราชวงศ์สุโขทัยในสมัยอยุธยาตอนกลางและราชวงศ์จักรีในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะฉะนั้นการฉายภาพอดีตสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงต้องสะท้อนให้เห็นการมรณงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ที่ถูกสอดแทรกด้วยจิตได้สำนึกเข้าไปในพระราชพงศาวดารฉบับพิสดารที่แต่งเสริมขึ้นใหม่ สำหรับเครื่องราชูปโภครัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น พระมาลาเบี่ยง พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง และพระเต้าทักขิโณทกที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงให้ทำจำลองขึ้นใหม่นั้นไม่เพียงแต่แสดงถึงความสำคัญที่ราชสำนักสมัยหลังให้แก่วัฒนธรรมสมเด็จพระนเรศวรเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องยืนยันความมีศรัทธาเชื่อถือในรายละเอียดของพระราชพงศาวดารด้วย...” (วินัย พงศ์ศรีเพียร ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์, 2533 : 63)

จากข้อมูลข้างต้นนั้นก็ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นมีความสำคัญต่อสถาบันการปกครองมากโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงทำให้มีการชำระพงศาวดารขึ้นมาและเขียนอธิบายถึงเหตุการณ์ในสมัยพระนเรศวรได้ค่อนข้างละเอียดชัดเจน มีการอธิบายภาพเหตุการณ์ได้ดีดังที่ได้เสนอไว้ในข้างต้น ซึ่งทำให้ สุเนตร ชุตินทรานนท์ ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า การสถาปนารัฐรัตนโกสินทร์และการขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์จักรีนั้นได้เกิดขึ้นหลังจากการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งจากเหตุการณ์การเสียกรุงครั้งนั้นได้สร้างภาพที่ขมขื่น และภาพแห่งความย่อยยับให้แก่อาณาประชาราษฎร์อย่างมาก ไม่เว้นแม้แต่ผู้ปกครอง (กษัตริย์) ก็ตาม สงครามการเสียกรุงครั้งที่ 2 นั้นต่างจากสงครามคราวที่ผ่านมาทั้งนี้เพราะ ฝ่ายพม่าได้เผาทำลายราชอาณาจักร ฆ่าฟันผู้คน เก็บเอาทรัพย์สิน และกวาดต้อนเชลยอย่างชนิดที่ว่าไม่เหลือไว้ให้เป็นประเทศราช หรือข้าขอบขัณฑสีมาดังเช่นการเสียกรุงครั้งแรก ด้วยการกระทำเช่นนี้ก็ได้อุบัติความเจ็บแค้น โกรธ และเกลียดหรืออาจเป็นความหวาดกลัวต่อพม่า ให้แก่คนและอาณาจักรยุคหลังต่อมา (รัตนโกสินทร์) ซึ่งหลักฐานที่พอจะช่วยยืนยันให้เห็นถึงภาพลักษณะของพม่าในยุครัตนโกสินทร์ก็คือ “งานพระราชนิพนธ์เพลงยาวนิราศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรัชกาลที่ 1” (พ.ศ.2336) ซึ่งมีความตอนหนึ่งระบุว่า

...ไอ้ชาติพม่ามันอาชรรพ์	เที่ยวล้างขอบขันท์ทุกพารา
แต่ก่อนก็มีให้มีความสุข	รบรุกฆ่าฟันเสียหนักหนา
แต่บ้านร้างเมืองเซกั้วควา	ยับเยินเป็นป่าทุกตำบล
มันไม่คิดบาปกรรมทำลำบาก	แต่พลัดพรากจากกันทุกแห่งหน
มันเหล่าอสังคยัทรชน	ครั้งนี้จะป็นเป็นฐดี...

(สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2547 : 39)

ดังนั้นการชำระพระราชพงสาวดารโดยมีการเขียนถึงชัยชนะที่อาณาจักรอยุธยาเคยมีเหนือหงสาวดีหรือพม่าอย่างยิ่งใหญ่ในสมัยพระนเรศวรนั้นจึงมีความจำเป็น ซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างการอธิบายภาพเหตุการณ์การสงครามคราวสงครามยุทธหัตถี (พ.ศ.2135) ที่แม้ว่าสงครามยุทธหัตถีจะเกิดขึ้นก่อนการเสียกรุงครั้งที่ 2 ถึง 175 ปีแต่ผู้ชำระพงสาวดารกลับสามารถบรรยายความให้ภาพได้อย่างยิ่งใหญ่และละเอียดถี่ถ้วนจนน่าแปลกใจ ในขณะที่ภาพเหตุการณ์ความพ่ายแพ้ครั้งเสียกรุงฯครั้งที่ 2 นั้นแม้เวลาจะผ่านมาไม่นานแต่ก็ไม่ได้รับการอธิบายอย่างละเอียดถี่ถ้วนนี้อาจเป็นเพราะภาพความขมขื่นครั้งที่ถูกทำลายอย่างย่อยยับนั่นเอง โดย สุนทร มองว่าการเขียนถึงเหตุการณ์การเสียกรุงฯครั้งที่ 2 นั้นมีความ “กระต่อนกระแต่น” ในการให้ภาพอธิบาย ซึ่งแตกต่างจากการให้ภาพของพระนเรศวรที่สามารถทำได้อย่างชัดเจน (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2534 : 71)

นอกจากนี้แล้วหลังจากที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลแล้วก็ทำให้เราสามารถพิจารณาได้ว่าวาทกรรมพระนเรศวรที่ปรากฏอยู่ในพระราชพงสาวดารที่ตกทอดมาถึงยุครัฐชาติมีการให้ความหมายที่แตกต่างไปจากวาทกรรมพระนเรศวรในยุครัฐจารีต ดังเห็นได้จากในส่วนของพงสาวดารฉบับที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 1 และพงสาวดารฉบับที่เกิดขึ้นนั้น (พงสาวดารกรุงศรีอยุธยามีการเขียนถึงเพียงแค่ในสมัยรัชกาลที่ 4) ต่างก็มีรายละเอียดในพงสาวดารในส่วนที่เกี่ยวข้องพระนเรศวรเหมือนกันแทบทั้งสิ้น แต่สิ่งหนึ่งที่มีผู้จัดทำพบบก็คือ “คติคิด” เกี่ยวกับวาทกรรมพระนเรศวรในตอนต้นรัตน โกสินทร์ที่มีความแตกต่างกับวาทกรรมพระนเรศวรในยุคปัจจุบัน กล่าวคือในสิ่งที่พงสาวดารผลิตสร้างวาทกรรมหรือเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นคือการแสดงให้เห็นวีรกรรมที่กล้าหาญและภาพของวีรกษัตริย์ที่มีความมองอาจเชี่ยวชาญในการศึกสงคราม และสิ่งที่ปรากฏในวาทกรรมพงสาวดารนั้นคือไม่มีคติเกี่ยวกับความเป็นชาติ(ไทย) ประเทศไทย ไม่มีคติแบ่งแยกความเป็นไทย กับความเป็นพม่าเหมือนดังในวาทกรรมในยุคปัจจุบัน อย่างชัดเจน วาทกรรมในพงสาวดารสะท้อนให้เห็นว่าสังคมอยุธยา ณ ขณะนั้นไม่ได้มีเอกภาพมั่นคงและมีสำนึกชาติไทยเข้าไปเกี่ยวพัน ซึ่งยกตัวอย่างได้เช่น เราสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระราชบิดาของพระนเรศวร (พระมหาธรรมราชา) กับพระเจ้าหงสาวดี(บุเรงนอง) ที่มีความสัมพันธ์กันอย่าง

แน่นอน พระมหากษัตริย์สามารถทูลขอให้พระเจ้าบุเรงนองยกเว้นโทษให้แก่เหล่าเสนาอำมาตย์หรือแม้แต่พระมหากษัตริย์(ในขณะนั้น) เมื่อกระทำผิดหรือทำงานไม่สำเร็จตามพระประสงค์ของพระเจ้าบุเรงนองได้ ในขณะที่ผู้อื่นไม่สามารถทำได้ และยังไปกว่านั้น พระมหากษัตริย์เองก็เป็นผู้ที่ให้การช่วยเหลือพระเจ้าบุเรงนองในการยกทัพเข้ามาช่วยตีกรุงศรีอยุธยา เป็นผู้วางกลอุบายส่งไส้ศึกเข้าไปเพื่อทำให้การป้องกันอาณาจักรอยุธยาไม่มั่นคงจนทำให้พระเจ้าบุเรงนองสามารถยึดกรุงศรีอยุธยาได้คราวเดียวครั้งที่ 1 และหลังจากนั้นพระเจ้าบุเรงนองก็แต่งตั้งให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ครองกรุงศรีอยุธยาต่อไป โดยอยู่ในสถานะของการเป็นประเทศราชของพม่านั่นเอง ซึ่งหากเราพิจารณาแล้วก็จะเห็นได้ว่าผู้ที่ชำระพงสาวดารไม่ได้รู้สึกสำนึกว่าการกระทำของพระมหากษัตริย์ในการเข้าร่วมกับพม่านั้นเป็นเรื่องผิดที่น่าประณามแต่อย่างใด ไม่มีการระบุว่านั่นคือการขายชาติหรือทรยศต่อแผ่นดิน ถือเป็นเรื่องปกติของการปกครองและการศึกสงคราม ดังนั้นการกล่าวถึงพระราชบิดาของพระนเรศวรในการฝึกฝืนต่อพม่านั้นจึงเป็นเรื่องปกติ ขณะเดียวกันในกรณีการประกาศอิสรภาพของพระนเรศวรนั้นก็ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวกับความเป็นอิสระของชาติไทยเลย การประกาศอิสรภาพเกิดจากการคิดไม่ซื่อต่อกันระหว่างกษัตริย์แห่งหงสาวดี(นันทบุเรง) กับพระนเรศวรเพียงแค่นั้น ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวกับความต้องการเป็นชาติไทยที่ไม่ถูกกดขี่ข่มเหง ไม่ได้เกี่ยวกับราษฎรในขณะนั้นว่าถูกพม่ากดขี่แต่อย่างใดเลย พระองค์ไม่ได้คำนึงถึงประเด็นที่ราษฎรถูกกดขี่ข่มเหง แต่เหตุผลที่นำไปสู่การประกาศอิสรภาพอยู่ที่การคิดไม่ซื่อต่อกันระหว่างกษัตริย์(ผู้ปกครอง) การปฏิบัติต่อกันของผู้ปกครองทั้งสองรัฐไม่เป็นไปตามจัตติราชประเพณี(นันทบุเรงคิดที่จะกำจัดพระนเรศวร) ซึ่งมันมีความแตกต่างอย่างมากกับคตินิยมในวาทกรรมพระนเรศวรในยุครัฐชาติและยุคปัจจุบัน ที่มักกล่าวอ้างโดยอิงเอาคตินิยมเกี่ยวกับชาติไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่นว่า มักมองว่าการประกาศอิสรภาพนั้นทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนคนไทย ทำให้คนไทยหรือราษฎรไทยไม่ต้องถูกกดขี่ข่มเหงจากพม่า มองว่าพระนเรศวรคือผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทยทำเพื่อชาติไทย แต่หากพิจารณาจากพงสาวดารแล้วก็จะเห็นว่าไม่เป็นดังวาทกรรมในยุคหลังว่าได้เลย เพราะหากเอาคตินิยมในปัจจุบันเข้าไปอธิบายพงสาวดารแล้ว ก็คงจะกล่าวได้ว่าพระราชบิดาหรือพ่อของพระนเรศวรคือผู้ขายชาตินั่นเอง และพระนเรศวรก็คือลูกของคนขายชาติ แต่เราจะเห็นได้ว่าจะไม่มีการกล่าวเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะการสร้างวาทกรรมพระนเรศวรในปัจจุบันนั้นต้องการสร้างภาพที่ปราศจากความต่างพร้อยให้แก่พระองค์ เพื่อว่าพระองค์จะได้ถูกฉายภาพแห่งวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยอย่างสง่างาม และสามารถใช้ประโยชน์จากการสร้างวาทกรรมในรูปแบบดังกล่าวนี้เอง

จากข้อแตกต่างทางภาพลักษณ์ของวาทกรรมพระนเรศวรในยุคสมัยที่ต่างกันนี้ก็ได้สร้างคำถามที่ตามมาในประเด็นที่ว่าอะไรเป็นมูลเหตุแห่งที่มาที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการใช้วาทกรรมพระนเรศวรดังกล่าวขึ้น จากการศึกษาที่พอที่จะทราบถึงสาเหตุที่ทำให้ตัววาทกรรมพระ

นเรศวรในช่วงเวลาดังกล่าว (รัฐจาริต) มีความแตกต่างไปจากในยุคสมัยหลังได้ว่่าก็เนื่องด้วยจากบริบททางสังคมและการเมือง ณ เวลานั้นต่างไปจากบริบทในยุคสมัยหลัง ซึ่งสามารถที่จะให้อรรถาธิบายต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ดังนี้

ในช่วงสมัยรัฐจาริตนี้ได้ปรากฏว่ามีการผลักดันดินเปลี่ยนราชวงศ์ที่ปกครองมาสู่ราชวงศ์จักรี และเป็นช่วงที่เพิ่งจะผ่านพ้นมาจากภาพความอับศและปราชัยจากการเสียกรุงครั้งที่ 2 ดังนั้นรัฐจาริตในสมัยนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างวาทกรรมพระนเรศวรขึ้นมาในมิติของการทำให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ ให้เห็นในแสนยานุภาพ และเห็นถึงพระราชอำนาจที่แผ่ไพศาลของพระนเรศวร ทั้งนี้ก็ด้วยความจำเป็นในเรื่องของการที่ผู้ปกครองรัฐปรารถนาจะลบภาพความขมขื่นจากการพ่ายแพ้อย่างย่อยยับให้แก่พม่าดังที่ สุนทร เคยเสนอไว้ ใน “กะขอดินรธา” (2548)

สิ่งที่เป็นตัวยืนยันได้ว่าการสร้างพระราชพงสาวดารในส่วนที่ว่าด้วยวาทกรรมพระนเรศวรในยุคนี้เพิ่งถูกผลิตสร้างขึ้นมาใช้ประโยชน์ในประเด็นเรื่องของการลบภาพขมขื่นในช่วงดังกล่าว นั้น ก็สามารถพิจารณาได้จากลักษณะสำนวนการเขียนพงสาวดารขณะนั้นเป็นสำนวนของรัตนโกสินทร์อย่างเห็นได้ชัด ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ได้เสนอความคิดเห็นต่อประเด็นนี้ว่า

“ ข้อความที่เกี่ยวกับพระนเรศวรหรือสงครามใหญ่ครั้งแรกเกี่ยวกับพม่าทั้งหมดนั้น น่าสงสัยอย่างยิ่งว่าเป็นสิ่งที่เขียนขึ้นใหม่ในสมัย ธนบุรี-รัตนโกสินทร์นี้เอง อาจจะโดยอาศัยพระราชพงสาวดารเก่าที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสำนวนโวหารเป็นของรัตนโกสินทร์อย่างเห็นได้ชัด ” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,2523 : 17)

นอกจากนี้ นิธิ ก็ได้เสนออีกว่าพระนเรศวรนั้น เดิมทีอาจเป็นวีรบุรุษของคนอยุธยามาก่อนแล้ว แต่พระราชพงสาวดารอยุธยาที่ถูกเขียนในยุครัตนโกสินทร์นี้ ได้ทำให้พระองค์เป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้เป็นกษัตริย์ที่ชาญฉลาด เป็นนักรบที่กล้าหาญ โดยเฉพาะพระราชพงสาวดารตอนการกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชนั้นถือเป็นวาทกรรมที่เขียนเพื่อช่วยปลุกใจให้ฮึกเหิมได้ดี การเขียนนั้นก็ถูกประดิษฐ์ออกมาเป็นร้อยแก้วที่สละสลวย มีการแทรกบทสนทนาได้อย่างเหมาะสมเจาะ ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของพระนเรศวรนี้คงจะเป็นที่น่าประทับใจแก่คนไทยในยุครัตนโกสินทร์ซึ่งเพิ่งจะได้รับความพ่ายแพ้ที่น่าอับศอดสูจากการกระทำของพม่าตนเอง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,2523 : 36)

ยิ่งไปกว่านั้นจากผลงานทางการศึกษาของ สุเนตร ชุตินธรานนท์ “*บุเรงนอง (กะยอ ดินรธา) กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย*” นั้นก็มีคุณูปการต่อการศึกษาและช่วยตอบถึงสาเหตุแห่ง การเกิดและแปรเปลี่ยนไปของวาทกรรมพระนเรศวรได้อย่างดี กล่าวคือ แม้ว่าการศึกษาของ สุเนตร ในงานชิ้นดังกล่าว จะทำการศึกษาถึงโลกทัศน์ในการมอง “บุเรงนอง” ของไทยแต่งาน ชิ้นนี้ได้ช่วยให้ภาพถึงสถานะและบริบทแวดล้อมทางการเมืองการปกครองตลอดจนคติคิดของ สังคมไทยในช่วงต้นรัตน โกสินทร์ (รัฐจารีตนิยม) และช่วงที่มีการแปรเปลี่ยนจากรัฐจารีตมาสู่รัฐ สมบูรณาสิทธิ แล้วนั้นได้ส่งผลกระทบต่อคติคิดของชนชั้นปกครอง และสังคมเช่นไร ซึ่งนั่นก็เป็นปัจจัย ที่ทำให้ตัววาทกรรมพระนเรศวรถูกนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อรับใช้ต่อผู้ปกครองหรือรัฐที่มีการเปลี่ยน รูปแบบไปนั่นเอง

ในยุครัฐจารีตนิยมนั้นคติคิดเกี่ยวกับการปกครอง หรือการบ้านการเมืองนั้นยังมีความ เกี่ยวพันกับความคิดที่ว่าด้วย “พระจักรพรรดิราช” อยู่อย่างมาก ซึ่งนั่นก็คือสิ่งที่ผู้ปกครองรัฐ (กษัตริย์) ในยุคดังกล่าวมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะก้าวไปให้ถึงสถานะที่เรียกว่า “จักรพรรดิราช” โดยคติความเชื่อเรื่อง พระเจ้าจักรพรรดิราช (cakravatin) นี้ไม่ได้เป็นเพียงคติ ความเชื่อที่แพร่กระจายอยู่ในหมู่ผู้ปกครองรัฐโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนหน้า การเกิดสงครามระหว่างพม่าและไทยในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา แต่ยังเป็นคติคิดความเชื่อที่ผูกพันอย่าง แนบแน่นกับความคิดในการขยายปริมณฑลทางการเมืองของรัฐจารีตไทยและพม่าด้วย (สุเนตร ชุตินธรานนท์ ,2547 : 108)

คติความคิดที่ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชนี้ถือเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้อง อยู่กับรัฐจารีตของประวัติศาสตร์ไทย ทั้งนี้ก็เพราะว่าคติความเชื่อเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชนี้เป็น คติที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังสงครามไทยรบพม่าในยุคของรัฐจารีตนั่นเอง เพราะฉะนั้นในเบื้องต้นเรา ก็ควรที่จะทำความเข้าใจต่อความหมาย และความเป็นมาของคติคิดดังกล่าวเสียก่อน ว่าคติคิด ดังกล่าวนี้อาจมีลักษณะอย่างไร กล่าวคือ

พระเจ้าจักรพรรดิราช (cakravatin) นั้นคือราชาในอุดมคติที่ปกครองโดยอาศัยธรรมเป็นที่ตั้ง และทรงมีบุญบารมีถึงกับแผ่ขยายพระราชอำนาจไปทั่วทั้งชมพูทวีปและอีก 3 ทวีปใหญ่ที่เหลือ โดยตามคติทางพระพุทธศาสนา พระเจ้าจักรพรรดิราชทรงถือกำเนิดแต่เฉพาะในแผ่นดิน ชมพูทวีป และในโลกธาตุหนึ่งจะมีพระเจ้าจักรพรรดิราชได้แต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น คติความ เชื่อเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชนี้มีพัฒนาการสืบเนื่องมาก่อนหน้าที่พุทธศาสนาจะถือกำเนิดขึ้นใน อินเดีย P.V. Kane ผู้แต่ง **History of Dharmasastra** ระบุว่าคำว่าจักรพรรดิราชนั้นมีปรากฏ ให้เห็นเป็นครั้งแรกใน Samavihana Brahmana ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่ของลัทธิพราหมณ์ก่อนสมัย

พุทธกาล โดยที่ศัพท์คำเดียวกันนี้ยังถูกนำมาขยายความต่อใน Maitri Upanisad ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญอีกคัมภีร์หนึ่งในคติความเชื่อของลัทธิพราหมณ์

อย่างไรก็ตามแม้ว่าความเชื่อในเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชจะปรากฏขึ้นก่อนในกรอบวัฒนธรรมพราหมณ์ แต่ความเชื่อนี้กลับถูกเน้นให้เห็นความสำคัญ และถูกทำให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายโดยศาสนาจารย์ทางพุทธศาสนาที่พยายามยกฐานะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมากู่เคียงกับพระเจ้าจักรพรรดิราช จากพื้นฐานความคิดที่ว่าบุรุษทั้งสองประเภทต่างถือกำเนิดเป็นมหาบุรุษผู้เปรียบพร้อมไปด้วยมหาบุรุษลักษณะ และบุญบารมีอย่างสูงสุด รายละเอียดในเรื่องนี้มีปรากฏในตำนานพระพุทธรูปประวัติภาคต้น ว่าด้วยการพยากรณ์ของเหล่าฤาษีหลังพระประสูติกาลเพียงเล็กน้อย ส่วนเรื่องราวภาคพิสดารเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิราชมีปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาอีกหลายคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ในอัฐานปาเลกนิบาต อังคุตรนิกาย และในจักรวัตติสูตร ปาฎิกวรรคที่หมิกาย (สุเนตร ชุตินทรานนท์ ,2547 : 108)

การเชื่อมโยงคติความเชื่อเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชกับเรื่องการขยายอำนาจทางการเมืองและการทหาร ก็เป็นเรื่องที่ทำกันมาช้านานแล้ว ดังที่เห็นได้จากงานของ Kautilya (4th century B.C) เรื่อง Arthasastra

Kautilya เห็นว่าผู้ปกครองที่ชาญฉลาดจะต้องพยายามใช้กุศโลบายทั้งในทางการทหารและสันติวิธี เพื่อที่จะเลื่อนฐานะของตนให้ถึงระดับสูงสุด คือเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ปกครองปริมณฑลจากเหนือจดใต้ หรือจากเทือกเขาหิมาลัยถึงฝั่งมหาสมุทร

นักวิชาการในสมัยหลังเองก็เห็นพ้องกับความเชื่อที่ว่า ความคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ผลักดันให้กษัตริย์อินเดียโบราณสมัยโมริยะ (Maurya 321-185 B.C.) และคุปตะ (Gupta A.D. 300-700) ออกสู่สนามรบเพื่อขยายเขตปริมณฑลการปกครอง และพิสูจน์พระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช

ในกรณีสงครามระหว่างรัฐจาริตไทย-พม่า ได้มีผู้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า สาเหตุสำคัญที่สืบเนื่องมาจากการที่กษัตริย์ทั้งสองรัฐต่างปรารถนาที่จะพิสูจน์พระองค์เองว่าทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชแต่เพียงพระองค์เดียว

E. Sarkisyanz ในงานเรื่อง Buddhist Background of the Burmese Revolution ระบุว่าความคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชเป็นแรงบันดาลใจที่อยู่เบื้องหลังการรุกรานกรุงศรีอยุธยาของพระ

เจ้าตะเบงชเวตี้ (Tabinshwehti พ.ศ. 2074-2093) และพระเจ้าอลองพญา (พ.ศ. 2295-2303)
(สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2547 : 109)

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ทำนองเดียวกันว่า เหตุที่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ทรงกรีธาทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ก็เพราะทรงมุ่งหมายที่จะขยายอาณาเขตพม่าให้กว้างขวางอย่างพระเจ้าราชาธิราช

ส่วนการที่กษัตริย์อยุธยาและรัตนโกสินทร์เกือบทุกพระองค์ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพม่าโดยง่าย ก็เท่ากับเป็นการยืนยันอยู่ในตัวว่า ผู้ปกครองไทยปฏิเสธที่จะยอมรับฐานะความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชที่กษัตริย์พม่าโปรดที่จะอ้างเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม กระแสความคิดว่าด้วยสัมพันธภาพอันจะพึงมีระหว่างคติความเชื่อเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งถูกเน้นให้เห็นความสำคัญในกรอบของคติทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่จุดยืนหลักอยู่ที่การหลีกเลี่ยงความรุนแรง (non-violence) กับพระราชนิยมของกษัตริย์ไทยและพม่าโบราณ ซึ่งประกาศพระองค์เป็นพุทธราชา แต่มักจะใช้ความรุนแรงเป็นทางออกต่อปัญหาทางการเมืองทั้งในและนอกราชอาณาจักรเป็นสิ่งที่ขัดกันอยู่ในตัว

ในกรณีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราช หลักฐานสำคัญในคัมภีร์พุทธ โดยเฉพาะในจักรวัตติสูตร ปาฎีกวรรคที่ฆนิกายระบุนุไว้อย่างชัดเจนว่า พระเจ้าจักรพรรดิราชทรงปกครองโดยใช้เมตตาธรรมและสันติวิธีเป็นที่ตั้ง หากได้ใช้วิธีการลงทัณฑ์และอาวุธเป็นที่ตั้งไม่ นอกจากนี้ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า พระเจ้าจักรพรรดิราชทรงบุญญาธิการมีถึงขนาด “ เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรสี่เป็นขอบเขต ” ในอรรถกถายังเพิ่มเติมว่า “ มีทวีปน้อยสองพันเศษเป็นบริวาร ”

ลักษณะที่ค่อนข้างจะขัดกันระหว่างพระเจ้าจักรพรรดิราชในอุดมคติทางพระพุทธศาสนา กับพระเจ้าจักรพรรดิราชในโลกแห่งความเป็นจริงได้ทำให้เกิดกระแสความคิดคัดค้านว่าเป็นความเข้าใจที่ผิดถนัดที่ว่ากษัตริย์พม่าและไทยอ้างพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช

Melford E. Spiro ในบทวิจารณ์หนังสือของ S.J. Tambiah เรื่อง World Conqueror and World Renouncer ตั้งข้อสังเกตว่าระหว่างกษัตริย์ (king) กับพระเจ้าจักรพรรดิราช (cakravartin or cakkavattipali) ไม่มีลักษณะอันใด ที่เป็นลักษณะร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกษัตริย์ได้ถูกเปรียบไว้เป็น 1 ใน 5 มหันตภัยที่ต้องหลีกเลี่ยงอันได้แก่ น้ำ ไฟ ศัตรู และโจรผู้ร้าย ยิ่งไปกว่านั้นเรื่องบุญญาธิการและมหาบุรุษลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดิราชนั้นไม่มีกษัตริย์องค์ใดสามารถทำได้ หรือเป็นไปได้ในโลกแห่งความเป็นจริง และสิ่งที่เห็นได้ชัดไปกว่าก็คือ

ไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดจะสามารถปกครองทวีปได้ทั้ง 4 ทวีปตามที่มีระบุไว้ในคัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนา

ข้อถกเถียงที่ว่าด้วยลักษณะตรงข้ามกันระหว่างพระเจ้าจักรพรรดิในอุดมคติ กับพระเจ้าจักรพรรดิในความเป็นจริงเป็นปัญหาตกค้างเรื่อยมาจนไม่นานมานี้ John S. Strong ในงานเรื่อง The Legend of king Asoka; A Study and Translation of the Asokavadana ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ไม่จำเป็นเสมอไปที่พระเจ้าจักรพรรดิราชจะต้องเป็นราชาที่หลีกเลี่ยงที่จะใช้วิธีการที่รุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการขยายอำนาจทางการเมือง (สุเนตร ชุตินธรานนท์ ,2547 : 110-111)

Strong อ้างว่าในพระอภิธรรม (Abhidharmakosa) ของ Vasubandhu ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าพระเจ้าจักรพรรดิราชมีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น 4 ประเภท คือ

พระเจ้าจักรพรรดิราชจักรทอง (suvarnacakravartin) ผู้ปกครองโลกธาตุทั้ง 4 ทวีป

พระเจ้าจักรพรรดิราชจักรเงิน (rupyacakravartin) ผู้ปกครองโลกธาตุเพียงแค่ 3 ทวีป

พระเจ้าจักรพรรดิราชจักรทองแดง (tamracakravartin) ผู้ปกครองโลกธาตุเพียงแค่ 2 ทวีป

พระเจ้าจักรพรรดิราชจักรเหล็ก (ayascakravartin) ผู้ปกครองโลกธาตุเพียงชมพูทวีป

โดยที่พระเจ้าจักรพรรดิราชทั้ง 4 ประเภทต่างขยายพระราชอำนาจโดยวิธีการที่ต่างกันไปตามระดับของความรุนแรง อาทิเช่น พระเจ้าจักรพรรดิจักรทองหรือสุวรรณจักรวาทิน ทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิที่มีบุญญาบารมีเหลือล้น ไม่จำเป็นต้องอาศัยวิธีรุนแรงแต่อย่างไรก็สามารถปกครองราชาน้อยใหญ่ทั้ง 4 ทวีปได้ ในทางตรงข้ามพระเจ้าจักรพรรดิจักรเหล็กซึ่งมีบุญบารมีน้อยกว่า จึงจำเป็นต้องอาศัยอาวุธเป็นเครื่องมือในการขยายพระราชอำนาจ และทรงปกครองได้ก็แต่เพียงชมพูทวีปเท่านั้น อย่างไรก็ตามต้องนับว่าพระองค์เป็นจักรพรรดิในอุดมคติที่ใกล้เคียงกับจักรพรรดิในโลกแห่งความเป็นจริงมากกว่าพระเจ้าจักรพรรดิประเภทอื่นๆตามที่อธิบายมา ดังนั้นสถานะแห่งความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชนั้นจึงพอที่จะสามารถเป็นต้นแบบของกษัตริย์ผู้ที่ปรารถนาความยิ่งใหญ่เกรียงไกรให้บังเกิดแก่พระองค์และอาณาจักของพระองค์นั่นเอง

จากข้อมูลข้างต้นนั้นก็พอที่จะทำให้เราเห็นภาพและสามารถทำความเข้าใจถึงความหมาย และที่มาของความคิดอันที่เกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิราชได้บ้าง ซึ่งนั่นก็จะช่วยทำให้เราสามารถ เข้าใจถึงคติคิดของผู้ปกครองรัฐไทย และขณะเดียวกันก็ทำให้เราเข้าใจในคติคิดที่แฝงอยู่เบื้องหลัง ของการศึกษาสงครามที่เกิดขึ้นในช่วงยุครัตนโกสินทร์ได้มากขึ้นด้วยนั่นเอง (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2547 : 111-112)

หลักฐานที่ช่วยยืนยันได้ว่าคติคิดดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในบริบททางการเมืองการปกครอง ของรัฐจารีตไทยก็ดังเช่น ที่มีการผลิตหรือสร้างพงศาวดารอยุธยาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น จะเห็นได้ว่าการสอดแทรกคติคิดเกี่ยวกับความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองลงไปอย่างมาก(ดังที่สุนทร ได้เสนอไว้ในงานเขียน กะยอদিনรธาฯ) ว่ามีการเขียน พงศาวดารโดยแสดงถึงบุญบารมี แสดงถึงศักยภาพและความสามารถของพระเจ้าบุเรงนองโดยไม่ มือคคิเกี่ยวกับเชื้อชาติที่ต่างจากไทย แม้ว่าพระเจ้าบุเรงนองจะเป็นผู้ที่เคยยึดครองอาณาจักรอยุธยา ให้กลายเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของหงสาวดีก็ตาม นั่นแสดงให้เห็นว่า ณ ขณะนั้นคติคิดเกี่ยวกับ จักรพรรดิราชนั้นมีความสำคัญค่อนข้างมากถึงขนาดที่พระราชพงศาวดารได้นำภาพของเจ้าบุเรงนองที่เป็นกษัตริย์เจ้าแผ่นดินอื่นที่ไม่ได้เป็นเจ้าแผ่นดินสยามมาเป็นตัวแบบหนึ่งทีแสดงถึงความยิ่งใหญ่ที่ดำรงสถานะแห่งความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช โดยไม่มีมิติของการกีดกันหรือ โจมตีในประเด็นของความเป็นชนชาติที่รุกรานอาณาจักรของคนไทย ทั้งนี้ก็ด้วยว่าในขณะนั้นยังไม่ ปรากฏแนวคิดชาตินิยมขึ้นในสังคมนั่นเอง

โดย สุนทรได้ชี้ให้เห็นว่า ในทัศนะของผู้ชำระพงศาวดารหลังเสียกรุงครั้งที่ 2 มองว่า สงครามช้างเผือก (ครั้งที่พระเจ้าบุเรงนองขอช้างเผือกจากพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ก่อนเสียกรุงครั้งที่ 1) เป็นยุทธนาการเพื่อแย่งชิงให้ได้มาซึ่งหนึ่งในรัตนะทั้งเจ็ด อันถือเป็นสมบัติของกษัตริย์ผู้มีฐานะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ดังความตอนหนึ่งที่ผู้ชำระพระราช พงศาวดาร(ที่ชำระตอนต้นรัตนโกสินทร์) แต่งให้เป็นพระราชสาส์นที่พระมหากษัตริย์ทรงตอบ ปฏิเสธพระเจ้าหงสาวดีว่า

“ ด้วยพระราชสาส์นมานั้นได้แจ้งแล้ว แต่ทว่าเป็นบุรพประเพณี ผู้ใดมีสมภาร บารมีถึงที่บรมจกแล้วก็มิจักรแก้ว ดวงแก้วมณี นางแก้ว ช้างแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลัง แก้ว ถ้าหากบุญบารมีไม่มี ถึงผู้อื่นจะหาให้ก็รักษาไม่ได้ ธรรมดาประเทศธานีใด มีนาง รูปงาม มีช้างเผือก ช้างเนียม บ่อแก้ว บ่อทอง ก็เป็นประเพณีที่จะเกิดยุทธนาการ อย่าให้ พระอนุชาเราน้อยพระทัยเลย” (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 16)

นอกจากนี้แล้วก็ยังมีความอีกตอนหนึ่งที่ผู้ชำระพระราชพงสาวดารแต่งตั้ง เป็นพระราชสาส์นของพระเจ้าหงสาวดีที่มีไปถึงพระมหาจักรพรรดิ ภายหลังจากที่ได้นำพลเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้แล้ว ความในพระราชสาส์นมีว่า

“ รู้กิตติศัพท์ไปว่า พระเชษฐาธิราชมีกฤษฎาภินิหารมาก ประกอบด้วยเสวตกุญชร ชาติศุภลักษณ์ตระกูลพลายพังถึง 7 ช้าง จึงให้ทูตานุทูตจตุลลักษณะราชสาส์นสุนทรภาพสวัสดิ มาขอเสวตกุญชร 2 ช้าง ไปไว้เป็นศรีพระนครหงสาวดี พระเชษฐาเรามีได้อาลัยในพระราชสัมพันธ์มิตรไมตรี กลับกล่าวกระทบทำวกรรมนิยมมาว่า พระนครใดมีนางรูปงามและช้างเผือก ช้างเนียม เป็นที่เกิดราชคัศกร นื่องท่านได้แจ้งจึงต้องยกพยุหโยธาหาญมาตามลักษณะพระราชสาส์น..” (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 16)

ภาพลักษณ์ของพระเจ้าบุเรงนองที่ถูกเขียนขึ้นในพงสาวดารอยุธยาในยุคต้นรัตนโกสินทร์นี้ ผู้ชำระพระราชพงสาวดารได้บรรยายไว้ให้เห็นถึงภาพของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ผู้เปี่ยมไปด้วยบุญบารมีสมฐานะพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งเห็นได้จากพระนามที่ผู้ชำระพงสาวดารใช้ระบุเรียกพระเจ้าบุเรงนองคือ **“สมเด็จพระเจ้าชนะสิบทิศ”** ดังที่มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงบุญญาบารมีของพระเจ้าหงสาวดีผ่านบทสนทนาที่พระมหาจักรพรรดิทรงมีกับเหล่าเสนาอำมาตย์ ว่า

“ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีล้นคำอันเป็นใหญ่ในรามัญประเทศพระองค์นี้ มีกฤษฎาธิการผ่านแผ่พระเดชเดชาภาพไปทั่วสิบทิศ ” (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 16)

ในขั้นตอนการสร้างภาพพระเจ้าหงสาวดี(บุเรงนอง)ให้ดูเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งด้วยบุญบารมีเทียบได้กับพระเจ้าจักรพรรดิราชนั้น ผู้ชำระพงสาวดารไม่เพียงแต่ให้ถ้อยอธิบายผ่านบทอุปมาอุปไมยแต่ได้สร้างทั้ง “ฉาก” และ “บท” ให้พระองค์ “สำแดง” (manifest) บุญญาธิการเยี่ยงพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งในความรับรู้และเข้าใจของผู้ปกครองพม่าและไทยนั้น คือกษัตริย์ที่มีบุญบารมีและกฤษฎาภินิหาร โดยเฉพาะในด้านกำลังรบยิ่งกว่ากษัตริย์น้อยใหญ่ทั้งหลาย เรียกได้ว่าเป็นราชาที่เหนือราชา (king of kings) หรือ ราชาธิราชนั่นเอง (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 17)

ในขณะที่พระราชพงสาวดารได้ให้ภาพที่ยิ่งใหญ่แก่กษัตริย์บุเรงนองโดยไม่มีอคตินั้น ผู้ชำระพระราชพงสาวดารก็ได้เขียนพงสาวดารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวรออกมาในมิติเดียวกัน โดยพยายามแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และบุญญาบารมีของพระนเรศวร ซึ่งนั่นก็

เกิดขึ้นภายใต้คติคิดของพระเจ้าจักรพรรดิราชด้วยเช่นกัน นั่นจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคติคิดดังกล่าวส่งผลต่อความรู้สึก และสำนึกคิดของผู้ปกครองรัฐจารีตไทยในสมัยนั้นอย่างมากทีเดียว ซึ่งได้ส่งผลต่อการเขียนพงสาวดารในช่วงเวลาดังกล่าวด้วยนั่นเอง โดยตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าพระนเรศวรนั้นถูกสำแดงภาพออกมาให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ นั่นก็คือช่วงที่พระราชพงสาวดารระบุว่าเกิดมีเหตุการณ์การทูลขอภัยโทษให้แก่แม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทันในการรบคราวสงครามยุทธหัตถี โดยสมเด็จพระพนรัตน์เป็นผู้ทูลขอไว้ ซึ่งก็จะขอยกตัวอย่างดังกล่าวโดยใช้ความในพระราชพงสาวดารฉบับพันจันทนุมาศมาประกอบให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ

“ ครั้น ณ วันอาทิตย์เดือนอ้าย แรม ๑๕ ค่ำ สมเด็จพระพนรัตน์ป่าแก้วและพระราชาคณะ ๒๕ รูป เข้ามาถวายพระพรถามข่าวซึ่งเสด็จงานพระราชสงคราม.....
.....สมเด็จพระพนรัตน์จึงถวายพระพรว่า อาตมาภาพพิเคราะห์ดูอันข้าราชการเหล่านี้ ที่จะไม่รักไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหาไม่ได้และเหตุทั้งนี้จำเป็นที่จะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ เหมือนสมเด็จพระสรรณพยุหะพุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเหนือปราศิธบัลลังก์ใต้ควงพระมหาโพธิ์ ณ เพลาสายัณห์ครั้งนั้นเทพเจ้ามาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาล และพระยาศิวสดีมารยกพลเสนามารมาประจัญครั้นนั้น ถ้าได้เทพเจ้าเป็นบริวาร และมีชัยแก่พระยามารก็หาผู้เป็นมหัศจรรย์นักไม่ นี่เพอญูให้หม่อมรินทร์พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียวอาจสามารถผจญพระยามารราชาธิราชกับพลเสนามารให้อปราชัยพ่ายแพ้ได้ จึงสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าได้พระนามว่า พระพิชิตมาร โมลีศรีสรรเพชุดาญาณเป็นมหามหัศจรรย์ศาลคติแรก ทว่าอนันตโลกธาตุเบื้องบนตราบทำเอ็งภวัคพรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโธภาคเวจีเป็นที่สุด ก็เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ครั้นนี้ถ้าเสด็จพร้อมด้วยเสนาคนนิกรโยธาทวยทหารมาก และมีชัยแก่พระมหาอุปราชานั้นหาผู้เป็นมหัศจรรย์แผ่พระเกียรติยศปรากฏไปในนานาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งนั้นไม่ พระราชสมภารเจ้าอย่าทรงปริวิตกโทมัสน้อยพระทัยเลย อันเหตุที่เป็นนี้เพื่อเทพเจ้าทั้งปวงอันรักษาพระองค์จักสำแดงเกียรติยศดูอาตมาภาพถวายพระพรเป็นแท้.....”. (พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ , 2507 : 205-206)

โดยจะเห็นได้ว่าจากตัวอย่างข้างต้นนั้น ได้มีการให้ภาพที่ยิ่งใหญ่แก่พระนเรศวร ถึงขนาดกับการเปรียบพระองค์ให้เสมอกับพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ก็ด้วยเพราะตามคติทางศาสนาพุทธนั้นก็อธิบายไว้ว่าพระพุทธองค์นั้นก็มิบุญบารมีถึงขนาดพระเจ้าจักรพรรดิราชด้วยเช่นกัน ซึ่งเห็นได้จากตามพุทธประวัตินั้นเมื่อแรกประสูตินั้นมีเหล่าพราหมณ์ได้ทำนายว่าเบื้องหน้าหากพระองค์ไม่

ศาสดาเอกของโลก ก็จะเป็นพระจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นการเปรียบเปรยพระนเรศวรกับพระพุทธรูปตามตัวอย่างข้างต้นนั้นจึงเป็นการสำแดงให้เห็นถึงบุญญาบารมีและความยิ่งใหญ่ของพระนเรศวรในสถานของพระเจ้าจักรพรรดินั่นเอง

นอกจากหลักฐานที่ปรากฏในพงสาวดารแล้วก็ยังมีหลักฐานอื่นอีกที่พอจะชี้ให้เห็นได้ว่าคติคิดดังกล่าวนี้อยู่ในสำนึกของผู้ปกครองหรือชนชั้นนำขณะนั้น เช่นจาก “สังคีตยวงค์” ที่เป็นพงสาวดารที่ว่าด้วยเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยมีสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน(ร.1) เป็นผู้รจนารึ้นในปี พ.ศ.2332 ก็สะท้อนภาพของพระจักรพรรดิราชเอาไว้ เช่น มีการเรียกพระเจ้าหงสาวดี หรือพระเจ้าชนะสิบทิศนี้ว่า “พระเจ้าเอกราช” ผู้ครองสมบัติอยู่ในหงสาวดี โดยคำว่า “เอกราช” หรือ “เอกราชา” นี้ มีความหมายว่าพระเจ้าจักรพรรดิผู้ปกครองแต่เพียงหนึ่งในสี่ทวีปอันได้แก่ชมพูทวีปนั่นเอง และอีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็เช่น จาก “จดหมายเหตุพระราชาวง” หรือที่เรียกว่า “เพลงยาวถวายพยากรณ์เมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งอินทราภิเศกมหาปราสาท” ในพระราชนิพนธ์กรมพระราชาวงบรมมหาสุรสิงหนาทที่กราบบังคมทูลถวาย “ชัยมงคล” แด่รัชกาลที่ 1 โดยความส่วนหนึ่งระบุว่า

“..... แล้วผ่าชำชำประตุวง	ในวันเดียวสองครั้งราชฐาน
เหตุเห็นเป็นอัศจรรย์กาล	ขอประทานทูลถวายทำนายไว้
อันฟ้าลงในวังครั้งนี้	จักเกิดสวัสดิมียิ่งใหญ่
จะมีพระอนุภาพปราบไป	ในทศทิศสิบประการ
แล้วจะแผ่อาณาจักรขอบเขตต์	ทั่วประเทศทิศาศาล
จะเพิ่มพื้บรมสมภาร	ยังสถานนิเวศน์อยู่ชยา..... ”

(สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 34)

นอกจากนี้ก็ยังมึวรรณกรรมอีกชิ้นคือ “โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่หรือแสนยานุภาพของของพระมหากษัตริย์อันที่เป็นคติคิดเนื่องมาจากแนวคิดของพระจักรพรรดิราชด้วย ดังตัวอย่างเช่นได้กล่าวถึงปริมณฑลทางอำนาจของพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า

“ยศไกรกรุงรุ่งเรืองมีเมืองออกนอก เอกโทตรีจัตวา พระยาพระหลวงรัง ซึ่งพลเมืองหมื่นแสนไตรแดนประเทศราช ชาตืชวากำภูชลาว ชวานิคมพินนา มาลาทองเงินงาม แต่งตามกำหนดนอบ ตอบบรรณาล้นเหลือ..” (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 29)

ส่วนงานเขียนอีกชิ้นที่ไม่พึงข้ามการพิจารณาไปก็คือ “ ลิลิตตะเลงพ่าย ” ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมชิ้นนี้เป็นวรรณกรรมที่เขียนเพื่อขอพระเกียรติและสดุดีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสงครามยุทธหัตถีโดยตรง ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์ ร่วมกับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ (พระองค์เจ้ากปิษฐาชาติติกุมาร) โดยลักษณะการแต่งเป็นร้อยกรอง ลิลิตสุภาพ ในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเริ่มต้นเรื่องด้วยการชมบุญบารมีและพระบรมเดชาานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วดำเนินความตามที่ปรากฏในพงศาวดารในตอนทีหลังจากผลัดแผ่นดินมาสู่รัชกาลพระนเรศวรจนจบเหตุการณ์การยุทธหัตถี และท้ายเรื่องก็มีโคลงสดุดีขอพระเกียรติ กล่าวถึงทศพิธราชธรรม ราชสดุดี จักรพรรดิวัตร แล้วบอกนามผู้แต่งและความมุ่งหมาย ซึ่งงานชิ้นนี้ก็เป็งานที่อยู่ภายใต้คติคิดของพระเจ้าจักรพรรดิราชด้วยเช่นกัน ซึ่งก็ขอยกตัวอย่างบทเริ่มต้นของลิลิตตะเลงพ่ายมาช่วยแสดงให้เห็นภาพดังกล่าวของพระนเรศวรได้ชัดเจนขึ้น ดังนี้

“ ศรีสวัสดิเดชะ ชนระชาอรินทร์ ยินพระยศเกริกเกรียง เพียงพกแผ่นฟากฟ้า หล้า
 ล่มเลื่องชัยเขวง เกรงพระเกียรติระยอ ฝ่อใจห้าวบมิหาญ ลาญใจเกล้าบมิกล้า บคำอาตม้อ
 อกรงค์ บคงอาตม้อออกฤทธิ์ ท้าวท้าวทิศทั่วเทศ ใ้ทุกเขตทุกด้าว น้าวมกฎมานบ น้อมพิภพ
 มานอบ มอบบัวบาทวิบุล อุดยานุภาพ ปราบศีศกรแกลนกลัว หัวหันหายกายกลาด ดาษ
 เต็มท่งเต็มคอน พม่ามอญพ่ายหนี ศรีอโยชยารมเยศ พิเศษสุขบำเทิง สำเร็จราชสถาน
 สำราญราชสถิต พิพิช โภกสมบัตติ พิพัฒน์ โภกสมบูรณั พูนพิภพดับเข็ญ เย็นพิภพดับทุกข์
 สนุกสบสัมา สำแสนานอบเกล้า สำสนมเฝ้าฝ่ายใน สำพลไกรเกริกหาญ สำพลสารสินรพ
 สบศาสสรเพลิง เถลิงพระเกียรติฟุ้งฟ้า ลือตรลบแหล่งหล้า โลกล้วนสดุดี ”

“ บุญเจ้าจอมภพพื้น	แผ่นสยาม
แสงพระยศยินขาม	ขาดเกล้า
พระฤทธิ์คั่งฤทธิ์ราม	รอนราพนั แลฤ
ราญอริราชเฝ้า	แพกแพ้ทุกกาย
ไพรินทรนาศเพียง	พลมาร
พระดั่งองค์อวตาร	แต่ก็
แสนศึกห่อนหาญราญ	รอฤทธิ์ พระฤ
ตาลตระดกเคชี่	ประหลาดเหล่าแหล่งสถาน
เสร็จเสวยศวรรยศอ้าง	ไอยศูรย์ สรวงฤ
เย็นพระยกปูนเคื่อน	เด่นฟ้า
เกษมสุขส่องสมบูรณั	บานทวีป

สว่างทุกข์ทุกข์เรศหล้า

แหล่งล้วนสรรเสริญ”

๑๗๑

จากคติความเชื่อความเป็นพระจักรพรรดิราชในผู้ปกครองในยุคของจักรวรรดินี้เองที่เป็นตัวช่วยทำให้ยังมีการเชิดชู ยกย่องตลอดจนความพยายามที่จะเลียนแบบหรือไปให้ถึงซึ่งสถานะของผู้ปกครองเยี่ยงพระจักรพรรดิราชดังเช่นพระนเรศวร ดังนั้นเราจึงจะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 1 จึงให้ความสำคัญพระทัยและมีพระราชศรัทธาในเรื่องราวของพระนเรศวรอย่างยิ่งดังที่ได้เสนอไปในข้างต้น

นอกจากนี้ในเบื้องหนึ่งของการที่ผู้ปกครองรัฐยุคจารีตของรัตนโกสินทร์เลือกที่จะยึดโยงความเป็นพระจักรพรรดิราชเข้ากับสถานะของตนเอง โดยมีพระนเรศวรเป็นหนึ่งในแบบอย่างแห่งความเป็นพระจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ให้ดำเนินรอยตามนั้นก็ด้วยเพราะว่าหลังจากเปลี่ยนราชวงศ์ผลัดแผ่นดินมาสู่ราชวงศ์จักรีนั้นผู้ปกครองมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเสถียรภาพให้กับสถานะของตน ผู้นำในราชวงศ์ใหม่นี้จำเป็นต้องสำแดงความสามารถของตนเองให้เป็นที่ปรากฏชัดเจนว่าไม่ได้มีฐานะความยิ่งใหญ่เป็นรองไปกว่าราชสกุลที่ปกครองมาก่อนหน้า ในภาวะเช่นนี้นั้นเป็นภาวะที่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่บีบรัด รวมทั้งสร้างความท้าทายในความสามารถของผู้ปกครองในยุคหลังเสียกรุงอย่างมาก ดังนั้นจึงเป็นตัวที่ทำให้ผู้ปกครองในยุคนี้มุ่งหน้าเข้าหาความชอบธรรมในเชิงบุญญาธิการ บารมี ที่เชื่อว่าได้สั่งสมมาแต่อดีตกาล ซึ่งตามคติพุทธแล้วถือเป็น “ **สมบัติเฉพาะบุคคล** ” เพราะไม่อาจสืบทอดกันทางสายโลหิต ดังนั้นจึงถือเป็นเรื่องปกติหากผู้ปกครองจะมีการอ้างตนให้มีสถานภาพเป็นพระจักรพรรดิราชทั้งนี้ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการฝ่าฟันให้ผ่านพ้นจากวิกฤติแห่งความชอบธรรม หรือวิกฤติแห่งศรัทธาในการปกครองนั่นเอง ทั้งนี้ก็ด้วยเพราะว่าแนวคิดดังกล่าวนี้เหมาะสมต่อกรณีการที่มีผู้ปกครองซึ่งมีชาติกำเนิดมาจากสามัญชน (รัชกาลที่ 1) สามารถที่จะนำมาใช้เทียบเคียงอ้างความชอบธรรมในการเถลิงอำนาจและแผ่ขยายขอบเขตชั้นขัณฑสีมาอาณาจักรได้อย่างดี (**สุนทร ชูตินทรานนท์ ,2548 : 30**)

ด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้เองจึงส่งผลให้เราสามารถเข้าใจได้ว่าเหตุใดในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับตั้งแต่ต้นรัชกาลคือ ในปี พ.ศ. 2326 และ พ.ศ. 2327 ได้โปรดให้แต่งตั้งไปรบยวนตีเมืองไซ่ง่อนคืนในห้วงเชียงสือ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์ไทยมุ่งขยายพระราชอำนาจออกไปถึงแดนยวน และในรัชกาลนี้เองที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลได้นำทัพออกไปปราบถึงหัวเมืองมลายู(พ.ศ.2328)ซึ่งเคยเป็นข้าขอบขัณฑสีมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า รวมทั้งยังโปรดให้ยกทัพออกตีทวายหมายทำสี่กระยะยาวกับนครอังวะ ส่วนทางซีกด้านลาวตะวันออกแม่น้ำโขงก็ขยายอำนาจเข้าถึงเวียงจันทน์ หลวงพระบาง

ตลอดจนถึงเชียงใหม่คนแดนล้านนา ซึ่งได้ขยายพระราชอำนาจผ่านเข้าไปทางนครลำปางสายพระ
 ยากาวิละมาแต่ปี พ.ศ. 2328 (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 36)

พระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ยังได้แผ่เข้าไปถึงดินแดน
 เขมร ถึงกับเคยตั้งให้ปกครองเองออกไปครองกรุงกัมพูชา(พ.ศ.2337) ทั้งในสมัยนี้ยังได้รับ
 บรรณาการถวายต้นไม้เงินทองจากเจ้าอนัมก๊ก หรือพระเจ้ายาลอง (องเชียงสือ) ซึ่งเคยทรงให้การ
 อุปการะและสนับสนุนทำศึกแย่งชิงอำนาจในแผ่นดินญวน รวมทั้งยังโปรดให้แต่งตั้งขึ้นไปตีถึง
 เชียงตุง และเชียงรุ่งได้ จนทำให้เจ้าแสนหวีฟ้า ท้าวพระยาเมืองลื้อ สิบสองปันนากับหัวเมืองลาว
 ต้องยอมลงมาสวามิภักดิ์ (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2548 : 36)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวไปในข้างต้นและบริบททางสังคมและการเมืองที่ยกขึ้นมาประกอบนั้น
 ก็ช่วยทำให้เราสามารถที่จะเข้าใจถึงปรากฏการณ์การนำเรื่องราวของพระนเรศวรมาปรับใช้ของ
 ผู้ปกครองยุครัฐจารีตได้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกประการใดที่เราจะพบว่าเมื่อเราศึกษาถึง
 พงศาวดารอยุธยาในต้นรัตนโกสินทร์แล้วเราจะไม่เห็นคติชาตินิยมแต่กลับพบคติคิดเกี่ยวกับ
 จักรพรรดิราช และแน่นอนเรื่องราวหรือวาทกรรมพระนเรศวรในยุคนี้ก็ถูกเขียนขึ้นภายใต้บริบทนี้
 นี้เอง พระนเรศวรจึงกลายเป็นแบบอย่างแห่งพระเจ้าจักรพรรดิราชให้แก่ผู้ปกครองในขณะนั้นได้
 ยึดเป็นแบบอย่างสืบมา และนี่ก็เป็นมูลเหตุที่ช่วยอธิบายถึงความเป็นมาว่าเหตุใดพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าฯ จึงทรงให้ความสำคัญกับเรื่องราวของพระนเรศวร หรือแม้แต่น่าจะสันนิษฐานได้
 ดังที่ วินัย พงศ์ศรีเพียร เสนอว่าพระองค์อาจจะมีสำนึกเปรียบพระองค์กับพระอนุชา (กรมพระฯ
 สุรสิงหนาด)ว่าเหมือนดังพระนเรศวรกับพระเอกาทศรถที่เคยกระทำการการปกป้องและแผ่ขยาย
 ราชอาณาจักรออกไปให้กว้างใหญ่ไพศาลเพราะ ฉะนั้น จึงปรากฏให้เห็นว่าวาทกรรมพระนเรศวร
 ในอดีตนั้นจึงมีความแตกต่างไปจากความรับรู้ของผู้คนในยุคหลังหรือแม้แต่ในยุคปัจจุบันก็ตาม

พระนเรศวรในจารีตการบอกเล่า

พระนเรศวรกับการส่งผ่านความรับรู้เรื่องราวในรูปแบบของจารีตการบอกเล่านั้นมีมา
 ควบคู่กับการส่งผ่านเรื่องราวในรูปแบบที่เป็นทางการ ผู้คนในสังคมได้มีโอกาสรับรู้เรื่องราวของ
 พระองค์ทั้ง 2 ทาง แต่หลายคนอาจเข้าใจว่าข้อมูลทั้งหลายที่ได้รับรู้นั้นน่าจะเป็นข้อมูลที่เป็น
 ทางการและมีความถูกต้องแม่นยำมาก แต่ถ้าหากเข้าไปศึกษาถึงรากฐานที่มาแล้วก็จะทำให้เรา
 สามารถเข้าใจได้ว่าเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นมีที่มาจาก 2 แนวดังที่กล่าวไป

เรื่องราวพระนเรศวรจากการส่งผ่านทั้ง 2 แนวทางนี้บางส่วนเรื่องราวก็มีความคล้ายคลึงกัน แต่บางส่วนบางเรื่องราวก็มีความแปลกแตกต่างกันออกไปโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องราวจาก 2 แนวทางจะแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ยังคงไว้ใน การส่งต่อเรื่องราวของพระนเรศวร ก็คือการแสดงให้เห็นถึง ความยิ่งใหญ่ พระปรีชาสามารถ และบุญญาบารมี ของพระองค์

รูปแบบการส่งผ่านเรื่องราวของพระนเรศวรในมิติของการบอกเล่า หรือตำนานนั้น แน่นนอนว่าเรื่องราวย่อมมีการถูกเติมแต่งสีสันเข้าไปด้วย เพื่อให้เกิดความน่าตื่นตื่นพิสดาร และเห็นถึงอภินิหาร บุญญาธิการของพระองค์ ซึ่งนั้นก็ไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาดประการใด ทั้งนี้เพราะแม้ในสังคมอื่นที่ไม่ใช่สังคมไทยนั้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หรือบุคคลที่สำคัญทางประวัติศาสตร์หากเรื่องราวถูกส่งผ่านมาในรูปแบบของจารีตการบอกเล่าหรือตำนานนั้น ผลก็จะปรากฏออกมาเป็นเช่นเดียวกัน คือเราจะเห็นถึงเรื่องราวที่มีสีสัน แปลกประหลาด หรืออภินิหาร ต่างๆอยู่เสมอๆ

ก่อนที่เราจะทำการศึกษาถึงเรื่องราวหรือตำนานของพระนเรศวรนั้น เราก็ควรที่จะทำความเข้าใจกับการสร้างตำนาน (myth-making) ที่อยู่แวดล้อมกับพระนเรศวรเสียก่อน กล่าวคือ จากการศึกษาถึงการสร้างตำนานของบุคคลสำคัญของ ธิดา สาระยา (2529) นั้นได้ให้ทรรศนะไว้ว่า การศึกษาตำนาน โดยเฉพาะตำนานที่เกี่ยวกับวีรกรรมของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์นั้น เป็นปรากฏการณ์ปกติทางสังคม ในสังคมทั้งในสังคมระดับเมืองและระดับบ้านตลอดรวมถึงในกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐโบราณ หรือราชสำนัก ก็จะปรากฏว่ามีการสร้างตำนานหรือ Myth เกี่ยวกับบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์สำคัญให้กลายเป็น “วีรบุรุษ” เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์บุญญาธิการ และเป็นปกติวิสัยที่จะเห็นเรื่องราวของบุคคลสำคัญที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเสมือนตำนานนั้นจะสวนทางกับเหตุการณ์ที่ประมาทไว้ว่าเป็นจริงในประวัติศาสตร์ แนวทางการสร้างตำนานเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ ให้เป็นที่ยอมรับนี้อาจมองได้ว่าเป็นการพยายามเชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบัน ซึ่งบ่อยครั้งจะเป็นไปเพื่อการสร้างความรับรู้ขึ้นในชุมชน หรือสังคมที่เกี่ยวข้อง อันเป็นรากฐานที่มาของการลดทอนความแปลกแยก เท่าๆกับเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นในสังคม บนพื้นฐานการมีประวัติศาสตร์และบรรพบุรุษที่เป็นบุคคลสำคัญในอดีตร่วมกัน ขณะที่แนวทางการสร้างตำนานลักษณะเดียวกันอาจเป็นไปเพื่อสร้างความชอบธรรมในการอ้างสิทธิ์เพื่อการปกครองตลอดรวมถึงการกำหนด “รูปแบบ” (Model) ของผู้ปกครองตามอุดมคติขึ้น เพื่อประโยชน์ในทางการเมือง ซึ่งในกรณีหลังนี้จะมีปรากฏให้เห็นในจารีตการสร้างตำนานบุคคลสำคัญ ในแวดวงราชสำนักและ/หรือแวดวงข้าราชการฝ่ายปกครอง และตัวแทนจากเมืองหลวงในสมัยหลัง (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2542 : 36-37)

พระนเรศวรทรงเป็นบุคคลสำคัญทั้งในความทรงจำของสามัญชนในพระราชพงศาวดาร และในลัทธิธรรมนิยมการบูชาบรรพบุรุษ ที่ถูกยกให้มีฐานะประดุจเทพหรือกึ่งเทพ (demi-god) ผู้ให้ความคุ้มครองได้ทั้งราชวงศ์และราชอาณาจักร หลักฐานร่วมสมัยได้ยืนยันถึงพระปรีชาสามารถที่มียิ่งหย่อนไปกว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง จนเป็นที่รู้จักยอมรับไปทั่วแผ่นดินผืนทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากลุ่มน้ำอิรวดีสู่ลุ่มน้ำโขง และจากดินแดนล้านนาลงมาตลอดฝั่งสมุทรตอนล่างเลยข้ามทะเลจีนสู่ราชสำนักหมิงและเกาหลี จึงไม่ใช่เรื่องยากเกินเข้าใจที่จะเห็นการสร้างตำนานที่เกี่ยวกับพระนเรศวรตกทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งในจารีตการบอกเล่า การชำระพระราชพงศาวดาร และการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ โดยที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2523) ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า พระนเรศวรอาจเป็นวีรบุรุษของคนอยุธยาอยู่แล้วก็ได้ แต่พระราชพงศาวดารทำให้พระองค์เป็นวีรบุรุษยิ่งใหญ่ที่สุดของสมัยรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นกษัตริย์ในอุดมคติ คือ ฉลาดเป็นนักรบที่กล้าหาญ และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงรำลึกถึงภารกิจสำคัญของพระองค์คือ การเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกอยู่เสมอ (สุนทร ชูตินทรานนท์ ,2542 : 37) ด้วยเหตุผลเหล่านี้เองจึงทำให้เรื่องราวอันเกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นได้ถูกส่งผ่านมาตลอดทั้งในรูปแบบจารีตการบอกเล่าและรูปแบบที่เป็นทางการอย่างพระราชพงศาวดาร แม้จะมีการผ่านช่วงของการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินหรือราชวงศ์มาจนกระทั่งถึงราชวงศ์จักรีก็ตาม

เรื่องราวของพระนเรศวรที่ถูกส่งผ่านมาทางจารีตการบอกเล่านี้ คงมีมานานตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลของพระองค์(พระนเรศวร)แล้ว จวบจนแม้ถึงยุครัตนโกสินทร์ ลักษณะการส่งผ่านก็เป็นแบบการเล่าเรื่องราวแบบปากต่อปากไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร จึงทำให้เกิดการเสริมเติมสีสันต่างๆเข้าไปในเรื่องราว ดังนั้นข้อมูลหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวรจึงมีหลายส่วนหลายเหตุการณ์ที่ไม่ตรงกับเรื่องราวในที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วในข้างต้น

เรื่องราวหรือตำนานที่ต่างออกไปจากพระราชพงศาวดาร (ไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร แต่มีในจารีตการบอกเล่า) ก็คือเรื่องที่พระนเรศวรถูกนำตัวไปสู่อังวะเพื่อเป็นองค์ประกันในขณะที่พระมหาธรรมราชา(พระราชบิดา) ทรงครองเมืองกรุงศรีอยุธยาอยู่ เหตุความเคืองแค้นระหว่างพระองค์กับพระมหาอุปราชคราวชนไก่ และเหตุการณ์ที่ทรงหนีกลับคืนมายังอาณาจักรอยุธยา และขณะหลบหนีก็เกิดศึกชนช้างกับพระมหาอุปราชขึ้น (แต่เหตุการณ์การประกาศอิสรภาพที่มีการลั่นทักขิโณทกโดยสุวรรณภิงคารนั้นมีในพระราชพงศาวดารแต่ไม่มีในจารีตการบอกเล่า) แต่เรื่องราวที่แตกต่างออกไปจากพระราชพงศาวดารเหล่านี้ก็เป็นเรื่องที่ประทับตราตรึงอยู่ในความทรงจำของคนในสังคมได้ดี คงจะตั้งแต่สมัยอยุธยา แล้วถูกส่งผ่านมาทางการบอกเล่าเรื่อยมา ทั้งนี้เพราะจากหลักฐานที่ปรากฏในการบันทึกของชาวต่างชาติ ที่ได้บันทึกเรื่องราวใน

ส่วนที่เกี่ยวกับอยุธยาหรือพระนเรศวรนั้นส่วนใหญ่มักเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการบอกเล่าที่ถ่ายทอดจากชั่วคนหนึ่งสู่อีกชั่วคนหนึ่ง หากได้มาจากข้อมูลที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรตามที่มีในพระราชพงสาวดารของหลวงแต่อย่างใด (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523 : 35-36)

เรื่องราวจากการบอกเล่านี้ก็มีปรากฏให้เห็นร่องรอยในหลักฐานตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์แล้ว ยกตัวอย่างเช่น ในหนังสือสังคีตยวงส์ พงสาวดารเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งสมเด็จพระวันรัตน์(พนรัตน์) วัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ 1 แต่งไว้เป็นภาษามคธ ความที่ได้ถูกถอดออกเป็นภาษาไทยในตอนที่ว่าด้วยพระนเรศวรมีว่า

“พระราชบุตรของพระมหาธรรมราชานันทรังพระนามว่าสมเด็จพระนริศสรราช สมเด็จพระราชบิดาได้ถวายแก่พระเจ้าหงษาพร้อมกับสมเด็จพระราชธิดา พระเจ้าหงษาจึงได้พากันไปเมืองหงษานคร พระองค์ได้อยู่ในเมืองหงษานครกับด้วยพระภคินีหลายปี เมื่อได้โอกาสก็หนีจากหงษานครนั้นมาอยู่ในกรุงอโยธยานคร พระอุปราชราชบุตรของพระเจ้าหงษาราชได้ติดตามมาแล้วทำสงครามกัน พระองค์ได้ชนช้างกับด้วยพระอุปราช ฟันพระเศียรพระอุปราชขาดด้วยดาบค้ำยาว(ของ้าว) ได้ฆ่าอุปราชตายในสนามรบ พระองค์จึงเป็นมหายศมหาเดชยิ่งกว่าพระราชาในสมัยนั้น” (สุนทร ชุตินทรานนท์ ,2542 : 31)

ส่วนรูปแบบข้อมูลของพระนเรศวรในจารีตการบอกเล่าที่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยที่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนและละเอียดนั้นจะอยู่ในยุครัตนโกสินทร์หลังการเสียดังกรุงครั้งที่ 2 ภายใต้ชื่อที่เรียกว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับหลวง”(เดิมเรียกพระราชพงสาวดารแปลจากภาษารามัญ)) และ “คำให้การชาวกรุงเก่า”

โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงประทานอธิบายไว้ว่าคำให้การทั้ง 2 ฉบับนี้มีที่มาจากต้นฉบับ 2 ภาษา คือ คำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับหลวงนี้เดิมเป็นภาษารามัญอยู่กับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดฯให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทำการแปลหนังสือเรื่องนี้ให้เป็นภาษาไทย ส่วนทางด้านคำให้การชาวกรุงเก่า นั้น เดิมทีเขียนเป็นภาษาพม่าถูกเก็บรักษาไว้ในหอสมุดเมืองร่างกุ้ง ทางหอสมุดวชิรญาณ(ของ ไทย) ได้ต้นฉบับมาจากเมืองพม่าเมื่อ ปีพ.ศ. 2454 จึงได้ให้มีการแปล และแปลสำเร็จในปี พ.ศ. 2459 โดยสมเด็จพระยาดำรงท่านระบุว่า “รูปเรื่องละม้ายคล้ายคลึงกับคำให้การขุนหลวงหาวัดมากทีเดียว” และสมเด็จพระท่านก็ทรงสันนิษฐานว่าคำให้การทั้ง 2 ฉบับนี้คงเป็นคำให้การของเหล่าเชลยไทยที่ถูกจับตัวไปครั้งเสียดังกรุงครั้งที่ 2 โดยผู้เขียนคงบันทึกไว้เป็นภาษารามัญ(มอญ)

ก่อนเพราะพวกมอญเข้าใจภาษาไทยมากกว่าพวกพม่า และจากนั้นจึงแปลเป็นฉบับภาษาพม่าอีกทอดหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงปรากฏออกมาว่ามีคำให้การทั้ง 2 ภาษาเกิดขึ้นนั่นเอง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ , 2507 : ส่วนอธิบายเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า)

หลังจากที่ผู้เขียนได้ศึกษาคำให้การทั้ง 2 ฉบับข้างต้นนั้นก็เห็นเหมือนดั่งที่สมเด็จพระยาดำรงท่านระบุไว้ว่ามีความคล้ายคลึงกัน โดยเรื่องราวที่ปรากฏในคำให้การทั้ง 2 ฉบับนี้ต่างก็บรรจุเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยา และเหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ ที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาลเรียงลำดับกันลงมาจนถึงสงครามคราวเสียกรุงฯครั้งที่ 2 ในกรณีคำให้การชาวกรุงเก่าฉบับหลวงนั้น เมื่อเรื่องถูกลำดับมาถึงรัชกาลของพระมหาจักรพรรดิ (ในเอกสารเรียกพระนามว่าพระมหาจักรพรรดิ) ตอนปลายต่อกับรัชกาลของพระมหินทราธิราช สมเด็จพระสุธรรมราชา(พระมหาธรรมราชา) และสมเด็จพระนเรศวร ก็เป็นที่ปรากฏว่าผู้บันทึกหลักฐานได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อการให้บรรดาธิบายพระจริยวัตร และบุญญาภิหารของพระนเรศวรเป็นสำคัญ โดยย้อนลำดับพระราชประวัติไปตั้งแต่ครั้งถูกพระเจ้าหงสาวดีนำไปอยู่เมืองหงสา และในทำนองเดียวกันคำให้การขุนหลวงหาวัด (เรื่องราวตอนต้นขาดหายไปถึงสิ้นรัชกาลพระมหินทราธิราช) ผู้บันทึกรวบรวมหลักฐานก็ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องราวหรือตำนานอันเกี่ยวพันกับพระนเรศวรเป็นหลัก กล่าวได้ว่าเรื่องราวในหนังสือชุดคำให้การของเชลยไทยทั้งสองเรื่อง นับตั้งแต่ปลายรัชกาลพระมหาจักรพรรดิถึงสิ้นรัชกาลพระนเรศวร มีเรื่องราวของพระนเรศวรเป็นแกนเรื่องหลัก

อย่างไรก็ตามแก่นเรื่องหลักของพระนเรศวรที่ปรากฏในคำให้การทั้ง 2 ฉบับนั้นก็ยังมีเรื่องราวที่มีความแตกต่างไปจากเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงสาวดารดังที่เสนอไว้ในข้างต้น กล่าวคือ ในพระราชพงสาวดารไม่มีเรื่องราวการเสด็จไปเป็นตัวประกันของพระนเรศวร และไม่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับพระพี่นางสุพรรณกัลยา แต่ในคำให้การนั้นก็กลับระบุว่าทั้งพระนเรศวรและพระพี่นางสุพรรณกัลยาต้องเสด็จไปอยู่ที่เมืองหงสาวดีขณะที่พระมหาธรรมราชา(พระราชบิดา) ครองกรุงศรีอยุธยาอยู่ดังความที่ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่าได้บันทึกไว้ว่า

“.....แล้วมอราชสมบัติให้พระสุธรรมราชา พระมหินทร์กับพระสุพรรณกัลยา (สุพรรณกัลยา-ผู้เขียน) และพระนเรศวรนั้น พระเจ้าหงสาวดีให้เอาไปด้วย.....

.....เมื่อพระเจ้าหงสาวดีเสด็จไปเมืองหงสาวดีแล้ว ก็ให้ขุนบำเหน็จท้าวท้าวทหารเป็นอันมาก นางสุพรรณกัลยาราชธิดาของพระสุธรรมราชานั้น พระเจ้าหงสาวดีทรงตั้งให้เป็นอัครมเหสี พระนเรศวรนั้นก็โปรดปรานเหมือนพระราชบุตรในพระอุทร.....”

(คำให้การชาวกรุงเก่า , 2507 : 88-89)

และแน่นอนว่าหากในพระราชพงศาวดารไม่มีเรื่องราวการไปเป็นองค์ประกันของ พระนเรศวร ณ กรุงหงสาวดีแล้วเหตุการณ์การชนไ้ระหว่างพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา และการลอบหนีกลับกรุงศรีอยุธยา่อมไม่มีปรากฏเช่นกัน แต่เรื่องราวเหตุการณ์นี้ได้ถูกระบุไว้ใน คำให้การชาวกรุงเก่าว่า

“ ... ฝ่ายข้างกรุงหงสาวดี วันหนึ่งพระมหาอุปราชากับพระนเรศวรเล่นชนไ้กัน ไ้ของพระมหาอุปราชาแพ้ พระมหาอุปราชาก็ขัดใจจึงแก้งฟูคเป็นทีเวยะยี้ว่าไ้เซลยเก้ง ชนชนะไ้เราไ้ได้ พระนเรศวรไ้ไ้ฟังดั่งนั้นก็ไ้ยพระทัย ผูกอาฆาตพระมหาอุปราชแก้งตรัสตอบไปเป็นนัยว่า ไ้ของหม่อมฉันนี้พระองค้ย้าเข้าพระทัยว่าจะชนะ แต่ไ้ของพระองค้จะชนเอาบ้านเอาเมืองก็จะได้ดั่งนี้

พระนเรศวรทรงแค้นพระทัยพระมหาอุปราชาไม่วยเลย ครั้นต่อมาจึงทรงพระดำริว่า ซึ่งเราจะมานั่งน้อยหน่าอยู่ในบ้านเมืองเขาให้เขาดูหมิ่นอย่างนี้ไม่สมควร จำจะคิดอุบายหนีไปให้จงได้...” (คำให้การชาวกรุงเก่า, 2507 : 90)

หลังจากนั้นในคำให้การฯได้ระบุว่าพระนเรศวรได้ลอบหนีออกมา แต่พระมหาอุปราชาทราบข่าวก็เข้าไปทูลพระเจ้าหงสาวดีว่าจะไปจับตัวพระนเรศวร แต่พระเจ้าหงสาวดีห้ามว่าอย่าไปเลยทั้งนี้เพราะพระนเรศวรนั้นมีบุญญาธิการอย่างมาก ดังความที่ระบุว่า

“..... พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสห้ามว่าเจ้าอย่าไปตามเลย พระนเรศวรเป็นคนมีบุญญาธิการมากทั้งฝีมือก็เข้มแข็ง บิดาจะเล่าให้ฟัง วันหนึ่งบิดาเรียกพระนเรศวรเข้ามาเฝ้าทูลพระนเรศวรย่างเข้ามาถึงอฒจันทร์ พระราชมนเทียรที่บิดาอยู่นั้นก็วันไหว บิดาจึงเห็นว่าพระนเรศวรนั้นมีบุญมากเจ้าอย่าไปเลย.....” (คำให้การชาวกรุงเก่า, 2507 : 91)

แต่ในคำให้การฯระบุว่าพระมหาอุปราชาไม่ฟังคำทัดทานก็ยกทัพไล่ติดตามมาทางด่านเจดีย์สามองค์ได้ปะทะกันกับพระนเรศวรฯสู้ไม่ได้ก็ถอยร่นมาจนถึงเมืองสุพรรณ พระเอกาทศรถก็ยกทัพหนุนมาช่วยจากกรุงศรีอยุธยา จนมาถึงการรบที่เกิดการยุทธหัตถีกันระหว่างพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา ซึ่งในคำให้การได้บันทึกไว้ว่า

“..... ก็ยกทัพออกไปรบกับพระมหาอุปราชา ไ้รบพุ่งกันเป็นสามารยยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน ผู้คนทั้งสองฝ่ายต่างล้มตายลงเป็นอันมาก ต่างราทัพจากกัน พระนเรศวรจึงไ้ไซข้างออกไปหน้าทัพแล้วทำทายพระมหาอุปราชาว่า เราทั้งสองรบกันยังไม่แพ้ชนะ ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก น่าสงสารไพร่พลซึ่งมาพลอยตายด้วยเราทั้งสอง ซึ่งเกิดสงครามคราวนี้มี

สาเหตุก็เพราะเราแต่สองคน เพราะฉะนั้นเราควรจะรบกันแต่สองต่อสอง ชนข้างกันโดย
ทำนองยุทธหัตถีจะได้ประกาศเกียรติยศและความกล้าหาญ ซึ่งได้เราเกิดมาเป็นชายชาติ
กษัตริย์ ใครดีใครก็จะ ได้ชัยชนะไม่พอกต้องลำบากแก่ไพร่พล เมื่อพระนเรศวรชวนเชิญ
เป็นที่เยาะเย้ยดังนี้ พระมหาอุปราชหงสาวดีก็เกิดมีมานะกษัตริย์ จึงตรัสว่าดีแล้วดังนี้
แล้วก็ให้เอาธงใหญ่มาปักกลางตรงหน้าข้างทั้งสอง ทำสัญญาแก่กันว่าถอนธงขึ้นเมื่อไรก็ให้
เข้าทำยุทธหัตถีกันเมื่อนั้น.....

..... ในขณะนั้นด้วยบุญญาภินิหารของพระนเรศวรที่จะ ได้ชัยชนะแก่พระมหา
อุปราช ทั้งจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ด้วย ก้อนเมฆบนอากาศบันดาลเป็นรูปเศวตฉัตรกาง
ก้นอยู่ตรงพระคชาธารพระนเรศวร พระบรมธาตุโตเท่าผลมะม่วงก็ทำปาฏิหาริย์ เสด็จผ่าน
มาทางกองทัพพระนเรศวร พระองค์ก็ทรงยินดียกพระหัตถ์ขึ้นนมัสการ พร้อมทั้งนายทัพ
นายกองทั้งปวง พอได้ฤกษ์แล้วต่างพระองค์ก็ให้ถอนธงสัญญาที่ปักไว้ ทั้งสองพระองค์
เข้าทำยุทธหัตถีชนข้างกันขณะนั้นพระมหาอุปราชจะเอาจักรขว้างพระนเรศวรฯเห็น
ดังนั้นจึงตรัสว่าพระเชษฐาทำอะไรอย่างนี้ เห็นจะเคยใช้อุบายทำร้ายเขาอย่างนี้เสมอดอก
กระมัง ซึ่งเราพี่น้องมาทำสงครามกันคราวนี้เป็นธรรมยุทธวิธี พระเชษฐาจะลอบทำร้าย
อย่างนี้ไม่สมควร พระมหาอุปราชจึงตอบว่าเราลองใจดูออก มิได้คิดว่าจะเอาจักรขว้าง
พระน้องจริงๆ ตรัสแล้วต่างพระองค์ก็เข้าทำยุทธหัตถีกันอีก ข้างพระนเรศวรกำลังน้อย
เสียท่าเบนท่ายให้ข้างพระมหาอุปราช พระมหาอุปราชก็ทรงพระแสงง้าวฟันพระ
นเรศวรฯหลบทันถูกแต่พระมาลาขาดไปประมาณ 2 นิ้ว ข้างพระนเรศวรถอยหลังไปถึง
จอมปลวกแห่งหนึ่งในป่าพุทราอันได้ถนัด ก็เอาเท้าทั้งสองยันกับจอมปลวกขยับแทงถูก
โคนงาช้างพระมหาอุปราช ข้างพระมหาอุปราชเบนท่ายหนี พระนเรศวรเห็นได้ทีก็เอา
พระแสงง้าวฟันพระมหาอุปราชขาดสะพายแล่ง ลื่นพระชนม์อยู่กับคอช้าง ที่อันข้างพระ
นเรศวรย่นนั้นก็มีนามปรากฏว่า พุทรากระแทกยังมีอยู่จนทุกวันนี้.....” (คำให้การ
ชาวกรุงเก่า , 2507 : 92-94)

จากเรื่องราวของพระนเรศวรข้างต้นที่ยกมาแสดงนั้นก็เห็นได้ว่าเรื่องราวมี่มีความแตกต่าง
ไปจากเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เรื่องราวจากจารีตการบอกเล่านี้แม้ว่าจะแตกต่าง
จากพระราชพงศาวดารที่ดูแล้วว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ แต่เรื่องราวจากจารีตการบอกเล่านี้ก็
ไม่ได้ด้อยพลังในการสืบสานและส่งผ่านภาพแห่งความยิ่งใหญ่ของพระนเรศวรให้แก่ผู้คนในสังคม
มีหน้าซ้ำเรื่องราวจากจารีตการบอกเล่านี้อาจทำให้เรื่องราวหรือวาทกรรมพระนเรศวรนั้นดูน่า
ติดตามน่าเล่าขานสืบไปมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเราจะเห็นได้ว่าเรื่องราวที่ผ่านทางจารีตการบอกเล่านี้
นั้นดูมีสีสันน่าติดตาม มากกว่าเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารเสียด้วยซ้ำไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเรื่องราวของพระนเรศวรที่ปรากฏในจารีตการบอกเล่านั้นจะมีความแตกต่างไปจากเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารก็ตาม แต่ก็มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นว่าเรื่องราวจากสองแนวทางนั้น ก็ยังมีจุดร่วมที่เหมือนกันอยู่บางประการก็คือ ยังคงมีการกล่าวถึงพระนเรศวรในฐานะวีรกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ พยายามฉายภาพให้พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมไปด้วยพระปรีชาสามารถและบุญญาบารมีอันล้นพ้น สามารถปกครองกรุงศรีอยุธยาได้อย่างเข้มแข็งมั่นคงเป็นปึกแผ่นและขณะเดียวกันก็สามารถที่จะแผ่ขยายอำนาจ และแสนยานุภาพของพระองค์ไปยังอาณาจักรต่างๆได้

นอกจากนี้สิ่งที่ปรากฏออกมาว่าเหมือนกันอีกประการทั้งจากจารีตการบอกเล่าและพระราชพงศาวดารนั้นก็คือ เราจะเห็นได้ว่าไม่มีการสอดแทรกคติคิดเกี่ยวกับชาตินิยมลงไปในเรื่องราวไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวอ้างว่าเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการกอบกู้เมืองสยาม ชาติไทยหรือประเทศไทย เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชเพื่อประโยชน์สุขของคนในชาติดังที่ปรากฏออกมาเช่นในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าสังคมจารีตในขณะนั้นผู้ปกครองหรือประชาชนในสังคมเองก็ไม่ได้รู้จัก และไม่ได้รับเอาคติคิดเกี่ยวกับความเป็นชาตินี้เข้ามา หรือกล่าวได้ว่าสังคมขณะนั้นไม่มีคติคิดของความเป็นชาติหรือรัฐชาติเกิดขึ้นดังเช่นสังคมในยุคหลัง ดังนั้นแนวคิดเรื่องชาตินี้จึงเป็นแนวคิดถูกผลิต ถูกสร้างและถูกเผยแพร่ในยุคหลังจากยุครัฐจารีตได้เปลี่ยนผ่านไปแล้วนั่นเอง

เพราะฉะนั้น โดยสรุปแล้วจากการศึกษาถึงเรื่องราวของพระนเรศวรที่ดำเนินส่งผ่านมาทั้งสองทางนั้น ก็จะเห็นได้ว่าเรื่องราวจากสองแนวทางนี้ได้ดำเนินควบคู่กันมาตลอดในสังคมไทยช่วงยุครัฐจารีต โดยที่เรื่องราวหรือเนื้อหาบางส่วนที่ไม่เหมือนกันดังที่เสนอไปนั้นก็ไม่ได้มีการผสมผสานให้เป็นหนึ่งเนื้อเดียวกัน ขณะเดียวกันผู้คนในสังคมในขณะนั้นก็ได้ปฏิเสธว่าเรื่องราวที่ส่งผ่านมาจากทางใดทางหนึ่งนั้นมีความผิดพลาด หรือเป็นเรื่องโกหกหลอกลวงแต่งเติม เรื่องราวที่แตกต่างกันของพระนเรศวรนี้สามารถดำเนินควบคู่กันมาได้อย่างดี จวบจนกระทั่งเริ่มเข้าสู่ยุคที่รูปแบบของรัฐไทยแปรเปลี่ยนไปสู่ยุครัฐชาตินั้นเรื่องราวของพระนเรศวรที่ดำเนินมาทั้งจากพระราชพงศาวดารและจารีตการบอกเล่าของคำให้การนั้นก็ได้นำมาผสมผสานรวมให้เป็นเนื้อเดียวกันเพื่อช่วยสร้างภาพลักษณ์ในมิติที่ต่างไปของพระนเรศวร โดยผู้ปกครองและชนชั้นนำขณะนั้นเป็นผู้ให้ภาพลักษณ์ใหม่แก่พระองค์ ซึ่งผู้เขียนก็จะขอขยายความในประเด็นดังกล่าวนี้ไว้ในบทถัดไป

พระนเรศวรในยุครัฐชาติ กับพระพักตร์ที่ถูกแปรไป
จากพระเจ้าจักรพรรดิราช สู่มหาบุรุษ กษัตริย์แห่งชาติไทย

หลังจากรัฐจาริตได้ผ่านพ้นไปแล้วก็เริ่มเข้าสู่ช่วงที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติ ซึ่งเริ่มมีแนวคิดนี้ชัดเจนตั้งแต่ช่วงรัชสมัย ร.4- ร.5 ทั้งนี้เพราะบริบทรอบข้างทางสังคมและการเมืองขณะนั้นได้แปรเปลี่ยนไป จากกรณีสงครามและการเข้ายึดครองพม่าตอนใต้ของอังกฤษภายหลังสงครามในปี พ.ศ.2367-2369 พ.ศ.2395-2396 และพ.ศ.2428 การที่ราชบัลลังก์พม่าถูกโค่นล้มลง การพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นของจีน พ.ศ. 2382-2385 รวมถึงการพยายามแสวงหาที่มั่นของฝรั่งเศสในอินโดจีนซึ่งได้สร้างความวิตกให้แก่ราชสำนักไทยเป็นอย่างมาก จนถึงการนำมาสู่กรณีของไทยต้องเผชิญกับการคุกคามของอังกฤษและฝรั่งเศสบ่อยครั้งขึ้น เพราะมหาอำนาจทั้งสองต่างก็มีเป้าหมายที่จะยึดครองบ้านเมืองที่ราชสำนักไทยยึดถือเป็นประเทศราช ได้แก่ เขมร ลาว และดินแดนในแหลมมลายูตอนเหนือ มีหลักฐานปรากฏว่าระหว่างปี พ.ศ. 2410-2452 ไทยต้องสูญเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษไปรวมแล้วทั้งสิ้น 6 ครั้ง (**สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2548 :79**) กล่าวได้ว่าแรงกดดันจากลัทธิอาณานิคมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้ปกครองไทยในขณะนั้นเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจและรูปของรัฐจาริตแบบเดิมเสียใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพความผันแปรทางการเมืองโดยที่จะต้องมีการสร้างเอกภาพทางการเมืองให้เกิดขึ้นในราชอาณาจักร ยิ่งไปกว่านั้นก็ทำให้ผู้ปกครองไทยต้องพิจารณาถึงคติคิดที่จำต้องถูกเปลี่ยนแปลงไป เกิดความจำเป็นในการสถาปนารูปแบบรัฐสมัยใหม่ด้วยสำนึกคิดที่ไม่ใช่พระเจ้าจักรพรรดิราช แต่เป็นพระมหากษัตริย์ในมิติแห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มุ่งเน้นในการสร้างเอกภาพทางการเมืองให้เกิดขึ้นในราชอาณาจักร

ธิดา สารธยา ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การคุกคามทางการเมืองของมหาอำนาจตะวันตกได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างสำนึกแห่งเอกภาพ (sense of unity) ขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ จึงเริ่มมีการเน้นแนวความคิดเกี่ยวกับ “สยามประเทศ” และทรงประกาศพระองค์เป็นเจ้าแห่งสยามรัฐประเทศ มีอำนาจเหนือเจ้าประเทศราชทั้งหลาย มีลาว กัมพูชา และหัวเมืองทางเหนือ จะกล่าวก็ได้ว่าสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดที่จะสร้างเอกภาพของประเทศ โดยมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์แห่งเอกภาพภายในราชอาณาจักร และก็เป็นรากฐานของการสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แข็งแกร่งขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งนั่นก็ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสำนึกชาตินิยมและรัฐชาติ (sense of being a nation state) ในสมัยต่อมา(สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2547 :45)

ช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงที่วาทกรรมพระนเรศวรได้มีการเริ่มแปรเปลี่ยนไป ถือเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนผ่านวาทกรรมพระนเรศวรในอดีต(แบบรัฐจารีต) มาสู่รูปแบบวาทกรรมพระนเรศวรในยุครัฐชาติ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อมายังยุคปัจจุบัน(ที่เน้นการเป็นสัญลักษณ์แห่งชาติ) ดังนั้นจึงถือได้ว่าช่วงแห่งยุคสมัยนี้คือรอยต่อแห่งความพลิกผันของเรื่องราวและวาทกรรมพระนเรศวร ที่เป็นรากฐานที่มีอิทธิพลส่งผลต่อมาให้กับการใช้ประโยชน์จากวาทกรรมดังกล่าวในยุคปัจจุบัน (ซึ่งจะได้ขยายในรายละเอียดในช่วงถัดไปของบทนี้)

ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงจากรัฐจารีต มาสู่รัฐชาติแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นรัฐชาติ หรือชาตินิยมได้เริ่มเข้ามาแทนที่ความคิดแบบเก่าแล้ว ดังนั้นเราจึงสามารถเห็นได้ว่าผู้ปกครองในยุคดังกล่าวนี้ก็ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนในการให้ความหมายใหม่แก่วาทกรรมพระนเรศวรด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยสภาวะการณ์ทางการเมืองการปกครองที่ปรับเปลี่ยนไป การปรับเรื่องราวหรือวาทกรรมพระนเรศวรให้เข้ากับบริบททางสังคมใหม่นี้จึงมีความจำเป็น ซึ่งนั่นก็ได้ก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อผู้ปกครองที่จะหยิบยกวาทกรรมดังกล่าว(ในรูปแบบใหม่)ขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือในมิติทางการเมืองได้นั่นเอง

ภาพที่ถูกนำเสนอใหม่นี้คือภาพของพระนเรศวรที่มีไว้เป็นเพียงกษัตริย์ของอาณาจักรอยุธยา แต่เป็นกษัตริย์ของสยามประเทศที่ได้กระทำคุณให้แก่แผ่นดินสยามอย่างใหญ่หลวง การสงครามของพระองค์มิใช่เป็นเพียงขัตติยราชประเพณีหรือมีที่มาจากแนวคิดจักรพรรดิราช แต่กลับถูกให้ความหมายว่าเป็นการสงครามที่นำไปเพื่อปกป้องชาวสยามราษฎร์ เช่น การประกาศอิสรภาพของพระนเรศวรนั้นก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นเพราะความต้องการที่จะนำไปเพื่อให้ราษฎรของพระองค์ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมและกดขี่ข่มเหงของหงสาวดีหรือพม่า นั่นที่เรามองว่าเป็นการกระทำไปเพียงเพราะเกิดความขัดแย้งหรือคิดไม่ซื่อต่อกันระหว่างกษัตริย์ใน 2 ราชอาณาจักรที่ไม่ได้มีมติในความเป็นห่วงในราษฎรของพระองค์เลย หรือเหตุการณ์การสงครามคราวยุทธหัตถีชนช้างกับพระมหาอุปราชนั้นก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงความ เป็น “ไท” เป็นการกอบกู้เอกราชของ “สยามประเทศ” ที่พระนเรศวรทรงกระทำไปนั้นก็เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ทำไปเพื่อสยามรัฐ โดยแท้ เป็นต้น จากการปรับเปลี่ยนวาทกรรมพระนเรศวรในแนวทางเช่นนี้ก็เพื่อสนองตอบต่อแนวคิดทางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นนั่นเอง ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากเราจะพิจารณาเห็นว่าวาท

กรรมพระนเรศวรใน 2 ช่วงเวลานี้ได้ถูกนำเสนอออกมาในมิติที่ต่างกัน ทั้งนี้เพราะรูปแบบการนำมาใช้ประโยชน์โดยผู้ปกครองนั้นได้ปรับเปลี่ยนไปแล้วนั่นเอง

ในลำดับถัดไปผู้เขียนก็จะขอนำเสนอ และชี้ให้เห็นว่า เรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรในช่วงเวลานี้มีความเปลี่ยนแปลง แตกต่างไปจากเรื่องราวในยุครัตนโกสินทร์อย่างไร รวมทั้งเรื่องราวและภาพลักษณ์ที่ถูกปรับไปนี้เกิดขึ้น โดยผู้ใดบ้างที่เป็นผู้ที่ให้ภาพลักษณ์ในมิติใหม่แก่เรื่องราวขององค์พระนเรศวร กล่าวคือ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นทั้งผู้ปกครองและปัญญาชนผู้คงแก่เรียนพระองค์แรกที่สร้างตำนานประวัติศาสตร์ไทย ในเรื่องที่ว่าด้วยพระราชประวัติของพระนเรศวรมหาราชขึ้นมาใหม่ โดยทรงกระทำในสิ่งที่ไม่ปรากฏว่าไม่มีผู้ชำระพงสาวดารผู้ใดได้เคยกระทำมาก่อน นั่นก็คือการผนวกเอา เรื่องราวหลักที่เป็นแก่นเรื่องสำคัญจากจาริตการบอกเล่าให้เข้ามาผสานรวมเป็นเนื้อหนึ่งเดียวกันกับพระราชพงสาวดาร ในงานพระราชนิพนธ์เรื่อง “Brief Notices of the History of Siam” โดยที่พระองค์ได้พระราชทานอรรถาธิบายเอาไว้ว่า

“ ภายหลังจากที่ได้กระทำศึกเป็นระยะเวลาสามเดือน พวกพะโคก็ยึดได้อยุธยา แต่มิได้ทำลายพระนครและชาวเมือง กษัตริย์พะโคพอพระทัยแต่เพียงกุมเอองค์กษัตริย์และราชินิกุลเป็นบำเหน็จมือกลับไปยังพะโค แลคืนราชอาณาจักรให้มหาธรรมราชาได้ปกครองในฐานะเจ้าประเทศราช กษัตริย์พะโคยังได้นำพระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระมหาธรรมราชากลับไปพร้อมพระองค์ในฐานะองค์ประกัน : พระโอรสมีพระนามว่าพระนริศ การยึดครองอยุธยาของเจ้าแผ่นดินพะโคได้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1556 ในฐานะของการตกเป็นประเทศราชและเมืองขึ้นบรรณาการคงมีสืบมา แต่ก็เพียงไม่นานปีเมื่อกษัตริย์พะโคสิ้นพระชนม์ และท่ามกลางสถานการณ์อันอลหม่านต่อการขึ้นเถลิงราชย์ของพระราชโอรสผู้สืบทอดพระองค์ พระนริศก็ทรงลอบหนีไปพร้อมเหล่าราชินิกุล ทั้งยังมีชาวพะโคในพระราชอำนาจเป็นจำนวนมากเข้าร่วม นับเป็นการเปิดฉากการเสด็จคืนสู่ถิ่นฐานเดิมเมื่อทราบความซึ่งพระนริศเสด็จหนี พระเจ้าแผ่นดินพะโคองค์ใหม่ก็ส่งกองทัพออกตามตีเพื่อจะกุมพระองค์กลับคืนมา ทหารพะโคติดตามพระนริศไปจนกระทั่งพระองค์ทรงข้ามแม่น้ำสะโตงพ้นไป ครั้นแล้วพระนริศก็ได้หันเข้าประจันทัพพะโคบ้าง พระองค์ทรงยิงนายทัพตกจากหลังคชาธารถึงสิ้นชีวิต จากนั้นจึงเสด็จต่อไปยังอยุธยาโดยสวัสดิ์ ” (สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2542 :38)

จากข้อความที่ถูกถ่ายทอดมาข้างต้นนี้ก็แสดงให้เห็นถึงการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเรื่องในคำบอกเล่ามาร้อยรัดเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันกับเรื่องในพระราชพงศาวดารตอนที่พระนเรศวรเสด็จกลับจากการจะเสด็จไปช่วยกรุงหงสาวดีรบอังวะและทรงพระแสงปืนนกสับยิงข้ามแม่น้ำสโตงถูกสุรกรรมาผู้เป็นแม่ทัพนายกองของพม่าตาย ด้วยพระวิริยะอุตสาหะของพระองค์ครั้งนี้ได้เปิดตำนานหน้าใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ชาติ อันเป็นต้นเค้าให้ปราชญ์สยามรุ่นถัดมาได้สร้างพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรให้ผิดแผกแตกต่างไปจากที่เคยปรากฏเล่าขาน หรือบันทึกตกทอดกันมาในราชสำนัก (สุนทร ชูตินทรานนท์ , 2542 :39)

จากผลงานข้างต้นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นก็ถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นแรกๆที่ได้มีการเริ่มนำเอาเรื่องราวของพระนเรศวรที่มีที่มาจากทั้ง 2 แนวทางให้มาผนวกรวมเป็นหนึ่งเนื้อเดียวกัน เริ่มมีการปรับเปลี่ยนในเนื้อหาบ้างแล้วบางส่วน แต่เราอาจจะยังไม่สามารถเห็นถึงคติคิดของราชาธิหรือชาตินิยมได้อย่างชัดเจนในช่วงเวลาดังกล่าวได้เหมือนกับยุคที่อยู่หลังถัดจากนี้ไป

ในช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่ผู้ปกครองรัฐเริ่มถูกสถานการณ์ทางการเมืองบีบ ภายหลังจากการที่อังกฤษได้ผนวกรวมเอาอาณาจักรพม่าทั้งหมดเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอังกฤษ-อินเดีย (British India) แล้วไทยก็ต้องเผชิญกับการคุกคามของอังกฤษและฝรั่งเศสติดต่อกันหลายครั้งและเป็นที่ยอมรับว่า ระหว่างปีพ.ศ. 2410-2452 ไทยต้องสูญเสียดินแดนไปไม่ต่ำกว่า 6 ครั้ง อาทิเช่น การเสียดินแดนในการปกครองของเชียงใหม่ขณะนั้น 13 หัวเมืองให้แก่อังกฤษ ซึ่งเป็นการเสียดินแดนใน พ.ศ.2435 และการที่ต้องสูญเสียดินแดนชายพระราชอาณาเขตด้านทิศตะวันออกให้แก่ฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) (สุนทร ชูตินทรานนท์ , 2548 :90)

ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากคตินโยบายแบ่งเขตแดนโดยยึดเส้นสมมติบนแผนที่เป็นเกณฑ์นับเป็นการทำลายระเบียบโครงสร้างในการกำหนดปริมณฑลแห่งอำนาจเดิมที่พัฒนาขึ้นในกรอบจารีตความสัมพันธ์ระหว่างรัฐโบราณที่เน้นความผูกพันระหว่างกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ที่ราชธานีกับเจ้าหัวเมืองประเทศราชลงโดยสิ้นเชิง ในแบบแผนอันพึงมีใหม่นี้ “ขอบเขต” หรือ “ปริมณฑลแห่งอำนาจ” ของกษัตริย์ไม่ได้ถูกกำหนดที่ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลอันจะพึงมีกับเจ้าประเทศราชซึ่ง “ยึดหยุ่น” ได้ตาม “กำลังพระบารมี” แต่ถูกกำหนดด้วยเส้นสมมติที่จำลองขึ้นจากสภาพทางกายภาพของสภาพภูมิประเทศจริงตามทิศทางการขยายอำนาจของเจ้าอาณานิคมตะวันตก กล่าวได้ว่ากฎกติกาการกำหนดปริมณฑลแห่งอำนาจใหม่ภายใต้สถานการณ์การค้าเมืองขึ้น ซึ่งนั่นก็ถือเป็น

จุดเริ่มต้นของจุดจบของคติการขยายอำนาจและยอมรับอำนาจกษัตริย์อันมีฐานะเยี่ยงพระจักรพรรดิราช (สุเนตร ชุตินทรานนท์ , 2548 :89)

ความผันแปรของสถานการณ์และสภาพแวดล้อมในยุคของการล่าอาณานิคมอันมีผลสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นแรงกดดันให้พระมหากษัตริย์แห่งราชสำนักรัตนโกสินทร์ไม่อาจที่จะสามารถครองสถานะภาพของกษัตริราชผู้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชได้ตามรูปแบบจารีตเดิม ด้วยการอ้างตนว่าสามารถปกครองเหนือแคว้นแคว้นหรืออาณาจักรต่างๆได้ ซึ่งจากบันทึกระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือรอบแหลมมลายู ร.ศ. 117 อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีความตอนหนึ่งระบุว่า

“ .... เพราะเราไม่มีความประสงค์อันใด นอกจากที่จะให้หัวเมืองมลายูเป็นพระราชอาณาเขตชั้นนอกติดกับฝรั่ง อีกประการหนึ่งเมืองเหล่านี้ปรากฏว่าอยู่ในเขตของไทยจะตกไป แต่อังกฤษเข้ามาบารุง เราก็ไม่ขาดทุนอันใด ชั่วแต่ไม่ได้ต้นไม้เงินต้นไม้ทองไม่เป็นราคาก็มากนัก แต่ยังรู้สึกว่าเป็นการเสียเกียรติยศอยู่....” (สุเนตร ชุตินทรานนท์ , 2548 :90)

นอกจากนี้ก็ยังมิหลักฐานเป็นที่ปรากฏในพระราชสาส์น (ไปรเวต 187-696) ลงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2439 ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ มีความระบุว่า

“ ความจริงใจฉันอยากให้เลิกต้นไม้เงินต้นไม้ทองเสียให้หมด ไม่อยากจะเห็นพระเจ้าราชาธิราชเสวยศแต่อย่างเก่า ” (สุเนตร ชุตินทรานนท์ , 2548 :90)

จากหลักฐานข้างต้นนี้ก็ช่วยชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์ในขณะนั้น และสภาวะแวดล้อมของยุคสมัย ตลอดจนบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ก็ได้ส่งผลให้เกิดความคิดของผู้ปกครองของประเทศไทยขณะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจากอดีตผู้ปกครองอาจจะคำนึงถึงเกียรติยศและความยิ่งใหญ่ในสถานะแห่งพระราชธิราชหรือพระเจ้าจักรพรรดิ จักต้องสำแดงแสนยานุภาพให้อาณาจักรต่างๆได้ประจักษ์ และขอมอบน้อม ซึ่งดอกไม้เงินและดอกไม้ทองจากหลักฐานข้างต้นนั้นในรัฐจารีตก็ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ประเทศราชที่ยอมอยู่ได้พระราชอำนาจของกษัตริย์ยุครัฐจารีตต้องขอมอบส่งมอบให้แก่กษัตริย์ตามระยะเวลาที่กำหนดเพื่อแสดงถึงความจงรักภักดี และนั่นก็เป็นสิ่งที่ช่วยให้นักประวัติศาสตร์สามารถสำแดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์เองได้ แต่จากหลักฐานข้างต้นนี้เราก็จะเห็นได้ว่าคติ

คิดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองรัฐนั้นได้แปรเปลี่ยนไป เกียรติยศในสถานะของพระเจ้าจักรพรรดิราชไม่ได้มีอิทธิพลมากเหมือนดังเช่นในช่วงเวลาของรัฐ จารีตอีกต่อไป พระมหากษัตริย์ได้แปรผันจากการประกาศพระองค์ว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชมาสู่การเป็นเจ้าแห่ง “สยามรัฐ” หรือ “สยามประเทศ” ที่มุ่งสู่การแสวงหาซึ่งความเป็นเอกภาพ ให้แก่รัฐของพระองค์นั่นเอง

จากเงื่อนไขทางสถานการณ์และสภาวะแวดล้อมของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปนี้ไม่เพียงแต่ทำให้ ผู้ปกครองเกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองดังที่กล่าวในข้างต้นเท่านั้นแต่ด้วยบริบท ทางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนไปนี้เองก็ทำให้ผู้ปกครองนั้นมองเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในมิติ ที่แตกต่างออกไปจากอดีต กล่าวคือคิดคิดในรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ที่เกี่ยวกับความเป็นชาติ (นิยม) เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการมองมิติทางประวัติศาสตร์(Historical dimension) ของผู้ปกครอง มากยิ่งขึ้น กล่าวคือสงครามที่มีระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหงสาวดีหรือพม่านั้น ไม่ได้ถูกอธิบายหรือ จำกัดขอบเขตอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจที่ว่าเป็นเพียงการต่อสู้เพื่อแข่งขันบุญบารมีกันระหว่าง พระมหากษัตริย์ของ 2 ราชสำนักอีกต่อไป แต่เป็นการสู้รบระหว่าง “เมืองไทยหรือแผ่นดินไทย” กับ “เมืองพม่า” โดยจะเห็นได้จากพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทร เทวี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงสงครามในปี พ.ศ.2310 ว่าเป็น สงครามระหว่าง “เมืองไทย” กับ “เมืองพม่า” ซึ่งต่างไปจากความที่มีระบุนกัน ในพระราชพงสาวดาร และงานวรรณกรรมยุคต้นกรุงเทพฯ ว่าสงครามครั้งนั้นเป็นสงครามระหว่าง “กรุงอังวะ” กับ “กรุง ศรีอยุธยา” หรือ “แคว้นอโยธยา” และด้วยบนพื้นฐานใหม่นี้ก็ทำให้เกิดการเสนอภาพของวีร กษัตริย์หรือวีรบุรุษของคนไทย ของแผ่นดินไทย หรือของสยามประเทศดังเช่นที่ไม่เคยปรากฏมา ก่อน อย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น และขณะเดียวกันนั้นเองก็ได้เกิดการให้ภาพของพม่าใน มิติของการเป็นศัตรูของคนไทยและแผ่นดินไทยร่วมด้วยเช่นกัน (สุนทร ชุตินทรานนท์ , 2548 :90-92)

นอกจากนี้หลักฐานที่เด่นชัดโดยถือได้ว่าเป็นผลผลิตใหม่ของวาทกรรมพระนเรศวรที่ สำคัญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการช่วยสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่วาทกรรมพระนเรศวรในยุคสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ก็ได้แก่งานเขียนที่มีชื่อว่า “โคลงภาพพระราช พงสาวดาร” โดยงานชิ้นนี้นั้น ไม่ได้เป็นแต่เพียงประติมากรรมทาง “ประวัติศาสตร์ภาพ” (Panoramic history) ที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทยนับตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) สร้าง กรุงศรีอยุธยา ตลอดจนถึงเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังคงกล่าวได้ว่าเป็นงาน “ประวัติศาสตร์ภาพ” ที่เก่าแก่ที่สุด ยิ่งใหญ่และสมบูรณ์แบบที่สุดเท่าที่เคยมี มาในประวัติศาสตร์ไทย นับเป็นงานแห่งการ “ผสมผสาน” และ “ปรับใช้” จารีตการใช้ภาพหรือ

งานจิตรกรรมในการปลูกฝังความเชื่อ และจิตสำนึกที่มีมาในกรอบวัฒนธรรมเดิม ด้วยรูปแบบ และวิธีการนำเสนอใหม่ที่ปรับประยุกต์ตามคตินิยมการสร้างสรรค์ “ประวัติศาสตร์ภาพ” ที่มีในประเทศไทยโลกตะวันตก(สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2548 :94)

โดยสถานภาพของงาน โคลงภาพพระราชพงสาวดารนั้น ไม่เพียงแต่เป็น “เครื่องมือ” ที่ผู้ปกครองไทยยุคปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยได้อาศัยใช้ปลูกฝังจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ใหม่ให้กับสังคมตามทิศทางที่มุ่งหวังจะให้ เป็น แต่โดยตัวของงานเองก็เป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อน “โลกทัศน์” ของบุคคลระดับผู้นำประเทศที่มีต่ออดีตที่ถูกจัดและทำความเข้าใจเสียใหม่ในกรอบของประวัติศาสตร์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์ของ “ประเทศ” หรือ “รัฐ” ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเล่าถึงความเป็นมาและความยิ่งใหญ่ของงานประวัติศาสตร์ชุดนี้ว่า

“เกิดขึ้น โดยกระแสพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงเลื่องสรร” เรื่องในพระราชพงสาวดาร ให้ช่างที่มีฝีมือเขียนรูปภาพ และโปรดฯ ให้กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ เมื่อยังไม่ได้รับกรม ทรงคิดแบบทำกรอบกระจกสำหรับรูปภาพ ทั้งปวงนั้น ให้มีโคลงบอกเรื่องพระราชพงสาวดารตรงที่เขียนรูปภาพ เขียนติดประจำไว้ทุกกรอบ รูปขนาดใหญ่จำนวนโคลงรูปละ 6 บท รูปขนาดกลางและขนาดเล็กจำนวนโคลงรูปละ 4 บท การแต่งโคลงนั้นทรงพระราชนิพนธ์บ้าง โปรดฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งสันตติบทกลอนแต่งถวายบ้าง รูปภาพเรื่องพระราชพงสาวดารที่โปรดฯ ให้สร้างขึ้นครั้งนี้มีจำนวน 92 แผ่น โคลงที่แต่งมีจำนวนรวม 376 บทด้วยกัน สร้างสำเร็จเมื่อปีกุน พ.ศ.2430 ได้โปรดฯ ให้นำไปประดับพระเมรุท้องสนามหลวงอวดมหาชน เมื่อครั้งพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย...กับพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรอุบลมณีธำรง เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ และพระศพพระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ และในงานพระเมรุครั้งนั้น ได้โปรดฯ ให้รวบรวมโคลงเรื่องพระราชพงสาวดารที่กล่าวมานี้ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งบานแผนกเป็นร้อยและโคลงกำกับ แล้วพิมพ์เป็นเล่มสมุดพระราชทานเป็นของแจกด้วย ครั้นเสร็จงานพระเมรุ จึงโปรดฯ ให้แบ่งรูปภาพเรื่องพระราชพงสาวดารไปประดับไว้ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยบ้าง ส่งไปประดับพระที่นั่งวโรภาศพิมาณ ณ พระราชวังบางปะอินบ้าง เรื่องตำนานโคลงภาพพระราชพงสาวดารมีมาดังนี้” (สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2548 :95)

ในด้านงานนิพนธ์นั้นก็กล่าวได้ว่าโคลงที่แต่งกำกับภาพจำนวน 376 บท จัดเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในกรอบ “ประวัติศาสตร์ชาติ” ที่เก่าแก่ที่สุดชิ้นหนึ่ง ที่สะท้อนภาพความสัมพันธ์โดยเฉพาะราชการสงครามที่ “สยามรัฐ” หรือ “ชาติสยาม” ภายใต้การนำขององค์ “จอมสยาม” หรือ “สยามมินทร์” มีกับอริราชศัตรูผู้ที่มีหมายจะรุกรานหรือต่อต้านอำนาจรัฐสยาม โดยเฉพาะ “ลาวเชียงใหม่” และ “พม่ารามัญ” ในที่นี้หากกล่าวถึงอริราชศัตรูที่เป็น “พม่ารามัญ” อาจจะถูกเป็นเรื่องปกติ แต่เมื่อกล่าวถึง “ลาวเชียงใหม่” ในฐานะของอริราชศตวรรษนั้นก็อาจเกิดข้อสงสัยได้ว่าเหตุใดจึงปรากฏออกมาว่า “ลาวเชียงใหม่” (อยู่ทางตอนเหนือของประเทศ) กลายมาเป็นราชศัตรูที่สำคัญถึงขนาดที่ว่างานเขียน โคลงพระราชพงสาวดารได้ให้ความสำคัญโดยหยิบยกขึ้นมากล่าวและแสดงแก่สังคมขณะนั้น ทั้งนี้ก็มีสาเหตุด้วยเพราะว่า ในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นช่วงที่ผู้ปกครองไทยพยายามที่จะผนวกเชียงใหม่ซึ่งในอดีตเป็นรัฐอิสระเข้าเป็นส่วนหนึ่งภายใต้ระบบการปกครองและอาณาเขตของรัฐสยามใหม่ ซึ่งขั้นตอนการผนวกเชียงใหม่นั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะทางเจ้าอาณานิคมอังกฤษเองก็มีเจตนาที่จะขยายอำนาจเข้าครอบครองเชียงใหม่ อันเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยไม้สัก ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีราคาและเป็นที่ต้องการ (สุนทร ชุตินทรานนท์ , 2548 :123) โดยโคลงภาพและโคลงบรรยายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสยามรัฐกับเชียงใหม่ไม่เพียงแต่สะท้อนปัญหาการผนวกเชียงใหม่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามรัฐ แต่ยังสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้ปกครองไทยที่มีต่อเชียงใหม่และเจ้าเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นฝ่ายปรปักษ์ด้วย ซึ่งในโคลงบรรยายภาพก็มีปรากฏให้เห็นถึงการสงครามในยุครัชสมัยของพระนเรศวรที่มีเหนือเมืองเชียงใหม่ ทำให้เจ้าเชียงใหม่ต้องเข้ามาบอเครื่องบรรณาการแก่พระนเรศวรซึ่งจะได้ยกตัวอย่างให้เห็นในลำดับถัดไป

นอกจากนี้สงครามที่ “สยามรัฐ” มีกับนานาประเทศยังถูกให้บรรยายอย่างชัดเจนด้วยว่าเป็นสงครามที่กระทำภายใต้เงื่อนไขของการ “ผดุงรัฐ ผดุงราชฎี” และกอบกู้ “เอกราช” เป็นสำคัญ ขณะที่ผู้เอาใจฝักใฝ่ข้างอริราชศัตรูก็จะถูกปรามาสว่าเป็น “เผด็จชาติ” (ทำลายชาติ-ผู้เขียน)

โคลงภาพพระราชพงสาวดารนั้นเป็นงาน “ประวัติศาสตร์ภาพ” ที่จัดขึ้นโดยอาศัยการคัดเลือกเรื่องจากพระราชพงสาวดารที่ชำระขึ้นหลังยุคเสียกรุง พ.ศ. 2310 เป็นกรอบถึงแม้เช่นนั้น ความสำคัญของงานก็ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงตัวเรื่องหรือเหตุการณ์ที่ถูก “เลือกเฟ้น” ขึ้นมาแสดงและบรรยายอย่างพิถีพิถันโดย “จงใจละเลย” เหตุการณ์หลายตอนที่แสดงถึงความพ่ายแพ้หรืออ่อนแอของกษัตริย์และข้าทหารฝ่ายไทยเพียงเท่านั้น ในขั้นตอนการนำเสนอและเขียนโคลงอธิบายภาพยังได้สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึก และการตีความให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการนำเสนอที่

มุ่งเน้นให้เห็นแต่เฉพาะความยิ่งใหญ่หรือเหนือกว่าของ “สยามรัฐ” ภายใต้การปกครองของเจ้าจอมสยาม(สุเนตร ชุตินทรานนท์ , 2548 :96)

พระนเรศวรก็เป็นกษัตริย์ที่สำคัญพระองค์หนึ่งที่ถูกจัดทำโคลงภาพเลือกเฟ้นขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่แสดงบทบาทดังกล่าวข้างต้น (เจ้าจอมสยาม) โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสงครามและความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่าง ๆ นั้นล้วนสะท้อนและบรรยายให้เห็น “ภาพความอภัยยศ” และ “ความนอบน้อม” ของฝ่ายตรงข้ามทั้งสิ้น ซึ่งก็มีทั้งภาพของความพ่ายแพ้ในสมรภูมิต่าง ๆ ภาพของการนอบน้อมและยอมอยู่ใต้พระราชอำนาจของ “จอมสยาม” ผู้ปกครอง “สยามรัฐ” ซึ่งนั่นก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงคติคิดอันเนื่องมาจากรัฐสมัยใหม่ โดยการเชิดชูรัฐชาติของตนเองให้อยู่เหนือ และมีภาพที่ดีกว่ารัฐชาติอื่นๆ นั่นเอง

หากว่าพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ชำระหลังการเสียกรุงปี พ.ศ. 2310 เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งจะประดิษฐ์ภาพลักษณ์ของพระนเรศวรให้ดูยิ่งใหญ่แข็งขันสมฐานะแห่งการเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช และเป็นต้นแบบที่สำคัญให้ผู้ปกครองในสมัยนั้นยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยการเน้นให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่เกรียงไกร บุญญาบารมีและการมีชัยชนะเหนืออาณาจักรต่างๆ แต่โคลงภาพพระราชพงศาวดารในยุครัฐสมัยใหม่นี้ได้สร้างภาพใหม่ให้แก่พระนเรศวรคือการดำรงสถานะของ “เจ้าแห่งรัฐสยาม” หรือ “จอมสยาม” ผู้เป็นเจ้าของรัฐ และสามารถปกครองรัฐให้มีความยิ่งใหญ่จนรัฐอื่นเมืองอื่นไม่สามารถที่จะรุกราน มีหน้าซ้ำยังต้องเข้ามายอมอยู่ใต้พระราชอำนาจด้วยนั่นเอง ซึ่งตัวอย่างจากโคลงภาพพระราชพงศาวดารที่ช่วยให้ภาพของพระนเรศวรดังกล่าวก็คือ

รูปที่ 26 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช / ภาพสมเด็จพระนเรศวรปีนค้ำยพระเจ้าหงสาวดี / พระนิพนธ์โดย สมเด็จพระเจ้าน้อยยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

เหตุการณ์ตอนนี้คือพระเจ้าหงสาวดียกทัพเข้ามาและตั้งค่ายที่บางปะหัน พระนเรศวรเข้าปล้นค่ายพระเจ้าหงสาวดี โดยมีความบรรยายไว้ในโคลงที่จะขอหยิบยกมาบางส่วนว่า

.....	หนาวจิตรอมิตรร้อง	เอออะไร นเรศวรฤา
	องอาจปลอมไพร่ใน	ศึกสู้
	พิมเสนแลกลือไกล	กันนักร นาพอ
	ชะรอยบิครท่อนรู้	เร่งให้จับเป็น
	ควรเห็นพิริยภาพห้าว	หนณรงค์ ท่านเฮย

สยาม หย่อนอิศริยลง	ราบแล้ว
เอกราช กลับคืนคง	โดยเดช พระแล
ข้าขาดอริราชแล้ว	นับร้อยปีปลาย

(โคลงภาพพระราชพงสาวดาร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน

งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร์ เทวกุล , 2513 : 33)

รูปที่ 29 แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช / ภาพสมเด็จพระนเรศวรทำยุทธหัตถีกับพระมหา
อุปราช / พระนิพนธ์โดยพระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร

เหตุการณ์ตอนนี้เป็นคราวการเกิดสงครามยุทธหัตถีของพระนเรศวร

แถลงเรื่องอุปราชเจ้า	รามัญ
ยกพยุหส์ู่ สยามจันทร์	เขตรกว้าง
คร้ามอาจลาดแจ้งขยัน	เจ้าอุษ ยากา
พลางเพิ่มขุนชี้ข้าง	ฉัตรล้อมปลอมปน
..... สองข้างละคู่เข้า	โรมรณ
นเรศวร์ราชฟาดแสงพล	พ่ายพ้อง
อุปราชขาดอุระบน	คอพัท กอนา
อนุราชทศรณ้อง	ฆ่าม้วยมางจา

(โคลงภาพพระราชพงสาวดาร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน

งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร์ เทวกุล , 2513 : 36)

รูปที่ 34 แผ่นดินพระนเรศวรมหาราช / ภาพพิธีปฐมกรรม
พระนิพนธ์โดยหลวงพงศภักดี (ม.ร.ว. วิน อิศรางกูร)

เป็นเหตุการณ์ตอนกระทำปฐมกรรมพระยาละแวกโดยตัดศีรษะรองเกล้ามาล้างพระบาท

จอมสยาม นามนเรศวร์เจ้า	ปัดพี ฌรงค์์ฤา
ตรัสสั่งมุขมนตรี	กอบตั้ง
ปฐมกรรมราชพิธี	โหรทวิช ประดิษฐ์แฮ

สรรพสิ่งสาตราศฤงฆ์ทั้ง

แทนพร้อมมณฑล

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน

งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร์ เทวกุล , 2513 : 42)

รูปที่ 35 แผ่นดินพระนเรศวรมหาราช / ภาพเสด็จเลียบเมืองละแวก

พระนิพนธ์โดย พระเจ้าน้องยาเธอ สมมตอมรพันธุ์

สมเด็จพระนเรศวรผู้	ผดุงสยาม ราษฎร์ไฮ
ตีลแวกแตกขอมขาม	เดชไ้
ดำริที่ว่าสงคราม	ก็เสร็จ แล้วนอ
ควรแผ่พระเกียรติให้	เฟื่องฟูกรุงเขมร
..... นรินทรนเรศนี้	เรื่องฤทธิ์ นักเฮย
ผจญหมู่ปัจจามิตร	มากครั้ง
ทุกเขตที่เคียงชิด	สยามยัน เฉลนา
เป็นป็นถิ่นไทยทั้ง	ต่างด้าวหลายแดน

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน

งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร์ เทวกุล , 2513 : 43)

จากตัวอย่างโคลงภาพที่ 26, 29, 34, 35 ที่ผู้เขียนหยิบยกมาแสดงนั้นก็เห็นถึงคติคิดของรัฐสมัยใหม่ หรือที่เรียกว่าแนวคิดรัฐชาตินั้น ได้สอดแทรกเข้าไปในเรื่องราวของพระนเรศวร กล่าวคือเราจะเห็นได้ว่าผู้เขียนโคลงบรรยายภาพข้างต้นนั้นจะกล่าวอ้างว่าพระนเรศวรนั้นคือเจ้าแห่งสยาม ยกตัวอย่างคำเรียกก็คือ “จอมสยาม” หรือหากจะกล่าวถึงกรุงศรีอยุธยาที่จะใช้คำเรียกว่า “สยามจันทร์” และเรียกชาวกรุงศรีว่า “สยามราษฎร์” เป็นต้น ซึ่งเหล่านั้นล้วนเป็นผลผลิตใหม่ที่ไม่เคยปรากฏอยู่ในเรื่องราวของพระนเรศวรในยุคสมัยของรัฐจาริต เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นมาใหม่ในหน้าประวัติศาสตร์ให้แก่สังคมในขณะนั้น ทั้งนี้ก็ด้วยเพราะผู้ปกครองสมัยนั้นต้องการจะตอบสนองกับบริบททางการเมืองและสังคมที่แปรเปลี่ยนไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ หรือรัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิที่มีกษัตริย์เป็นประมุขผู้สร้างเอกภาพหนึ่งเดียวให้แก่รัฐไทย ดังนั้นพระนเรศวรผู้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ และเป็นที่ยึดของผู้นับในสังคมอย่างมากมาตั้งแต่อดีต จึงถูกผู้ปกครองในยุครัฐชาตินำมาใช้ประโยชน์ทางการเมือง โดยทำการแปรรูปลักษณะเสียใหม่ ให้สามารถใช้เป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศผู้ที่สามารถผดุงสยามรัฐและสยามราษฎร์ได้อย่างมั่นคงนั่นเอง

นอกจากนี้เราก็สามารถเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามรัฐกับเชียงใหม่ในขณะนั้นได้ โดยผ่านโคลงภาพพระราชนิพนธ์ ทั้งนี้ดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้นว่าในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นช่วงที่ผู้ปกครองไทยพยายามที่จะผนวกเชียงใหม่ซึ่งในอดีตเป็นรัฐอิสระเข้าเป็นส่วนหนึ่งภายใต้ระบบการปกครองและอาณาเขตของสยามใหม่ ซึ่งขั้นตอนการผนวกเชียงใหม่ นั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะทางเจ้าอาณานิคมอังกฤษเองก็มีเจตนาที่จะขยายอำนาจเข้าครอบครองเชียงใหม่ อันเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยไม้สัก ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีราคาและเป็นที่ต้องการ โดยโคลงภาพและโคลงบรรยายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสยามรัฐกับเชียงใหม่ไม่เพียงแต่สะท้อนปัญหาการพยายามผนวกเชียงใหม่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามรัฐ แต่ยังสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้ปกครองไทยที่มีความพยายามจะแสดงให้เห็นว่าตนเองอยู่เหนือกว่าเจ้าเชียงใหม่และรัฐสยามที่อยู่เหนือเมืองเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน รวมทั้งมองเชียงใหม่และเจ้าเชียงใหม่ว่าอยู่ในฐานะที่เป็นฝ่ายปรีภัยอีกด้วย

ดังนั้นผู้เขียนจึงขอหยิบยกตัวอย่างของโคลงภาพพระราชพงศาวดารที่แสดงให้เห็นว่ามีการนำพระนเรศวรมาสำแดงคนให้เป็นเจ้าแห่งสยามรัฐผู้มีพระราชอำนาจเหนือเจ้าเชียงใหม่และบรรดาหัวเมืองต่างๆของเมืองเชียงใหม่ สามารถปราบและปกครองเชียงใหม่ได้อย่างเด็ดขาดจนถึงขนาดที่เจ้าเชียงใหม่ต้องยอมเข้ามาบ่อน้อมสวามิภักดิ์ถวายเครื่องราชบรรณาการแก่พระองค์ กล่าวคือ

**รูปที่ 23 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช / ภาพสมเด็จพระนเรศวรบริศีกเชียงใหม่
ประพันธ์โดย พระยาราชสัมภารากร (เลื่อน)**

..... สมเด็จพระนเรศวรทั้ง	พระอนุช ท่านนา
เสด็จจากนาวายุทธ	ยาตราเต้า
เร่งพลอึงอุดม	ออกยั่ว เส็กแฮ
ลาวละศึกพลเข้า	เกลื่อนกลุ่มรุมณรงค์
ขุนหนึ่งสวมเสื้อถัก	หลาดแดง
จับแสะขัดดาวแวง	มาศบั้ง
พระนเรศวรสิ้นพระแสง	ปืนถูก ท่าวแล
ลาวพ่ายร้ายไปยั้ง	แยกย้ายขจายหนี

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร :พิมพ์เป็น

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร เทวกุล , 2513 : 30)

หมายเหตุ** ลาวในที่นี้หมายถึง ชาวเมืองนครเชียงใหม่

รูปที่ 25 แผ่นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช / ภาพสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับจากศึกเชียงใหม่ / พระนิพนธ์โดย พระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล (กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย)

ลาวชาวเชียงใหม่แพ้ว	พังหนี ไปเอย
พลซึ่งรูกตามติ	กลับพร้อม
พระนเรศวรกับอนุชลิ	ลาด่อง น้ำเฮย
เรือสำเสวกห้อม	แห่จ้าน้ำตาม
บ้านโพธิ์สามต้นย่าน	มรรคลา ถึงเฮย
พลางพระทอดทศนา	ฝั่งไม้
ประสพศรีสุพรรณมา	ธิราชเหล่า เขมรเฮย
ไปหมอบขอบศิริไว้	ยศเวินเอยยัง
พระพิโรธคำรีห์แก้	นักร้อง ทนงเอย
หลวงพิชัยบุรินทร์จง	บั่นเกล้า
ขเลยลาวเทียบผจานตรง	เรือจอด นันแล
สมสะน้ำหน้าเจ้า	ต่างด้าวทำขิง
เขาจึงตัดศิริเส้า	เทียบผจาน เสร็จเฮย
เคลื่อนพระชลวิมาน	มาศเกล้า
ระบือเดชพระสาธารณ์	ทุกเทศ แสงเงา
ผดุงรัฐ ผดุงราษฎร์แผ้ว	เผด็จเสี้ยนศึกสลาย

(โคลงภาพพระราชพงสาวดาร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร เทวกุล , 2513 : 32)

จากตัวอย่างข้างต้นนั้นก็จะเห็นได้ว่า การสงครามที่พระนเรศวรท่านได้กระทำกับเมืองเชียงใหม่นั้นมีมาตั้งแต่สมัยที่ท่านยังมีได้ครองราชย์บัลลังก์ (สมัยพระมหาธรรมราชาธิราชผู้เป็นพระราชบิดา) ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นนี้ก็จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนโคลงภาพนั้นได้บรรยายภาพของสงครามที่เชียงใหม่เป็นฝ่ายปราชัย และคนของเชียงใหม่ถูกจับกลับมาเป็นเชลย และถูกพระนเรศวรตัดหัวเทียบประจานเพื่อเป็นการข่มขวัญหรือเรียกว่าเป็นการเชือดไก่ให้ลิงดู ให้เจ้านาย

เขมรได้ยำเกรงในพระราชอำนาจ ซึ่งเราจะเห็นว่าการเขียนถึงเชลยที่ถูกตัดหัวนี้ก็เป็นการแสดงให้ เห็นถึงอำนาจที่มีเหนือเชียงใหม่และผู้คนเชียงใหม่ที่ถูกจับตัวมา ชีวิตของเชลยเชียงใหม่ไม่มีค่าพอ พระองค์(พระนเรศวร) สามารถที่จะสั่งตัดหัวเมื่อใดก็ได้ ซึ่งนั่นก็เป็นการตำแดงให้เห็นถึงพระราช อำนาจอันล้นพ้นที่มีเหนือเชียงใหม่และรัฐอื่นๆด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ก็ยังมิตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนโคลงภาพพยายามบรรยายภาพให้พระ นเรศวรผู้ปกครองรัฐสยามมีพระราชอำนาจเหนือกว่ารัฐเชียงใหม่ในช่วงที่พระองค์เสวยราชสมบัติ แล้วซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างดังนี้

รูปที่ 31 แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช / ภาพทูตเชียงใหม่เฝ้าถวายราชบรรณาการ ประพันธ์โดย จำขำนายท้าวด้วง (พระยาอภิชาติชาตยยุทธ เจริญ เสวตนันท์)

จอมเวียงเชียงใหม่แจ้ง	เกียรติสยาม
แสงพระยศเอยงาม	ขาดหัว
ตรีศไคร่มอบภตาม	ขนอบฟิ่ง นุภาพแอส
ทวยพระยาแสนท้าว	ท้าวพร้อมขอมคัล
ทรงสรรสารเสร็จพร้อม	บรรณา การเฮย
จัดมอบตรีมาตย์ครา	กลาศเต้า
โดยเวียงตากมรคา	ลอุยุทธ เขศแฮ
บัคมหาดไทยทูลเกล้า	ทูตน้อมบาทบงส์
ปางองค์นเรศวรไว้	ธรรมิศร์
บรรทบอาสน์ไพจิตร	มาตย์พร้อม
นำทูตเกิดศาสนิศร์	เสนอลักษณ์ ถวายนา
ตรีศตอบตามขนอบน้อม	พิภพอ้างออกถวาย
อภิปรายลักษณะตอบเจ้า	ลาวถวาย เมืองเฮย
อีกราชบ้านาญหลาย	แขกเมื่อ
คมบาทมาตย์ชั้นผาย	คลประเทศ ทูลนอ
เชียงใหม่ทราบกิจเกื้อ	มนัสปลื้มเปรมเกษม

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันท์ เทวกุล , 2513 : 39)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ก็เห็นได้ว่าผู้เขียนโคลงภาพสามารถบรรยายให้เห็นภาพของพระนเรศวรที่ยิ่งใหญ่ถึงขนาดที่เจ้าเชียงใหม่ต้องเข้ามาถวายราชบรรณาการ ขอมอยู่ใต้การควบคุมซึ่งในโคลงใช้คำว่า “ลาวถวาย เมืองเฮย” ละเมื่อถวายแล้วก็เกิดปิศาจดังที่เห็นได้ว่าในโคลงได้ใช้คำว่า “**เชียงใหม่ทราบกิจก็เอื้อ มนัสปลื้มเปรมเกษม**” แสดงให้เห็นว่าเจ้าเชียงใหม่ยินดีและเต็มใจที่จะอยู่ใต้การปกครองควบคุมของรัฐสยามนั่นเอง

รูปที่ 37 แผ่นดินพระนเรศวรมหาราช / ภาพพวกหัวเมืองทำสัตย์ที่เมืองลำพูน

พระนิพนธ์โดยหม่อมเจ้าประภากร (ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์)

ปางพระนเรศวรป้อม	ปกปวง สยามหา
เชียงใหม่ย่ำบ่าว	บาทแล้ว
เมืองออกแห่งเชิงหลวง	หลายกว่า ลีปนอ
คุมควบกันแถลงเกล้า	เกลื่อนสู้ออกำ
จอมสยามคำรัสให้	อนุชา ท่านเฮย
พระเอกาทศรถ	เรียกอ้าง
เสด็จไปดับเงี้ยว	ณาเขต เชียงแฮ
ธแต่งอุบายธรรมมล้าง	เหตุร้ายกินสมาน
จัดการกำกับล้วน	ทุกเชียง ออกนอ
ขุนทุกเวียงหามา	มั่วพร้อม
เชิงหลวงส่อเบียง	เอนเช่น ส่อเลย
ลอบรบกันชน้อม	หน่วงให้กลายดี
สามัคคีแจกให้	เห็นปูน ท่านนา
เสด็จพระธาตุลำพูน	เพื่อหมั้น
สัตยามพุด่อนพูน	ถือทุก เมืองแฮ
เชียงใหม่สัตย์ตอบครั้น	เสร็จพร้อมกินสถาน

(โคลงภาพพระราชพงสาวดาร :พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทร์ เทวกุล , 2513 : 45)

จากกรณีตัวอย่างข้างต้นนี้ก็เป็นอีกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าในแผ่นดินของสมเด็จพระนเรศวรนั้นพระบารมีของพระองค์สามารถปกครองควบคุมเชียงใหม่และหัวเมืองต่างๆทางตอน

เหนือได้ แม้พระองค์จะไม่เสด็จไปด้วยพระองค์เอง ให้พระอนุชาสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จแทน พระองค์ไปจัดการรำไใกล้เกลี้ยปัญหาความขัดแย้งของเมืองเหนือต่างๆ ซึ่งเชียงใหม่ก็เป็นหนึ่งเมืองที่ถูกกล่าวถึงว่าเป็นเมืองที่ยำเกรงพระนเรศวร และให้ความซื่อสัตย์แก่สยามรัฐด้วยในเวลาเดียวกัน

จากการนำเสนองาน “โคลงภาพพระราชพงสาวดาร” นั้นก็ทำให้เห็นถึงคติคิดของผู้ปกครอง และสังคมในขณะนั้นว่ามีการแปรเปลี่ยนไปสู่รูปแบบของรัฐสมัยใหม่ ที่เน้นเอกภาพของชาติโดยมีกษัตริย์เป็นผู้นำที่เข้มแข็ง ซึ่งด้วยบริบททางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนไปนี้เอง จึงทำให้เกิดการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่พระนเรศวร จากเดิมที่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาผู้ปกครองเป็นกษัตริย์แห่งสยามรัฐ ผู้ผดุงไว้ซึ่งสยามราชฎีและสยามราชฎีนั่นเอง

ณ ช่วงเวลานี้ถือเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านในคติคิดและเรื่องราวของพระนเรศวรและหลังจากช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมานั้น เรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรก็ได้ถูกผลิตออกมาดังเช่นในแนวทางของรัฐสมัยใหม่หรือรัฐจารีตอย่างต่อเนื่อง แต่ความชัดเจนในเรื่องชาติไทย รัฐไทย หรือประเทศไทยนั้น อาจจะดูเข้มขลังเข้มข้นมากกว่าช่วงที่มีการเปลี่ยนผ่านวาทกรรมใหม่ๆ

นอกจากผลงานที่ถูกผลิตออกมาในข้างต้น โดยผู้ปกครองรัฐเป็นผู้ผลิตออกมาแก่สังคมนั้น แต่ก็ยังมีบุคคลที่สำคัญอีกบุคคลหนึ่งที่มีอิทธิพลเข้าไปเกี่ยวข้องกับวาทกรรมหรือเรื่องราวของพระนเรศวร โดยได้นำแนวคิดคติชาติไทยสอดแทรกเข้าไปในเรื่องราวมากขึ้น รวมทั้งได้มีการ “ตัดต่อประวัติศาสตร์” ของพระนเรศวรเสียใหม่ เพื่อให้ตอบสนองกับการใช้อธิบายในบริบททางสังคมและการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งบุคคลผู้นั้นก็คือ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนั่นเอง

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนั้นเป็นผู้ที่ผลิตผลงานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระนเรศวรออกมามาก และถือเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างภาพพจน์ใหม่ให้แก่พระนเรศวรซึ่งส่งผลต่อมายังความรับรู้ของผู้คนในสังคมอย่างมาก แม้จนกระทั่งในยุคปัจจุบันก็ตาม และผลงานที่ถือเป็นงานชิ้นสำคัญในช่วงสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่พระนเรศวรก็คือ **“พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา”** ฉบับที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเขียนคำอธิบายในแต่ละรัชกาลเพิ่มเติม

พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขานั้นเป็นหนึ่งในจำนวนหนังสือพระราชพงสาวดารที่หอพระสมุดวชิรญาณ หาดันฉบับได้ในรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้อรรถาธิบายไว้ว่า

“หนังสือพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^๑นี้ได้ความว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีคำสั่งให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระใหม่แก้ไขเพิ่มเติมของเก่าหลายแห่ง เนื้อความบริบูรณ์ดีขึ้น... เมื่อกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระแล้วนำต้นฉบับขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรวจแก้ไข จึงปรากฏพระราชหัตถเลขาอยู่ในต้นฉบับหลวง...” โดยหนังสือพระราชพงสาวดารฉบับนี้จะกล่าวเรื่องตั้งแต่สร้างกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2548 :103)

พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^๑นี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนำมาตรวจต้นฉบับ แต่งคำนำ และแต่งคำอธิบายในรัชกาลต่างๆเพิ่มเติม โดยเฉพาะในส่วนของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวร^๒นั้น ได้เกิดภาพลักษณ์ใหม่ที่ผิดแผกไปจากเดิมให้แก่พระนเรศวรอย่างชัดเจน โดยที่พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^๑นี้ได้ถูกนำออกพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2455 ซึ่งในฉบับที่พิมพ์ครั้งแรกนั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพยังไม่ได้ทรงแต่งคำอธิบายเรื่องในรัชกาลต่างๆรวมไว้ คำอธิบายเรื่องตามที่ได้กล่าวไปนั้นเริ่มมีปรากฏในฉบับที่ถูกตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 พ.ศ. 2457 (พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, 2457 : คำนำ)

กล่าวได้ว่าหนังสือพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^๑เป็นงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในแนว “ประวัติศาสตร์ชาติ” ขึ้นแรกที่เสนอโครงร่างประวัติศาสตร์ไทยทั้งหมด นับแต่ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนเชื้อชาติไทยที่ว่าเป็นชนชาติที่เคยอยู่ทางตอนใต้ของเทศจีนแล้วได้ถอยร่นลงมาทางตอนล่าง ตลอดเรื่อยมาจนได้เกิดการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยสืบต่อถึงอยุธยาและกรุงเทพฯ ซึ่งนั่นก็เป็นความพยายามของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ที่จะให้ภาพแห่งรากเหง้าของความเป็นมาของชนชาติไทยที่ได้กลายมาเป็นสยามประเทศ หรือเมืองไทยในยุคนั้นนั่นเอง

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวร^๒นั้นพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^๑ไม่เพียงได้กระทำการสืบทอดภาพลักษณ์ของ “จอมสยาม” แต่ยังได้ให้ภาพของพระนเรศวรที่ชัดเจนมากขึ้น ในฐานะของพระมหากษัตริย์ผู้กอบกู้เอกราชแห่งชาติไทย และสามารถปกครองรัฐไทยและคนไทยได้อย่างเข้มแข็ง ไม่มีผู้ใดกล้ารุกราน รวมทั้งยังได้เพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติและภูมิหลังของพระนเรศวรเข้าไปอธิบายเพิ่มเติมในงานเขียนชิ้นนี้อีกด้วย

โดยเฉพาะหลังจากการอ่าน “ **คำอธิบายเรื่อง** ” ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชทานภาพได้ ประทานการอธิบายไว้ นั่น สิ่งที่แตกต่างจากเรื่องราวของพระนเรศวรในอดีต (ยุครัตนโกสินทร์) สิ่งแรก ที่สังเกตเห็นชัดเจนมากที่สุดก็คือ แนวคิดของชาติไทย ความเป็นชาติไทย และความเป็นคนไทย นั่นเอง ซึ่งก็จะเห็นได้จากตัวอย่างดังนี้

คำอธิบายเรื่อง ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระราชธิราช เรื่องบำรุงกำลังกรุงศรีอยุธยา

“ ...ทำให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรชอบพระไทยในการรบพุ่ง มีพระสติปัญญา กล้าหาญในการสงครามมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เหมือนเทพยเจ้าให้บังเกิดมาสำหรับที่จะ **กู้เมืองไทยให้คืนคงเป็นอิสรภาพ** เมื่อเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระนเรศวร ทรงพระเจริญพอที่จะรู้สึกเจ็บแค้นเข้าศึกอยู่แล้ว.....” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 593)

คำอธิบายเรื่อง ใน รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระราชธิราช เรื่องไทยเตรียมรบหงษาวดี

“**สมเด็จพระนเรศวรได้ประกาศแสดงความเป็นอิสรภาพของไทยที่เมืองแครง** เมื่อเดือน 6 (ศักราชตามหลวงประเสริฐ) ปีวอก จุลศักราช 946 พ.ศ. 2127 แล้วยกทัพ กลับตรงกรุงศรี.... ตามเนื้อความที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดาร เบื้องต้นก็ลงมือ กำจัดพวกหงษาวดีที่เข้ามาทำกับอยู่ในเมืองไทย ที่ไหนอยู่น้อยตัวก็ให้จับส่งลงมากรุงศรี อยุธยา ที่ไหนตั้งอยู่เป็น หมวดกอง เช่นนั้นทศสุราชสังคราที่เมืองกำแพงเพชร ก็ยกกองทัพ ไปจับไล่ไปเสียนอกสยามราชอาณาจักร” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 605)

จากตัวอย่างข้างต้นที่หยิบยกมานั้นก็แสดงให้เห็นถึงคติคิดใหม่ๆแบบรัฐชาติ ที่ได้เข้ามา แทนที่แนวคิดแบบเก่าอย่างพระเจ้าจักรพรรดิราช โดยสะท้อนให้เห็นจากคำเรียกกรุงศรีฯว่าเป็น ประเทศไทย หรือเมืองไทย คำที่ใช้เรียกรายกรของกรุงศรีฯว่าคนไทย รวมทั้งมีการกล่าวอ้างถึง สยามราชอาณาจักร ซึ่งนั่นเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในยุครัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพราะแนวคิด เรื่องดินแดน หรือพื้นที่อาณาเขตที่มีการแบ่ง มีการปักปันเขตแดนอย่างชัดเจนแน่นอนนี้ เป็น แนวคิดแบบรัฐสมัยใหม่ที่มีต้นกำเนิดมาจากประเทศตะวันตกก่อนแล้ว ภายหลังจึงได้เข้ามาสู่รัฐ ไทยในสมัยรัฐชาตินี้เอง โดยรัฐผู้ล่าอาณานิคมทั้งหลายพยายามนำเข้ามาใช้กับผู้ปกครองรัฐไทยใน สมัยนั้น ดังนั้นแนวคิดดังกล่าวจึงแพร่หลายเข้ามาสู่สังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ก็ยัง

มีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการคิดเข้าข้างชาติพันธุ์ของตน หรือเห็น “ชาติ” ของตนเองดีกว่า ถูกต้อง และเหนือกว่าชาติอื่น ในงานชิ้นนี้อยู่เสมอ ซึ่งนั่นก็ไม่ถือเป็นเรื่องผิดแปลกแต่ประการใด ทั้งนี้เพราะถือเป็นเรื่องปกติของการเขียนถึงประวัติศาสตร์ชาติ ไม่ว่าชาติใดก็จะมีอคติคิดที่เข้าข้าง ในชาติพันธุ์ของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนก็ขอยกตัวอย่างประกอบจากงานเขียนชิ้นนี้ของ สมเด็จพระยาฯ กือ

คำอธิบายเรื่องใน รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่องศึกพระมหาอุปราชาครั้งที่ 2 คราวชนช้าง

จากข้อมูลของพงสาวดารของพม่าระบุว่าสงครามคราวนี้นั้นพระมหาอุปราชาขึ้นสืบพระชนม์ด้วยเพราะโดนปืนยิง ทำให้เกิดมีการกระทำยุทธหัตถีชนช้างกันดังที่มีระบุไว้ในพระราชพงสาวดารของไทยไม่ ซึ่งสมเด็จพระยาฯ ท่านก็ไม่เห็นด้วยจึงระบุไว้ในคำอธิบายว่า

“ผู้แต่งพงสาวดารพม่าเห็นจะนึกขวยใจ จึงกล่าวแก้ไปเป็นอย่างอื่น เกณฑ์ให้ ช้างพวกเดียวกันแทงกันเอง ให้พระมหาอุปราชาสืบพระชนม์ด้วยถูกปืนแลที่ สุดจนถึงเอา พระคชาธารเข้าพิงต้นไม้ ซึ่งไม่ต้องพิเคราะห์ก็เห็นได้ว่าไม่จริงอย่างนั้น ฝ่ายช้างไทยเรา ซึ่งดูเหมือนจะเป็นครั้งแรกซึ่งปรากฏในพระราชพงสาวดาร ว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยได้ชนะ ยุทธหัตถี (อันเป็นวิชัยยุทธยากที่จะมีโอกาสได้จริงๆ ไม่ว่าในประเทศใดๆ) ก็ปีติปราโมทย์ ถือเป็นเกียรติยศสำคัญของชาติจึงจดจำความไว้โดยเลียดมาแต่แรก ตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรทรงพระมาลาเบี่ยง ทรงประหารพระมหาอุปราชาด้วยพระแสงของ้าวองค์ที่มีชื่อว่า แสนพลพ่าย ให้เปลี่ยนชื่อช้างต้น พระยาไชยนาทภาพที่ทรงชนชนะเป็นเจ้าพระยาปราบหงษา แลที่สุดพระเจดีย์ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรให้สร้างไว้ตรงที่ชนะยุทธหัตถียังมีปรากฏอยู่ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้จดหมายเหตุช้างไทยแม้จะผิดได้ในเรื่องอื่น ในเรื่องชนช้างครั้งนั้นจะผิดไม่ได้ไปอันขาด

สงครามคราวนี้ ถือว่าเปนมหาไชยของชาติไทยมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าจดหมายเหตุช้างไทยถูกต้องกันทุกฉบับ....” (พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 645)

นอกจากนี้จากการที่ได้ศึกษาพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขานี้ ประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนเกิดข้อสงสัย และขอตั้งข้อสังเกตไว้บางประการในงานเขียนชิ้นนี้ก็คือ ประเด็นการกล่าวถึง “พระมหาธรรมราชา” พระราชบิดาแห่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้งนี้เพราะมีความเกี่ยวพันส่งผลกับเรื่องราว และภาพลักษณ์ของพระนเรศวรด้วยนั่นเอง

เรื่องราวของพระนเรศวร รวมทั้งเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยาคราวเสียกรุงครั้งแรกนั้น ในประเด็นเรื่องราวก่อนที่กล่าวถึงสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมเด็จพระนเรศวรฯ ได้เสนอให้เห็นเพียงภาพของคนไทยผู้ที่คิดฝักใฝ่ในพระเจ้าหงสาวดี ทั้งนี้ด้วยความจำเป็นและสถานการณ์ทางการศึกษา สงครามเป็นตัวบีบบังคับ ผนวกกับโยนความผิดให้แก่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองไปว่าเป็นผู้ที่คอยคิดยึดครองไทยขณะนั้นจึงพยายามยามูให้ไทยแตกคอกแตกฝ่ายกัน(ระหว่างพระมหาธรรมราชา กับพระมหาจักรพรรดิและพระมหินทราธิราช) แต่ไม่ให้ถึงขนาดกับให้ภาพที่ร้ายกาจ หรือภาพที่น่ารังเกียจแก่พระมหาธรรมราชาในฐานะของบุคคลผู้ทรยศต่อชาติไทย หรือเป็นผู้ที่ขายชาติขายแผ่นดิน ทั้งๆที่ในขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรฯ ท่านได้นำแนวคิดเกี่ยวกับ ชาตินิยม(ไทย) เข้ามาสอดแทรกในการเขียนถึงเรื่องราวดังกล่าวแล้ว ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้เขียนค่อนข้างที่จะให้ความสนใจจึงได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ในงานเขียนชิ้นนี้ ซึ่งจะขอขยายรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากข้อมูลทางพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆได้ กล่าวถึงเรื่องราวของพระมหาธรรมราชาผู้ ที่ฝักใฝ่ในพระเจ้าหงสาวดีนั้น ในฐานะของพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งของกรุงศรีอยุธยาได้มีการกล่าวประณาม หรือตั้งแง่ว่าเป็นบุคคลผู้คิดทรยศต่อกรุงศรีอยุธยาหรือชาติแต่ประการใด และเมื่อมาถึงงานเขียนในยุครัฐชาติอย่างงานของสมเด็จพระนเรศวรฯ ท่านได้ทรงบรรยายภาพนั้นเบื้องต้น ผู้เขียนเข้าใจว่าภาพของ พระมหาธรรมราชาคงถูกสมเด็จพระนเรศวรฯ ท่านลดทอนลงมาให้กลายเป็นผู้ที่คิดทรยศต่อชาติไทย แต่ที่ปรากฏคือไม่ได้มีการกล่าวโทษในประเด็นดังกล่าวต่อพระมหาธรรมราชาเท่าที่ควร

ในเบื้องต้นผู้เขียนก็จะนำเสนอภาพลักษณ์ของพระมหาธรรมราชาพระราชบิดาแห่งพระนเรศวรจากพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งอยู่ในช่วงเหตุการณ์ก่อนการเสียกรุง และสงครามคราวเสียกรุงฯ กล่าวคือ

ตั้งแต่ก่อนการเสียกรุงครั้งแรกนั้น พระมหาธรรมราชาก็ได้หันไปเข้าข้างฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแล้ว โดยมูลเหตุเริ่มต้นก็มาจากคราวสงครามขอช้างเผือกจากพระมหาจักรพรรดิของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง โดยพระเจ้าหงสาวดีได้ยกทัพไปตีหัวเมืองทางเหนือก่อน (เมืองพิษณุโลกที่พระมหาธรรมราชาปกครองอยู่) ซึ่งครั้งนั้นในพระราชพงศาวดารก็ได้อธิบายถึงความจำเป็นที่บีบบังคับให้พระมหาธรรมราชาต้องยอมจำนน ทั้งนี้เพราะทัพพระเจ้าหงสาวดีที่ยกมานั้น มีกำลังมากมายมหาศาลจึงทำให้พระมหาธรรมราชาต้องหันไปเข้ากับฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีนั่นเอง

อย่างไรก็ตามแม้มูลเหตุแห่งการฝักใฝ่ในพระเจ้าหงสาวดีของพระมหาธรรมราชานั้นจะมาจากความจำเป็นที่ต้องจำยอมดังที่กล่าวไป แต่เหตุการณ์หลังจากนั้นในพระราชพงศาวดารก็ได้

ระบุให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สนิทแนบแน่นระหว่างพระมหากษัตริย์กับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองอย่างมากตั้งแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยาจะแตกครั้งแรก ซึ่งนั่นก็แสดงให้เห็นถึงความยินดีที่จะฝักใฝ่ในกรุงหงสาวดีของพระมหากษัตริย์เองด้วยเช่นกัน ซึ่งตัวอย่างก็เห็นได้จากเหตุการณ์ คราวที่พระมหากษัตริย์สามารถไปทูลขอพระราชทานโทษให้แก่แม่ทัพพม่าถึงกรุงหงสาวดีได้ซึ่งระบุไว้ในพระราชพงศาวดารตอนที่พระเจ้าหงสาวดีใช้ให้พระยาเสื่อหาญ พระยาภูเกตุยกทัพมาช่วยการศึกที่พิษณุโลก แต่ศึกได้ยุติไปก่อน แต่พระยาทั้งสองอยากได้ผลงานจึงไม่ฟังคำทัดทานของพระมหากษัตริย์ ยกทัพไปหมายว่าจะตามตีทัพศัตรู แต่ปรากฏว่าไปเสียทีแก่ศัตรูสูญเสียดอกกำลัง และเครื่องศาสตราวุธไปมากมาย พระยาทั้งสองก็กลัวพระราชอาญาจึงขอให้พระมหากษัตริย์ช่วยทูลขอชีวิต ซึ่งในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่ระบุไว้ว่า

“ พระยาภูเกตุพระยาเสื่อหาญกลัวพระราชอาญา พระเจ้าหงสาวดีก็ทูลวิงวอนพระมหากษัตริย์ เที่ยงเสด็จขึ้นไปช่วยขอโทษ พระมหากษัตริย์ก็ทรงพระกรุณาแก่พระยาภูเกตุพระยาเสื่อหาญ จึงพาพระนเรศวรราชบุตร เสด็จขึ้นไปถึงเมืองหงสาวดี ทูลขอโทษพระยาภูเกตุพระยาเสื่อหาญแก่พระเจ้าหงสาวดีฯ ตรัสว่ามันทั้งสองนี้โทษถึงตายอยู่แล้ว แต่พระเจ้าน้องเราได้ไต่ขี้นมาขอแล้วเรายกโทษให้ พระมหากษัตริย์ก็โสมนัสรักใคร่ในพระเจ้าหงสาวดีเป็นอันมาก”

(พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 191)

ในขณะนั้นทางอยุธยาที่ได้รับข่าวแล้วว่าพระมหากษัตริย์มีใจฝักใฝ่ในพระเจ้าหงสาวดี บุเรงนองไม่ได้สวามิภักดิ์ต่ออยุธยาแล้ว พระมหินทรกับพระมหาจักรพรรดิจึงขึ้นไปเมืองพิษณุโลกเพื่อรับเอาตัวพระมเหสี (พระวิสุทธิกษัตริย์) และโอรสราชบุตร (พระเอกาทศรถ) ของพระมหากษัตริย์ มาไว้ที่อยุธยาเพื่อให้พระมหากษัตริย์ไม่กล้าที่จะคิดร้ายต่ออยุธยาได้ ซึ่งนั่นก็กลายมาเป็นมูลเหตุเริ่มต้นแห่งการยกทัพของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองมาตีกรุงศรีอยุธยาจนต้องเสียดอกในครั้งแรก ทั้งนี้เพราะหลังจากการขึ้นมานำตัวพระวิสุทธิกษัตริย์กับพระเอกาทศรถ ที่กรุงศรีอยุธยานั้นข่าวทราบไปถึงพระมหากษัตริย์ที่อยู่หงสาวดี พระมหากษัตริย์จึงทูลบอกความแก่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ซึ่งในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่ระบุไว้ว่า

“ พระเจ้าหงสาวดีแจ้งเหตุตั้งนั้นก็เคืองพระราชหฤทัย จึงตรัสแก่พระมหากษัตริย์ราชว่า ซึ่งกรุงพระมหานครสันตยานุสสัยกลับเป็นปรปักษ์ข้าศึกแก่พระเจ้าน้องเรานั้นจะละไว้มิได้ พระเจ้าน้องเราจงเร่งลงไปจัดแจงกองทัพทั้งเจ็ดเมืองเหนือแลเสบียงอาหารไว้ให้สรรพ เดือนสิบสองเราจะยกลงไป ” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 :193)

จากตัวอย่างที่ยกไว้ในข้างต้นนั้นก็จะเห็นได้ว่าพระเจ้าหงสาวดีให้ความสำคัญกับพระมหา
 ธรรมราชาค่อนข้างมากจนถึงขนาดที่พระมหาธรรมราชาสามารถทูลขอกภัยโทษ ขอชีวิตให้แก่แม่
 ทักษิณมาได้ และมีความสำคัญถึงขนาดที่ว่าเรื่องความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพระมหาธรรมราชา
 กับพระมหาจักรพรรดิและพระมหินทรนั้นดังที่กล่าวในข้างต้นนั้น ได้สร้างความขัดเคืองพระราช
 ฤทัยให้แก่พระเจ้าหงสาวดีจนลุกลามกลายเป็นเหตุให้เกิดการยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาแตกในครั้งที่
 1 นั้นเอง

นอกจากนี้ก็ยังมีความเห็นที่แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองนั้นให้
 ความสำคัญต่อพระมหาธรรมราชาอีก ซึ่งเกิดในคราวสงครามเสียมรุกครั้งที่ 1 ตอนที่ทัพหงสาวดี
 ยกมาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว เกิดเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างพระเจ้าหงสาวดีกับพระมหาอุปราชในเรื่อง
 การลงโทษแม่ทัพนายกอง พระมหาอุปราชไม่ได้ลงโทษแม่ทัพผู้ที่ไม่สามารถทำภารกิจได้ดี แต่
 พระเจ้าหงสาวดีตรัสให้ลงโทษแต่พระมหาอุปราชไม่ยอมลงโทษ พระเจ้าหงสาวดีจึงทรงกริ้วอย่าง
 มากบอกว่าพระมหาอุปราชไม่เอาใจใส่ในการศึกจึงได้ขับไล่พระมหาอุปราชให้ออกไปจาก
 กองทัพเสียโดยให้อาแต่เพียงช้าง คนจี่ท้ายและกลางไปด้วยเท่านั้น ซึ่งพระมหาธรรมราชา
 ก็สามารถทูลขอกภัยโทษให้คงไว้ได้ ในขณะที่ เหล่าขุนนางพม่าไม่สามารถทูลขอได้เพราะกลัว
 พระราชอาญา ซึ่งความในพระราชพงศาวดารก็ระบุไว้ว่า กล่าวคือ

“...ขณะนั้น พระเจ้าแปร พระเจ้าอังวะ กลัวอาชญาพระเจ้าหงสาวดี มีอาจทูลขอ
 โทษพระมหาอุปราชได้ พระมหาอุปราชก็ให้มาทูลแก่พระมหาธรรมราชาว่า สมเด็จพระ
 ราชบิดาทรงพระโอรสให้ขับเราเสียจากทัพ และพระเจ้าแปร พระเจ้าอังวะ จะทูลขอ
 โทษนั้นพันกำลังทูลมิได้ แลซึ่งจะช่วยเราครันเห็นแต่พระเจ้าพี่เรา พอจะทูลขอโทษเรา
 ได้.....”

....พระมหาธรรมราชาที่เสด็จมาเฝ้า (พระเจ้าหงสาวดี-ผู้เขียน) ทูลขอโทษพระ
 มหาอุปราช พระเจ้าหงสาวดีก็โปรดยกโทษให้...” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระ
 ราชหัตถเลขา, 2457 : 199-200)

ซึ่งนั้นก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระมหาธรรมราชาที่มีต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรง
 นองอย่างเห็นได้ชัด และเหล่านี้ก็ช่วยแสดงให้เห็นว่าสายสัมพันธ์ระหว่างพระมหาธรรมราชา
 กับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองนั้นมีความแน่นแฟ้นอย่างยิ่ง และจากตัวอย่างข้างต้นก็ทำให้เห็นว่าการ
 ฝักใฝ่ในหงสาวดีของพระมหาธรรมราชานั้น หาได้เป็นเพียงเพราะความจำใจมาแต่ครั้งสงคราม

คราวขอช่างเผือก แต่เป็นไปโดยความสมัครใจ และยินดีที่จะเข้าร่วมกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ด้วยนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้นความในพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับต่างระบุตรงกันว่า เรื่องราว ตอนสงครามคราวเสียกรุงครั้งที่ 1 นั้น ได้ระบุถึงมูลเหตุแห่งการเสียกรุงฯ ไว้ว่า เดิมทีก่อนการเสีย กรุงฯ ครั้งนั้นกรุงศรีอยุธยาสามารถป้องกันพระนครไว้ได้อย่างเข้มแข็ง พระเจ้าหงสาวดีไม่สามารถตีหักเอาได้จนใกล้ถึงฤดูน้ำหลากแล้ว แต่ด้วยเพราะกลอุบายของพระมหาธรรมราชาผู้เป็นพระราชบิดาแห่งพระนเรศวรนั้น ก็สามารถทำให้พระเจ้าหงสาวดีได้ชัยชนะเหนือกรุงศรีอยุธยา โดยอุบายนี้พระมหาธรรมราชาคิดการให้พระยาจักรีเข้าไปเป็นไส้ศึกในกรุงฯ แล้วจึงจัดการการศึกษาในกรุงฯ นั้นให้อ่อนแอ และคอยส่งข่าวบอกความเคลื่อนไหวและการศึกภายในกรุงฯ แก่พระเจ้าหงสาวดี ซึ่งผู้เขียนก็จะขอยกความบางประการซึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มาประกอบ โดยนำข้อความจากพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาตอนเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรก ซึ่งอยู่ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหินทราธิราช ซึ่งมีความระบุว่า

“ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครั้นเวลาค่ำจึงให้หาพระยาจักรีซึ่งพระเจ้าหงสาวดีขึ้นไปครั้งพระรามศวรนั้น มาเฝ้าแต่สอง ให้สาบาลแล้วจึงตรัสปรึกษาเป็นความลับ ว่าแต่ก่อนท่านกับเราก็เป็นข้าพระเจ้าช่างเผือก (สมเด็จพระมหาจักรพรรดิผู้เขียน) ครั้นนี้มาเป็นข้าพระเจ้าหงสาวดีด้วยกัน ฝ่ายพระเจ้าช่างเผือกก็สวรรคตแล้ว ตัวเราก็ได้ทำความชอบ แต่ตัวท่านหามีความชอบสิ่งใดไม่ เราคิดจะให้ท่านมีความชอบไว้ต่อพระเจ้าหงสาวดี เราเห็นอุบายอันหนึ่ง ซึ่งจะเปนความชอบของท่านเท่ากัลปาวสาน ถ้าท่านเปนใจด้วยแล้วก็จะได้เมืองโดยง่าย พระยาจักรีก็รับว่าจะสนองพระคุณไปกว่าจะสิ้นชีวิต สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงเอาความลับทั้งนี้ไปกราบทูลแก่พระเจ้าหงสาวดียินดีนัก.....” (พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 211)

กลอุบายนี้คือทำให้ดูเหมือนว่าพระยาจักรีถูกจองจำในค่ายพระเจ้าหงสาวดีแล้วหนีออกมาได้ จึงเข้าไปหาพระมหินทราธิราชฯ ก็เข้าใจว่าจริงก็ตั้งให้พระยาจักรีเป็นผู้ควบคุมดูแลการศึกษาสงครามทั้งปวงในกรุงฯ และหลังจากนั้นก็ปรากฏว่า

“.....(พระยาจักรี) แล้วก็เอาพลเรือนมาเปนทหาร เอาทหารไปเปนพลเรือน นายทัพนายกองทั้งปวงก็เสียใจ การศึกก็ถอยกำลังลง แล้วให้หนังสือลับกำหนดออกไปว่า ณ วัน ๖ ๑๐๙ ๕ ค่ำ ให้อยก(ทัพ) เข้ามา ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจ้งดังนั้น ก็กำหนดให้ทำว

พระยานายทัพนายกองทหารทั้งปวงซึ่งจะเข้าหักเอาพระนคร.....” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 212)

สิ่งที่ได้ยกตัวอย่างจากพระราชพงศาวดารในช่วงต้นนั้นก็จะเห็นได้ว่า พระมหาธรรมราชา ถือเป็นบุคคลที่เป็นปัจจัยหลักที่ให้ความช่วยเหลือแก่พระเจ้าหงสาวดีเป็นอย่างมาก จนกระทั่งสามารถตีกรุงศรีอยุธยาจนแตกได้ในครั้งนั้น เพราะฉะนั้นหากผู้ผลิตงานเขียนที่เกี่ยวข้องเรื่องราวของการเสียกรุงฯครั้งที่ 1 ในยุคหลังซึ่งเป็นยุคแห่งรัฐชาติได้เข้ามาทำการศึกษานั้น ก็มีความเป็นไปได้ที่ว่าจะให้ความสำคัญหรือให้น้ำหนัก โดยหยิบยกบุคคลอย่างพระมหาธรรมราชา ขึ้นมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของ “ผู้คิดคดทรยศต่อชาติบ้านเมือง” แต่กลับกลายเป็นที่ปรากฏว่างานเขียนชิ้นสำคัญๆ ในยุครัฐชาติดังเช่นผลงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหมานุภาพนั้น ไม่ได้หยิบยกนำประเด็นดังกล่าวขึ้นมาใช้เท่าที่ควร

สิ่งที่สมเด็จพระยาฯท่านได้ทำให้แก่ประวัติศาสตร์ชาติในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเป็นการ กล่าวโทษและโยนบาปในฐานะของบุคคล “ผู้คิดคดทรยศต่อชาติบ้านเมือง” ให้แก่ พระยาจักรี แต่เพียงผู้เดียวว่าเป็นผู้ดำเนินการ “ทรยศต่อชาติบ้านเมือง” และขณะเดียวกันก็ยังให้ภาพด้านลบแก่พระเจ้าหงสาวดีว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในการคอยหาโอกาสจากความแตกแยกของไทยทั้งสองฝ่าย (พระมหาธรรมราชาฝ่ายเหนือ กับพระมหินทราธิราชฝ่ายใต้) เพื่อว่าตนจะได้ยึดครองไทยทั้งหมดนั่นเอง โดยในคำอธิบายได้ระบุถึงกลอุบายที่ส่งพระยาจักรีเข้าไปจนเป็นเหตุให้ทัพหงสาวดีสามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้นั้น สมเด็จพระเจ้าฯท่านกล่าวในคำอธิบายแต่เพียงว่ามาจากพระเจ้าหงสาวดีเป็นผู้ทำให้เกิดขึ้น โดยไม่กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาดังที่เนื้อความในพระราชพงศาวดารได้ระบุไว้(ดังที่ยกไว้เป็นตัวอย่างในช่วงต้น) ดังเห็นได้จากคำอธิบายที่ยกมาดังนี้ กล่าวคือ

คำอธิบายของสมเด็จพระยาฯท่านปรากฏในช่วงท้ายของพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาใน “คำอธิบายเรื่องในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแลสมเด็จพระมหินทราธิราช” นั้น สมเด็จพระเจ้าฯท่านก็อธิบายเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการเสียกรุงฯครั้งแรกไว้ว่า

“ หนังสือพงษาวดารพม่ากับพงษาวดารไทยก็ยุติต้องกันว่าไทยสู้รบแข็งแรง พระเจ้าหงสาวดีตั้งล้อมอยู่ถึง 7 เดือนทำอย่างไรๆ ก็ตีไม่ได้กรุงศรีอยุธยา เห็นผู้คนล้มตายมากนัก แลจวนจะถึงฤดูน้ำเข้าทุกที จึงคิดอุบายแต่งให้พระยาจักรีเข้าไปเป็นไส้ศึก สมเด็จพระมหินทราธิราชเห็นว่าพระยาจักรีเคยอยู่ในพวกที่คิดจะรบสู้พระเจ้าหงสาวดีมาแต่ก่อน ก็ไว้พระทัยให้บัญชาการพระนคร พระยาจักรีไปคิดทรยศแกลั้งถอนผู้คนให้เบา

บาง อย่างว่าไว้ในพระราชพงษาวดาร จึงเสียดพระนคร” (พระราชพงษาวดาร ฉบับ
พระราชหัตถเลขา ,2457 : 586)

และหลังจากเหตุการณ์เสียกรุงแล้ว สมเด็จพระยาจกัรไทยเราก็ได้กล่าวอธิบาย โดยกล่าวโทษแต่เพียง
พระยาจกัรว่าเป็นบุคคลที่ทรยศคิดคดต่อชาติ โดยที่ไม่ระบุดังพระมหากษัตริย์ราชาเลย โดยมีความ
อธิบายไว้ว่า

“...นี่ก็ดูจึงน่าเสียใจ ว่าเพราะพระยาจกัรไทยเราเองคิดทรยศ จึงเสียดบ้านเมือง
ยับเยินในครั้งนั้น พงษาวดารพม่าว่า เมื่อได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว พระเจ้าหงสาวดีจะตั้งให้
พระยาจกัรเป็นเสนาบดีครองเมืองพิษณุโลกโดยความชอบ พระยาจกัรเห็นจะรู้สึกว่าจะดู
หน้าไทยชาติเดียวกันต่อไปไม่ได้ ในพงษาวดารพม่าว่าไม่รับครองเมืองพิษณุโลกขอ
ออกไปอยู่เมืองหงสาวดี...”

(พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 586)

สิ่งที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้อธิบายหรือกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ราชาใน
ประเด็นดังกล่าวนั้นก็มิปรากฏเช่นกัน แต่ค่อนข้างจะดูงงงวยหรือมองข้ามในการให้การอธิบาย
เท่าที่ควร จะมีการกล่าวคำนี้ก็แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นดังเช่นตัวอย่างที่ปรากฏใน ความตอนหนึ่ง
ในบทบรรยายเรื่องในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระมหินทราธิราชซึ่งระบุว่า

“พระมหากษัตริย์ราชาได้ครองกรุงศรีอยุธยาแต่เปลือกเมืองเท่านั้น... ที่พระเจ้าหง
สาวดีทำอย่างนี้ ก็คิดก็มิดีแก่ไทยอยู่บ้าง เมื่อไทยประจักษ์แจ้งการที่พระเจ้าหงสาวดีได้ทำ
ในครั้งนั้นแล้ว ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคงรู้สึกมีใจเจ็บแค้นทั่วหน้า ตลอดจนผู้ที่เคยมีใจฝักใฝ่นับ
ถือพระเจ้าหงสาวดี เช่น พระมหากษัตริย์ราชา เป็นต้น จะรู้จักรักราคาดามัคคี และความ
เป็นอิสรภาพในชาติของตนดีเมื่อคราวนั้น เมื่อได้โอกาสแรกจึงตั้งแข็งเมือง ช่วยกันสู้รบ
พวกหงสาวดีอดทนแข็งแรงยิ่งกว่าคราวก่อนๆ จนเอาอิสรภาพของไทยกลับคืนมาได้
และยังฆ่าพวกเพียรไปรบพุ่งแก้แค้นจนเอาเมืองรามัญมาเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาได้
ในทันตา พวกที่ได้เข้ามาทำแกเมืองไทยในคราวนั้นได้แลเห็น และรู้สึกเองเป็นอันมาก”

(พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 587-588)

ยิ่งกว่านั้นดังที่กล่าวไปแล้วว่าไม่ค่อยปรากฏว่าพระมหาธรรมราชามีการถูกตำหนิจากสมเด็จพระท่าน มีหน้าซ้ำสมเด็จพระท่านยังได้แสดงให้เห็นถึงความเห็นพระทัยในพระมหาธรรมราชาเสีย ด้วยซ้ำดังตัวอย่างที่ว่า

คำอธิบายเรื่องใน รัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เรื่องเหตุที่ไทยรบหงสาวดี

“ เชื่อได้ว่าทั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชแลสมเด็จพระนเรศวรคงจะได้เตรียมหาโอกาสขึ้นเป็นอิสระอยู่เสมอ เมื่อเห็นว่ากำลังยังไม่พอที่จะทำการสำเร็จได้ ก็ต้องอ่อนน้อมต่อพระเจ้าหงสาวดีมาโดยความจำพระไทย ” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ,2457 : 605)

จากสิ่งที่ปรากฏข้างต้น รวมทั้งตัวอย่างที่ผู้เขียนได้หยิบยกขึ้นมาเสนอนั้นก็ย้อนกลับมาสู่สิ่งที่ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตไว้เบื้องต้น ว่าเหตุใดจึงเกิดประเด็นดังกล่าวขึ้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นต่อประเด็นดังกล่าวนี้ว่าน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวหรือภาพลักษณ์ของพระนเรศวร ทั้งนี้เพราะหากจะมีการเชิดชูหรือหยิบยกบุคคลในประวัติศาสตร์ขึ้นมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทย ให้สถานภาพใหม่ว่าเป็นผู้กอบกู้เอกราชแก่ประเทศไทยดังเช่นสมเด็จพระนเรศวรนั้น ผู้เขียนคิดว่าภูมิหลังหรือบริบทแวดล้อมในตัวพระนเรศวรนั้นคงต้องมีความต่างพร้อมให้หน่อยที่สุด ทั้งนี้ถือเป็นเรื่องปกติในการสร้างภาพให้แก่วีรบุรุษทั้งหลาย วาทกรรมหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อภาพของวีรบุรุษนั้น ไม่ควรที่จะมีภาพแห่งความต่างพร้อม หรือจุดต่างด้านมิติต่างๆ หรือมีให้หน่อยที่สุด หรือถ้าหากไม่ปรากฏได้เลยก็จะต้องดีต่อวาทกรรมหรือวีรบุรุษนั้นๆ ซึ่งในกรณีพระนเรศวรก็เช่นกัน หากประวัติศาสตร์ชาติที่ถูกเขียนและตีความใหม่ในยุครัฐชาติมองสงครามระหว่างกรุงศรีฯกับหงสาวดีว่าเป็นสงครามระหว่างรัฐไทยและรัฐพม่า มองการกระทำของพระนเรศวรว่าเป็นการกอบกู้เอกราชชาติไทย มองว่าพระองค์ทำเพื่อคนไทยทั้งชาติ และขณะเดียวกันก็รังเกียจศัตรูผู้รุกรานอย่างพม่าตลอดจนผู้ที่คิดคดทรยศต่อชาติบ้านเมือง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของชาติ และราษฎรด้วยแล้ว พระมหาธรรมราชาผู้เป็นพระราชบิดาแห่งพระนเรศวรมหาราชก็จะถูกจัดอยู่ในข่ายนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นหากจะกล่าวประมาณว่าพระมหาธรรมราชาเป็นผู้คิดคดทรยศต่อแผ่นดิน หรือเป็นคนขายชาตินั้นก็จะกระเทือนถึงภาพลักษณ์ของพระนเรศวรด้วยนั่นเอง พระนเรศวรจะกลายเป็นลูกของคนขายชาติ หรือลูกของคนที่ไม่ซื่อต่อแผ่นดินไป จุดนี้จึงอาจกลายเป็นสิ่งที่ผู้เขียนประวัติศาสตร์ชาติไม่พยายามที่จะเข้าไปกล่าวถึงประเด็นนี้ พยายามมองข้ามหรือลดทอนในการให้คำอธิบายลงไป

เรื่องราวภูมิหลัง หรือบริบทต่างๆที่แวดล้อมพัวพันในเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นเราจะเห็นได้ว่ามักจะถูกหยิบยกขึ้นมาเสนอเสมอแต่นั้นก็จะถูกเลือกสรรมาแล้วว่าส่งผลดีต่อภาพของมหาราชผู้กู้ชาติไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปอยู่หงสาวดีซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวรวมทั้งความกล้าบากลีลาความสุขส่วนตนเพื่อชาติบ้านเมือง โดยจำต้องไปเพื่อเป็นตัวประกันในดินแดนศัตรู หรือ เหตุการณ์การชนไก่ที่แสดงให้เห็นว่าชาติพม่านั้นข่มเหงพระองค์ผู้เป็นชนชาติไทย และพระองค์นั้นมีจิตใจปรารถนาจะเอาบ้านเมืองคืนจากคำกล่าวที่ว่า “ **ชนเอาบ้านเอาเมืองก็จะได้ดังนี้** ” เป็นต้น และมีพटकึ่งพูดถึงเรื่องราวอันเกี่ยวกับการกอบกู้เอกราชของชาติไทย หรือเรื่องที่แสดงถึงความเป็นไทยที่อิสระ อย่างเหตุการณ์การประกาศอิสรภาพ การชนช้าง การสงครามที่แผ่ขยายอาณาจักร เหล่านี้ล้วนถูกยกให้เด่นเห็นชัด ในขณะที่เรื่องที่เป็นจุดด่างพร้อยนั้นจะถูกทำให้อ่อนกำลังลง โดยการไม่กล่าวถึงหรือหลีกเลี่ยงไป เช่นเรื่องของพระมหาชรรมราชา หรือแม้แต่เรื่องราวที่มาจากหลักฐานจากต่างชาติที่เคยถูกชาวต่างชาติบันทึกเอาไว้ อย่างเรื่องที่ว่าพระนเรศวรเป็นผู้ที่โหดร้ายมักใช้ไฟเผาผู้คนที่ทำผิด หรือมักลงโทษอย่างร้ายแรงหากมีผู้กระทำผิด แม้จะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยก็ตาม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ต้องกล่าวซ้ำอีกครั้งว่าไม่มีความปรารถนาที่จะแสวงหาความจริงในประวัติศาสตร์ว่าเหตุการณ์ใดจริงเหตุการณ์ใดเท็จ หรือว่าบุคคลในประวัติศาสตร์คนใดผิดหรือถูก แต่สิ่งที่ผู้เขียนต้องการก็คือสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในยุคหลังจากการเกิดเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นั้น ได้กระทำกับเรื่องราวเหล่านั้นอย่างไรผลิดาพฤติกรรมแบบใหม่ขึ้นมาช่วงไหนและอย่างไร แล้วเกิดผลอย่างไรบ้างเท่านั้น และจากกรณีประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้(เรื่องพระมหาชรรมราชา) ก็ถือเป็นเพียงหนึ่งในข้อสังเกตที่ผู้เขียนมีความคิดเห็นที่น่าสนใจและน่าที่จะนำมาพิจารณา ทั้งนี้ด้วยเพราะเรื่องราวของพระมหาชรรมราชานั้นอาจไม่มีความสำคัญมากนักในตัวเอง แต่เมื่อต้องไปผูกติดกับภาพของวีรบุรุษแห่งชาติไทยอย่างพระนเรศวรแล้วนั้นก็ทำให้เรื่องราวของพระมหาชรรมราชานำพิจารณามากขึ้นไปด้วยนั่นเอง แต่ถึงจะเป็นเช่นนั้นงานเขียนชิ้นนี้ก็คงจะขอลงรายละเอียดในประเด็นดังกล่าวแต่เพียงเท่านี้ ทั้งนี้เพราะหากลงรายละเอียดมากกว่านี้อาจจะทำให้งานเขียนที่เกี่ยวกับพระนเรศวรชิ้นนี้จะเขียนเยิ่นเย้อและออกนอกประเด็นหลักมากจนเกินไป

โดยสรุปแล้วพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ฉบับที่มีส่วนอธิบายเพิ่มเติมของกรมพระยาดำรงฯ ถูกตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2457) นี้ถือเป็นงานบุกเบิกอีกชิ้นที่สำคัญในการวางรากฐานทางความคิดที่ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่านั้นไม่ใช่เพียงเป็นสงครามระหว่างกษัตริย์หรือราชสำนักของสองอาณาจักร(ดังพระราชพงสาวดารฉบับก่อนๆหน้าที่ผู้จัดทำได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น) แต่ได้เริ่มแทรกคติคิดที่ว่าสงครามสมัยอยุธยา(โดยเฉพาะกับพม่า) นั้นเป็นสงครามระหว่างประเทศหรือชนสองเชื้อชาติที่ชาติหนึ่งมีเจตจำนงที่จะรุกราน ขณะที่อีกชาติ

หนึ่งนั้นรบเพื่อรักษาอำนาจอธิปไตยและอิสรภาพจากการถูกยึดครอง ดังที่สมเด็จพระยาคำรงนั้น ได้ให้ความหมายแก่สงครามยุทธหัตถีของพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชาว่าเป็น “สงครามกู้อิสรภาพของกรุงสยาม” หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าพงสาวดารฉบับนี้ได้เป็นตัววางรากฐานต่อความคิดและความเข้าใจว่าสงครามที่ไทยทำกับพม่าหรือที่พระนเรศวรทำกับพระมหาอุปราชาไม่ได้เป็นเพียงสงครามของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นสงครามที่บรรพบุรุษข้าแผ่นดินไทยภายใต้การนำของพระประมุขของชาติร่วมแรงร่วมใจกัน หรือก็กล่าวได้ว่าเป็นสงครามของบรรพบุรุษไทยทั้งชาติ ทั้งประเทศ ที่มีเจตนารมณ์ร่วมกันคือรบเพื่อป้องกันรักษาบ้านเมือง รักษาเอกราชของชาติไทยไว้นั่นเอง

ทั้งโคลงภาพพระราชพงสาวดารและพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาฉบับปี พ.ศ.2457 นี้พอที่จะนับได้ว่าเป็นต้นเค้าของการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ โดยสร้างให้สงครามระหว่างไทยและพม่านั้นถูกให้ความหมายใหม่ไปจากเดิม คือถูกอธิบายว่าเป็นสงครามกอบกู้เอกราชหรืออิสรภาพของชาติ พระนเรศวรกลายมาเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทยไป ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างโฉมหน้าของพม่าให้กลายเป็นศัตรูคู่อาฆาตหมายเลขหนึ่งของไทยควบคู่ไปด้วย โดยทำให้ภาพของพม่านั้นเป็นผู้รุกรานความสงบสุขและอธิปไตยของชาติ และประเทศไทย (สุเนตร ชุตินธรานนท์ , 2548 :104)

นอกจากนี้งานเขียนอีกชิ้นหนึ่งของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพอันที่อาจจะบอกได้ว่าเป็นงานที่สานต่อจากพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่ส่งผลต่อคติคิดอันที่ทำให้เกิดการแปรเปลี่ยนไปของวาทกรรมพระนเรศวร นั่นก็คืองานเขียนที่มีชื่อว่า “ไทยรบพม่า” ซึ่งงานเขียนชิ้นนี้ถือเป็นงานที่อธิบายเหตุการณ์สงครามระหว่างสองราชอาณาจักรไว้อย่างละเอียดครอบคลุม เรื่องราวสงครามแต่ครั้งเชียงกราน (พ.ศ.2081) จนถึงการตีเมืองเชียงตุงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (พ.ศ.2395) ซึ่งมีส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับการสงครามของพระนเรศวรด้วยนั่นเอง “ไทยรบพม่า” ไม่เพียงถูกตีพิมพ์หลายต่อหลายเที่ยว แต่ยังถูกถอดความออกเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อลงพิมพ์ใน “Journal of the Burmese Research Society ” งานเขียนชิ้นนี้จึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติด้วย และในสังคมวิชาการไทย “ไทยรบพม่า” ก็ถือเป็นหนึ่งใน “คัมภีร์” ของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นที่สำคัญ ซึ่งได้ถูกนำไปใช้อ้างอิงตามที่ต่างๆ และยังเป็นแบบแผนให้กับตำรับตำราเรียนทั้งในระดับประถม มัธยม ตลอดจนระดับอุดมศึกษา (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2534 : 26-27)

“*ไทยรบพม่า*” นั้น แม้กรมพระยาดำรงจะไม่ได้สอดแทรกอุดมการณ์ทางชาตินิยมอย่างรุนแรงลงไปในงานชิ้นนี้ เหมือนงานยุคที่มีนักประวัติศาสตร์คลั่งชาติในสมัยหลัง แต่งานชิ้นนี้ของพระองค์ก็ถือเป็นงานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อวาทกรรมพระนเรศวร ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนไปสู่แนวคิดที่เกี่ยวกับชาติ(ไทย) ดังเห็นได้จากการที่พระองค์อธิบายไว้ชัดเจนว่าสงครามที่เกิดระหว่างไทยกับพม่านั้นส่วนใหญ่เป็นการต่อสู้เพื่อรักษาอิสรภาพของบ้านเมือง ถึงแม้ว่าจะมีบ้างที่ไทยไปบุกรุกพม่า แต่นั่นก็เป็นเพียงการตอบแทนที่พมามารบรุกรานไทยก่อนแทบทุกครั้งไป (ดำรงราชานุภาพ, 2545 : 14)

ลักษณะของงานเขียนชิ้นนี้นั้นก็เป็นดังที่กล่าวไปว่าเสมือนเป็นงานที่สานต่องานเขียนอย่างพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ดังนั้นในประเด็นการกล่าวถึงพระนเรศวรนั้นก็มียุทธลักษณะเช่นเดียวกับงานพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา(ในส่วนของคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้า) คือสอดแทรกแนวคิดชาติไทยเข้าไป แต่ดูเหมือนว่างานเรื่อง “*ไทยรบพม่า*” นี้จะเป็นงานที่ค่อนข้างจะมีการอธิบายโดยสอดแทรกความเป็นชาติเข้าไปได้มากกว่าโดยไม่ขัดเงิน และทำได้ดีกว่างานชิ้นก่อน (คำอธิบายในพระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นงานที่สมเด็จพระเจ้าท่านเน้นเขียนเพื่ออธิบายเรื่องการสงครามระหว่างพม่ากับไทยโดยเฉพาะ จึงทำให้สามารถสะท้อนภาพความเป็นชาติไทย ตลอดจนสามารถอธิบายประเด็นปลีกย่อยอื่นๆ ประกอบเข้าไปได้มากกว่างานอย่างพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งในประเด็นเรื่องราวของพระนเรศวรก็เช่นกัน สมเด็จพระเจ้าท่านสามารถถกผลึกงานเขียน หรือสานต่องานเก่าที่มีมาก่อนหน้าให้สมบูรณ์มากขึ้นในงานเขียนชิ้นนี้ จะเห็นได้จากสมเด็จพระเจ้าท่านได้ให้ภาพของสงครามการเสียดกรุงครั้งที่ 1 ไปจนถึงสงครามคราวพระนเรศวรประกาศอิสระ และสงครามคราวชนช้าง (ซึ่งเป็นสงครามที่สำคัญที่ส่งผลต่อวิกรรมของพระนเรศวร) ตลอดจนพระราชประวัติ ภูมิหลังของพระนเรศวร ได้อย่างครอบคลุมชัดเจนมากขึ้น โดยลักษณะการเขียนมีข้อต่างจากคำอธิบายที่ปรากฏในพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาประการหนึ่งคือ ในงานเขียนคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าท่านในพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขานั้นข้อมูลที่สมเด็จพระเจ้าท่านนำมาใช้ประกอบการอธิบายก็จะมีการบอกถึงแหล่งที่มาอยู่เนืองๆ ซึ่งบางครั้งแหล่งข้อมูลจากสองแหล่งอาจต่างกัน แต่ก็มีการนำเสนอให้เห็นแม้ว่าตอนท้ายสมเด็จพระเจ้าท่านจะฟันธงว่าควรต้องเชื่อเรื่องราวจากแหล่งข้อมูลใด ยกตัวอย่างเช่น เรื่องสงครามคราวชนช้าง ในคำอธิบายในพระราชพงสาวดารฉบับดังกล่าวนี้สมเด็จพระเจ้าท่านให้ข้อมูลอธิบายว่า การสิ้นพระชนม์ของพระมหาอุปราชานั้นข้อมูลในพงสาวดารพม่า และฝ่ายไทยต่างกัน คือฝ่ายพม่าระบุว่าไม่มีการชนช้างพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์เพราะถูกปืนยิง แต่ข้างฝ่ายไทยระบุว่ามีการชนช้างและพระนเรศวรใช้พระแสงของ้าวฟันต้องพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าท่านก็ฟันธงภายหลังว่าข้อมูลข้างไทยน่าเชื่อกว่าดังที่ได้เสนอไว้แล้วในตัวอย่างข้างต้น ซึ่งลักษณะการเขียนเช่นนี้จะกล่าวถึงข้อมูล

ความเป็นมาด้านอื่นมาประกอบนั้นก็ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความขัดแย้งไม่ตรงกันทางข้อมูลว่ามีอยู่ในประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงทำให้ผู้อ่านเกิดปัญญาคิดตามได้ว่าควรเชื่อ ควรรับ หรือแบ่งรับแบ่งสู้เชื่อข้อมูลบางส่วนหรือไม่ เพราะอะไร

ในขณะที่งานเขียนอย่าง “*ไทยรบพม่า*” (หรืองานในชั้นหลังๆ เช่นประวัติสมเด็จพระนเรศวร) นั้นไม่ค่อยปรากฏลักษณะการเขียนเช่นว่าคือมีการยกข้อมูลจากแหล่งต่างๆมาประมวลนำเสนอแล้วอธิบายว่าควรเชื่อข้อมูลไหน แต่ลักษณะการเขียนจะออกมาเป็นรูปของการที่สมเด็จพระนเรศวรท่านเลือกเอาข้อมูลที่ท่านเชื่อว่าเป็นจริงแล้ว ไข่แล้ว ถูกต้องแล้วมาใช้อธิบายเรื่องราวเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยจะไม่นำข้อมูลที่ขัดแย้งหรือแตกต่างกันอย่างมาก แม้ว่าเรื่องที่ต่างกันนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ข้อมูลที่ต่างกันหรือแย้งกันก็จะไม่ถูกยกขึ้นมาประกอบซึ่งสิ่งนี้นั้นก็จะส่งผลต่อผู้อ่านในแง่ที่ว่าเมื่อผู้อ่านไม่เห็นว่ามีข้อมูลที่แตกต่าง เห็นแต่เรื่องราวที่สมเด็จพระนเรศวรท่านคัดสรรเลือกมาป้อนให้แล้วก็จะเกิดการเรียนรู้ซึมซับ และเสพเอาเรื่องราวจากงานเขียนของสมเด็จพระนเรศวรท่านเข้าไปโดยเข้าใจว่าเรื่องราวของพระนเรศวรทั้งหมดทั้งการสงครามและพระราชประวัติ ภูมิหลังส่วนพระองค์(รวมทั้งเรื่องสงครามไทยกับพม่าทั้งหลาย) เป็นเรื่องจริงแท้แน่นอนที่ไม่มีความขัดแย้งหรือไม่ตรงกันในด้านข้อมูล ดังนั้นก็จะเกิดผลที่ทำให้นำไปสู่จุดที่เรียกว่าจุดยุติทางประวัติศาสตร์/เรื่องราว ของพระนเรศวร ที่เป็นจุดที่ทำให้สังคมรับรู้และเข้าใจเรื่องราวของพระนเรศวรว่าเป็นเรื่องจริงแท้ทั้งหมด และถูกต้องแล้วไม่ต้องสืบย้อนดู ไม่ต้องค้นคว้าหรือถกเถียง รวมทั้งไม่ต้องแสวงหาข้อมูลใหม่เพื่อสร้างเรื่องราวใหม่ที่ถูกต้องกว่าเรื่องราวหรือประวัติศาสตร์ของพระนเรศวรในอดีตที่ผ่านมาแล้วนั่นเอง

เมื่องานเขียน “*ไทยรบพม่า*” ได้เป็นเสมือนตัวสะท้อนให้เห็นว่าเกิดการยุติทางเรื่องราวของพระนเรศวรแล้ว นั่นก็ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่สร้าง และปลูกฝังความเข้าใจที่มีต่อพระนเรศวรให้แก่สังคมไทยในยุคหลังไป และดังที่กล่าวในข้างต้นแล้วว่างานชิ้นนี้ได้เป็นแบบแผนให้กับตำราเรียนทั้งในระดับประถม มัธยม ตลอดจนระดับอุดมศึกษาด้วยแล้วก็ยังเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันให้เห็นว่า เรื่องราวของพระนเรศวรนั้นเริ่มมีจุดยุติจากงานเขียนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชานุภาพชิ้นนี้นั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชานุภาพก็ยังทรงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการตัดเติมเสริมแต่งวาทกรรมหรือเรื่องราวอันว่าด้วยพระนเรศวร จนเกิดกลายเป็นตำนานใหม่ที่ดูน่าเลื่อมใสศรัทธา และเป็นทั้งตำราและข้อยุติที่ตายตัวให้ศึกษาท่องจำสืบต่อกันเรื่อยมาดังที่กล่าวไป วาทกรรมหรือเรื่องราวของพระนเรศวรที่ปรากฏออกเป็นที่แพร่หลายอยู่ในยุคปัจจุบันนี้จึงหาได้เป็นเพียงผลิตผลอันมีที่มาจากหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดหรือคำให้การชาวกรุงเก่า หรือมา

จากพระราชพงสาวดารเพียงอย่างเดียว แต่ผลผลิตของเรื่องราวพระนเรศวรในปัจจุบันนี้เป็นดอกผลที่มาจากกรณานำเอาแก่นเรื่องหลัก ในหนังสือคำให้การทั้งสองมาปรุงแต่งตัดเติมเสริมต่อให้เป็นหนึ่งเนื้อเดียวกันกับพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาด้วยหลักวิชา ระเบียบวิธีคิด การใช้หลักฐาน และการนำเสนอที่ทันสมัย ดังจะเห็นได้ในผลงานประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

งานพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการสร้างเรื่องราวของพระนเรศวรในมิติใหม่นั้น ก็คือ **“งานอธิบายเรื่องในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช”** และ **“อธิบายเรื่องในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”** ในหนังสือพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา , พงสาวดารเรื่องรามพม่า แสดงบรรยายพงสาวดารสยาม และ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ในหนังสือพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม 1 ฉบับที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2457 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงนำข้อมูลในคำให้การชาวกรุงเก่า พงสาวดารพม่าฉบับหอแก้ว และอาจรวมถึงสังคีตियวงค์ มาประกอบเขียนพระราชประวัติพระมหาธรรมราชาพระราชบิดาในสมเด็จพระนเรศวร โดยทรงระบุไว้อย่างชัดเจนว่า พระมหาธรรมราชานั้นทรงมี

“ราชโอรส ธิดา 3 พระองค์คือ ที่ 1 พระสุวรรณเทวี นำเชื้อตามพงสาวดารพม่าว่ามี แลที่ถวายพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองไป ที่ 2 สมเด็จพระนเรศวร ที่ 3 สมเด็จพระเอกาทศรถ..”

(สุนทร ชุตินทรานนท์ , 2542 :39)

ในเรื่องเดียวกันนี้มีอธิบายถ้อยถ้อยกว่าที่มีปรากฏไว้ใน **“แสดงบรรยายพงสาวดารสยาม”** ที่ทรงบรรยายที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2467 ความระบุเอาไว้ว่า

“ พระมหาธรรมราชาทรงมีโอรสธิดาคู่ด้วยกัน 3 พระองค์ พระองค์ใหญ่เป็นธิดาทรงพระนามว่า พระสุวรรณเทวี สมเด็จพระมหาธรรมราชาถวายพระเจ้าหงสาวดีเมื่อได้ครองกรุงศรีอยุธยา ตั้งเป็นมเหสีองค์หนึ่ง พระองค์กลางเป็นพระราชโอรส คนทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญว่า “พระองค์ดำ” เมื่อพระเจ้าหงสาวดีกลับจากเมืองไทยคราวมาทำสงครามเรื่องช้างเผือก ครั้นขอไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม (ที่แท้เป็นตัวจ่านำ) อยู่ ณ เมืองหงสาวดีตั้งแต่พระชันษาได้ 9 ปี จนพระชันษาได้ 15 ปี ครั้นพระราชบิดาได้ครองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าหงสาวดี (ได้พระสุวรรณเทวีไปไว้เป็นตัวจ่านำแทนแล้ว) จึง

ให้กลับมาอยู่ช่วยราชการ สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสถาปนาให้เป็นพระนเรศวร
ตำแหน่งรัชทายาท แล้วโปรดให้เสด็จขึ้นไปครองเมืองเหนือที่ปางงั่ว ณ เมืองพิษณุโลก
พระราชโอรสพระองค์น้อยนั้นคนทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญว่า “พระองค์ขาว” อยู่กับ
พระมารดาตลอดมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสถาปนาให้เป็น
พระเอกาทศรถราชกุมาร”

ในการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ไทยขึ้นมาใหม่นี้ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงใช้หลักฐาน
ในพระราชพงศาวดารตัดแต่งแล้วไปผนวกรวมกับหลักฐานตามที่มีปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า
โดยเฉพาะในตอนที่ว่า พระสุธรรมราชา

“มีพระราชธิดาทรงพระนามว่า จันทรภักยา (สุวรรณภักยา/สุพรรณภักยา-
ผู้เขียน) มีพระราชโอรสทรงพระนามว่าพระนเรศ(วร) พระองค์หนึ่ง พระเอกาทศรถ
พระองค์หนึ่ง” ซึ่งความดังกล่าวนี้ไม่มีปรากฏทั้งในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และ
พงศาวดารพม่าเลย(สุเนตร ชุตินทรานนท์ , 2542 :40)

ยิ่งไปกว่านั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมิได้เพียงทรงนำหลักฐานจากจารีตคำบอก
เล่ามาร้อยรัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเรื่องราวในพระราชพงศาวดารเท่านั้น จะโดยการตั้ง
พระทัยหรือไม่ก็ตามที พระองค์ยังได้ทรงสร้างเรื่องราวใหม่ปะปนเข้าไปในพระประวัติของพระ
นเรศวรด้วย ซึ่งนั่นก็ก่อให้เกิดเป็นความรับรู้และความเข้าใจใหม่ให้ศึกษา เข้าใจ และจดจำ จน
กลายเป็นว่าเรื่องราวพระนเรศวรที่ถูกปรับเปลี่ยน โดยท่านนั้นได้กลายเป็นแกนนำทางความคิด
เกี่ยวกับเรื่องราวของพระนเรศวรให้กับผู้คนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเรื่องราวใหม่ที่ถูกท่านสร้างนี้ก็คือ
ความที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงระบุอย่างชัดเจนในหลายที่ว่า เมื่อสมเด็จพระมหา
ธรรมราชาธิราชทรงปราบดาภิเษกแล้วก็

“ถวายพระสุวรรณภักยาณีแก่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเมื่อประทับอยู่ ณ กรุงศรี
อยุธยา นั้น พระเจ้าหงสาวดีได้พระพี่นางเป็นพระชายาเหมือนอย่างเป็นตัวจํานำแทนแล้ว
ก็อนุญาตให้สมเด็จพระนเรศวรอยู่ช่วยสมเด็จพระชนกปกครองบ้านเมือง.....” (สุเนตร
ชุตินทรานนท์ , 2542 :41)

กล่าวโดยย่อคือ พระนเรศวรนั้นท่านเสด็จกลับคืนมายังแผ่นดินไทยได้ก็เพราะพระเจ้าหง
สาวดีทรงได้พระพี่นางเป็นตัวประกันแทน แต่จากการศึกษาของสุเนตรในหนังสือเรื่อง “ตำนาน
พระสุพรรณภักยา” นั้นก็ปรากฏว่าหลักฐานต่างๆที่มีทั้งในส่วนของคำให้การเชลยศึก พงศาวดาร

ของไทย พงศาวดารพม่า ตลอดจนหลักฐานของต่างชาติก็ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานใดระบุว่าเกิดมีเหตุการณ์การ “**แลกตัวประกัน**” กันขึ้น ข้อความตอนนี้เป็นไปเพราะสมเด็จพระยาดำรงทรงคิดและสนับสนุนขึ้นเอง และข้อสันนิษฐานนี้ยังสวนทางกับหลักฐานในคำให้การในคำให้การชาวกรุงเก่า และคำให้การขุนหลวงหาวัดที่ระบุไว้ชัดเจนว่า “**พระมหินทรกับพระสุวรรณกัลยาและพระนเรศวรนั้น พระเจ้าหงสาวดีให้เอาไปด้วย**” (เอาไปอยู่ที่หงสาวดีในคราวเดียวกัน-ผู้เขียน) หาได้มีการแลกเปลี่ยนเพื่อเอาคนหนึ่งไว้แล้วให้อีกคนหนึ่งไปไม่

การสร้างเรื่องราว “**การแลกตัวประกัน**” นี้ ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างเลื่อนลอย แต่ถูกร้อยรัดให้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเรื่องราวที่พระนเรศวรถูกนำไปเป็นตัวประกันยังดินแดนของหงสาวดีในคราวสงครามขอช้างเผือก ปี พ.ศ. 2106 ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ประทานอรรถาธิบายไว้อย่างชัดเจนในหลายที่หลายโอกาส โดยเฉพาะในหนังสือ “**พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช**” ว่าพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองนั้น

“**ครั้นขอสมเด็จพระนเรศวรต่อพระมหาธรรมราชา ว่าจะเอาไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรมด้วย แต่ที่จริงก็เอาไปเป็นตัวจำนำสำหรับพระมหาธรรมราชานั้นเอง พระมหาธรรมราชาที่จำต้องถวาย สมเด็จพระนเรศวรจึงต้องเสด็จออกไปอยู่เมืองหงสาวดีเมื่อพระชันษาได้ 9 ขวบ**” (สุนทร ชูตินทรานนท์ , 2542 :41-42)

ต่อมาภายหลังพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง (สงครามคราวเสียกรุงปีพ.ศ. 2112) สมเด็จพระยาดำรงฯท่านก็ระบุว่า

“**เวลานั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปอยู่เมืองหงสาวดีได้ 6 ปี พระชันษาเข้า 15 ปี เป็นหนุ่มแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็ให้ตามเสด็จมาในกองทัพหลวงด้วย**”

ท้ายที่สุดเรื่องราวที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็ถูกดึงมาตัดต่อดัดแปลงเข้ากับ เรื่องการ “**แลกตัวประกัน**” ว่าเมื่อพระเจ้าบุเรงนองได้ตีกรุงฯแตกแล้วพระนเรศวรก็ได้กลับมาอยู่ในแผ่นดินไทยอีกครั้ง โดยที่พระพี่นางสุพรรณกัลยาถูกแลกตัวนำกลับไปหงสาวดีแทน ซึ่งจุดนี้ก็กลายเป็นต้นเค้าให้เกิดการยอมรับสืบต่อมาถึงจนถึงสังคมในปัจจุบัน

เรื่องราวของพระนเรศวรที่ตกไปเป็นตัวประกันอยู่ที่หงสาวดีนั้นเป็นหนึ่งในแก่นเรื่องหลักที่ถูกส่งผ่านมาโดยการบอกเล่า ตามที่ได้แสดงไว้ในบทก่อนหน้านี้ เรื่องราวส่วนนี้มีระบุไว้ในคำให้การขุนหลวงหาวัดว่า

“พระนเรศวรเมื่อแรกมาแต่กรุงไทยนั้นพระชนม์ได้ 10 ปี มาอยู่หงสาได้ 5 ปี เป็น 15 ปี ก่อนที่จะเกิดเหตุใหญ่คือ เหตุขัดแย้งกับอุปราชาร้างชนไก่งอนเป็นเหตุให้พระองค์ตัดสินใจหนีกลับไปบ้านเมือง” (คำให้การขุนหลวงหาวัด, 2507 : 303)

มีหลักฐานระบุแน่ชัดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตัดเรื่องราวบางส่วนจากแก่นเรื่องหลักในคำให้การขุนหลวงหาวัด มาต่อเติมเสริมแต่งให้เป็นพระราชประวัติในวัยเยาว์ของพระนเรศวร ซึ่งความมีปรากฏในพระนิพนธ์ “อธิบายเรื่องรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ว่า

“ มีเนื้อความปรากฏในหนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด ว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรยังทรงพระเยาว์อยู่ ต้องออกไปเป็นตัวจ่านำอยู่เมืองหงสาวดี เมื่อพระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) ชนศึกคราวขอช้าง ความข้อนี้ไม่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับอื่น แต่มีเหตุผลหลายอย่างซึ่งควรเชื่อว่า สมเด็จพระนเรศวรได้เคยออกไปอยู่เมืองหงสาวดี จนได้ทรงทราบภาษาแลคุ้นเคยนิไสยใจของพม่ารามัญ เห็นจะได้กลับเข้ามาอยู่เมืองไทยเมื่อ สมเด็จพระราชบิดาได้ผ่านพิภพ โดยพระเจ้าหงสาวดีได้พระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรไปเป็นมเหสี เสมอไปเป็นตัวจ่านำแทนอยู่แล้ว สมเด็จพระนเรศวรจึงได้ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกเมื่อพระชันษา 16 ปี ”

(พระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาน, 2457 : 634)

การตัดเรื่องในตำนานหรือคำให้การขุนหลวงหาวัดมาต่อเติมเข้ากับพระราชพงษาวดารเพื่อแต่งให้เป็นพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรขึ้นใหม่ เป็นต้นตอหรือที่มาของเรื่องที่เกิดขึ้นข้อยุติ ทางประวัติศาสตร์ ด้วยอนุชนรุ่นหลังโดยเฉพาะครูสอนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ยึดเอางานพระนิพนธ์เป็นต้นตำหรับ โดยที่มิได้สืบค้นเรื่องราวความเป็นมาที่ถูกสร้างขึ้นใหม่นี้ ซึ่งภายหลังเรื่องราวดังกล่าวนี้ก็ถูกทำให้กลายเป็นข้อยุติไป (สุนทร ชูตินทรานนท์ , 2542 : 42-43)

ในความเป็นจริงนั้นการที่นักประวัติศาสตร์หรือผู้ที่เขียนงานประวัติศาสตร์จะนำข้อมูลในหลากหลายที่มาผสมผสานกันเพื่อที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงใหม่นั้น ไม่ได้เป็นพฤติกรรมที่ผิด เป็นแนวทางที่สามารถปฏิบัติได้ นักประวัติศาสตร์ทุกยุคทุกสมัยและทุกที่ก็กระทำในสิ่งเดียวกันนี้ แต่ในกรณีการสร้างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรขึ้นใหม่ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพนี่เป็นการผสมผสานหลักฐานที่คิดแยกแตกต่างออกไป กล่าวคือ หลักฐานและเรื่องราวของพระนเรศวรที่มีแก่นเรื่องหลักที่แตกต่างกัน และขัดกัน แต่สมเด็จพระนเรศวรท่านกลับนำมาตัดต่อเสริมแต่งให้กลายเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งนั่นก็ได้สร้างปัญหาสำคัญประการหนึ่งตามมาก็คือ ข้อสมมติฐาน

หรือข้อเสนอเกิดการขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลักฐานสำคัญที่ใช้ศึกษาอ้างอิง กล่าวคือ ข้อเสนอพื้นฐานที่ชี้คำให้การขุนหลวงหาวัดเป็นหลักที่ว่า **“สมเด็จพระนเรศวรจึงต้องสละจอกออกไปอยู่เมืองหงสาวดีเมื่อพระชนษาได้ 9 ขวบ”** ซึ่งนั่นก็เป็นผลทำให้เกิดความเข้าใจว่ามีเหตุการณ์ การชนไก่ และเกิดการพิศอกันระหว่างพระนเรศวรกับพระมหาอุปราช จนนำไปสู่การหลบหนีจากหงสาวดีมาสู่กรุงศรีอยุธยา แต่นั่นก็ทำให้เกิดการขัดกันกับหลักฐานในพระราชพงสาวดาร เพราะหลักฐานในพระราชพงสาวดารยืนยันในข้อเท็จจริงที่ว่า พระนเรศวรนั้นประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลกสืบต่อมาภายหลังสงครามแย่งชิงช้างเผือก (พ.ศ.2106) จนถึงช่วงปีทีก่อนจะเกิดสงครามคราวเสียกรุง (พ.ศ. 2112) เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ชำระในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ทุกฉบับต่างก็ยืนยันตรงกันว่าก่อนที่พระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) จะกรีธาทัพเข้าตีกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งที่สอง (พ.ศ.2112) เพียงชั่วขวบปีนั้น พระมหาธรรมราชาทรง **“พาพระนเรศวรราชบุตรเสด็จขึ้นไปถึงเมืองหงสาวดี”** เพื่อทูลขอพระราชทานอภัยโทษจากพระเจ้าหงสาวดีให้แก่พระยาภูกามและพระยาเสื่อหาญนั่นเอง ซึ่งจากข้อมูลที่น่าเสนอไปนั้นก็ให้เห็นแล้วว่าเกิดการผนวกรวมเรื่องราวที่ขัดแย้งกันให้กลายเป็นเรื่องราวเดียวกันที่ส่งต่อมายังยุคปัจจุบัน โดยสมเด็จพระนเรศวรพระยาดำรงฯท่านได้เป็นผู้ทำให้เรื่องราวดังกล่าวนี้กลายเป็นเรื่องราวความเป็นจริงที่คนในยุคหลังยึดถือเชื่อตามกันสืบมา(**สุนทร ชุตินทรานนท์ , 2542 :43**)

ในที่นี้ผู้เขียนไม่ได้มีความปรารถนาที่จะแสวงหาคำตอบหรือสอบสวนว่ามีเรื่องราวที่พระนเรศวรเคยถูกส่งพระองค์ไปเป็นตัวประกันที่กรุงหงสาวดีหรือไม่ พระองค์เคยชนไก่กับพระมหาอุปราชและได้หลบหนีมา หรือมีเหตุการณ์การแลกตัวประกันระหว่างพระนเรศวรกับพระพี่นางสุพรรณกัลยาจริงหรือไม่ แต่จุดประสงค์ของผู้เขียนนั้นก็คือปรารถนาที่จะสืบสาวเรื่องราวความเป็นมาของวาทกรรมพระนเรศวรที่ปรากฏอยู่ในสังคมปัจจุบันว่ามีที่จากไหน เรื่องราวหรือวาทกรรมตัวนี้นั้นถูกกระทำ ถูกหยิบมาใช้ มาผลิตซ้ำสร้างเสริมเติมแต่งใหม่ในรูปแบบใด อย่างไร และโดยผู้ใดเพียงเท่านั้นเอง

เรื่องราวต่างๆของพระนเรศวรหลังจากที่ได้ดำเนินมาจนกระทั่งถึงช่วงที่เกิดข้อยุติทางเรื่องราวโดยสมเด็จพระนเรศวรพระยาดำรงฯท่านได้แล้วนั้น ก็จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นถูกทำให้กลมกลืนสอดคล้องประสานกันทางด้านข้อมูลทีมาจากจารีตการบอกเล่าและจากพระราชพงสาวดารดังที่ได้เสนอไปแล้ว โดยวาทกรรมดังกล่าวนี้ก็ได้ดำเนินเรื่องราว(ที่ถูกปรับแต่งแล้ว) ให้แก่สังคม โดยเรื่องราวที่ถูกปรับสร้างขึ้นใหม่นี้ได้กลายเป็นฐานความรู้ หรือองค์ความรู้เกี่ยวกับพระนเรศวรให้ยึดถือสืบไป โดยที่เรื่องราวใหม่นี้จะไม่ถูกปรับเปลี่ยน หรือปรับแต่งแก่นเรื่องอีก แต่สิ่งที่ถูกปรับไปในแต่ละยุค(ตามบริบทสังคม)ก็คืออคติคิดที่สอดแทรกให้กับเรื่องราวดังกล่าว

หลังจากการเปลี่ยนผ่านเรื่องราวของพระนเรศวรมาสู่เรื่องราวที่เกี่ยวกับความเป็นชาติไทย หรือสยามประเทศแล้วนั้น ภาพของพระนเรศวรนั้นก็ได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่เรื่องราวใน มิติของความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชชาติไทยนั้นก็ยังดำรงอยู่ การปรับเปลี่ยนนั้นก็จะถูกปรับให้ เข้ากับสถานการณ์ของการเมืองขณะนั้น ดังตัวอย่างเช่นในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นช่วงที่มีการเสริมสร้างกระแสชาตินิยมมากยิ่งขึ้น โดยที่ลักษณะชาตินิยม ในช่วงนี้นั้นเป็นชาตินิยมที่เน้นไปที่องค์พระมหากษัตริย์ ที่เป็นผู้ปกครองเป็นจุดศูนย์กลางของ ความเป็นชาติเป็นประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จาก คำประกาศศุภกฤษฎี และพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งที่เสด็จไปกระทำการสักการะซากเจดีย์ที่สุพรรณบุรีเมื่อ 28 มกราคม พ.ศ.2456 ซึ่งครั้งนั้นคาดว่าเป็นเจดีย์ที่พระนเรศวรสร้างไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ครั้งรบชนะ คราวสงครามยุทธหัตถี โดยผู้ที่อ่านคำประกาศศุภกฤษฎีสังเวชนครั้นนั้นก็คือสมเด็จพระยาดำรงรา ษานุภาพนั่นเอง

คำประกาศศุภกฤษฎีสังเวชนคร

“ สรวมชีพข้ายุคคณาบาท รับพระราชโองการ มานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระ บาทสยามนครณนทร์ สมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั่วไทย ประชาชนชาติ ขอประกาศแก่เทพยเจ้าบรรดาเนานภาลัย แลพระไพโรฎมารักษ์ เทพยพิทักษ์เจดีย์สถาน สิ่งสำราญอรัญประเทศ ด้วยนฤเบศร์ทรงสดับ ดำรับราช พงสาวดาร ครั้งมอญม่านก่อเจิญ เป็นปรปักษ์ประทุษฐประเทศ ทั่วสยามเกษตร แปรปรวน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เป็นต้นเค้าคิดสู้ กู้อิสรภาพชาวสยาม ทำสงคราม หลายคาบ ปราบข้าศึกหงสาวดี ซึ่งมาตีพระนครให้พ่ายถอนถอยทัพ กลับไปเป็นหลาย ครั้ง.....

.....ครั้นวันจันทร์แรมสองค่ำ ได้ทรงทำยุทธหัตถี มีชัยฆ่าอุปราช ขาดคอ ช้างด้วยพระหัตถ์ กำจัดศัตรูพ่ายแพ้ แก่พระเดชาภินิหาร เป็นอวสานแต่นั้น ข้าศึกขยั้น หยุดตี มีแต่ไทยไปรอนญ จนเมืองมอญเป็นข้า ตลอดมหายุทธสมัย ครั้นนั้นไซริ้ปรากฏ ในเบื้องบทพงสาวดาร ว่าภูบาลพระนเรศวร ปรารถนาค้อมหาชัย ให้สถาปนาพระเจดีย์ไว้ ณ ที่ชัยสถาน มาจนกาลบัดนี้ จำนวนปีนานนับ สามร้อยกับยี่สิบเอ็ดรูป พระสถูปฟุ้ง ปรากฏ แน่กำหนดต้องหลักฐาน ข้าวสาส์นทราบเบื้องบาท บรมนาถพระเป็นเจ้า มงกุฎ เกล้าประชาไทย ภูวนัยทรงโสมนัส ตรัสให้เตรียมยาตรา พร้อมพระวงศาข้าทูลพระบาท โดยเสด็จยาตร์พาหน เป็นกระบวนพลเสื่อป่า อุดสำห้เสด็จโดยทูลสถานมานมัสการพระ เจดีย์ ด้วยมีพระราชประสงค์ จะทรงพระราชูทิศ กุศลกิจทั้งหลาย ถวายสมเด็จพระนเรศวร วิชิตเชษฐวีรราชา และพระเอกาทศรถ เณลิมพระเกียรติยศสองสุรราช แลประสาทส่วน

พระกุศล แก่เหล่าพลทหารไทย บรรดาได้ต่อสู้ หมุ่มมอญมานครั้งนั้น ป้องกันสยาม อาณาจักร หักกำลังเหล่าศัตรู เอาชีพู้้อชาย คงได้กล่าวแต่หลัง ขอกษัตริย์ทั้งสอง พระองค์ จงทราบด้วยทิพโสต ทรงปราโมทย์อนุโมทนาในพระราชจริยาผ่านฟ้า พระมงกุฎเกล้าซึ่งทรงอุตสาหะ เสด็จมาในครั้งนี้ส่วนเสนาพลทหาร ซึ่งพระราชทานพระกุศล จงรับผลทั่วหน้า สมกับที่แก้วนกล้า ต่อสู้ศึกกษัย

อนึ่งไชร้อ่านาง แห่งพระราชศรัทธา ในพระอรหาคิณพุทธอุดมธรรมแล มหาสงฆ์ คือองค์พระรัตนไตรย ทั้งที่ได้ทรงพลี ทวยเทพที่พระสถูปสถาน จงบันดาลอวย สวัสดิ์ ศรีพิพัฒน์มงคล แก่ประชาชนชาวสยาม ให้มีความจำเริญยิ่ง ขจัดสิ่งสรรพอุบัตว์ สารพัดพิพิธภัย ศิกษัยสูญขาด สยามราษฎร์เป็นสุขสำราญ หากจะมีการชิงชัย จงพล ไทยทั้งสอง คือกองทัพบกเรือ แลเสื่อป่าเป็นต้น ทุกคนจงเหี่ยมหาญ ในกิจการป้องกัน ชาติฉันทลีสมา รักษาอิสรภาพสยาม พยายามโดยน้ำใจ เช่นทหารไทยครั้งพระนเรศวรปราบหมุ่มมอญคัษกร จนสยอนชื่อชาวไทย ทั่วไปทุกประเทศ อนึ่งขอเดชไตรรัตนคุณ แล อุดลยเทวอำนาจ ให้พระบาทพระมงกุฎเกล้า เป็นพระเจ้านิกรไทย จงเจริญชัยเดชาานุภาพ ปราบศัตรูขามเข็ด ดุจดมเด็จพระนเรศวร ทุกประเทศจงเกรงพระฤทธิ์ แลทรงสถิตสถาพร ในบวรเศวตฉัตร สืบสิริรัชชารัง ทรงสำราญราชกรณียานุวัตติ อนึ่งสยามรัฐราชอาณาจักร จงเรืองศักดิ์ศรีวิไล ทรงวิสัยอิสรภาพ ครอบลิ้นดินแลฟ้า ประสิทธิ์ประสงค์เจ้าเหล่า ทุก ข้ออริชฐาน โสคติ์เทอญ ” (ตรี อมาตยกุล ,2498 : 32-35)

เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงอ่านประกาศศุภกิติสังเวจจบลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับบนเกยท่ามกลางหมู่เสื่อ ป่าทั้งหลาย มีรับสั่งพระราชทานบรมราโชวาพดังนี้

“ ทหารและเสื่อป่า ตามที่เราทั้งหลายที่ได้มาพร้อมกันถึงสถานที่สำคัญที่นี้ ก็ เป็นที่สมเด็จพระนเรศวรพระเจ้าแผ่นดินไทย ได้กระทำสงครามมีชัยแก่ศัตรู พม่า มอญ ได้พ่ายแพ้แก่พระบารมี เราทั้งหลายควรจะมี ความโสมนัสยินดีทั่วกัน และเราทั้งหลาย ควรคำนึงถึงเหตุและกิจการที่ทำให้เราได้ชัยชนะแก่ข้าศึกๆ มีทหารและกำลังยิ่งกว่าเรา เป็นอันมาก ฝ่ายเขามากกว่าฝ่ายเราตั้งสามสี่เท่า เพราะเหตุใดเล่าเราจึงสามารถเอาชนะชนะ ได้ เราจะขอเล่าเรื่องอันหนึ่ง ซึ่งเขาเล่ากันมาพอเป็นอุทธาหรณ์.....” (ตรี อมาตยกุล ,2498 : 35)

เรื่องเล่านี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงเล่าถึงเจ้านครอ์ฟานิสถานได้ไปดูกอง ทหารของอังกฤษที่อินเดีย เจ้าของอ์ฟกานิสถานนั้นไม่ได้พักผ่อนอย่างสบายเพราะต้องคอยกังวล

ว่าทหารของตนจะก่อเรื่องไม่อยู่ในระเบียบทั้งๆที่ทหารเหล่านั้นเจ้านครฯเป็นผู้คัดเลือกด้วยตนเอง ขณะที่ทหารอังกฤษนั้นล้วนถูกเกณฑ์มาจากต่างที่ต่างถิ่นกัน ไม่รู้จักกัน กลับสงบเรียบร้อยอยู่ในระเบียบ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯก็ทรงอธิบายว่า ทั้งนี้เป็นเพราะทหารของเจ้านครฯพากันนั้นมาเป็นทหารก็เพราะหากรบชนะแล้วเขาจะได้ประโยชน์ส่วนตนคือบำเหน็จต่างๆ และหากจับเชลยได้ เขาก็จะได้เอาไปเป็นทาสของเขา หรือทรัพย์สินมีค่าใดๆที่ชิงมาได้ในเวลารบเขาก็ได้ไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตนดังนั้นจึงควบคุมให้ทหารเหล่านั้นอยู่ในระเบียบได้ยาก ทั้งนี้เพราะพวกเขาแม้คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ในขณะที่ทหารอังกฤษนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯก็ทรงอธิบายไว้ว่า

“ ทหารอังกฤษแต่แรกนั้นก็คิดแต่เฉพาะถึงประโยชน์ส่วนตัวเหมือนกัน แต่เมื่อได้เข้ามาเป็นทหารได้คำสั่งสอนเข้าแล้ว ทหารทุกคนจึงได้คิดถึงเกียรติยศของกองร้อยๆ นึกถึงเกียรติยศของกองพันๆ นึกถึงเกียรติยศของกองพลๆ นึกถึงเกียรติยศของกองทัพๆ นึกถึงเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินเป็นที่สุดดังนี้ เพราะฉะนั้นจะคิดสิ่งใดก็เหมือนกับคนๆ เดียวคิด จะทำสิ่งใดก็อาจสำเร็จตลอดไปได้ โดยมุ่งใจเป็นอย่างเดียวกันที่จะรักษาพระบรมเชษฐาภาพแห่งพระเจ้าแผ่นดินของตน.....

.....เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องยกย่องเขาเล่า แต่ก็มีคติที่จะชี้ได้อยู่บ้าง ไทยเราที่มีชัยชนะ กายเป็นกอง ทำไมเราน้อยกว่าจึงชนะได้ ข้อนี้ก็ปรากฏไม่เฉพาะในพงศาวดารเราเองเท่านั้น ถึงพงศาวดารของพม่าเองก็กล่าวเหมือนกัน คือเมื่อพระเจ้าหงสาวดีรับสั่งเรียกประชุมเจ้านาย และนายทัพนายกองพม่ารามัญทั้งปวง แล้วถามว่าทำไมพวกเราจึงได้รับไทยเอาชัยชนะไม่ได้ ต้องล่าถอยปราศรัยอยู่เสมอ นายทัพนายกองจึงได้ทูลตอบว่า ทหารไทยรบด้วยยาก เพราะกลัวพระนเรศวรยิ่งกว่าความตาย ข้อนี้ต้องตรองให้ดี ชอบกลอยู่ สมเด็จพระนเรศวรก็ดีหรือพระเจ้าหงสาวดีเองก็ดี จะสามารถลงอาญาใดที่แรงไปกว่า อาญาตายก็ไม่มี อาญาตายย่อมเป็นอาญาแรงที่สุดอยู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นทำไมฝ่ายพม่าจึงไม่บังคับจะนั้นบ้างเล่า ข้อนี้พม่าพูดแก้ตัวเปล่าๆ ที่พวกไทยจึงชัยชนะได้ก็เพราะพวกไทยรัก สมเด็จพระนเรศวร เพราะเห็นแล้วว่าสมเด็จพระนเรศวรตั้งพระทัยที่จะป้องกันมิให้คนชาติอื่นมาย่ำยีเราได้ เพราะเหตุฉะนั้นพวกไทยจึงไม่สะดุ้งกลัวความตายสู้бакันหาญเข้าสู่ข้าศึกโดยหวังจะมีชีวิตอยู่ เพราะไม่สะดุ้งกลัวเข้าสู่ตายแล้ว ความตายจะเดินมาหา จะต้องเป็นข้าเขาทั้งชาติ

จำเดิมแต่สมเด็จพระนเรศวรได้กระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะที่ตำบลนี้ ชาติได้กลับเป็นไทยแล้ว พม่ามอญก็มีความยำเกรง ต่อนี้มาไทยก็มีอิสรภาพบริบูรณ์ ได้รับความสุขมากเกินกว่าที่ควร ไม่เหมือนคนไทยครั้งสมเด็จพระนเรศวร ถ้าพวกเราพร้อมใจกัน

พยายามทำใจเราให้เหมือนคนไทยครั้งสมเด็จพระนเรศวรที่จับอาวุธรบพม่าแล้ว และพวกเราทั้งหมดซึ่งได้มาประชุมอยู่ในที่นี้ แม้จะเป็นแต่ส่วนน้อยมากกลงชนกันพูดให้เหมือนๆกันทั้งหมดละนี้แล้ว เสียงนั้นก็จะได้กระทบหูคนอื่นๆต่อไป ในไม่ช้าก็จะแพร่หลายทั่วทั้งกรุงสยาม เวลาใดชนชาวสยามพากันพูดเป็นเสียงเดียวกันหมดดังนี้ เวลานั้นแลเราจะถึงสมัยไม่มีเวลาจะเลื่อมทราวมลงได้ ตัวเราเองประคองค้ำกอนคินกอนหนึ่งในภูเขา เราจะรักษากอนคินนั้นแล้ว และปล่อยให้ภูเขาเหล่านั้น จะเป็นประโยชน์อันใด เราจะต้องตั้งใจรักษาภูเขา กอนคินนั้นจึงจะอยู่ได้ เมื่อพวกเราทำใจให้สำเร็จได้ละนี้แล้ว เมื่อนั้นแลเราจะได้เหมือนชนกของเรารั้วสมเด็จพระนเรศวร.....” (ตรี อมาตยกุล ,2498 : 37-38)

จากตัวอย่างที่ได้แสดงไปข้างต้นนั้นก็ได้อธิบายให้เห็นถึงพระนเรศวรในฐานะของพระเจ้าแผ่นดินไทยอย่างเข้มแข็งและชัดเจนมากขึ้นกว่าช่วงสมัยก่อนหน้านี้ เช่น มีการกล่าวไปถึงคนในสมัยพระนเรศวรว่าคือ “คนไทยครั้งสมเด็จพระนเรศวร” นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของทหาร โดยมีพระนเรศวรเป็นศูนย์กลางว่าหากเราทำได้เช่นนั้น (มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีใจรักพระมหากษัตริย์ร่วมกันแล้ว) ก็จะสามารรักษาส่วนรวมไว้ได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบาทสถานะของพระนเรศวรในช่วงนี้นั้นได้ถูกปรับให้เข้ากับกระแสแนวคิดชาตินิยมที่เข้มแข็ง โดยเน้นไปที่องค์พระมหากษัตริย์ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นสำคัญ

จากข้อมูลข้างต้นก็สามารถสังเกตเห็นได้ว่าได้มีการนำเอาเรื่องราวของพระนเรศวรเข้ามาผูกโยงเข้ากับกองทัพบกแล้วในช่วงรัชสมัยของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว มีการระบุไปถึงกองทัพครั้งพระนเรศวรว่านั่นคือกองทัพบกไทยในอดีต และกองทัพบกไทยในอดีตนั้นก็จงรักภักดีต่อองค์พระนเรศวรอย่างมาก และการที่กองทัพบกไทยในยุคพระนเรศวรนั้นจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์(พระนเรศวร) ก็ส่งผลให้สามารถที่จะรักษาผืนแผ่นดินประเทศชาติเอาไว้ได้ ซึ่งจากการให้ความหมายและสอดคล้องกับคติคิดแบบดังกล่าวนี้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้าไปนั้น ในเบื้องต้นก็อาจเกิดคำถามว่ามีมูลเหตุใดที่ทำให้ ร.6 ถึงให้ความหมายและสอดคล้องกับคติคิดดังกล่าว

จากการศึกษาบริบททางการเมืองในขณะนั้นก็ทำให้ผู้เขียนทราบถึงสถานภาพและความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพ(บก) และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีความเปราะบางและขัดแย้งกันอยู่ ซึ่งจากหนังสือ “ กบฏ ร.ศ. 130 (การปฏิวัติครั้งแรกของไทย) ” เขียนโดย เกรียงไกร ศรีจันทร์ (ผู้ซึ่งเข้าร่วมในการก่อกบฏ) ได้เขียนถึงเหตุการณ์ที่เป็นมูลเหตุของความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และเหล่าทหารบกไว้ว่า เนื่องมาจากครั้ง

ที่ ร.6 ยังดำรงพระยศเป็นพระบรมโอรสาธิราช พ.ศ. 2452 โดยในหนังสือได้ระบุว่า “ ได้มีเหตุการณ์เป็นที่สะเทือนใจทหารบกและข้าราชการทั่วไปตลอดจนนักเรียนนายร้อย ผู้ซึ่งจะออกมารับราชการเป็นทหารของชาติไทยสืบไป นับเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันและสำคัญ อันอุบัติขึ้นมาอย่างมิได้คาดฝันกันเลย คือการเขียนหลังนายทหารชั้นสัญญาบัตร ทหารของชาติด้วยสาเหตุอันไม่บังควร มีร้อยเอก โสม ผู้เคยช่วยชาติโดยปราบกบฏเงี้ยวมาแล้วเป็นหัวหน้าที่ถูกเขียนหลัง พร้อมกับนายร้อยตรี ๑ นายดาบ ๑ นายสิบแลพลทหาร ๒ รวม ๕ คน ณ กลางสนามหญ้าภายในกระทรวงกลาโหม ท่ามกลางวงล้อมของนายทหารกองทัพบกต่อพระพักตร์สมเด็จพระยุพราชเจ้าฟ้ามหาวิชราวุธ ” (เหรียญ ศรีจันทร์, 2519 : 2)

โดยมูลเหตุก็มาจากการที่มหาดเล็กของพระบรมฯ(ร.6ในขณะนั้น) เกิดการวิวาทกับทหารบกจนเกิดการทำร้ายร่างกายกันเกิดขึ้น ความรู้ถึงพระบรมฯท่านก็ขอให้ ร.5 สั่งเขียนหลังเหล่าทหารบกที่มาวิวาทกับมหาดเล็กของพระองค์ โดยเดิมที ร.5 และเจ้านายบางพระองค์ทรงห้ามไว้ โดยทรงชี้แจงว่าควรจัดการไปตามกฎหมายอาญาเยี่ยงอารยะประเทศไม่ควรนำจารีตนครบาลที่ยกเลิกไปแล้วกลับมาใช้อีก แต่สมเด็จพระบรมฯไม่ทรงยอม ทรงตรัสว่าหากไม่เช่นนั้นพระองค์จะลาออกจากตำแหน่ง “พระราชทายาท” จนท้ายสุด ร.5 ก็ทรงโปรดให้เป็นไปตามพระประสงค์ (เหรียญ ศรีจันทร์, 2519 : 5)

การเขียนหลังครั้งนั้นถือเป็นการทำลายเกียรติยศ และหยามศักดิ์ศรีของทหารบกเป็นอันมาก เรื่องราวครั้งนั้นได้ลูกกลมใหญ่โตจนกลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันในสังคมและถึงขนาดได้ลูกกลมเข้าไปถึงโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยในหนังสือ “ กบฏ ร.ศ.130 ” ได้ระบุไว้ว่า

“... ส่วนภายนอกกลาโหม ประชาชนที่คอยสดับรับฟังเหตุการณ์ก็พลอยรู้สึก รันทดใจไปแทบทุกคน เป็นต้นเหตุให้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนนักเรียนกฎหมายและประชาชนบังเกิดความเศร้าสลดใจไปตามๆกัน และต้นเหตุอันนั้นนั่นเองได้ลูกกลมเข้าไปในโรงเรียนนายร้อยทหารบก (นักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯปัจจุบัน) กระทำให้นักเรียนทุกชั้นพากันหยุดเรียน หยุดฝึกด้วยความเหี่ยวใจมีหลายคนคิดจะออกเป็นนายทหารอยู่แล้ว ถึงกับน้ำตาไหลด้วยความเวทนาสงสาร ทั้งนี้เนื่องจากฤทธิ์แห่งสามัคคีธรรมของเหล่านักรบที่เคยอบรมสั่งสอนกันไว้ บางคนถึงกับปล่อยอารมณ์ออกมาอย่างรุนแรงและประพฤตสิ่งที่ไม่สุภาพอย่างไม่เกรงกลัวใคร... ”

(เหรียญ ศรีจันทร์, 2519 : 6)

ด้วยเหตุการณ์ข้างต้นนี้เองที่ ร.ต.เหรียญระบுவัวเป็นจุดเริ่มต้นที่ถูกถามให้เกิดแนวความคิดการก่อปฏิวัติขึ้นมา และมาผนวกเข้ากับกรณีเหตุการณ์ เมื่อกลางปี พ.ศ. 2453 ในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 6 มีการจัดตั้ง “กองเสือป่า” ขึ้น โดยในหนังสือ “กบฏ ร.ศ. 130” ระบุว่า

“ นายทหารรุ่นพี่ออกจากโรงเรียนนายร้อยปลาย ร.ศ. 128 เรียกว่านายทหารรุ่น “ร.ศ.128” นั้นได้เข้ารับราชการประจำกรมกองต่างๆทั่วราชอาณาจักรแล้ว มีหลายคนเกิดความรู้สึกทะเยอทะยานใจอย่างแรงกล้าจากการตั้ง “กองเสือป่า” ขึ้น ทำนองเดียวกับความรู้สึกของนายทหารและข้าราชการโดยมาก แม้แต่พลเมืองทั่วไป โดยต่างพากันมีความรู้สึกที่ “กองเสือป่าผู้ใหญ่” มิใช่กองลูกเสือ เป็นกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งของประเทศที่ดั่งซำกับการทหาร และก็ทำงานแข่งดีกันกับการทหารแห่งชาติเสียด้วยยอมทำให้ความมั่นคงของชาติเสื่อมสลายลงเป็นอย่างมาก ทั้งเป็นการแน่นอนที่จะต้องกระทบกระเทือนต่องบประมาณแผ่นดินอย่างมิต้องสงสัย เป็นชนวนให้เศรษฐกิจการคลังของประเทศอยู่ในภาวะอันน่าวิตก...” (เหรียญ ศรีจันทร์, 2519 : 9)

ด้วยเหตุข้างต้นจึงเป็นชนวนที่ส่งผลให้เกิดการก่อกบฏ ในชื่อที่รู้จักกันว่า “กบฏ ร.ศ. 130” ในเวลาต่อมา โดยแผนการการก่อกบฏครั้งนั้นได้วางไว้ถึงขนาดจัดให้มีคนปลงพระชนม์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เลยทีเดียว แต่ได้เกิดการหักหลังกันภายในคณะผู้ก่อการจึงส่งผลให้ผู้ก่อการทั้งคณะถูกจับกุมและถูกลงโทษในเวลาต่อมา และด้วยบริบททางการเมืองในขณะนั้นดังที่ผู้เขียนได้ยกขึ้นมาประกอบเพื่อให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างกองทัพกับผู้ปกครองในขณะนั้น (ร.6) ก็ทำให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดในคำกล่าวสดุดีเมื่อครั้งเสด็จไปสักการะซากเจดีย์ที่ จ. สุพรรณ จึงมีลักษณะของการสอดแทรกแนวคิดให้กองทัพ(บก)จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ โดยดึงเอาเหตุการณ์เรื่องราวของพระนเรศวรมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เห็นภาพลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวได้ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้พระองค์เอง(ร.6)สามารถที่จะยึดโยงภาพของพระนเรศวรให้เข้ากับสถานภาพของพระองค์ในขณะนั้น เพื่อที่จะจัดการกับความสัมพันธ์อันประหลาดของพระองค์กับกองทัพ เพื่อว่าทหารบกจะได้เข้าใจและเห็นถึงความสำคัญขององค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศูนย์รวมในการนำพาประเทศชาติให้พ้นภัยและเจริญรุ่งเรืองได้นั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงส่งผลให้เป็นที่เข้าใจได้ว่าเหตุใด ร.6 จึงมีการยึดโยงภาพพระนเรศวรให้เข้ากับภาพของพระองค์เอง

จนกระทั่งถึงสมัยแห่งการปกครองของพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ผู้ปกครองจะไม่มีการใช้แนวนโยบายชาตินิยมเข้มแข็งแบบเดียวกับรัชกาลก่อนหน้านี้ แต่เรื่องราวของพระนเรศวรนั้นก็ยังคงดำเนินสืบต่ออยู่ในสังคม ไม่ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปจากเดิม

ที่เปลี่ยนไปก็จะเป็นคติคิดที่แทรกอยู่ในเรื่องราว ซึ่งก็คือเราจะไม่เห็นคติชาตินิยมเข้มข้นแทรกอยู่ในวาทกรรมพระนเรศวรดังเช่นสมัย ร.6 กระนั้นก็ตามเรื่องราวของพระนเรศวรที่ผ่านจุดยุติเรื่องราวมาแล้วก็ยังสืบต่อและผลิตซ้ำเรื่องราวหรือวาทกรรมต่อไป ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างภาพวาดฝาผนังวัดสุวรรณคาราราม ที่ จ. พระนครศรีอยุธยา ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระประชวรภาพก็ได้สืบสานเรื่องราวของพระนเรศวรที่ได้ข้อยุติแล้วนี้ให้แก่สังคมในช่วงเวลานั้น โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นผู้เสนอและให้คำแนะนำแก่ผู้ที่รับผิดชอบในการวาดภาพ และเขียนคำบรรยายภาพ ซึ่งมีการให้คำแนะนำไปหลายครั้งหลายโอกาสจนท้ายที่สุดก็ได้ปรากฏว่ามีการวาดภาพเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระนเรศวรทั้งหมด 14 ภาพ รวมกับรูปสงครามยุทธหัตถีที่อยู่เหนือประตูตรงข้ามพระประธานอีก 1 รูป และในรูปทั้งหมดนี้ได้แสดงภาพเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรในตลอดพระชนม์ชีพ ซึ่งเป็นการนำเรื่องราวทั้งจากพระราชพงสาวดารและจากจารีตการบอกเล่ามาผูกเรื่องรวมให้เป็นหนึ่งเนื้อเดียวกันดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เคยกระทำไว้ในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ ซึ่งตัวอย่างก็มีดังนี้ (ยกเฉพาะเหตุการณ์สำคัญ) กล่าวคือ ภาพที่ 1 เป็นภาพ **“ทรงกระบี่กระบองกับมังสามเกลียด”** เป็นเหตุการณ์ตอนที่พระนเรศวรเสด็จไปประทับที่กรุงหงสาวดี (ปรากฏแต่ในจารีตการบอกเล่า) ภาพที่ 4 **“ทรงเล่นชนไก่พันทันกับมังสามเกลียด”** (ปรากฏแต่ในจารีตการบอกเล่า) ภาพที่ 5 **“ทรงประกาศอิสรภาพ”** (ปรากฏแต่ในพระราชพงสาวดารไม่ปรากฏในจารีตการบอกเล่า) เป็นต้น ซึ่งนั่นเป็นการหลอมรวมเรื่องราวจากแหล่งที่มาทั้งสองไว้ด้วยกันดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น (ดำรงราชานุภาพ, 2546: ภาคผนวก)

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อสังคมไทยได้ดำเนินมาสู่ช่วงที่มีผู้นำที่มีแนวคิดชาตินิยมอย่างเข้มข้นเช่นจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้วนั้น เราก็สามารถเห็นภาพพระนเรศวรในมิติของวีรบุรุษของชาติไทยที่เด่นชัดยิ่งขึ้น กล่าวคือในขณะนั้นแนวนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. นั้นต้องการที่จะปลูกฝังความเป็น “ชาติ” ไทยให้แก่ผู้คนในสังคมโดยพยายามอิงกับประวัติศาสตร์ที่มีบันทึกไว้ พยายามสร้างรากเหง้าแห่งที่มาของความเป็นไทย และให้คนในสังคมภาคภูมิใจในเกียรติยศของชาติตน ซึ่งนั่นก็ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งการ “สร้างชาติ” เพื่อนำไทยไปสู่ความเป็นมหาอำนาจ และยุคของการใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองประเทศภายใต้ “ลัทธิเชื้อผู้นำ”

การพยายามสร้างภาพความเป็นชาติไทยในยุคนี้ก็ได้มีการย้อนกลับไปหาเรื่องราวในประวัติศาสตร์เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อแนวนโยบายดังกล่าว แน่นอนพระนเรศวรก็ถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ร่วมด้วยเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นไม่เพียงแต่จะมีการแสวงหาอดีตของ “ชาติไทย” เท่านั้น แต่ยังมีการสร้างภาพของศัตรูอย่างพม่าให้เป็นโจรผู้ปล้นเอกราชของชาติไทยไปด้วยในเวลาเดียวกันเพื่อกระตุ้นให้คนในสังคมยิ่งรู้สึกสำนึกถึงรากเหง้าของความเป็นไทยมากยิ่งขึ้นนั่นเอง การใช้ภาพของพระนเรศวรกับศัตรูอย่างพม่านั้นมีการหยิบมาใช้ตั้งแต่สมัยการปฏิรูป

ประเทศแล้ว แต่ในช่วงสมัยของจอมพล ป. นั้ภาพของพระนเรศวรถูกนำไปใช้เพื่อ “ชาติ” ซึ่งต่างจากอดีตที่ถูกนำไปอิงกับแผ่นดิน ประเทศ(เจ้าแห่งสยามประเทศ) หรือแม่แต่องค์พระมหากษัตริย์(ในร.6) ดังที่ได้เสนอไปแล้วข้างต้น

“ชาติ” คำนี้คือนามธรรมที่ผู้ปกครองอย่างจอมพล ป. พยายามจะสร้างให้เกิดขึ้นแก่สังคมไทยอย่างมาก “ชาติ” เสมือนเป็นชุมชนในจินตนาการที่มีสมาชิกที่เข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกัน มีรากเหง้าที่มาหรือความสัมพันธ์ร่วมกัน ทุกคนผู้เป็นสมาชิกในชาติล้วนต้องคำนึงถึงส่วนรวมหรือประโยชน์แห่งชาติของตนเป็นที่ตั้ง ดังนั้นการให้ภาพของพระนเรศวรในยุคนี้จึงถูกเน้นไปใช้ในมติดังกล่าว พระนเรศวรถูกทำให้เป็นวีรบุรุษของชาติผู้กอบกู้เอกราชชาติไทย ผ่านสื่อโฆษณาชวนเชื่อ วิทยุ หนังสือพิมพ์นวนิยาย ละครอิงประวัติศาสตร์ ตำรา บทเรียน

ในยุคนี้ที่ปรึกษาคนสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างหลวงวิจิตรวาทการนั้นก็เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยเผยแพร่แนวคิดชาตินิยม โดยสื่อกลางสำคัญที่หลวงวิจิตรวาทการนำมาใช้ปลูกเร้าความรู้สึกรักชาติ ก็คือ ละครประวัติศาสตร์ ประอรรถน์ บูรณมาตร ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการแต่ละเรื่องมีเนื้อหาปลุกใจให้รักชาติบ้านเมือง โดยเน้นให้เห็นถึงถิ่นกำเนิดของชนชาติไทย การถูกชาติอื่นมารุกราน การกอบกู้เอกราชของชาติ ความเจริญรุ่งเรือง และความยิ่งใหญ่ของชาติในอดีต ทั้งนี้ได้สอดแทรกทัศนคติเกี่ยวกับ “ลัทธิชาตินิยม” ให้แก่ประชาชนโดยการย้าอยู่เสมอว่าความรักชาติต้องอยู่เหนือสิ่งอื่นใด” (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2547 :55) ซึ่งละครประวัติศาสตร์ที่หลวงวิจิตรวาทการได้แต่งไว้มีหลายเรื่องด้วยกัน ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวรก็คือเรื่อง “นเรศวรประกาศอิสรภาพ” ที่สร้าง พ.ศ. 2477

โดยจะเห็นได้ว่าแม้ช่วงรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นก็เป็นที่ทราบกันดีว่าจอมพล ป.เองนั้นไม่นิยมชมชอบในสถาบันกษัตริย์สักเท่าไร แต่อย่างไรก็ตามเราก็สามารถสังเกตเห็นได้ว่าแม้จอมพล ป. จะไม่นิยมเจ้า แต่ครั้นเมื่อจะสร้างคติชาตินิยมให้เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นโดยพยายามที่จะย้อนกลับไปหาประวัติศาสตร์เพื่อมาบอกกับสังคมว่า ชาติไทยนี้มีที่มาที่ไปมีรากเหง้าประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีต พระนเรศวรก็เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ จอมพล ป. เลื่อนนำมาใช้ ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นความสำคัญของวาทกรรมหรือเรื่องราวของพระนเรศวรที่มีต่อผู้ปกครอง เพราะว่าแม้แต่จอมพล ป. ผู้ที่ไม่นิยมในสถาบันกษัตริย์ก็ยังไม่สามารถที่จะมองข้ามหรือไม่หยิบยกเรื่องราวของพระนเรศวรเข้ามาใช้ประโยชน์ต่อการปกครองของตนได้นั่นเอง

เหล่านั้นจึงเป็นตัวอย่างข้อมูลที่หยิบยกขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรในสังคมนั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนไปใช้ให้เข้ากับสถานการณ์บ้านเมือง และบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไปโดยผู้ปกครองที่กุมอำนาจในการบริหารประเทศเอาไว้ในช่วงเวลานั้นๆ และในบทต่อไปผู้เขียนก็จะขอแนะนำเข้าสู่การศึกษาถึงเรื่องราวหรือวาทกรรมพระนเรศวรในช่วงเวลาที่กองทัพบกสามารถขึ้นมาคุมอำนาจทางการเมืองการปกครองได้อย่างเต็มที่ โดยเราก็จะได้เห็นถึงลักษณะของวาทกรรมที่ถูกปรับใช้ไปในแนววิถีของกองทัพบกไทยในช่วงเวลานั้น เพื่อให้เข้ากับสถานภาพทางการเมืองการปกครองที่กองทัพบกครอบครองอยู่ในขณะนั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

กองทัพบกและพระนเรศวร กับการเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพแห่งชาติ

ผู้ควบคุมอำนาจการเมืองการปกครองไทย

การเมืองการปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่อดีตสืบมาจนกลายเป็นสยามรัฐและประเทศไทยในยุคหลังก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ผู้ครอบครองอำนาจแห่งรัฐก็คือพระมหากษัตริย์ ทั้งในยุครัตนโกสินทร์ (ช่วงต้นรัตนโกสินทร์) และยุครัฐสมัยใหม่ที่กลายมาเป็นสมบูรณาญาสิทธิ ที่มีแนวคิดของราชาธิปไตยเข้ามาในหมู่ชนชั้นนำ ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวแม้ว่ารูปแบบรัฐจะแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ผู้ปกครองรัฐก็ยังคงเป็นกษัตริย์อยู่นั่นเอง ดังนั้น เรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรนั้นก็ได้อุปถัมภ์เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยให้เข้ากับบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไป โดยสิ่งที่เห็นได้ชัดคือการอิงภาพลักษณ์และเรื่องราวของพระนเรศวรกับสถานะภาพของผู้ปกครองรัฐในยุครัตนโกสินทร์นั้น ภาพพระนเรศวรก็ถูกสำแดงออกมาเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่เป็นสำคัญ และในขณะที่เมื่อบริบททางการเมืองและสังคมเปลี่ยนไปสู่ยุคราชาธิปไตย เรื่องราวหรือวาทกรรมดังกล่าวก็จะถูกปรับให้เข้ากับสถานะภาพใหม่ของผู้ปกครองรัฐในขณะนั้น ซึ่งนั่นก็คือ เจ้าจอมสยาม หรือพระเจ้าแผ่นดินของประเทศไทยนั่นเอง

แต่หลังจากที่การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่ได้เดินทางมีสู่ยุคที่สมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องมีอันล่มสลายไปในปีพ.ศ. 2475 โดยคณะปฏิวัติเป็นกลุ่มทหารบก และทหารเรือตลอดจนพลเรือนจำนวนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศได้รวมตัวกันกระทำการขึ้น และนั่นเองก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้การเมืองการปกครองได้เปลี่ยนจากมือของพระมหากษัตริย์มาอยู่ในมือของทหารและพลเรือนผู้เป็นสามัญชน ซึ่งนั่นก็ทำให้ผู้คุมอำนาจการปกครองใหม่(ทหารเป็นส่วนใหญ่) ก็ได้กลายเป็นผู้ที่หยิบยกเอาเรื่องราวและภาพลักษณ์ของพระนเรศวรเข้ามาปรับใช้กับสถานะใหม่ของสถาบันของตนเองตามบริบททางการเมืองและสังคมในขณะนั้น โดยทหารบกเป็นผู้ที่ได้ยึดโยงและร้อยรัดสถานะภาพของตนกับวีรกรรมของพระนเรศวรซึ่งมูลเหตุเริ่มต้นแห่งการยึดโยงนี้ก็มาจากสาเหตุความขัดแย้งภายในของเหล่าทหารบกและทหารเรือจนได้นำไปสู่การใช้กำลังต่อสู้กัน แต่ผู้เขียนจะยังไม่ขยายรายละเอียดในตอนนี้อย่างไรก็ตามผู้เขียนจะให้ภาพถึงความเปี่ยมมา (ของทหาร) เบื้องต้นในการอธิบายเรื่องนี้เสียก่อน

ก่อนอื่นนั้นผู้เขียนจะขอกล่าวถึงที่มาของกิจการของทหารอย่างคร่าวๆ ก่อนที่จะกลายมาเป็นสถาบันที่กุมอำนาจทางการเมืองการปกครองของไทยในเวลาต่อมา เพื่อให้เข้าใจในเบื้องต้นว่ารากฐาน

ของทหารทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือ นั้นมีความเป็นมาอย่างไรก่อนที่จะขึ้นมามีอำนาจในการปกครองประเทศได้ กล่าวคือ

ก่อนที่กิจการทหารสมัยใหม่จะเริ่มในยุคแห่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นก่อนหน้านั้นก็ได้เริ่มปรากฏกิจการทหารในรูปแบบใหม่นี้แล้วโดยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดตั้งหน่วยทหารบก และทหารเรือแบบใหม่ขึ้น แต่พระองค์นั้นมีความสนพระทัยในกิจการทหารเรือมาก กิจการทางด้านนี้จึงก้าวหน้ามาก และเมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯสวรรคต กิจการทหารบกของวังหน้าก็ตกอยู่กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลาต่อมา-ผู้เขียน) ส่วนกิจการทหารเรือซึ่งเป็นกิจการหลักตกอยู่กับพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ คือพระองค์เจ้ายอด้ยงยศ (กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญในเวลาต่อมา-ผู้เขียน) (*สถาบันพระปกเกล้า, 2547 : 37*)

หลังจากนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเสวยราชย์ กิจการทหารสมัยใหม่ก็ได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจัง และเริ่มพัฒนาเป็นลำดับสืบมา พระองค์ได้ส่งพระราชโอรสให้ไปศึกษาวิชาทหารในประเทศตะวันตกหลายต่อหลายพระองค์ เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชราวุธทรงศึกษาการทหารบกที่อังกฤษ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ทรงศึกษาการทหารเรือที่อังกฤษ เป็นต้น และเจ้านายเหล่านี้ก็ได้ทรงกลับมาปรับปรุงกิจการทหารให้ทันสมัยมากขึ้น กิจการทหารทั้งทหารบกและทหารเรือนั้นก็เจริญเติบโตควบคู่กันมา แต่ทหารบกนั้นก็ดูค่อนข้างที่จะถูกให้ความสำคัญมากกว่าทหารเรืออยู่บ้าง ซึ่งเห็นได้จากตำแหน่งมกุฎราชกุมารในขณะนั้นต้องทรงรับตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพบกด้วยนั่นเอง และจวบจนปลายรัชสมัยของพระองค์(ร.5) การจัดการทหารบกจึงได้เป็นรูปเป็นร่างที่ชัดเจนและเป็นปีกแผ่นมีการขยายกำลังรบเป็นถึง 10 กองพล มีที่ตั้งกระจายไปทั่วประเทศ

จนกระทั่งถึงช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีความเจริญก้าวหน้าของกิจการทหารมากพอสมควร การขยายตัวของกิจการทหารบกและทหารเรือเป็นไปอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกล่าวได้ว่า มีการพัฒนาเป็นสถาบันที่มีผลประโยชน์ของกลุ่มที่ชัดเจน และมีการมุ่งรักษาผลประโยชน์ของตนมากขึ้น การพัฒนากองทัพทั้งสองได้แยกออกจากกัน และทั้งทหารบกและทหารเรือต่างพัฒนาความเป็นอาชีพ เกียรติภูมิ ผลประโยชน์ และประเพณีนิยมของตนเองขึ้นมา ทำให้ทหารทั้งสองเหล่านี้แม้จะเป็นทหารเหมือนกันแต่ก็มีความแตกต่างกันมากในหลายลักษณะ

ในสมัยรัชกาลที่ 7 ความเจริญก้าวหน้าของกิจการทหารบกและทหารเรือเริ่มชะงักงัน เพราะเศรษฐกิจตกต่ำได้มีการจัดระบบบริหารกิจการทหารใหม่โดยรวมเอากิจการของทหารบกและทหารเรือมาอยู่ในกระทรวงกลาโหมเพียงกระทรวงเดียว แต่ให้ยุบกระทรวงทหารเรือเสีย และเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจได้มีการยุบกรมกองต่างๆ ที่ไม่สำคัญและปลดข้าราชการบางส่วนออกจากตำแหน่งทั้งข้าราชการ ทหาร และพลเรือน จากกรณีดังกล่าวนี้ ผนวกกับความไม่พอใจในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว จึงได้มีทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนกลุ่มหนึ่งได้เข้ากระทำการยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั่นเอง (สถาบันพระปกเกล้า, 2547 : 38)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นั้นได้ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดเห็นของกลุ่มทางการเมืองต่างๆอย่างกว้างขวาง แม้แต่ในกลุ่มคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็มีการแตกแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ในระหว่างกันเอง ทำให้การปกครองบริหารประเทศไม่อาจดำเนินไปได้อย่างราบรื่น และไม่สามารถที่จะนำระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ให้ได้ผลโดยสมบูรณ์ จากแตกแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ทำให้เกิดการแสวงหาผู้สนับสนุนในวงการต่างๆ ทั้งทางด้านประชาชนและจากกองทัพต่างๆ ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองการปกครองจะต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากกองทัพด้วย จึงจะสามารถดำเนินการบริหารประเทศไปได้โดยราบรื่น ทำให้อิทธิพลของกองทัพแทรกซึมเข้าไปในวงการเมืองการปกครองของประเทศอย่างกว้างขวาง และเกิดการแก่งแย่งอำนาจระหว่างผู้นำทางการเมืองภายในกลุ่มเดียวกัน และระหว่างกลุ่มอันเป็นสาเหตุก่อให้เกิดการกบฏ และรัฐประหารอยู่เนืองๆ

กบฏแมนฮัตตันเป็นกบฏที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของฝ่ายทหารเรือ (พ.ศ.2494) ซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากความไม่พอใจที่ฝ่ายกองทัพเรือเคยได้รับจากกรณีกบฏวังหลวง และกรณีที่รัฐบาลซึ่งฝ่ายกองทัพเรือให้ความสนับสนุนถูกฝ่ายกองทัพบกและตำรวจร่วมมือกันโค่นล้ม นอกจากนี้กองทัพเรือยังไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาล ซึ่งมักจะมียนายทหารชั้นผู้ใหญ่จากกองทัพบกเป็นนายกรัฐมนตรีในการปรับปรุงส่งเสริมสมรรถภาพและเสริมสร้างความเจริญให้แก่กองทัพเรือ ทำให้กองทัพเรืออยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมไม่ก้าวหน้าเท่ากับกำลังทัพอื่นๆ ก่อนที่จะเกิดกบฏแมนฮัตตันนั้นกองทัพเรือและกำลังทัพอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพบกและตำรวจมีความไม่ไว้วางใจกันโดยเปิดเผย การกบฏที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำและนำโดยทหารเรือชั้นผู้น้อยซึ่งไม่มีกำลังส่วนใหญ่สนับสนุน อีกทั้งยังไม่มี การตัดสินใจที่เด็ดขาดแน่นอนจึงทำให้ประสบกับความล้มเหลว ทั้งๆที่สภาพการณ์ก่อนการเกิดกบฏนั้นมีปัจจัยอื่นๆช่วยสนับสนุนการกระทำการ เช่น ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและสังคม ความสับสนทางการเมือง ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันของกองทัพต่างๆ และการคอร์รัปชันในวงการของรัฐบาล เป็นต้น และจากความล้มเหลวของการ

กบฏในครั้งนั้น ก็ส่งผลให้นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่จำนวนมากต้องถูกปลดออกจากราชการ หรือ มิฉะนั้นก็ถูกโยกย้ายสับเปลี่ยนหน้าที่ มีการปรับปรุงกิจการของกองทัพเรือ โดยคณะกรรมการซึ่งเป็นบุคคลจากภายนอกวงการกองทัพเรือ ทำให้กองทัพเรือถูกตัดกำลังและความสามารถลงไปจากเดิมเป็นอันมาก เพื่อทำให้กองทัพเรือไม่สามารถที่จะคุกคามต่อกลองกับรัฐบาลหรือกองทัพบกได้อีกต่อไป (สุตา กาเตอร์, 2516: บทคัดย่อ)

หลังจากการเกิดเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน (พ.ศ.2494) แล้วทำให้กองทัพบกสามารถขึ้นสู่อำนาจในการปกครองได้อย่างเต็มที่ และก็เป็นที่น่าประหลาดใจว่าเรื่องราวหรือวาทกรรมพระนเรศวรนั้นได้ถูกนำกลับมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในเชิงอำนาจอีกครั้งหนึ่ง โดยกองทัพบกหลังจากได้เถลิงอำนาจแล้วเป็นผู้กระทำการ ยึดโยงพระนเรศวรให้มาเกี่ยวข้องกับกองทัพบกนี้ก็มีปรากฏมาก่อนหน้านี้แล้ว ดังเห็นได้จากในช่วงรัชกาลที่ 6 ดังที่เสนอไว้ในบทก่อนหน้านี้ว่ามีการพยายามนำพระนเรศวรเข้ามาอ้างถึงสถานภาพของกษัตริย์กับกองทัพบกในขณะนั้น ดังนั้นการนำพระนเรศวรมายึดโยงกับกองทัพบกในครั้งนี้จึงมิใช่ปรากฏการณ์ที่เพิ่งเคยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก การยึดโยงพระนเรศวรของกองทัพบกในยุคนี้นี้เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ พ.ศ.2495 เป็นต้นมา โดยในปี พ.ศ. 2495 ก็คือปีที่กองทัพบกเริ่มสถาปนาวันที่ 25 มกราคม ขึ้นเป็นวันกองทัพบกไทย (ก่อนหน้านี้วันกองทัพบกไทยคือวันที่ 28 กรกฎาคม อันเป็นวันที่เนื่องมาจากวันที่กองทัพไทยฉลองชัยชนะกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสและได้ดินแดนที่ฝรั่งเศสเคยยึดไปคืนมา ซึ่งตรงกับวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2484)

วันที่ 25 มกราคม มีความสัมพันธ์กับวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวร เพราะถือกันว่าเป็นวันที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำการศึกกอบกู้เอกราชมีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชา (คำนวณเทียบและพิสูจน์โดย นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ แต่ในปัจจุบันได้มีการคำนวณใหม่ก็ปรากฏว่าตรงกับวันที่ 18 มกราคม)

กองทัพบกถือว่าการยึดเอาวันชัยมงคลนี้เป็นวันกองทัพบกไทยนั้นเป็นเกียรติประวัติแก่กองทัพ ซึ่งถือเป็นเกียรติภูมิแห่งกองทัพบกที่มีมาแต่โบราณกาลซึ่งคนในกองทัพบกเอง หรือ สังคมไทยก็พึงที่จะรำลึกเยี่ยงนั้นเช่นเดียวกัน ยิ่งกว่านั้นกองทัพเองก็มองว่ากองทัพบกไทยได้กำเนิดขึ้นมาพร้อมกับการก่อตั้งชาติไทยของบรรพบุรุษ และด้วยกองทัพบกนี้เองถือเป็นเครื่องมือที่พระมหากษัตริย์และแม่ทัพ ใช้ฝ่าฟันข้าศึกเพื่อนำพาประเทศไทยให้พ้นจากภัยพิบัติเรื่อยมา (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2543 : 52)

วันกองทัพบก : วันกองทัพแห่งชาติ

จากเอกสาร “วันกองทัพบก” ของกองประวัติศาสตร์ทหารบกนั้นได้ระบุถึงที่มาของวันกองทัพบกว่า

“ การกำหนดว่าวันไหนเป็นวันที่ระลึกของเหล่าทัพใด เริ่มมีมาตั้งแต่สมัย จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2485 ครั้งนั้นรัฐบาลได้จัดให้มีวันที่ระลึกคล้ายวันสถาปนาหน่วยราชการต่างๆขึ้น และประกาศให้วันที่ “8 เมษายน” เป็น “วันกลาโหม” โดยพิจารณาเห็นว่า วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2430 เป็นวันที่ออกประกาศการจัดการทหารและพระราชบัญญัติจัดตั้ง กรมยุทธนาธิการ ซึ่งถือว่าเป็นวันก่อกำเนิดการทหารไทยแบบสมัยใหม่และมีความเจริญก้าวหน้าติดต่อกันมาจนทุกวันนี้ ในปีต่อมาสำนักนายกรัฐมนตรีได้ออกประกาศกำหนดวันที่ระลึกของกองทัพบก คือ วันที่ 28 กรกฎาคม กองทัพเรือ คือ วันที่ 20 พฤศจิกายน และกองทัพอากาศ คือวันที่ 10 มกราคม ตามลำดับ

การที่กองทัพบกเสนอวันที่ 28 กรกฎาคม เป็นวันกองทัพบกในครั้งนั้นเนื่องจากวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เป็นวันกองทัพไทยได้ฉลองชัยชนะกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส โดยกระทำพิธีสวนสนามรับมอบดินแดนในอินโดจีน ที่จังหวัดพระตะบอง โดยมี พล.ท.หลวงพรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นประธานในพิธี ดินแดนที่ประเทศไทยได้รับคืนคราวนั้นคือดินแดนของไทยทั้งหมดที่เสียให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2446 และพ.ศ. 2449 อันได้แก่

1. ดินแดนแคว้นหลวงพระบางที่อยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
2. ดินแดนแคว้นจำปาศักดิ์ ที่อยู่ตรงข้ามปากเซ
3. ดินแดนกัมพูชา ได้แก่เมืองพระตะบอง ศรีโสภณ และไพลิน

ต่อมาในปีพ.ศ. 2494 สภากองทัพบกพิจารณาเห็นว่าควรเลือกวันที่มีความสำคัญที่เป็นเกียรติประวัติในทางตำนาน และประวัติศาสตร์ของชาติเป็นวันกองทัพบกในที่สุด กองทัพบกได้กำหนดให้วันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีชนะสมเด็จพระมหาอุปราชแห่งกรุงหงสาวดี เมื่อวันจันทร์แรม 2 ค่ำเดือนยี่ ปีมะโรง ซึ่งตรงกับวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2135 เป็นวันที่ระลึกสำหรับกองทัพบก โดยพิจารณาเห็นว่าการกระทำยุทธหัตถีครั้งนั้น นับเป็นการยุทธทางบกครั้งยิ่งใหญ่ ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำมาซึ่งเอกราชของประเทศอย่างสมบูรณ์ และได้รับการยกย่องสรรเสริญทั่วไปทั้งทวีปเอเชียและทวีปยุโรป วันดังกล่าวจึงเป็นวันที่สำคัญยิ่งต่อปวงชนชาวไทยเป็นวันที่คนไทยพึงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณด้วยความภาคภูมิใจ ทั้งยังเกิดความรักและ

หวงแหวนชาติบ้านเมืองดังนั้นใน พ.ศ. 2494 สำนักนายกรัฐมนตรีจึงได้ประกาศให้ วันที่ 25 มกราคม ของทุกปีเป็นวันที่ระลึกของกองทัพบก

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทหารบก ในปีพ.ศ.2502 กระทรวงกลาโหมเห็นสมควรรวมวันที่ระลึกของกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ เป็นวันเดียวกัน โดยให้วันที่ระลึก กระทรวงกลาโหมคือวันที่ 8 เมษายน และให้เรียกว่า “วันกองทัพไทย” ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเน้นในด้านความสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นของกองทัพไทย ตลอดจนเน้นความประหยัดเป็นหลัก สำนักนายกรัฐมนตรีจึงประกาศให้วันที่ 8 เมษายน ของทุกปีเป็นวันระลึกกองทัพไทย

ต่อมา พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อปีพ.ศ. 2523 ได้ดำริว่าวันกองทัพไทยน่าจะเปลี่ยนเอาวันที่มีความสำคัญและมีความหมายยิ่งสำหรับทหารทั้งสามเหล่าทัพ พึงระลึกถึงความภาคภูมิใจ ปลุกใจให้เกิดความรักและหวงแหนชาติบ้านเมืองและพร้อมที่จะสละชีวิตเลือดเนื้อเป็นชาติพลี ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่ทหาร ทั้งเป็นที่ชื่นชมยินดีของปวงชนชาวไทยอีกด้วย คณะรัฐมนตรีจึงมีมติกำหนดให้ วันที่ 25 มกราคม ของทุกปี เป็นวันกองทัพไทย โดยใช้เหตุผลเดียวกับวันกองทัพบก และวันที่ 8 เมษายน ของทุกปีเป็นวันสถาปนากระทรวงกลาโหม โดยกำหนดให้ใช้เป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ” (แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องวันกองทัพบกวันกองทัพไทย)

ต่อมาเมื่อ มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ได้กำหนดให้ วันที่ 25 เมษายน ของทุกปีเป็นวันคล้ายวันสวรรคตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และวันที่ 18 มกราคม ของทุกปี เป็นวันยุทธหัตถี เพื่อให้เป็นไปตามหลักฐานที่ราชบัณฑิตยสถานและกรมการเอกลักษณ์ของชาติเสนอ ซึ่งเป็นผลให้วันยุทธหัตถีเปลี่ยนไป ดังนั้นกองทัพบกจึงได้เปลี่ยนแปลงวันกองทัพบกจากเดิม วันที่ 25 มกราคมมา ไปเป็นวันที่ 18 มกราคม ของทุกปี ขณะเดียวกัน กระทรวงกลาโหมก็ได้กำหนดให้มีการเปลี่ยนวันกองทัพไทยจากวันที่ 25 มกราคม มาเป็นวันที่ 18 มกราคม เช่นกัน

จากเอกสารข้างต้นนั้นได้แสดงให้เห็นถึงการนำเอาเรื่องราวของพระนเรศวรมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอำนาจของกองทัพบก การนำวันยุทธหัตถีของพระนเรศวรมาใช้เป็นวันกองทัพบก และภายหลังก็มีการขยายความหมายของวันดังกล่าวให้กลายเป็นวันของกองทัพไทยที่

เหล่าทัพทั้งหลายฟังที่จะสำนึกและรำลึกถึงวันที่สำคัญดังกล่าวของพระนเรศวร ซึ่งโดยนัยทางสัญลักษณ์และทางอำนาจนั้นจะเห็นได้ว่าการกำหนดวันดังกล่าว (25 มกราคม ช่วงแรก และวันที่ 18 มกราคมที่เปลี่ยนแปลงมาไม่นาน) ซึ่งเดิมเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจที่กองทัพกได้ใช้แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความสำคัญของตนก็ได้กลายมาเป็น “วันกองทัพไทย” และนั่นก็ส่งผลให้สถานะของกองทัพกดูโดดเด่น และเสมือนว่าจะดำรงสถานภาพเป็นกองทัพแห่งชาติที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติมากกว่าเหล่าทัพอื่นๆ ด้วยนั่นเอง

กองทัพกมีความพยายามในการพลิกฟื้นวาทกรรมพระนเรศวร โดยมีการร้อยรัดและยึดโยงเกียรติประวัติของสมเด็จพระนเรศวรผู้ที่ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น “วีรมหาราช” ให้เข้ากับสถานะของกองทัพก ซึ่งยิ่งเป็นการตอกย้ำฐานะบทบาทและความสำคัญของกองทัพกกว่าเป็นสถาบันที่ไม่เพียงขึ้นห้อยเคียงคู่กับวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่เฉกเช่นพระนเรศวรมาแต่ครั้งโบราณกาล แต่ยังเป็นผู้สืบทอดซึ่งภารกิจและเจตนารมณ์อันยิ่งใหญ่ นั่นก็คือการกอบกู้และรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติและประเทศ หรือกล่าวให้ชัดยิ่งขึ้นก็คือกองทัพกคือสัญลักษณ์ของเอกราชและอธิปไตยของไทยนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้นการพยายามที่จะร้อยรัดเกียรติประวัติของพระนเรศวรเข้ากับสถานะของกองทัพกนั้น ด้วยเพราะกองทัพกเองนั้นได้มองสิ่งที่พระนเรศวรได้ทรงเคยกระทำไว้นั้นคือสิ่งๆเดียวกันกับที่กองทัพกได้กระทำ คือการรักษาไว้ซึ่งเอกราช ปกป้องรักษาบ้านเมือง เพื่ออาณาประชาราษฎร์ ภารกิจของพระนเรศวรในอดีตกับภารกิจของกองทัพกในปัจจุบันนั้นคือสิ่งเดียวกัน พระนเรศวรทำเพื่อชาติบ้านเมือง กองทัพกก็ทำเพื่อชาติบ้านเมือง พระนเรศวรไม่ใช้ทหารเรือ ทหารอากาศ และไม่ใช้ตำรวจ แต่ประเด็นสำคัญคือพระนเรศวรคือทหารบกและก็มีกองทัพกของไทยในยุคอดีตเป็นเครื่องมือในการรักษาบ้านเมือง ซึ่งความเป็นทหารบกนั้นก็สืบต่อมาจากยุคของพระนเรศวรมาเป็นกองทัพกในปัจจุบันนั่นเอง และด้วยภาพตรงนี้เองจึงเป็นสิ่งที่กองทัพกพยายามที่จะนำมาร้อยรัดยึดโยงให้เข้ากับสถานะภาพของสถาบันตนเอง ด้วยภาพจากพระนเรศวรเช่นนี้จึงส่งผลให้กองทัพกดูโดดเด่นและมีความชอบธรรมที่จะปกครองประเทศชาติหรือรัฐไทยให้มั่นคงดังครั้งสมัยพระนเรศวร และด้วยที่กองทัพกมองสถานภาพตนเองว่ามีความยิ่งใหญ่เกรียงไกร มีรากฐานมายาวนาน มีความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองมากที่สุด จุดนี้จึงทำให้เกิดภาพของกองทัพกในสถานะของกองทัพไทยหรือกองทัพแห่งชาติที่มีความสำคัญมีอำนาจ และมีคุณประโยชน์เหนือเหล่าทัพอื่นๆ ในประเทศ

ตัวอย่างที่สำคัญตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะยึดโยงพระนเรศวรให้เข้ากับสถานะของกองทัพกตั้งแต่อดีตก็คือกรณีการสร้างและบูรณอนุสรณ์ดอนเจดีย์ ที่จังหวัด

สุพรรณบุรีนั่นเอง จากหนังสือ วันกองทัพบก ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้ระบุเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างและบูรณะอนุสรณ์ดอนเจดีย์ โดยแฝงไว้ด้วยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ชวนเชื่อไว้ว่า

.....แม้ว่า นายทหารรุ่นคุณพ่อคุณพี่ที่ได้มารับเงินพระราชทานเป็นเบี้ยเลี้ยงชีพอยู่ดังที่กล่าวถึงนั้น จะได้ออกจากประจำการไปแล้ว แต่ทุกๆคนยังรู้สึกว่าคุณยังมีหน้าที่ผูกพันอยู่กับการบูรณะดอนเจดีย์นี้อย่างแน่นแฟ้น จะแยกจากกันมิได้ เมื่อได้ทราบข่าวว่าทางราชการจะบูรณะพระเจดีย์องค์สำคัญของชาติขึ้น ก็ได้สนใจติดตามเรื่องราวเรื่อยมา ยิ่งไปกว่านั้นดูเหมือนทุกๆคนจะเตรียมตัวอยู่เสมอว่า ตนควรจะมีส่วนร่วมในงานอันใหญ่ยิ่งนี้สักอย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย ตามความสามารถของกำลังที่มีอยู่ ฉะนั้น พอได้โอกาสที่ทางราชการเปิดหนทางให้เข้าร่วมงานได้ ด้วยการบริจาคทุนทรัพย์เข้าสมทบช่วยเหลือ นายทหารเหล่านี้จึงรีบเข้าร่วมอนุโมทนาด้วยความอิมเอบใจ เพราะจะเข้าช่วยเหลือด้วยกำลังกายหรือริ้วแรงที่เคยช่วยกันป้องกันกองทัพไทยมาเมื่อหนุ่มนั้น ก็ลดถอยลงไปหมดแล้ว จะเข้าช่วยด้วยกำลังความคิดหรือ สติปัญญาของตนก็ริ้วล้ำเต็มที่ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่มีอะไรดีไปกว่าการช่วยกันสละเงินอันเป็นรายได้ ที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรง และคุณงามความดีที่ได้สะสมไว้ตั้งแต่เมื่อหุดายังว่องไวแจ่มใส มอบให้ทางราชการรับไปพิจารณาใช้ในงานนี้ตามแต่จะเห็นสมควร เป็นดีที่สุด

ปลวกตัวเล็กนิดเดียวยังสามารถช่วยกันขุดดินที่ละเอียดละน้อยทุกๆตัว ไม่เกี่ยงกันก็สามารถพอกพูนสร้างขึ้นเป็นรังของตัว นานวันเข้าก็ยิ่งจะทวีความใหญ่โตมหึมาได้ฉับไฉน การสละรายได้คนละเล็กละน้อยตามกำลังของตน ไม่นานนักก็จะเป็นก้อนใหญ่ได้ฉับนั้น ด้วยวิธีเดียวกันนี้ การสร้างพระเจดีย์องค์นี้ให้สำเร็จง่ายขึ้นทีเดียว อย่างว่าแต่ขนาดองค์ย่อมๆเท่านั้นเลย แม้องค์โตเท่าพระปฐมเจดีย์ก็สำเร็จได้คู่กัน

การร่วมมือสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีและอนุสรณ์ดอนเจดีย์คราวนี้สำเร็จลงเมื่อใดแล้ว นอกจากจะได้ชื่อว่าได้ช่วยกันบูรณะอนุสรณ์ขึ้นสำคัญของชาติที่สลบชบเขาไป ๓๐๐ กว่าปี ให้คืนชีพขึ้นมาเป็นศรีแก่ชาติและประเทศไทยแล้วยังเป็นเครื่องวัดความสามัคคีพร้อมใจของชนชาวไทยทั้งชาติไปด้วยในตัว การสละเงินกันคนละเล็กละน้อยเพื่อสร้างสิ่งใหญ่ๆเช่นนี้ พวกเราได้เคยทำกันมาก่อนแล้วในรัชกาลที่ ๔ ได้มีการเรียไรเงินสร้างวัดและสาธารณสถานอื่นๆ จนกระทั่งเรียไรให้กระเทียมมอแลนพระเจดีย์ก็เคยมี ในรัชกาลที่ ๕ มีการเรียไรสร้างพระบรมรูปทรงม้า ในรัชกาลที่ ๖ เรียไรซื้อเรือรบพระร่วงลำหิมาทำไมหรือในรัชกาลที่ ๕ นี้ พวกเรารุ่นหลานเหลนนี้จะร่วมมือร่วมใจกันทำอย่างนั้นบ้างไม่ได้” (วันกองทัพบก ,2497 : ไม่ปรากฏหน้าอ้างอิง)

จากข้อความข้างต้นนี้ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของกองทัพบกในการที่จะพลิกฟื้นเรื่องราวของพระนเรศวรให้มีความโดดเด่นเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ดังจะเห็นได้ว่าเจดีย์องค์นี้ถูกกล่าวถึงว่าเป็นเจดีย์ “องค์สำคัญของชาติ” ที่คนในชาติไทยพึงที่จะเข้ามามีส่วนร่วม พึ่งที่จะมีการสำนึก และระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวร โดยการตอบแทนด้วยการเข้าร่วมในการบูรณะองค์พระเจดีย์ดังกล่าวด้วยการบริจาคเงินทอง มีการกล่าวเชิญชวนปลุกจิตสำนึกให้มีความรู้สึกภาคภูมิใจกับกิจกรรมการบูรณเจดีย์ครั้งนี้ของกองทัพบก ผู้ที่เป็นตัวตั้งตัวตีที่สำคัญในการฟื้นฟูเจดีย์ และสร้างอนุสาวรีย์ขององค์สมเด็จพระนเรศวร และนอกจากข้อความข้างต้นนี้ก็ยังมีการประกาศของกองทัพบกที่เชิญชวนประชาชนในการร่วมสมทบทุนสร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถีและอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระนเรศวร ดังความต่อไปนี้คือ

ประกาศ

เชิญชวนบริจาคเงินสมทบทุนสร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถีและอนุสาวรีย์

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ณ ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

เนื่องด้วยคณะกรรมการอบรมข้าราชการและประชาชนได้พิจารณาเห็นว่า พระเจดีย์ยุทธหัตถี ตำบลดอนเจดีย์ (หนองสาหร่าย) อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงสร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะในการกระทำยุทธหัตถีเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ ได้ชำรุดทรุดโทรมลงมาก จนมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๖ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปสักการด้วยพระองค์เอง ได้มีพระราชดำริจะบูรณะพระเจดีย์ให้สมบูรณ์งดงามดั่งเก่า แต่เนื่องด้วยมีเหตุจำเป็นบางประการจึงระงับไป จนตราบเท่าทุกวันนี้ คณะกรรมการฯ เห็นสมควรจะได้บูรณะและก่อสร้างให้ถาวร พร้อมกับสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นมาใหม่ให้สง่างาม ควรแก่การเป็นที่สักการบูชาของประชาชนชาวไทยต่อไป การสร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถีและอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ย่อมเป็นการกระทำเพื่อเทิดทูนมหาวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระองค์นั้นให้ปรากฏแก่โลกและอยู่คู่ชาติไทยสืบไป และเป็นการเฉลิมเกียรติของบรรพชนชาวไทยให้ปรากฏพร้อมกันไปด้วย

อันความกตัญญูรู้คุณต่อบุพการีเป็นเครื่องหมายของสาธุชน ฉะนั้นการที่ทางราชการจะได้สร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถีและอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น ณ ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อเทิดทูนพระบรมราชเกียรติคุณของพระองค์ผู้เป็นพระมหาวีรระของชาติไทยให้ปรากฏแก่โลกและอนุชนในอนาคตเช่นนี้ นับว่าเป็นคุณธรรมอันประเสริฐของปวงชนชาวไทยที่พึงกระทำร่วมกัน ....(วันกองทัพบก ,2497 : ไม่ปรากฏหน้าอ้างอิง)

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ พลเอก หลวงเสนามรงค์ ปลัดกระทรวงกลาโหม (ในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งประธานอนุกรรมการพิจารณาบูรณะอนุสรณ์ดอนเจดีย์ พร้อมด้วยคณะกรรมการส่วนหนึ่งได้เดินทางไปตรวจพระเจดีย์ยุทธหัตถี ที่สุพรรณบุรี ซึ่งในการเดินทางไปครั้งนั้น ได้มีการบันทึกถึงเหตุการณ์ที่คณะของ พลเอก หลวงเสนามรงค์ได้ระบุว่า เป็นเหตุอัศจรรย์จากเจดีย์ยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้เดินทางไปในครั้งนี้ไว้ว่า

“ โดยธรรมดาเมื่อผู้ใดได้เหยียบย่างเข้าไปในลานพระเจดีย์องค์นี้แล้ว อิทธิพลของบรรยากาศในบริเวณนั้นจะปรากฏขึ้นในจิตใจอย่างประหลาด มีความพิศขานใจ และทำให้ใครจะได้ออกไม้รูปเขียนทำการสักการบูชาสมเด็จพระมหาวิรภักดิ์พระองค์นั้นทันที.....

.....ในวันนั้นก็เช่นกัน คณะกรรมการอำเภอได้เตรียมเครื่องบายศรีค้อยอยู่แล้ว วาระแรกที่ไปถึงประธานกรรมการจึงได้จุดรูปเขียนทำการสักการะอดีตมหาราชทันที

นำอัครธรรยอะไรเช่นนั้น หลังจากเสร็จการบวงสรวงไม่ทันถึง ๑๐ นาที ท้องฟ้าต้นเดือนพฤษภาคมที่แจ่มใสอยู่เมื่อสักครู่นี้ ได้บังเกิดหมู่เมฆฝนตั้งเค้าดำทะมึนมาแต่ไกล ไม่นานนักทั้งพายุทั้งฝนก็กระหน่ำลงมาอย่างลึมหลึมตาไม่ขึ้น คนที่มีเสื้อบางๆ ถึงกับหนาวสั่น นายอำเภอศรีประจันต์ผู้ใจดีได้เล่าให้ฟังว่า หลังจากมีการบวงสรวงใหญ่ๆ เช่นนี้แล้ว มักจะเกิดฝนตกหนักทุกครั้ง ทำให้นึกได้ว่าเหตุการณ์อย่างเดียวกันนี้ได้ปรากฏมาครั้งหนึ่งแล้วเมื่อ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ คณะสำรวจหลักฐานดอนเจดีย์ได้มาตรวจและทำการสักการะ จึงได้ถูกพายุใหญ่ในขณะที่อยู่ในเรือตอนขากลับ เกือบๆ จะเอาชีวิตไปทิ้งไว้ในลำน้ำสุพรรณทั้งหมด แต่คราวนั้นเขตของพายุกว้างขวางแผ่ออกไปหลายจังหวัดแม้กรุงเทพฯ ก็ไม่พ้น.....

.....ต่อเมื่อการบูรณะอนุสรณ์ดอนเจดีย์ได้สำเร็จสมบูรณ์ลงแล้วเราจะเห็นกันอีกทีหนึ่ง และเมื่อนั้นแหละพวกเราทุกคนจะรู้สึกปลาบปลื้มใจว่า ในอนุสาวรีย์หิมานั้นเรามีส่วนร่วมอยู่ด้วย แม้จะไม่มากมาย เพียงแต่เงินราคาเท่ากับเส้นขนปลายหางของเจ้าพระยาปราบหงสาวดีสักเส้นหนึ่งก็อิมใจพอแล้ว ” (วันกองทัพบก ,2497 : ไม่ปรากฏหน้าอ้างอิง)

จากข้อความข้างต้นนั้น ได้มีการนำเสนอให้เห็นถึงความอัศจรรย์น่าพิศวง(ตามความคิดเห็นของผู้ประสบเหตุ/ผู้เขียนบันทึก) ว่าเกิดเหตุการณ์ประหลาดเมื่อมีการเดินทางไปสักการะชาเจดีย์ดังกล่าว และนั่นก็ยิ่งช่วยทำให้กิจกรรมในการบูรณะเจดีย์และสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร

ของกองทัพบกนั้นดูน่าเข้มขลัง น่าเชื่อถือ และปลุกสำนึกรวมทั้งจิตศรัทธาในพระนเรศวรของประชาชนชาวไทยในขณะนั้นให้มากยิ่งขึ้นด้วยนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖ พลเอกหลวงเสนานรงค์ ประธานคณะกรรมการพิจารณาบูรณะอนุสรณ์ดอนเจดีย์ ได้บรรยายเรื่อง **“สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”** ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ทำให้ประชาชนชาวไทยในขณะนั้นได้รับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมดังกล่าวที่กองทัพบกได้เชิญชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อความดังนี้

“ สวัสดิ์พี่น้องชาวไทยทั้งหลาย ข้าพเจ้าในนามประธานอนุกรรมการจัดบูรณะพระเจดีย์ยุทธหัตถี และสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ขอแจ้งให้พี่น้องชาวไทยทราบทั่วกันว่าตามที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันมี ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๕๖ ให้จัดสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และบูรณะพระเจดีย์ยุทธหัตถีขึ้น ก็เพื่อเป็นการสำแดงความกตัญญูรู้คุณต่อสมเด็จพระอติศยมหาราช ผู้ทรงเชิดชูเกียรติชาติไทยให้เด่นเป็นมหาวีรกรรมสูงสุด เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๑๓๕ เพราะเหตุว่าก่อนหน้านั้นขึ้นไป ๒๓ ปี คือเมื่อพุทธศักราช ๒๑๑๒ กรุงพระนครศรีอยุธยาตกเป็นประเทศราชของพระเจ้ากรุงหงสาวดี อยู่ในฐานะเมืองขึ้นต้องถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองและข้าวของเป็นส่วยสาบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงหงสาวดีอยู่ถึง ๑๕ ปี จนกระทั่งถึงพุทธศักราช ๒๑๒๗ **สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาเป็นประเทศเอกราชและมีสมญานามว่าประเทศไทยมาตั้งแต่ปางบรรพ์** ใจจะมาตกเป็นเมืองขึ้นแก่กรุงหงสาวดี คูไว้วิสัย พระองค์จึงทรงประกาศอิสรภาพแสดงให้โลกรู้ว่า ชาติไทยเป็นชาติเอกราช ไม่ได้เป็นประเทศราชของชนชาติใดๆในโลก เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๑๒๗ วันนั้นตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีวอก ฉศก จุลศักราช ๙๔๖ สันนิษฐานตามกระแสพระราชพงสาวดารว่าเป็นเวลาประมาณ ๓ ทุ่ม ณ ค่ายชายทุ่งนอกเมืองแครง

การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกระทำไปด้วย ความองอาจกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวสรรพอันตรายใดๆทั้งสิ้น ทั้งที่ดินแดนเมืองแครงยังเป็นเขตแดนของอริราชศัตรู พระองค์ก็ไม่ทรงประหวั่นพรั่นพรึง ทรงประกาศอิสรภาพท่ามกลางดินแดนราชศัตรู **เพื่อสถาปนากรุงศรีอยุธยาราชธานีของประชาชนชาวไทยขึ้นเป็นเอกราช** และคำประกาศอิสรภาพของพระองค์นั้นปรากฏเรื่องอยู่ในพงสาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขา เมื่ออ่านแล้วเกิดความปลาบปลื้มปีติในการประกาศอิสรภาพของพระองค์อย่างสุดพรรณนา.....

.....ในเรื่องอันเกี่ยวแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานตรัสเล่าไว้ว่า “ พระโอรสธิดาของพระมหาธรรมราชา กับพระวิสุทธิกษัตริย์สมภพในระหว่างเวลาที่ว่างสงครามนั้นทั้ง ๓ พระองค์ พระสุพรรณกัลยาณีที่นางเห็นจะแก่กว่าสมเด็จพระนเรศวร ๓ ปี จึงทรงเจริญเป็นสาวได้เป็นพระชายาของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมีพระชันษาได้ ๑๕ ปี พระเจ้าน้อยยาเอกาทศรถก็เห็นจะอ่อนกว่าสมเด็จพระนเรศวรไม่เกินกว่า ๓ ปี จึงเจริญวัยได้ช่วยพระเชษฐารูปพุ่งตั้งแต่ครั้งแรก เมื่อรบพระยาจันทน์”

เมื่อเกิดศึกหงสาวดีครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๑๐๖ นั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระชันษาได้ ๘ พรรษาศึกครั้งนี้ไทยเสียเปรียบ แต่ทั้งสองฝ่ายปลุกสัญชาตญาณทำไม้ตรีต่อกันที่วัดห้วยคตาวาส และไทยถูกเรียกค่าไถ่เมืองจากหงสาวดีมากมาย และข้อสำคัญบุเรงนองเจ้าหงสาวดีได้นำสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปกรุงหงสาวดีด้วย พระมหินทรจึงได้ราชสมบัติ และครั้งนั้นบุเรงนองได้ขอสมเด็จพระนเรศวรจากพระมหาธรรมราชาไปเป็นราชบุตรบุญธรรมด้วย แต่ที่จริงเอาไปเป็นตัวจําสำหรับไม่ให้พระมหาธรรมราชาเอาพระทัยออกห่างนั่นเอง

สมเด็จพระนเรศวรประทับอยู่กรุงหงสาวดีได้ ๖ ปี ถึง พ.ศ. ๒๑๑๑ บุเรงนองเจ้าหงสาวดีก็ยกทัพมาราวีไทยอีก และสมเด็จพระนเรศวรตามเสด็จเข้ามาอยู่ในกองทัพหลวงด้วยได้มาตีกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งตั้งทัพเข้าล้อมกรุงไว้ คราวนี้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องลาผนวชมาช่วยป้องกันบ้านเมือง แต่ป้องกันได้ไม่เท่าไรก็ประชวรสวรรคต พระมหินทรก็ยื่นหยัดสู้รบต่อไปรวมทั้งพระศรีเสาวราชน้องเขอดีด้วย แต่ถูกพระยาจักรีเป็นไส้ศึก หาเหตุให้แตกสามัคคีกัน พระมหินทรจึงให้เอาพระศรีเสาวราชไปฆ่าเสีย แล้วพระมหินทรเองก็ประชวรไม่สามารถป้องกันบ้านเมืองได้ มอบเป็นสิทธิขาดไว้ให้พระยาจักรีผู้เป็นขบถเอาใจฝักใฝ่ในราชศัตรู ลอบเปิดประตูเมืองให้ข้าศึกเข้าเมืองได้ เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๑๒

บุเรงนองจึงได้สถาปนาพระมหาธรรมราชาเป็นกษัตริย์ขึ้นครองกรุงศรีอยุธยาแล้วเอาพระมหินทรกับขุนนางฝ่ายทหารทั้งปวงที่ไม่ยอมอ่อนน้อม ไปไว้กรุงหงสาวดี ไปถึงกลางทางพระมหินทรและทหารไทยพากันกระด้างกระเดื่องว่าไม่ได้แพ้ข้าศึกเพราะฝีมือ แต่แพ้เพราะมีคนทรยศต่อชาติบุเรงนองได้ยั้งคั้งนั้นก็ให้เอาไปถ่วงน้ำเสียทั้งหมด ครั้งนั้นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้ถวายพระเจ้าลูกเธอพระสุพรรณกัลยานีแก่บุเรงนองเมื่อบุเรงนองได้พระพี่นางเป็นพระมเหสีเป็นตัวจําว่าไทยจะไม่คิดร้ายต่อกันแล้ว จึงได้คืนสมเด็จพระนเรศวรให้แก่พระมหาธรรมราชาธิราช สมเด็จพระนเรศวรจึงได้ทรงศึกษาราชการกับสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชพระราชบิดาอยู่ ๒ ปี ถึงพ.ศ. ๒๑๔๔ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ขึ้นไปประทับครองเมืองพิษณุโลก

ณ เมืองพิษณุโลกนี้เองที่สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงฝึกหัดท้าวทหารผู้มีวัยรุ่น
คราวเดียวกับพระองค์ไว้เป็นอันมาก เพื่อประสงค์จะกอบกู้อิสรภาพของชาติไทยให้พ้น
จากเงื้อมมืออริราชศัตรู.....” (วันกองทัพบก ,2497 : ไม่ปรากฏหน้าอ้างอิง)

จากคำบรรยายที่ถูกรวบรวมออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในช่วงต้นนี้เราก็จะ
เห็นได้ว่าการผลิตซ้ำทางเรื่องราวของพระนเรศวรให้แก่สังคม ให้เห็นถึงภารกิจของพระนเรศวร
ที่ได้เคยทรงกระทำการปกป้องประเทศชาติ(ไทย)เอาไว้ให้ลูกหลาน โดยตัวเนื้อความหรือเรื่องราว
ที่นำมาใช้พูดออกอากาศนี้ก็เป็นเรื่องราวที่นำมาจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
และงานเขียนของสมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพดั่งที่ พลเอกหลวงเสนานรงค์ ประธาน
คณะกรรมการพิจารณาบูรณะอนุสรณ์ดอนเจดีย์ ได้ระบุถึงในการบรรยาย ข้อมูลเหล่านี้ถือได้
ว่าเป็นเรื่องราวที่ถูกปรับแต่งมาเรียบร้อยแล้ว ดังที่เห็นได้ว่ามีเรื่องราวของการแลกตัวประกัน
ระหว่างพระสุพรรณกัลยา กับพระนเรศวร(ซึ่งถูกสร้างโดยสมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพดั่งที่
เสนอไว้ในบทก่อนหน้า) ซึ่งเหล่านั้นก็ถือเป็นเรื่องราวของพระนเรศวรที่ถือได้ว่าเป็นเรื่องราวที่
ได้ผ่านจุดยุติทางเรื่องราวของพระนเรศวรโดยสมเด็จพระยาฯท่านเป็นผู้กระทำไว้ให้แก่สังคม
โดยถูกกองทัพบกหยิบยกเรื่องราวดังกล่าวขึ้นมาใช้ประโยชน์อีกครั้งหนึ่งนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีบุคคลผู้ที่เป็นตัวแทนของกองทัพบกในการที่ร้อยรัดยึดโยงกองทัพบกเข้า
กับสมเด็จพระนเรศวรที่สำคัญอีกคน ซึ่งก็คือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยเริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ.
2495 ก็ถือเป็นช่วงที่จอมพล สฤษดิ์ ได้หยั่งรากฐานทางอำนาจอย่างมั่นคงในกองทัพบก จนถึง
ช่วงที่ท่านได้ขึ้นสู่อำนาจเป็นนายกรัฐมนตรีนับแต่ปี พ.ศ. 2501 ก็เป็นที่ปรากฏออกมาว่า ได้มีการ
ยึดโยงร้อยเรียงเกียรติประวัติของสมเด็จพระนเรศวรเข้าเป็นเนื้อเดียวกันกับกองทัพบกหลาย
ประการ นับตั้งแต่ การเปลี่ยนวันกองทัพบกไทยมาเป็นวันที่ 25 มกราคม การบูรณะอนุสรณ์ดอน
เจดีย์(ดังที่ยกตัวอย่างไปข้างต้น) การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ดอนเจดีย์เป็นรูปสมเด็จพระ
นเรศวรทรงพระชวาทรรอกศึก การสร้างศาลและพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวร ณ บริเวณที่
เชื่อว่าเป็นพระราชวังจันทร์ จังหวัดพิษณุโลก ภายใต้การสนับสนุนของจอมพลสฤษดิ์เอง (พ.ศ.
2502) หรือการบรรจุหลักสูตรจูโจมหรือที่เรียกว่าหลักสูตรเสือคาบดาบของทหารบก โดย
สัญลักษณ์ของเสือคาบดาบนี้ก็ได้มาจากเรื่องราวของพระนเรศวรด้วยนั่นเอง กล่าวคือ หลักสูตรดัง
กล่าวคือการฝึกเพื่อบุกจูโจม ซึ่งกองทัพบกได้นำเรื่องราวของการบุกจูโจมปล้นค่ายพระเจ้าหงสาวดี
ของพระนเรศวรมายึดโยงกับหลักสูตรดังกล่าว โดยตามเรื่องราวได้ระบุว่าพระนเรศวรใช้พระโอรส
คาบพระแสงดาบคาบค่ายแล้วขึ้นป็นค่ายของทัพหงสาวดีนั่นเอง จึงได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์ “เสือ
คาบดาบ” ที่กองทัพบกใช้เป็นสัญลักษณ์สำหรับทหารผู้ผ่านการฝึกหลักสูตรจูโจมดังกล่าว เป็น
ต้น อีกทั้งยังมีค่ายทหารกองทัพภาคที่ 3 ชื่อว่าค่ายนเรศวร และมีพระบรมรูปประดิษฐานคู่ค่าย

ตั้งแต่ 25 มกราคม พ.ศ. 2505 (สุเนตร ชุตินทรานนท์, 2543 : 53) โดยจากเอกสารของกองประวัติศาสตร์ทหารบกนั้นได้ระบุว่าสาเหตุแห่งการใช้ชื่อค่ายว่านเรศวรนั้นก็เพราะว่า

“ เหตุผลที่กองทัพภาคที่ 3 ขอพระราชทานนามชื่อหน่วยว่า “ค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่มีพระปรีชาสามารถ มีน้ำใจพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ทรงเป็นนักรบและเป็นแม่ทัพผู้รอบรู้ในยุทธศาสตร์ตลอดจนยุทธวิธีต่างๆเป็นเลิศ ทุกครั้งที่พระองค์เสด็จออกทำศึกสงคราม จะเสด็จนำหน้ากองทัพทรงห่มเทพระวรกาย เพื่อประชาชนและประเทศชาติตลอดมา จึงกล่าวได้ว่าตลอดพระชนม์ชีพพระองค์ไม่ได้เสวยรมณียสุข เริ่มจากต้องเสด็จไปเป็นองค์ประกัน ณ ราชสำนักพม่า ตั้งแต่พระชนม์เพียง 9 พรรษา พอพระองค์มีพระชนมายุได้ 16 พรรษาก็ต้องรับพระราชภาระอันหนักยิ่งจากพระราชบิดา คือครองเมืองพิษณุโลก หลังจากนั้นพระองค์ต้องฝ่าคมอาวุธอยู่ในสมรภูมิเรื่อยมาตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์เสด็จสวรรคตในขณะที่มีพระชนมายุได้เพียง 50 พรรษาเท่านั้น โดยไม่มีพระราชโอรส หรือพระราชธิดาที่จะสืบสันตติวงศ์ จากพระราชกรณียกิจของพระองค์ประดิษฐ์ตั้งพระสยามเทวาธิราชให้อัญเชิญให้พระองค์มาถือกำเนิดเพื่อช่วยกอบกู้เอกราชของชาติไทยให้แก่จรรยาไปทั่วทุกสารทิศด้วยกุศลผลบุญที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สร้างไว้อย่างมากมายมหาศาลต่อชาติและประชาชนชาวไทยในครั้งนั้น ยังประทับอยู่ในความทรงจำของพสกนิกรของพระองค์ทั้งยังรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ”

(เพิ่มเติมเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารบก เรื่องกองทัพภาคที่ 3:1-3)

นอกจากนั้นจากงานการศึกษาของ ทักษ์ เจลิมเตียรณ เรื่องการเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ ที่ศึกษาการเมืองการปกครองในยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์นั้น ก็ได้ให้ภาพของกองทัพบกในยุคสมัยจอมพลสฤษดิ์ที่มีการเกี่ยวเนื่องกันระหว่างสถาบันกษัตริย์และกองทัพบก(ซึ่งตัวแทนของกองทัพบกขณะนั้นคือจอมพลสฤษดิ์) และในขณะนั้นเมื่อกองทัพบกมีพิธีการใดเกี่ยวกับพระนเรศวรนั้นก็มักที่จะยึดโยงพระมหากษัตริย์เข้ามาร่วมในพิธีกรรมพิธีการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ก็ด้วยในขณะนั้นตามที่ ทักษ์ ได้ระบุไว้ในงานศึกษาว่ากษัตริย์มักให้การช่วยเหลือต่อจอมพล สฤษดิ์และกองทัพบกในการสร้างความชอบธรรมและภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่จอมพล สฤษดิ์และกองทัพบก และในขณะเดียวกันกองทัพบกและจอมพลสฤษดิ์เองก็พร้อมที่จะช่วยฟื้นฟูภาพลักษณ์และพระราชอำนาจให้คืนมาสู่พระมหากษัตริย์หลังจากที่สูญเสียไปในครั้งหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ทักษ์ เจลิมเตียรณ, 2526: 419) ดังจะยกตัวอย่างพิธีการที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวรที่กองทัพบกเป็นผู้จัดขึ้น ดังนี้

“เมื่อ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2502 ๑พณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มาตรวจราชการที่จังหวัดพิษณุโลก และมาสักการะที่ศาลนี้ ได้พิจารณาว่าสมควรจะสร้างศาลและพระบรมรูปขึ้นใหม่ ให้สมกับพระเกียรติยศ จึงตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการเรื่องนี้

.....พระบรมรูปโลหะขนาดเท่าของจริงปั้นหินและหล่อโดยช่างกรมศิลปากร เป็นพระรูปประทับนั่งเหนือพระแท่น พระหัตถ์ซ้ายกุมพระแสงดาบพาดพระเพลา พระหัตถ์ขวาทรงสุวรรณภิงคารหลังทักษิโณทกประกาศอิสรภาพ.....

.....เมื่อก่อสร้างเสร็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชพิธีบวงสรวงสังเวยและเปิดศาล เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2505.....” (พ.อ.ยง สืบจากยงอ้างในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพ และ เตรียมผู้ศึกใหญ่ อนุสรณ์พระราชเพลิงศพ พลเอกพระประจันปัจฉิม, 2514 : 8-9)

หลังจากศาลพระนเรศวรข้างต้นสร้างเสร็จลงแล้ว เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2505 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้เสด็จตามคำทูลเชิญของจอมพลสฤษดิ์ เพื่อประกอบพิธีเปิดศาลและพระบรมรูปของพระนเรศวร ที่จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งคำกราบบังคมทูลของจอมพลสฤษดิ์ขณะนั้นมีความว่า

“ ข้าพระพุทธเจ้า (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์-ผู้เขียน) ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลแสดงความปรีดาปราโมทย์เป็นที่ยิ่ง ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดศาล.....

.....สมเด็จพระนเรศวรทรงมีพระคุณแก่ชาติไทยและชาวไทยอย่างใหญ่หลวง พระองค์ได้ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ตลอดพระชนม์ชีพ นับตั้งแต่พระชนมายุได้ 9 พรรษา จนกระทั่งเสด็จสู่สวรรคาลัย เมื่อพระชนมายุได้ 50 พรรษา ตลอดระยะเวลานั้น ทรงมุ่งหน้าแต่การสู้รบเพื่อกอบกู้เอกราชและสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่มั่นคง และปวงประชาชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความสุขสำราญ.....” (พ.อ.ยง สืบจากยงอ้างในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพ และ เตรียมผู้ศึกใหญ่ อนุสรณ์พระราชเพลิงศพ พลเอกพระประจันปัจฉิม, 2514 : ภาคผนวก)

หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชดำรัสตอบในพิธีเปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า

“ ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในพิธีเปิดศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ได้จัดสร้างขึ้นใหม่ในอาณาบริเวณซึ่งเป็นที่พระราชสมภพแห่งนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระองค์นี้ ได้ทรงบากบั่นกอบกู้เอกราชและสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติของเรา ด้วยพระวิริยอุตสาหะอย่างยิ่ง ดังที่นายกรัฐมนตรีได้กล่าวมาแล้ว พระราชวีรกรรมของพระองค์เด่นชัดอยู่ในประวัติศาสตร์ทรงมีพระคุณูปการแก่ชาติบ้านเมืองและพสกนิกรชาวไทยยิ่งนัก ฉะนั้นการที่ทางราชการได้ร่วมมือกับบรรดาพ่อค้าประชาชนจัดสร้างศาลของพระองค์ขึ้นใหม่แทนของเดิมให้เหมาะสม จึงสมควรอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการแสดงความเพียรพยายามที่จะเทิดพระเกียรติทุกวิถีทางแล้ว ยังเป็นการแสดงกตัญญูตทเวทิตาธรรม อันควรแก่การสรรเสริญและอนุโมทนา....” (พ.อ.ยง สืบจากยงอ้างในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพ และ เตรียมผู้ศึกใหญ่ อนุสรณ์พระราชเพลิงศพ พลเอกพระประจันปัจจนีก, 2514: ภาคผนวก)

นอกจากนี้แล้วกองทัพบกในยุคสมัยของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นก็ได้นำประวัติศาสตร์และภาพลักษณ์ของพระนเรศวรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกองทัพบก และรัฐบาล โดยการนำสัญลักษณ์ของกองทัพบกอย่างสมเด็จพระนเรศวรมาใช้เป็นสะพานเชื่อมผูกมิตรกับพวกกองกำลังไทยใหญ่ในรัฐฉาน เพื่อให้กองกำลังไทยใหญ่ซึ่งมีฐานที่มั่นในรัฐฉานนั้นช่วยต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์และเป็นรัฐกันชนให้กับประเทศไทย พระนเรศวรในขณะนั้นก็ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ในการช่วยต่อต้านต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในยุคที่คอมมิวนิสต์เฟื่องฟู และเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ต่อต้านอริราชศัตรูที่จะเข้ามารุกกล้าดินแดนตามแนวชายแดนของประเทศไทยในขณะนั้น

ในเบื้องต้นนั้นอาจมีการสงสัยกันว่าเหตุใดกองทัพบก ซึ่งนำโดยจอมพล สฤษดิ์ ในขณะนั้น เหตุใดจึงสามารถใช้ภาพของพระนเรศวรไปเป็นเครื่องกระชับความสัมพันธ์กับกองกำลังไทใหญ่ได้ ทั้งนี้ก็จากการเข้าไปทำการศึกษาของ นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว และนवलแก้ว บุรพวัฒน์ ได้ช่วยทำให้เราเข้าใจว่าเหตุใดชาวไทใหญ่จึงให้ความสำคัญและมีการยึดโยงตนเองเข้ากับพระนเรศวร ซึ่งทั้งนี้จากคำให้สัมภาษณ์ของพันเอกเจ้ายอดศึกผู้นำกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ได้ระบุว่า

“พระนเรศวรกับเจ้าคำก่ายน้อยเจ้าฟ้าของไทยใหญ่ท่านเป็นเพื่อนกัน มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือต้องการรบพม่า ต้องการขับไล่พม่าออกจากแผ่นดินไทย และแผ่นดินไทใหญ่ คนไทใหญ่ถือว่าถ้าพระนเรศวรยังอยู่ ไทใหญ่จะไม่ลำบากอย่างนี้เพราะท่านมีนโยบายปราบพม่าให้หมดสิ้น คนไทใหญ่ทุกคนรู้เรื่องนี้ ผมศึกษาประวัติศาสตร์ได้รู้ และเชื่อถือมาก ทหารไทยใหญ่ทุกคนเชื่อเพราะรู้ประวัติศาสตร์ ผมอธิบายให้ฟังทุกคน”

“เจ้าคำกายน้อย” ที่พันเอกเจ้ายอดศึกกล่าวถึงคือเจ้าฟ้าวีรบุรุษคนหนึ่งของชาวไทยใหญ่ (กรมพระยาดำรงฯเรียกเจ้าคำไข่น้อย) ผู้เป็นสหายร่วมรบมากับสมเด็จพระนเรศวร มีปรากฏในประวัติศาสตร์ที่คนไทยใหญ่รับรู้มายาวนาน

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับชนกลุ่มน้อย ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะกับมอญ กะเหรี่ยง ส่วนไทยใหญ่นั้นก็มีความสัมพันธ์แนบแน่นกันมา มอญ กะเหรี่ยง ไทยใหญ่ นั้น ถือเป็น “ชาวด่าน” ที่คอยปกป้องขอบขัณฑสีมา (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และนวลแก้ว บุรพวิวัฒน์ ,2549 : 130) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยใหญ่กับพระนเรศวร (ที่เป็นสหายกับเจ้าคำกายน้อย) ก็มีปรากฏอยู่ในพระราชพงสาวดารของฝ่ายไทยด้วยเช่นกัน และอาจเป็นไปได้ด้วยว่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างไทยใหญ่กับพระนเรศวรนี้ชาวไทยใหญ่อาจรับรู้เรื่องราวนี้มาจากพระราชพงสาวดารทั้งของฝ่ายไทยและพม่านั่นเอง

ด้วยประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างไทยและไทยใหญ่ ก็ทำให้ภาพของพระนเรศวรในบทบาทของกษัตริย์นักรบผู้ให้ความอุปถัมภ์เจ้าจันทารไทใหญ่และชาวไทยใหญ่ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างจริงจังและชัดเจนก็ในช่วงหลังจากที่มีการจัดตั้งกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่กลุ่มแรกที่มีชื่อว่า “หนุ่มศึกหาญ” ภายใต้การนำของ “เจ้าน้อยชอหยั่นตะ” โดยได้มีการก่อตั้งขึ้นที่รัฐฉานได้ ช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นช่วงที่วาทกรรมของพระนเรศวรได้หยั่งรากฐานลงในความรู้สึกนึกคิดของกองทหารและประชาชนชาวไทยใหญ่อย่างจริงจัง

จากการศึกษาของ วันดี สันติวุฒิมณี ศึกษาไว้ในงานวิทยานิพนธ์ของคณะสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2545 ในหัวข้อเรื่องที่ว่า “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทยพม่า กรณีศึกษาหมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่” เกี่ยวกับการสถาปนาความเชื่อมั่นนับถือที่ทหารไทใหญ่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า

“หลังจากเจ้าน้อยชอหยั่นตะเข้ามาตั้งกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ตามแนวชายแดนไทย-พม่า ประมาณปีพ.ศ. 2501 เจ้าน้อยได้ติดต่อ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้น เพื่อขอความช่วยเหลือทางการทหารและความจำเป็นด้านอื่นๆจากรัฐไทย แลกกับข่าวจากประเทศพม่าและเป็นแนวกันชนให้รัฐไทยในการป้องกันภัยคุกคามจากประเทศพม่า ในช่วงเวลานั้นจอมพล สฤษดิ์ได้ตอบรับให้ความช่วยเหลือเจ้าน้อยเป็นอย่างดี ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาภัยคอมมิวนิสต์รอบด้าน และหากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่าในเวลานั้นจะพบว่ายังไม่แน่นอนแฟ้นหรือ

ยังไม่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตรงกันข้ามภาพของพม่ากลับถูกปูพื้นและตอกย้ำภาพของ “ศัตรู” ผู้รุกรานอธิปไตยของชาติไทยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ขณะที่ภาพความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่เริ่มถูกปูพื้นภาพของ “มิตร” หรือผู้มีบรรพบุรุษร่วมกันมา และเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทใหญ่-ไทยน้อยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น”

(นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และนवलแก้ว บุรพวัฒน์ ,2549 : 133)

ด้วยภัยคอมมิวนิสต์ที่คุกคามประเทศไทยในขณะนั้น ก็ทำให้กองทัพบกภายใต้การปกครองของ จอมพล สฤษดิ์ผู้ที่ครอบครองอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น ได้แสวงหาหนทางในการที่จะเชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกองทัพบกไทยกับกองทัพทหารไทใหญ่ ดังนั้นจึงได้เกิดการมองหาวีรบุรุษผู้ที่จะช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทใหญ่-ไทยน้อยขึ้นมา และด้วยความประจวบเหมาะทางด้านเนื้อหาเรื่องราวในภาพลักษณ์ของพระนเรศวร ซึ่งเคยมีประวัติศาสตร์การรบที่ชนะพม่า และเคยสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวไทใหญ่มาก่อน ประกอบกับรัฐไทยและกองทัพบกในเวลานั้นได้สถาปนาพระนเรศวรให้ขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพบก รวมทั้งเป็นวีรบุรุษผู้ปกป้องอธิปไตยของแผ่นดินไทยอยู่แล้ว ด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงส่งผลให้กองทัพบกสามารถนำเอาวาทกรรมที่ว่าด้วยพระนเรศวรมหาราชนี้มาใช้ให้เกิดผลประโยชน์ทางการเมือง และเกิดประโยชน์ทางด้านความมั่นคงของประเทศและกองทัพบกในขณะนั้น

ความเชื่อในเรื่องพระนเรศวรซึ่งกลายเป็นวีรบุรุษนักรบ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของไทใหญ่-ไทยสยาม ก็ได้รับการสืบทอดอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อ จอมพล สฤษดิ์ ณะรัชต์กับเจ้าน้อยชอย่นตะได้ร่วมกันสร้างเหรียญบูชา รูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นมา 1,000 เหรียญ โดยที่ด้านหน้าของเหรียญเป็นรูปพระนเรศวรหันข้างด้านซ้าย เห็นเฉพาะใบหน้าและหัวไหล่ด้านข้าง และมีชื่อพระนเรศวรเป็นตัวอักษรไทใหญ่อยู่ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของเหรียญ ปัจจุบันเหรียญรุ่นแรกนี้ทหารไทใหญ่ถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์หายาก เพราะสร้างมาเป็นเวลานานแล้วตั้งแต่สมัยเจ้าน้อยชอย่นตะ และมีจำนวนน้อย ผู้ครอบครองมีแต่นักรบภูษาไทใหญ่รุ่นแรกๆ เท่านั้น (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และนवलแก้ว บุรพวัฒน์ ,2549 : 134) และจากการสานสัมพันธ์ระหว่างกองทัพบกกับไทใหญ่ในขณะนั้นโดยมีสัญลักษณ์อย่างพระนเรศวรเป็นเครื่องยึดโยงและยึดเหนี่ยวระหว่างกันไว้นั้นก็ทำให้กองทัพบกเองสามารถที่จะจัดการ และทำให้ภัยคอมมิวนิสต์รวมทั้งการคุกคามจากพม่าลดระดับของปัญหาความยุ่งยากลงได้นั่นเอง

จากการที่ผู้เขียนได้นำเสนอไปในข้างต้นว่าหลังจากการเกิดกรณีกบฏแมนฮัตตันนั้น กองทัพบกก็เริ่มมีการนำพระนเรศวรเข้ามายึดโยงกับสถานภาพของตนเอง โดยเฉพาะจอมพล สฤษดิ์ นั้นก็เป็นผู้ที่ได้เข้ามามีบทบาทดังกล่าวอย่างมาก

อย่างไรก็ตามการเกิดกบฏแมนฮัตตันนั้นอาจเป็นเพียงมูลเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้กองทัพบกหันมาให้ความสำคัญในการยึดโยงพระนเรศวรให้เข้ากับสถานภาพของกองทัพ แต่ก็อาจไม่ใช่มูลเหตุเดียวที่สำคัญที่สุด กบฏแมนฮัตตันถือเป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการที่กองทัพบกพยายามที่จะยึดสถานภาพตนเองให้เข้ากับพระนเรศวร แต่สาเหตุที่สำคัญอีกประการของการยึดโยงภาพของพระนเรศวรให้เข้ากับกองทัพบก(โดยเฉพาะจอมพลสฤษดิ์) นั่นก็คือการพยายามอ้างความชอบธรรมของกองทัพบก ในการที่กองทัพบกจะเข้ามาปกครองประเทศในขณะนั้น ดังนั้นการพยายามที่จะให้ความหมายเพื่อยึดโยงพระนเรศวรให้เข้ากับสถานภาพของกองทัพบกขณะนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นที่น่าสนใจได้ว่าเบื้องหลังในการยึดโยงพระนเรศวรและการให้ความหมายหรือแนวคิดที่ว่ากองทัพบกคือกองทัพแห่งชาติที่สืบสานภารกิจในการปกป้องบ้านเมืองมาตั้งแต่โบราณกาลสมัยพระนเรศวรนั้น มีที่มาที่ไปและมีจุดมุ่งหมายในการอ้างเพื่อให้ได้มาซึ่งความชอบธรรมในการปกครองประเทศของกองทัพบกในขณะนั้นนั่นเอง

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้วนั้นแม้จะผ่านพ้นยุคของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ไปแล้ว ก็ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระนเรศวรในครั้งอื่นๆที่กองทัพบก(ในฐานะของรัฐบาลที่ปกครองประเทศขณะนั้น)ได้จัดให้มีขึ้น โดยมักที่จะทูลเชิญพระมหากษัตริย์ให้เข้าร่วมในพิธีกรรม ทั้งนี้ก็ด้วยพระมหากษัตริย์นั้นดำรงไว้ซึ่งภาพอันสูงส่งและبارมี ซึ่งสามารถที่จะทำให้ภาพพระวีรกรรมของพระนเรศวรในมิติที่เกี่ยวโยง เกี่ยวข้องกับพันธกิจของกองทัพบกได้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่พระมณฑปวัดศรีชุม และเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหงที่ จ. สุโขทัย หรือเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองศรีสขนาลัย จ. สุโขทัย วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2510 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญกุศลและบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ บริเวณวังโบราณตำบลหนองปลิง อ.เมือง จ.กำแพงเพชร และเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2511 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดอนุสาวรีย์ และบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่อำเภอหนองบัวลำภู จ. อุตรธานี เป็นต้น (พ.อ.ยง สืบจากยงอ้างในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพ และ เตรียมสู้ศึกใหญ่ อนุสรณ์พระราชเพลิงศพ พลเอกพระประจันปัจฉิม, 2514 : ภาคผนวก)

เรื่องราวของพระนเรศวรที่พระมหากษัตริย์ได้เข้าไปช่วยให้ความชอบธรรมนอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามที่รัฐบาลทูลเชิญนั้นก็ยังมีเหตุการณ์ที่เป็นข่าวคราวในสังคมที่แสดง

ให้เห็นถึงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระนเรศวร โดย สถาบันกษัตริย์ ดังเรื่องที่ว่ามูลเหตุแห่งการพระราชนิพนธ์เพลง “ความฝันอันสูงสุด” นั้นกล่าวคือบทเพลงนี้ถูกแต่งขึ้นโดยมีที่มาจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ เคยทรงเล่าถึงที่มาของเพลงความฝันอันสูงสุดนี้ผ่านข้าราชการบริพารว่า ดวงพระวิญญาณของพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาปรากฏตัวตรงหน้าพระองค์พร้อมกับแสดงความห่วงใยต่อวิกฤติของชาติที่เกิดขึ้นเมื่อยุคคอมมิวนิสต์คุกคาม ดวงพระวิญญาณของพระนเรศวรนั้นบอกกับสมเด็จพระนางเจ้าว่า พระองค์ท่านจะคุ้มครองเมืองไทยอยู่ตลอดไป และให้กำลังใจแก่ทุกท่านให้ร่วมกันต่อสู้เอาชนะสงครามครั้งนั้นให้ได้ และเมื่อเรื่องราวดังกล่าวนี้ถูกเผยแพร่ออกไปก็ยิ่งกลายเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่เหล่าทหารและข้าราชการต่างๆ ให้มีใจต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ และนั่นก็ยิ่งเป็นการทำให้เรื่องราวของพระนเรศวรคู่ศรัทธาและเข้มขลังขึ้นอย่างมากด้วยนั่นเอง (ต่อพงษ์ เสวตามร์, 2548 : 33)

หลังจากที่การเมืองการปกครองของไทยได้ผ่านพ้นช่วงยุคสมัยของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่นักศึกษาและประชาชนได้โค่นล้มเผด็จการที่มีกองทัพบกยึดครองมาเป็นเวลานาน แต่กระนั้นก็ตามหลังจากเหตุการณ์การล้อมปราบนักศึกษา เมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 กองทัพบกก็ยังงสามารถขึ้นมาโค่นล้มในการกุมอำนาจทางการเมืองไว้ในมือได้เป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าอาจจะไม่มั่งคั่งเหมือนครั้งอดีตก็ตาม

ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้นถือเป็นตำแหน่งที่สำคัญหากผู้ใดปรารถนาที่จะกุมอำนาจทางการเมืองการปกครองแล้วก็ต้องดำรงตำแหน่งดังกล่าวไว้เพื่อเป็นเกราะคุ้มกันในการเถลิงอำนาจของตน ทั้งนี้เพราะตำแหน่งดังกล่าวถือเป็นตำแหน่งสุดยอดของปิรามิด ที่เป็นแกนกลางในการปฏิวัติรัฐประหารมาทุกยุคสมัย (แม้กระทั่งในปัจจุบัน) ซึ่งตัวอย่างที่แสดงถึงความสำคัญของตำแหน่งดังกล่าว ก็เห็นได้จากกรณีของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ที่เมื่อดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วอายุราชการจะหมดลงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารก็จะหมดวาระลง ดังนั้นเมื่อปรารถนาจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจึงมีความจำเป็นที่จะต้องต่ออายุราชการของตนเองออกไป เป็นต้น (กองทัพไทย วจจรอุบาทว์, 2523 : 90) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากองทัพบกในขณะนั้นก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญต่อการเมืองการปกครอง และแน่นอนว่าวาทกรรมหรือเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นก็ได้นำมายึดโยงและใช้ประโยชน์ในวาระโอกาสต่างๆ โดยกองทัพบกอย่างสม่ำเสมอในโอกาสต่าง ตัวอย่างเช่น ในคำกล่าวของพิธีการต่างๆ ก็มักจะสอดแทรกเรื่องราวของพระนเรศวรเข้าไป หรือมีการบวงสรวงดวงพระวิญญาณของนเรศวรเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ทหารในการต่อสู้กับภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ในขณะนั้น เป็นต้น ซึ่งในที่นี้ก็จะขอยกตัวอย่างคำประกาศสดุดีดวงวิญญาณฯของผู้ที่เสียชีวิตเนื่องจากการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในงานพระราชทาน

เพลิงศพเจ้าหน้าที่ผู้เสียชีวิตเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการในการรักษาความมั่นคงภายใน ปี พ.ศ. 2521 ดังนี้

ประกาศการวะสตุติ

แต่

ดวงวิญญาณนักรบผู้เสียสละชีวิตเป็นชาติพลีในการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้าย

คอมมิวนิสต์

ขอน้อมสักการะแต่ดวงวิญญาณนักรบไทยทั้งหมด

ณ บัดนี้เราทั้งหลายได้มาแวดล้อมอยู่พร้อมหน้า ชนิดแน่นทั่วศาลาศาสนพิธี มณฑลเพื่อประกอบกองการกุศลมาปนพิธี ตามจารีตประเพณีของชนชาติไทย แต่เรือน ร้างแห่งวีรชนทั้งหลาย ผู้จารึกเกียรติประวัติอันเกรียงไกรไว้ในแผ่นดิน ซึ่งประกอบด้วย ราษฎร ข้าราชการ พลเรือน ตำรวจ และทหารนั้น ด้วยดวงใจอาลัยรักและเคารพเป็นล้น ฟ้น เราทั้งหลายรำลึกแน่วอยู่ทั่วกันว่า เหนือจิตกาธานเบื้องหน้านั้น คือเรือนร่างอันควร แก่การการวะอย่างสูงสุดในฐานะวีรบุรุษผู้เสียสละเลือดเนื้อและชีวิต อุทิศเพื่อพิทักษ์ แผ่นดิน ไทย ให้รอดพ้นจากมหันตภัยอันก่อด้วยเหล่าศัตรูร้ายคอมมิวนิสต์

.....

นับถอยหลังจากนี้ไปเป็นเวลาได้สี่ร้อยปีเศษ กรุงศรีอยุธยารุ่งเรืองโอฬารในฐานะ แห่งราชธานีไทย ครั้นเมื่อวันเสาร์ แรม 11 ค่ำ เดือน 9 จุลศักราช 918 ปีมะโรง อัฐศก เพลาเช้า 3 นาฬิกา กรุงศรีอยุธยาต้องพ่ายแพ้แก่ข้าศึกเป็นครั้งแรก เพราะสาเหตุสำคัญที่ คนไทยเห็นแก่ตัว แก่งแย่ง แข่งดี แหกความสามัคคีไม่ปรองดองกัน แต่ด้วยอำนาจน้ำใจ ที่มั่นรักในความเป็นไทย จอมทัพยอดนักรบไทยพระองค์หนึ่ง ได้อุบัติขึ้นในยุคนั้น พระองค์คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า

ในพระชันษาเพียงวัยรุ่น พระองค์มิได้ทรงหมกมุ่นอยู่ในความบันเทิงสุขเพียงคน หนุ่มทั้งหลาย หากแต่ทรงใฝ่พระทัยคิดแต่จะกู้แผ่นดินไทยให้คืนเป็นของไทยแต่ถ่ายเดียว ได้ทรงกระทำการสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ให้เป็นปึกแผ่นพร้อม หักสวช่วงเวลาใดก็จะทรงปลดแผ่นดินไทยออกจากความเป็นทาสเวลานั้น

จนจุลศักราช 927 ปีฉลู สัปตศก กรุงหงสาวดีคิดคดหมายจะตัดไฟแต่หัวลม มุ่ง ล้างทำลายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสียแต่กำลังยังไม่ทันเติบโตกล้า ได้ออกอุบายว่า กรุง หงสาวดีมีศึกเกณฑ์ให้สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าจัดกองทัพอยุธยาไปช่วยราชการสงคราม แล้ววางกำลังคอยดักทำร้ายเสียในระหว่างทาง แต่เดชะบุญมิเหตุให้สมเด็จพระนเรศวร ทรงทราบเรื่องเสียก่อน จึงพ้นภัย และได้ทรงประกาศอิสรภาพให้แก่ผืนแผ่นดินไทยใน

ครานั้น โดยทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกจากพระสุวรรณภิงคารให้ตกลงเหนือแผ่นดินเมือง
แครง แล้วออกพระโอรสประกาศว่า

ขอเทพเจ้าทั้งหลายอันมีมหิทธิฤทธิ์ และทิพยจักขุทิพโสศ ซึ่งสถิตทุกทิศานุทิศจง
เป็นทิพพยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่ในสามัคครสธรรม ประพฤติพาลทุจริตคิด
จะกระทำภัยอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นี้ไป กรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาภิรมย์กับเมืองหงสาวดี
มิได้เป็นสุวรรณปฐพีเดียวกันคุดแต่ก่อน ขาดจากกันแต่นี้ไปตราบเท่ากัลปาวสาน

นี่คือวิรกรรมกัอุสรภาพให้แก่ผืนแผ่นดินไทยของนักรบกล้าแต่ปางบรรพ เป็น
อิสรภาพที่ประกาศขึ้นในยุทธภูมิ โดยเลี้ยงเอาชีวิตของพระองค์เองทอดลงเป็นเดิมพัน
ยอมเป็นอิสรภาพอันศักดิ์สิทธิ์ที่เราจักต้องรักษาไว้ด้วยชีวิตและเลือดเนื้อ โดย
แท้.....

.....ดังได้กล่าวมานี้คือวิรกรรมอันทรงศักดิ์เลื่องลือระบือไปทั่วแดนของยอด
นักรบไทยในปางบรรพ เป็นวิรกรรมอันคุ้มครองรักษาแผ่นดินไทยให้ยืนยงเป็นสมบัติสืบ
ทอดลงมาถึงหลานเหลนทุกวันนี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า แผ่นดินไทยนี้คืออนุสาวรีย์แห่ง
ความกล้าของบรรดาวีรชนแห่งชาติไทย ตราบกระทั่งถึงท่านทั้งหลาย ซึ่งได้กระทำ
หน้าที่สละเลือดเนื้อและชีวิตพิทักษ์รักษาแผ่นดินไทยไว้ นี้ ก็คือการประกอบวิรกรรมอัน
เกรียงไกร ต้องด้วยแบบอย่างที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้เคยกระทำมา สมแล้วที่ท่าน
ทั้งหลายได้ถือกำเนิดมาเป็นคนไทย สืบเชื้อสายแห่งวีรชนอันตกทอดกันมาแต่โบราณนาน
ไกล.....

(ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าหน้าที่ผู้เสียชีวิตเนื่องจากปฏิบัติหน้าที่ราชการในการ
รักษาความมั่นคงภายใน 2521, 2521: ไม่ปรากฏหน้าอ้างอิง)

ดังที่ตัวอย่างข้างต้นนั้นก็คือการนำเรื่องราวของพระนเรศวรมาปรับใช้ประโยชน์ให้
กลายเป็นสัญลักษณ์ของวีรบุรุษชาติไทย หรือทหาร(บก)ไทยผู้เคยรักษาบ้านเมือง เพื่อให้เข้ากับ
สถานการณ์บ้านเมืองช่วงนั้นคือมีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ภาพของพระนเรศวรจึงถูกสื่อออกมา
ให้กลายเป็นต้นแบบในการต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ที่คุกคามบ้านเมือง ถูกปรับใช้เพื่อการต่อต้าน
คอมมิวนิสต์ในเวลานั้น

ในท้ายที่สุดตัวอย่างข้อมูลที่คุณเขียนจะขอหยิบยกขึ้นมาเสนอเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่า
กองทัพบกนั้นมีความพยายามที่จะยึดโยงภาพของพระนเรศวรให้เข้ากับสถานภาพแห่งตน และใช้
ประโยชน์จากรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรนั้นก็คือเอกสารข้อมูลของพระนเรศวรจาก
กองประวัติศาสตร์ทหารบก ซึ่งถือว่าเป็นเอกสาร “กลาง” ที่ท่านเจ้ากรมยุทธการทหารบกจะระบุว่า
เป็นเอกสารของกองประวัติศาสตร์ทหารบกที่มักจะถูก กรม กอง หรือหน่วยงานต่างๆของกองทัพบก

มาขอข้อมูลเกี่ยวกับกองทัพบกและพระนเรศวรไปใช้ ข้อมูลเหล่านี้ท่านเจ้ากรมฯระบุว่าทั้งเคยถูกนำไปเผยแพร่ในวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและคลื่นวิทยุต่างๆที่กองทัพบกเข้าไปเกี่ยวข้อง ทั้งยังถูกนำไปเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ และงานพิธีต่างๆของกองทัพบก โดยแต่ละกรม กอง หรือหน่วยงานที่มาขอไปใช้ประโยชน์นั้นอาจนำไปปรับใช้ หรือเลือกใช้บางส่วนบางเรื่องราวของพระนเรศวร ซึ่งแล้วแต่ความเหมาะสมของงานพิธีหรือกิจกรรมที่จะนำไปใช้ เช่น ใช้เขียนคำสดุดีบวงสรวงพระราชานุสาวรีย์พระนเรศวร ใช้จารึกไว้ที่พระราชานุสาวรีย์พระนเรศวร ใช้ปราศรัยในวันกองทัพบก กองทัพไทย เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนก็จะขอยกตัวอย่างเอกสาร “กลาง” บางส่วนที่ได้รับความอนุเคราะห์มาจากกองประวัติศาสตร์ทหารบก เพื่อประกอบการอธิบาย ดังนี้

บทความเรื่อง

กองทัพไทยกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

นับตั้งแต่มีการก่อตั้งชนชาติไทย พระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทรงนำทัพเข้าทำสงครามต่อสู้กับชนชาติต่างๆ เพื่อปกป้องดินแดนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของบรรพบุรุษมาหลายครั้งหลายหนจนสามารถดำรงความเป็นเอกราชและรักษาอธิปไตยของชาติมาได้ถึงปัจจุบัน พระนาม “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” คือพระนามของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นความภาคภูมิใจของกำลังพลทุกคนในกองทัพตั้งแต่ในอดีตในฐานะนักรบที่องอาจกล้าหาญ และมีคุณูปการต่อความเป็นเอกราชของชาติ

ความสามารถในด้านการรบ โดยเฉพาะเหตุการณ์ในครั้งที่พระองค์ทรงกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะแก่พระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดี เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2135 (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นวันที่ 18 มกราคม-ผู้เขียน) ณ ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดสุพรรณบุรี ถือเป็นชัยชนะครั้งสำคัญยิ่งของกองทัพและปวงชนชาวไทย ที่พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงแสดงพระอัจฉริยภาพในการรบและความเกรียงไกรของกองทัพให้ปรากฏแก่ชนชาติต่างๆจนเป็นที่ครั่นคร้ามและยำเกรงแก่ประเทศใกล้เคียง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นนักการทหารที่ยิ่งใหญ่ ความเป็นผู้นำที่ยอดเยี่ยมมีน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ ทรงโปรดการนำกองทัพออกสู้รบกับข้าศึกด้วยพระองค์เองทุกครั้ง นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นนักยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ปราดเปรื่อง ได้ทรงพัฒนากลยุทธ์และแนวคิดใหม่ในการทำสงคราม เช่น การตั้งรับในเขตหน้า การใช้การลวง การซุ่มโจมตี และการแสวงประโยชน์จากภูมิประเทศทำให้สามารถเอาชนะข้าศึกที่มีกำลังมากกว่าได้โดยมีการสูญเสียน้อยที่สุด.....
.....การกำหนดชื่อค่ายทหารและการสร้างอนุสาวรีย์

พระนาม “นเรศวร” นอกจากจะเป็นที่ครั้นคร้ามของศัตรูในสมัยโบราณแล้ว กองทัพบกยังถือเป็น “มงคลนาม” และได้นำมาใช้ในกิจการด้านการทหารเพื่อความเป็นมงคลอย่างสูง เช่น การใช้เป็นชื่อแผนยุทธการ การขอพระราชทานตั้งชื่อค่ายทหารซึ่งเป็นที่ตั้งของกองทัพภาคที่ 3 ที่พิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองพระราชสมภพ ว่า “ค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ตั้งแต่พ.ศ.2498 และได้จัดสร้างอนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านประดิษฐานเป็นที่เคารพสักการะของกำลังพลและประชาชนทั่วไปไว้ภายในค่ายแห่งนี้ด้วย นอกจากนี้ในบริเวณค่ายโสมบัณฑิตย์ของกองพันทหารราบที่ 5 กรมทหารราบที่ 7 ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังได้จัดสร้างอนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านเพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีของกำลังพลและประชาชนทั่วไป

“วันกองทัพไทย” และ “วันกองทัพบก” ซึ่งเป็นวันครบรอบวาระที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะต่อพระบารมีให้ปรากฏในประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้จึงเป็นวันสำคัญที่กำลังพลในกองทัพทุกคนจะได้ตระหนักถึงภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งที่จะรักษาหวงแหน ปกป้องบ้านเมืองและสืบทอดเจตนารมณ์ของพระองค์ท่านเพื่อรักษาแผ่นดินนี้ให้เป็นมรดกของลูกหลานไทยสืบไป ” (แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องกองทัพไทยกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช)

บทความประวัติและวิวัฒนาการของกองทัพบก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทย จะเห็นได้ว่าชาติไทยต้องทำสงครามขับเคี่ยวกับประเทศข้างเคียงเสมอมา ทั้งนี้เพื่อรักษาความเป็นเอกราชและอธิปไตยของชาติให้ดำรงอยู่ ด้วยเหตุนี้ประเทศไทยจึงต้องจัดกองทัพบกไว้เพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองมาแต่โบราณ เราจึงสามารถกล่าวได้ว่ากองทัพบกไทยเกิดขึ้นพร้อมกับการกำเนิดของชาติไทย และได้มีการจัดอย่างมีระเบียบแบบแผน กล่าวคือ มีหลักการจัดกำลัง การจัดรูปขบวนทัพ การวางแผนการสงคราม มีแบบแผนการใช้อาวุธยุทธภัณฑ์ และมีวิธีการรบอย่างพร้อมมูล ซึ่งสามารถป้องกันชาติไทยให้ดำรงอยู่มาจนทุกวันนี้.....

.....ในสมัยกรุงศรีอยุธยาสิ่งที่จะขาดเสียมิได้ก็คือ วีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คราวทรงกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชาของพม่า เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2135 ซึ่งเป็นที่มาของวันกองทัพบกและวันกองทัพไทยในสมัยปัจจุบัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงศึกษาวิชาทหารมาจากพม่า ซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่กล่าวขานว่าหาชาติใดเทียมได้ พระองค์ทรงนำแบบแผนของพม่ามาดัดแปลงใช้กับทหารในกองทัพไทย ทรงฝึกหัดทหารอยู่ถึง 15 ปี จนได้ทหารไทยที่เข้มแข็งทั้งใจ กาย และมีวินัยที่สุด อันทำให้กองทัพแข็งแกร่ง ชัยชนะของพระองค์ครั้งนั้น ทำให้พระเกียรติของ

พระองค์เลื่องลือแพร่หลายไปทั่ว พม่าเองยังสรรเสริญพระองค์ว่าเป็นนักรบที่แท้จริง ผลของชัยชนะครั้งนั้นนอกจากจะเป็นการกอบกู้เอกราชคืนมาแล้ว ยังทำให้ประเทศไทยได้รอดพ้นจากการรบกวนของข้าศึกศัตรูมาได้ถึง 150 ปี กระบวนศึกของพระองค์นับว่าเป็นยุทธวิธีใหม่ของไทยและได้ใช้เป็นแบบแผนมาจนถึงกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น.....

(แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องประวัติและวิวัฒนาการของกองทัพบก)

จากตัวอย่างเอกสารจากกองประวัติศาสตร์ทหารบกข้างต้นนี้ก็เป็นหลักฐานสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยยืนยันได้ว่ากองทัพบกนั้นได้มีความพยายามที่จะยึดโยงสถานภาพของตนให้เข้ากับเรื่องราวของพระนเรศวร ดังจะเห็นได้ว่าแม้ในบทความประวัติศาสตร์ทหารบกข้างต้นก็ยังได้อ้างไปถึงว่า **“ทั้งนี้เพื่อรักษาความเป็นเอกราชและอธิปไตยของชาติให้ดำรงอยู่ ด้วยเหตุนี้ประเทศไทยจึงต้องจัดกองทัพบกไว้เพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองมาแต่โบราณ เราจึงสามารถกล่าวได้ว่ากองทัพบกไทยเกิดขึ้นพร้อมกับการกำเนิดของชาติไทย”** พร้อมด้วยการเสนอภาพภารกิจในการกู้เอกราชของชาติไทยไว้ด้วยเสมอ ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นถึงการพยายามชูสถานภาพของกองทัพบกและเป็นการตอกย้ำฐานะบทบาทและความสำคัญของกองทัพบกว่าเป็นสถาบันที่ไม่เพียงยืนหยัดเคียงคู่กับวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่เฉกเช่นพระนเรศวรมาแต่ครั้งโบราณกาล แต่ยังเป็นผู้สืบทอดซึ่งภารกิจและเจตนารมณ์อันยิ่งใหญ่ นั่นก็คือการกอบกู้และรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติและประเทศหรือกล่าวให้ชัดยิ่งขึ้นก็คือกองทัพบกคือสัญลักษณ์ของเอกราชและอธิปไตยของไทยนั่นเอง

ทั้งหลายทั้งมวลเหล่านั้นดังที่เสนอไว้ในข้างต้น ก็คือการพยายามที่จะร้อยรัดเกียรติประวัติของพระนเรศวรเข้ากับสถานะของกองทัพบกทั้งสิ้น ด้วยเพราะกองทัพบกเองนั้นได้มองเห็นสิ่งที่พระนเรศวรได้ทรงเคยกระทำไว้นั้นคือสิ่งๆเดียวกันกับที่กองทัพบกได้กระทำ คือการรักษาไว้ซึ่งเอกราช ปกป้องรักษาบ้านเมือง เพื่ออาณาประชาราษฎร์ ภารกิจของพระนเรศวรในอดีตกับภารกิจของกองทัพบกในปัจจุบันนั้นคือสิ่งเดียวกัน พระนเรศวรทำเพื่อชาติบ้านเมือง กองทัพบกก็ทำเพื่อชาติบ้านเมือง พระนเรศวรไม่ใช่ทหารเรือ ทหารอากาศ และไม่ใช่ตำรวจ แต่ประเด็นสำคัญคือพระนเรศวรคือทหารบกและก็มีกองทัพบกของไทยในยุคอดีตเป็นเครื่องมือในการรักษาบ้านเมือง ซึ่งความเป็นทหารบกนี้ก็สืบทอดมาจากยุคของพระนเรศวรมาเป็นกองทัพบกในปัจจุบันนั่นเอง และด้วยภาพตรงนี้เองจึงเป็นสิ่งที่กองทัพบกพยายามที่จะนำมาร้อยรัดยึดโยงให้เข้ากับสถานะภาพของสถาบันตนเอง ด้วยภาพจากพระนเรศวรเช่นนี้จึงส่งผลให้กองทัพบกดูโดดเด่นและมีความชอบธรรมที่จะปกครองประเทศชาติหรือรัฐไทยให้มั่นคงดังครั้งสมัยพระนเรศวร และด้วยที่กองทัพบกมองสถานภาพตนเองว่ามีความยิ่งใหญ่เกรียงไกร มีรากฐานทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน มี

ความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองมากที่สุด จุดนี้จึงทำให้เกิดภาพของกองทัพบกในสถานะของกองทัพ
ไทยหรือกองทัพแห่งชาติที่มีความสำคัญมีอำนาจ และมีคุณประโยชน์เหนือเหล่าทัพ และสถาบัน
อื่นๆ (ยกเว้นสถาบันพระมหากษัตริย์) ในประเทศไทยนั่นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุป

การดำรงอยู่ของวาทกรรมพระนเรศวรมหาราช ในสังคมไทย

จากแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ในเรื่องของวาทกรรม และการสืบย้อนวาทกรรมหรือที่เรียกว่า Genealogy นั้นก็ทำให้เราสามารถรับรู้และเข้าใจถึงเรื่องราวของพระนเรศวรที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบันว่ามีรากฐานความเป็นมา เช่นไร และด้วยแนวคิดของวาทกรรมนี้เองที่ไม่เชื่อในเรื่องความถูกต้องจริงแท้ของชุดความรู้ใดๆ ก็ช่วยทำให้เราสามารถที่จะศึกษาถึงชุดความรู้ของพระนเรศวรที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเข้าใจโดยไม่ติดอยู่กับกรอบคิดที่ว่าเรื่องราวดังกล่าวนี้คือประวัติศาสตร์ชาติที่ถูกต้องแน่แท้ ด้วยแนวคิดวาทกรรมนี้ทำให้เราเห็นถึงความเป็นพลวัตรของเรื่องราวของพระนเรศวร ให้เราได้เห็นถึงกระบวนการในการปรับเปลี่ยนแปรรูปไปของตัววาทกรรมหรือเรื่องราวดังกล่าวว่าเป็นไปในลักษณะใด และด้วยเหตุผลเพราะอะไร

การศึกษาในงานชิ้นนี้นั้นก็มีการใช้แนวคิดของวงศาวทยาหรือการสืบสาววงศ์วาน (Genealogy) และการสืบสาววงศ์วานนั้นก็คือการ “ขุดค้น” รากเหง้าของ “ข้อความ” (statements) ต่างๆ ในวาทกรรม เมื่อข้อความของความรู้ชุดหนึ่งๆ ถูกตั้งข้อสงสัย ไม่ว่าจะคำถามที่ว่าข้อความต่าง ๆ นั้นเป็นของใคร ทำไมจึงกล่าวเช่นนั้น ทำไมจึงกล่าวเช่นนั้น ทำไมจึงตัดข้อความอื่นๆ ออกไป ทำไมจึงกล่าวในเวลานั้น ฯลฯ ซึ่งในการศึกษาวาทกรรมของพระนเรศวรของงานชิ้นนี้ก็ได้เดินตามกรอบแนวคิดในลักษณะดังกล่าวของ ฟูโกต์ โดยผู้เขียนได้กระทำการสืบย้อนหาถึงที่มาของตัววาทกรรมดังกล่าวว่าแรกเริ่มเดิมทีนั้นวาทกรรมดังกล่าวนี้มีการสำแดงออกมาเช่นไร ในแต่ละยุคสมัยที่สังคมและการเมืองได้ถูกปรับเปลี่ยนไปนั้นวาทกรรมได้ถูกปรับใช้ไปในลักษณะใดบ้าง ใช้และแสดงวาทกรรมดังกล่าวออกมาเช่นไร และเหตุผลใดจึงปรับใช้ในลักษณะนั้นๆ ดังที่ได้เสนอไว้ในบทก่อนหน้านี้

วงศาวทยาเป็นวิธีการวิพากษ์สังคมและมนุษย์โดยไม่จำเป็นต้องคาดหวังหรือตั้งเป้าหมายในเชิงอุดมคติใดๆ ไม่ได้เสนอทางออกใดๆ แก่มนุษย์ แต่มีความสำคัญในแง่ของการทำให้เราตื่นตระหนกและกระตุ้นการวิพากษ์วิจารณ์ ถึงเรื่องราวหรือความรู้ที่อยู่ในสังคมบอกว่าเป็นความจริงเพื่อให้เกิดปัญหา ตระหนกโดยไม่ถูกวาทกรรมดังกล่าวกระทำ ครอบงำ หรือครอบครองพื้นที่ทางความคิดของตนโดยขาดการพิจารณา เพราะวงศาวทยาปฏิเสธการกำเนิดสิ่งที่มีลักษณะถาวร

ตายตัว เพราะฉะนั้นด้วยแนวคิดเช่นนี้จึงเป็นสาเหตุให้ผู้เขียนนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ศึกษาวาทกรรมของพระนเรศวรเพื่อว่าจะได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงที่มาของเรื่องราวโดยไม่ติดขัดอยู่กับกรอบคิดที่ว่าเรื่องราวของพระนเรศวรที่ปรากฏอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้คือความรู้ที่เป็นสัจจะ ซึ่งหลังจากการศึกษาเรื่องราวของพระนเรศวรโดยใช้แนวคิดของวาทกรรมนี้นั้นก็ทำให้ผู้เขียนนั้นได้เห็นถึงสภาวะปรากฏการณ์เหมือนดังที่แนวคิดวาทกรรมได้ให้คำอธิบายไว้ในหลายประเด็น ซึ่งผู้เขียนก็จะนำแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์นี้มาช่วยอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเรื่องราวของพระนเรศวรดังที่ได้นำเสนอไปในบทก่อนหน้า

ฟูโกต์อธิบายไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า วาทกรรมหนึ่งๆซึ่งรวมทั้งวาทกรรมพระนเรศวรในงานศึกษาครั้งนี้ด้วยนั้นล้วนแล้วแต่มีกำเนิดและเบื้องหลังเกี่ยวข้องกับอำนาจที่สลับซับซ้อน ซึ่งแทรกซึม กำหนดลักษณะ และก่อให้เกิดโครงร่างของสังคม โดยต้องมีการผลิต การสั่งสม การหมุนเวียนของตัววาทกรรม และถ้าเรานิยามสัมฤทธิ์ผลของอำนาจว่าเป็นการปราบปราม หรือการควบคุม (repression) ก็เท่ากับว่าเรามองอำนาจเพียงในแง่ของกฎหมายล้วนๆ กล่าวคือ กฎหมายห้ามทำสิ่งใด อำนาจก็คือกำลังบังคับให้การห้ามดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ การมองอำนาจในแง่นี้เป็นมุมมองในด้านลบอย่างเดียวและคับแคบจนเกินไป และถ้าหากอำนาจไม่เคยสร้างสรรค์อะไรเลยนอกเหนือไปจากการกระทำการการปราบปรามหรือการควบคุมอย่างเดียวแล้วจะมีคนเชื่อฟังหรือ เพราะอันที่จริงแล้วสิ่งที่ทำให้อำนาจถูกมองว่าดีและเป็นที่ยอมรับก็คือการที่อำนาจไม่ได้เป็นแต่เพียงการกดขี่บังคับให้คนในสังคมต้องปฏิบัติตาม หรือห้ามไม่ให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หากแต่อำนาจนั้นได้ล่วงผ่านเข้าไปในสิ่งต่างๆได้ และสามารถผลิตสิ่งต่างๆได้ด้วย อำนาจสามารถกระตุ้นให้เกิดความสุขสำราญ อำนาจสามารถช่วยให้เกิดการก่อตัวของความรู้ และอำนาจสามารถผลิตวาทกรรม ด้วยเหตุนี้เราจึงควรมองอำนาจในแง่ของเครือข่ายของการสร้างสรรค์ ซึ่งกระจายไปทั่วภาคส่วนของสังคม มากกว่าที่จะเป็นเพียงปัจจัยทางด้านลบที่มีหน้าที่แค่การปราบปรามหรือการควบคุมเท่านั้น (Foucault, 1980 : 119) ซึ่งในประเด็นนี้นั้นเมื่อนำเข้ามาอธิบายในการศึกษาวาทกรรมของพระนเรศวรนั้นก็เข้าใจในมิติของการใช้อำนาจของผู้ปกครองรัฐผ่านตัวเรื่องราวหรือวาทกรรมของพระนเรศวรในสมัยต่างๆที่บริบททางสังคมแปรไปในแต่ละยุค โดยการใช้อำนาจในลักษณะที่แสดงออกทางเรื่องราวของพระนเรศวรของผู้ปกครองในแต่ละยุคนั้นก็จะเห็นได้ว่ามิได้เป็นการบีบบังคับ แต่จะออกมาในลักษณะของการตีความให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เอื้อผลประโยชน์ให้แก่ผู้ปกครองในยุคนั้นๆแล้วทำให้เรื่องราวที่ถูกสอดแทรกด้วยคติคิดนั้นๆกลายเป็นความจริงที่ถูกต้องให้แก่สังคมได้เข้าใจร่วมกัน เช่นว่าในสมัยยุครัฐจารีตวาทกรรมพระนเรศวรนั้นจะถูกแทรกด้วยคติคิดของพระเจ้าจักรพรรดิราชโดยผู้ปกครองรัฐขณะนั้นได้สอดแทรกเอาไว้และวาทกรรมก็ถูกผลิตออกมาในรูปของพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ หรือในยุคของรัชชาติยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์วาทกรรมพระนเรศวรก็ถูกผู้ปกครองสอดแทรกคติคิดของเจ้าแห่ง

สยามรัฐ เจ้าแห่งสยามประเทศ หรือกษัตริย์ผู้มีอำนาจสมบูรณ์ ในอาณาเขตดินแดนของประเทศ เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ของผู้ปกครองรัฐในขณะนั้น โดยตัววาทกรรมเองก็ถูกนำเสนอออกมา ในทั้งงานเขียนจำพวกบทความ หนังสือ หรือแม้แต่โคลงภาพพระราชพงสาวดารสมัย ร.5 เป็นต้น หรือยุคสมัยที่กองทัพบุกเข้ามาถืออำนาจการปกครองวาทกรรมพระนเรศวรก็จะถูกแทรกด้วย คติคิดที่ว่ากองทัพก็คือกองทัพแห่งชาติ กองทัพแห่งประเทศไทยที่มีอดีตมาตั้งแต่โบราณกาลดัง ในยุคพระนเรศวรที่ทำให้กองทัพ(บก) ยิ่งใหญ่เกรียงไกร คติที่ยึดโยงพระนเรศวรให้เข้ากับ สถานภาพกองทัพบกโดยมองสถานภาพพระนเรศวรว่าพระองค์คือทหารบก และทหารบกก็ทำ ภารกิจทำหน้าที่เดียวกันกับพระนเรศวรนั่นเอง โดยตัววาทกรรมในลักษณะดังกล่าวก็ถูกแสดง ออกมาในรูปแบบต่างๆทั้งบทความ หนังสือ พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสำแดง วาทกรรมในยุคต่าง ๆ นั้นก็คือการใช้อำนาจในรูปแบบหนึ่งของผู้ปกครองโดยที่ไม่ต้องใช้การบีบ บังคับ หรือใช้กำลังในการปราบปรามหรือการควบคุม แต่ถูกใช้อย่างออกมาในมิติของการที่ทำให้ เรื่องดังกล่าว(เรื่องราวพระนเรศวร)กลายเป็นเป็นความจริงหรือความรู้ของสังคมที่ผู้คนในสังคม สมควรที่จะเรียนรู้และเข้าใจดังที่ผู้ปกครองปรารถนาจะให้เป็นอย่างนั้น โดยมีการสื่อผ่าน ไปในรูปแบบของพระราชพงสาวดาร หนังสือ ตำรา ภาพวาด ศิลปะ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ฟูโกต์ยังชี้ให้เห็นว่าปฏิบัติการของอำนาจจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากสิ่งที่ เรียกว่า “การผลิตสัจจะ” (The production of truth) ซึ่งในกรณีวาทกรรมพระนเรศวรนี้ก็เช่นกัน คือมีการผลิตสัจจะหรือความจริงให้กับสังคม ซึ่งกระทำโดยผลิตเรื่องราวด้วยการสอดแทรกปรุง แต่งวาทกรรม ปล่อยให้เข้ากับบริบททางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนไป โดยสัจจะในที่นี้ของฟูโกต์ ไม่ได้หมายความว่า มีสัจจะดำรงอยู่แล้วจำนวนหนึ่ง แล้วเราเข้าไปค้นพบและยอมรับมัน แต่ หมายถึงระบบของกระบวนการที่มีระเบียบซึ่งใช้ในการผลิต (Production) การวางระเบียบ (Regulation) การแจกจ่าย (Distribution) การเผยแพร่ (Circulation) และการดำเนินการ (Operation) ในเรื่องถ้อยแถลงทั้งปวง ซึ่งระเบียบ/กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวที่จะแยกของจริงออกจาก ของไม่จริง และเมื่อแยกแล้วก็มีผลของอำนาจที่มีลักษณะเฉพาะตัวจำนวนหนึ่งเข้ามาถือหาสิ่งที่ ถือว่าจริง สัจจะมีความเกี่ยวพันในเชิงวัฏจักรกับระบบของอำนาจซึ่งสร้างและหนุนสัจจะนั้น และ มีความเกี่ยวพันกับสัมฤทธิ์ผลของอำนาจ ซึ่งสัจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว สัมฤทธิ์ผลนั้นก็กลับมาขยายขอบเขตของสัจจะให้กว้างยิ่งขึ้น และทั้งหมดนี้คือระบอบแห่งสัจจะ (a regime of truth) (Foucault, 1980 : 133) และหากเราย้อนพิจารณาการศึกษาวาทกรรมพระ นเรศวรที่ได้เสนอไปในบทก่อนๆนี้เราก็จะเห็นปรากฏการณ์ดังเช่นที่ฟูโกต์ได้เสนอไว้ คือ มีระบบ กระบวนการซึ่งใช้ในการผลิตวาทกรรมพระนเรศวร เช่นว่ามีกระบวนการในการเลือกรับ/ไม่รับ ข้อมูลหรือเรื่องราวบางอย่างจากแหล่งหรือฐานความรู้เดิม(พระราชพงสาวดาร/จารีตการบอกเล่า)

ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบข่าวการเลือกเอาข้อมูลที่ว่าพระนเรศวรเสด็จไปเป็นองค์ประกันในหงสาวดี เคยชนไก่กับมังสามเกียด (จากจารึกการบอกเล่า) มาผนวกกับ เรื่องการประกาศอิสรภาพ(จากพระราชพงศาวดาร) ชูข้อมูลเรื่องการทำสงครามยุทธหัตถีให้โดดเด่น สร้างข้อมูลการแลกตัวประกันระหว่างพระนเรศวรกับพระสุพรรณกัลยา และทอดแทรกคติคิดของชาติ (นิยม)ไทยเข้าไป ซึ่งการเลือกข้อมูลเช่นนี้นี้มาผูกให้เป็นความจริงของเรื่องราวพระนเรศวรนั้นก็จะทำให้ภาพของพระนเรศวรดูน่าเข้มขลังยิ่งใหญ่และสามารถทำหน้าที่ตอบสนองกับการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยได้ดี ในขณะที่เรื่องราวบางอย่างจะถูกตัดออก ไม่กล่าวถึง หรืออาจจะละเลยไม่ยอมให้ความสำคัญเท่าที่ควร โดยอาจจะให้เหตุผลว่าข้อมูลเหล่านั้นผิดพลาดไม่ตรงความเป็นจริง ไม่น่าเชื่อถือ หรืออาจจะไม่ให้เหตุผลไว้ว่าทำไมข้อมูลเหล่านั้น ไม่น่าเชื่อถือ แต่เลือกที่จะไม่นำมากล่าวถึงและละเลยเองโดยไม่ได้ให้เหตุผลประกอบไว้ เช่น ข้อมูลจากพระราชพงศาวดารพม่า จดหมายเหตุของชาวต่างชาติ ซึ่งข้อมูลในแง่เนี้ยมักเป็นข้อมูลในแง่ลบที่ทำให้ตัววาทกรรมพระนเรศวรด้อยพลังในการครอบครองพื้นที่ในสังคมลงและอาจไม่สามารถใช้งานได้อย่างที่ผู้ปกครองปรารถนาได้นั้นเอง ยกตัวอย่างเช่น ข้อมูลที่ว่าพระนเรศวรมักโหดร้ายใช้ความรุนแรงในการลงโทษ ชอบใช้ไฟเผาคนทั้งเป็น หรืออย่างเช่นในพระราชพงศาวดารพม่าระบุว่าไม่มีการขนช้างระหว่างพระมหาอุปราชากับพระนเรศวร เป็นต้น

นอกจากนี้ฟูโกต์เองก็ได้เสริมว่า สังคมแต่ละสังคมย่อมมีระบอบแห่งสัจจะของตนเอง มีสิ่งที่เรียกว่า “การเมืองทั่วไป” แห่งสัจจะ (‘general politics’ of truth) กล่าวคือมีชนิดของวาทกรรมที่แน่นอนชุดหนึ่งที่สังคมนั้นยอมรับและใช้มันในฐานะที่เป็นเรื่องจริง มีกลไกและกฎเกณฑ์ที่ทำให้คนในสังคมนั้นสามารถแยกคำกล่าวอ้างที่จริงออกจากคำกล่าวอ้างที่ไม่จริงได้ มีวิธีการที่จะให้การรับรองหรือไม่รับรองถ้อยแถลงเหล่านั้น มีเทคนิคและกระบวนการวิธีการที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าต่อการแสวงหาสัจจะ และมีการกำหนดสถานภาพว่าใครจะเป็นคนบอกว่าจะอะไรจริงอะไรไม่จริง

ยิ่งไปกว่านั้นฟูโกต์ก็ให้ความสำคัญกับภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคม (Discursive practices) ซึ่งเป็นตัวกำหนดและสร้างความรู้ขึ้นมา โดยฟูโกต์ได้อธิบายภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่สำคัญสามประการคือ

ประการแรก กระบวนการกีดกันปิดกั้นวาทกรรมบางประเภท (procedure of exclusion) ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น “การห้าม” (prohibition) คำพูดที่เป็นคำต้องห้ามเหล่านี้จะถูกทำให้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามด้วยพิธีกรรมบางอย่าง (the ritual of circumstances of speech) ในกรณีวาทกรรมพระนเรศวรนี้ก็จะสังเกตเห็นได้ว่าได้เกิดกระบวนการกีดกันขึ้นเช่นกัน คือการห้ามพูดเรื่องของพระนเรศวร

ในแง่ลบแง่ร้าย หรือวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงลบ เพราะหากมีการกล่าวในแง่ดีแล้วผู้พูดอาจจะถูกสังคมประณามหรือไม่ได้รับการยอมรับ ทั้งนี้ก็ด้วยการมีกรอบคิดมีพิธีกรรมต่างๆ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นตัวควบคุมอยู่ เช่นกรอบคิดเรื่องที่ว่าพระนเรศวรคือพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญคุณต่อประเทศชาติและคนไทย พระนเรศวรเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นสมมติเทพเป็นเทพอวตาร หรือมีการสถาปนาให้พระองค์กลายเป็นเทพเจ้าอย่างสมบูรณ์หาใช่เป็นเพียงสมมติเทพ มีพิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระนเรศวรเกิดขึ้น เช่น พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณในวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ การสร้างเหรียญ รูปหล่อโลหะ เครื่องรางวัตถุมงคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระนเรศวร เป็นต้น ดังนั้นด้วยสถานะดังกล่าวพระองค์จึงทรงไว้ซึ่งศักดิ์และสิทธิมีมหิทธานุภาพ มีอำนาจในการคลบ้นคาลต่างๆ ได้ ฉะนั้นจึงไม่บังควรอย่างยิ่งที่จะไปกล่าวจาบจ้วงหมิ่นเกียรติยศของพระองค์ ซึ่งนั่นก็คือกระบวนการห้าม การปิดกั้นของตัววาทกรรมพระนเรศวรที่เกิดขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ก็ยังมีการแบ่งแยกว่าประโยชน์ความดีถูกและประโยชน์ความดีผิด ซึ่งกระบวนการย่อยทั้งหมดในกระบวนการกีดกันปิดกั้นนี้ ฟูโกต์กล่าวว่าเป็นเช่นเดียวกันกับประวัติศาสตร์ของการแสวงหาความรู้หรือความปรารถนาในอันที่จะเข้าถึงความจริงของมนุษย์ (will to truth) ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกสร้างผ่านสถาบันหลักทางสังคม นั่นคือ ระบบการศึกษา ระบบจัดเก็บข้อมูลในห้องสมุดสื่อสารมวลชน หรือกระบวนการสร้างค่านิยมต่างๆ ของสังคม เป็นต้น (Foucault, 1981 : 52-56) ซึ่งในกรณีของเรื่องราวพระนเรศวรนี้เราก็จะเห็นได้ว่าการผลิตสร้างเรื่องราวผ่านทั้งระบบการศึกษาในระดับต่างๆ กองทัพ หรือแม้แต่สถาบันกษัตริย์ก็ตาม ซึ่งการผลิตเรื่องราวผ่านสถาบันดังกล่าวนั้นก็เป็นการแบ่งแยกให้กับสังคมแล้วว่าเรื่องราวใดถูกเรื่องราวใดผิดทั้งนี้เพราะสังคมเองก็มักจะยอมรับและเข้าใจว่าเรื่องราวของพระนเรศวรหากถูกผลิตผ่านสถาบันดังกล่าวแล้วก็เป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่าเป็นเรื่องราวที่ถูกต้อง

ประการที่สอง กระบวนการจำกัดและควบคุมวาทกรรม (the limit and control of discourse) ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้เกิดอำนาจที่ควบคุมวาทกรรมและทำให้เกิดความปรารถนาในอันที่จะสานต่อวาทกรรมได้ โดยกระบวนการนี้จะต้องกระทำผ่านทางตัววาทกรรมเอง ซึ่งประกอบไปด้วย (Foucault, 1981: 57-59)

ขั้นตอนแรกคือ “การวิจารณ์” (commentary) โดยในแต่ละสังคมจะมีวาทกรรมอยู่ประเภทหนึ่งเรียกว่า meta-narrative ซึ่งได้แก่วาทกรรมที่ทุกคนยอมรับหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นวาทกรรมที่ครองอำนาจสูงสุด ตัวอย่างเช่น คัมภีร์คำสอนทางศาสนา หนังสือราชการ ฯลฯ วาทกรรมเหล่านี้มักจะถือกันว่าเป็นเอกสารชั้นต้นที่ทุกคนควรจะได้เรียนรู้และที่สำคัญก็จะต้องมี

กระบวนการทางการวิจารณ์ การวิเคราะห์นั้นจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในการสืบสานความคิดจาก วาทกรรมหนึ่งไปสู่อีกวาทกรรมหนึ่ง นอกจากนี้การวิจารณ์ยังช่วยให้ความคิดใหม่ๆ เป็นไปได้อีกด้วย เพราะการวิจารณ์นั้นจะเป็นการพูดในสิ่งที่มีการพูดอยู่แล้ว และในขณะที่พูดก็ทำให้เห็นถึง สิ่งที่ยังไม่เคยมีการพูดถึงอีกด้วย ซึ่งในกรณีการศึกษาวาทกรรมพระนเรศวรนี้ก็แสดงให้เห็นเช่นดัง คำกล่าวที่ว่าของฟูโกต์นี้ ดังเราจะเห็นได้ว่าในสังคมไทยนี้ก็มีวาทกรรมประเภท meta-narrative ใน สังคมที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของวาทกรรมพระนเรศวรเช่นกัน ซึ่งในกรณีนี้วาทกรรมที่ครอบครอง อำนาจสูงสุด ก็จะเป็นตำราพระราชพงศาวดาร คำให้การขุนหลวงหาวัด หรือตำราเอกสารทาง ประวัติศาสตร์ที่ถูกค้นคว้า ถูกเขียนโดยชนชั้นนำของสังคม เช่น โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ของ ร.5 คำอธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระยาดำรงราชานุ ภาพ ตำราไทยรบพม่า ตำราพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระยาดำรงรา ชานุภาพ เป็นต้น ส่วนประเด็นกระบวนการวิจารณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมพระนเรศวรนั้นก็จะเป็น ได้เช่น การวิจารณ์ข้อมูลเกี่ยวกับพระนเรศวรจากแหล่งข้อมูลต่างๆ การสร้างข้อมูลใหม่(แยกตัว ประกัน) การอธิบายความอธิบายเรื่องราวของพระนเรศวร โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในโอกาสและสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

ขั้นตอนที่สองคือ “ผู้แต่ง” (the author) ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้แต่งที่เป็นตัวบุคคล หรือแม้กระทั่งตัวผู้พูด (the speaking subject) หากแต่หมายถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ที่ ทำให้เราตระหนักถึงความเป็นเอกภาพและเป็นต้นกำเนิดของความหมายที่วาทกรรมนั้นๆ สื่อ ออกมา ซึ่งจะทำให้เรามุ่งความสนใจไปที่ความคงเส้นคงวาหรือความเป็นแบบฉบับของมัน ดังนั้น ในการศึกษาวาทกรรม “ผู้แต่ง” จึงมีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้เรารับรู้ได้ถึงสิ่งที่สังคมใน แต่ละยุคสมัยถือกันว่าเป็นสิ่งสำคัญ โดยกฎเกณฑ์ของวาทกรรมพระนเรศวรนั้นก็เช่นกันดังจะเห็น ได้ว่าก็มีทำให้เราตระหนักถึงความเป็นเอกภาพและต้นกำเนิดของความหมายในตัวเรื่องราวของ พระนเรศวรในลักษณะที่มักจะเน้นที่ภาพของความยิ่งใหญ่เกรียงไกรการมีอำนาจเหนือเพื่อควบคุม บางสิ่งบางอย่างให้อยู่ภายใต้การปกครอง ไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใดก็ตาม(เพียงแต่ว่าคติคิดบางอย่าง อาจถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบททางสังคม)

ขั้นตอนที่สามก็คือ “กฎระเบียบ” (disciplines) ซึ่งฟูโกต์อธิบายว่าเป็นเสมือนเครื่องมือ หรือนิยามที่สังคมใช้วัดความเป็นจริง กฎระเบียบที่ว่านี้จึงกลายเป็นตัวที่จำกัดขอบเขตของวาท กรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นตัวจำกัดขอบเขตของ “การวิจารณ์” และ “ผู้แต่ง” อีกด้วยกล่าวคือ สำหรับการวิจารณ์ ซึ่งกล่าวได้ว่าช่วยสืบต่อวาทกรรม แต่ก็ไม่ใช่วาทกรรมทุกวาทกรรมที่ผลิต ออกมานี้จะได้รับการยอมรับ กฎระเบียบนี้จึงเป็นการกลั่นกรองว่าวาทกรรมใดจะเป็นวาทกรรมที่ ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในสังคม ซึ่งในกรณีวาทกรรมพระนเรศวรนี้ก็จะเห็นได้ว่าตัว

กฎระเบียบนี้จะเป็นตัววางกรอบและกลั่นกรองให้ว่าเรื่องใดของพระนเรศวรสมควรผลิตซ้ำให้แก่อสังคัม และเรื่องราวในมติใดของพระนเรศวรไม่ควรเชื่อถือและไม่ควรยอมรับให้เกิดการผลิตซ้ำในสังคัม กฎระเบียบจะเป็นตัววางให้ว่าการวิจารณ์นั้นสามารถกระทำได้ในขอบเขตใดระดับไหน เช่น ดังจะเห็นได้ว่าเรื่องราวของพระนเรศวรบางเรื่องนั้นจะไม่ถูกยอมรับในสังคัม (โดยมากมาจากผู้ปกครองหรือชนชั้นนำเป็นผู้ชี้แนะ) ยกตัวอย่างกรณีข้อมูลจากคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับหมอสมิธที่ถูกสมเด็จพระยาดำรงฯระบุว่าเขียนจนเลอะเทอะไม่ตรงความเป็นจริง หรือเรื่องราวของพระนเรศวรในแง่ลบที่มองพระองค์ว่าโหดร้ายทารุณไม่มีเหตุผลชอบใช้ความรุนแรง ก็มักจะถูกเลี่ยงในการกล่าวถึง หรือไม่ก็จะถูกทำให้เป็นว่าเรื่องดังกล่าวไม่น่าเชื่อถือและไม่เป็นความจริง ยกตัวอย่างเช่น งานเขียนที่ชื่อว่า “กฤษฎากนิหการอันคบขังมิได้” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ที่จะพยายามอธิบายงานเขียนของเยเรเมียส ฟอน ฟลิต (Jeremias Van Vliet) หรือที่รู้จักกันในชื่อ วันวลิต (พงศาวดารอยุธยาฉบับวัน วลิต) ว่ามีหลายส่วนที่ไม่น่าเชื่อถือ อย่างกรณีความโหดร้ายทารุณของพระนเรศวรต่อผู้ได้ปกครองที่วันวลิตระบุไว้ หม่อมฯคึกฤทธิ์ก็จะพยายามทำให้เรื่องราวดังกล่าวไม่น่าเชื่อถือโดยให้เหตุผลว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเพราะวันวลิตไม่เข้าใจสังคัมไทย ไม่เข้าใจในวัฒนธรรมคนไทยจึงบันทึกไว้ด้วยการคิดทึกทักเอาเอง จึงไม่น่าเชื่อถือ เป็นต้น (คึกฤทธิ์ ปราโมทย์, 2519: 143) ซึ่งโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่ากฎระเบียบที่ควบคุมวาทกรรมพระนเรศวรอยู่ก็คือการพยายามรักษาภาพของความยิ่งใหญ่ ความดี ของตัวพระนเรศวร แต่จะจำกัดหรือห้ามวาทกรรมในแนวที่ให้ภาพในด้านลบภาพที่สร้างความด่างพร้อยให้แก่พระนเรศวรนั่นเอง

สำหรับ “ผู้แต่ง” กฎระเบียบนี้จะเป็นตัวลดความสำคัญของ “ผู้แต่ง” ในฐานะผู้คิดค้นหรือสร้างความคิดนิยามดังกล่าวขึ้น แต่ให้ความสำคัญกับผู้ใช้งานจะทำให้กฎระเบียบนั้นๆ สักคิสิทธิ์ขึ้นมาได้เพียงใด ซึ่งตัวอย่างนั้นเราก็อาจเห็นได้จากกรณีการนำวาทกรรมพระนเรศวรมาใช้ประโยชน์ของกองทัพบก โดยจะเห็นได้ว่าเรื่องราวของพระนเรศวรที่กองทัพบกนำมาใช้เพื่อยึดโยงสถานะตนเองนั้น โดยมากจะนำข้อมูลหรือเรื่องราวของพระนเรศวร จากพระราชพงศาวดาร หรือข้อมูลที่ถูกผลิตตัดแต่งมาแล้วจากงานเขียนสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมาใช้ เป็นต้น

ประการที่สาม คือกระบวนการกลั่นกรองและควบคุมตัวผู้พูด (a rarefaction of the speaking subject) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการด้วยกัน ประการแรกก็คือ “พิธีกรรม” (ritual) ซึ่งก็คือคุณสมบัติต่างๆ ของตัวผู้พูดที่จะมากำหนดความน่าเชื่อถือให้แก่วาทกรรมที่เขาพูดนั่นเอง และเป็นที่น่าอนว่าคุณสมบัติเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับความเชื่อทางศาสนา กฎเกณฑ์ของความยุติธรรม ความน่าเชื่อถือของวิทยากรต่างๆ ประการที่สองคือ “สังคัมของวาทกรรม” (societies of discourse) ซึ่งมีหน้าที่ดำรงรักษาวาทกรรม ด้วยการผลิตเผยแพร่งันในวงแคบๆ เพื่อคงความสักคิสิทธิ์ไว้ สถาบันทางสังคัมที่ได้ชื่อว่า มีบทบาทมากในกระบวนการนี้ก็คือระบบการพิมพ์และ

ระบบการศึกษา ซึ่งนอกจากจะช่วยควบคุมกลั่นกรอง และให้ความชอบธรรมแก่วาทกรรมที่ผลิตผ่านสถาบันดังกล่าวนี้อีกด้วย (Foucault, 1981 : 61-64) และประเด็นเหล่านี้เราก็สามารถเห็นได้จากการศึกษาวาทกรรมพระนเรศวรเช่นกัน คือเราจะเห็นได้ว่าตัวผู้พูดนั้นมีส่วนสำคัญต่อวาทกรรมพระนเรศวรเพราะหากเป็นคนที่ดำรงสถานะเป็นชนชั้นนำของสังคมมาพูดหรือผลิตซ้ำ ผลิตสร้างตัววาทกรรมพระนเรศวรแล้วก็มักจะเป็นที่ได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคม (โดยความเชื่อทางศาสนากับสถานภาพทางสังคมของสังคมไทยนี้ก็ค่อนข้างมีส่วนสำคัญและยังคงมีพลังแม้ในยุคสมัยปัจจุบันก็ตาม ตัวอย่างเช่น ความเชื่อจากศาสนาพุทธที่เชื่อเรื่องบุญกรรม บาปมี ที่ส่งผลให้คนเกิดมามีสถานภาพในสังคมสูงกว่าผู้อื่นในสังคมอย่างกษัตริย์ และพระราชวงศ์ หรือแนวคิดพรหมณ์ฮินดูที่เชื่อว่ากษัตริย์และราชวงศ์นั้นเป็นเทพอวตาร หรือสมมติเทพ เป็นต้น) ส่วนในประเด็นเรื่อง “สังคมของวาทกรรม” นั้นเราก็จะเห็นได้ว่าการดำรงรักษาตัววาทกรรมพระนเรศวรในหลายรูปแบบ เช่น ผ่านในระบบการศึกษาทั้งระดับประถม มัธยม อุดมศึกษา หนังสือ ตำรา ภาพวาด จิตรกรรมฝาผนัง อนุสาวรีย์ ศาลพระนเรศวร พระเครื่อง หรือศิลปะแขนงต่างๆ เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะทำให้เราเห็นได้ว่าภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (discursive practices) ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เองที่ได้กลายมาเป็นระบบที่คอยควบคุมบงการมนุษย์ โดยที่มนุษย์ไม่ได้รู้สึกตัวด้วยซ้ำ เพราะเมื่อมนุษย์ได้เข้าสู่ระบบวาทกรรมดังกล่าว มนุษย์ก็จะรู้สึกอึดอัดในอำนาจที่ตนเองได้ครอบครองและถูกครอบครอง ในขณะเดียวกัน พูโกต์เองก็เชื่อว่าลึกๆลงไปแล้วมนุษย์มีความกลัวอยู่ เป็นความกลัวที่อยู่อีกด้านหนึ่งของวาทกรรมและทำให้มนุษย์ต้องพยายามกดทับเอาไว้ แต่ พูโกต์ก็เสนอว่าหากเมื่อเราสามารถเข้าใจปฏิบัติการของวาทกรรมเหล่านี้แล้ว เราควรจะหยุดยั้งความกลัวของเราด้วยการเข้าไปศึกษาทำความเข้าใจทั้งเจือปนไปปฏิบัติการ และผลลัพธ์ของวาทกรรม ดังที่เขาบอกว่า วาทกรรมมิใช่ที่แสดงออก (หรือซ่อนเร้น) ของความปรารถนา แต่วาทกรรมคือตัวความปรารถนานั้นด้วย บทเรียนจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาได้สอนเราไว้ว่าวาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงผลอันเกิดจากการต่อสู้หรือระบบของการครอบงำ แต่วาทกรรมในตัวของมันเองคือการต่อสู้และครอบงำ วาทกรรมคือตัวอำนาจที่จะต้องเข้าไปยึดกุม พูโกต์ ได้เสนอให้เราตั้งคำถามตั้งข้อสงสัยต่อความปรารถนาของเราในอันที่จะเข้าถึงความจริง และควรที่จะมองทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น กิจวัตรประจำวันของเราให้เป็นวาทกรรม เช่นเดียวกับเหตุการณ์ หนึ่งๆ (Foucault, 1980 : 52)

พระนเรศวรกับการกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเทพเจ้าที่พึงกระทำการเคารพบูชาที่น่าจะปรากฏมาเป็นเวลานานตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์หรือแม้แต่ในยุคกรุงศรีอยุธยาเสียด้วยซ้ำ การให้การเคารพวงสรวงดวงพระวิญญาณ หรือเครื่องศาสตราวุธของพระองค์ก็มีปรากฏให้เห็นในบันทึกประวัติศาสตร์ การแสดงความเคารพในพระนเรศวรนี้ดำรงอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนาน ยกตัวอย่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่พระองค์มีพระราชศรัทธาในพระนเรศวรอย่างมากถึงขนาดกับทรงให้มีการจำลองเครื่องศาสตราวุธ และเครื่องใช้บางอย่างของพระนเรศวรขึ้นมาแทนของเก่าที่หายสาบสูญไปในการเสียกรุงครั้งที่ 2 เป็นต้น และแน่นอนว่าผู้คนในสังคมก็คงจะมีการเคารพเทิดทูนพระนเรศวรในสถานภาพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งเราอาจจะไม่สามารถหาจุดเริ่มต้นที่แน่นอนได้ แต่สิ่งที่เราพอจะเห็นได้ก็คือในสังคมยุคปัจจุบันนี้ พระนเรศวรได้ดำรงกลายเป็นเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนชาวไทยหลายคนให้การบูชาเคารพ เห็นได้จากพิธีกรรมการบวงสรวงตามโอกาสต่างๆ การสร้างพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ ขาวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่อ้างกันว่าเกิดจากพระบารมีของพระองค์ หรือแม้กระทั่งการมีตำหนักเจ้า เข้าทรงที่ทรงดวงพระวิญญาณขององค์พระนเรศวรอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด (คาดว่าคงมีมากเพราะถึงขนาดที่วัดใหญ่ชัยมงคลที่อยุธยาที่มีการระบุว่าเกี่ยวข้องกับพระนเรศวรนั้นมีการสร้างศาลและรูปเคารพของพระนเรศวร และที่หน้ารูปเคารพทางวัดได้เอาป้ายมาตั้งประกาศว่าห้ามเข้ามาทรงเจ้าภายในศาล เป็นต้น) การแปรสภาพไปเป็นเทพเจ้าอย่างองค์พระนเรศวรนี้ก็อาจจะถือได้ว่าเป็นเรื่องปกติในสังคมไทยทั้งนี้เพราะในสังคมไทยนอกจากพระนเรศวรแล้วยังมีพระมหากษัตริย์ หรือราชวงศ์องค์อื่นๆ ในอดีตได้กลายสภาพมาสู่สถานะดังกล่าว เช่น พระเจ้าตากสินมหาราช พระพุทธยอดฟ้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ สมเด็จพระมหาลงชุมพรฯ พระสุพรรณกัลยา พระนางสุนันทา(พระนางเรือล่ม) เป็นต้น แต่เรื่องราวของพระนเรศวรนี้ก็ดูจะโดดเด่นและมีความน่าตื่นตากับเรื่องราวที่ถูกผูกติดมากับสถานภาพของเทพเจ้ามากกว่ากษัตริย์ และราชวงศ์พระองค์อื่นๆ เช่น เรื่องราวของพระนเรศวรที่ไม่มีปรากฏในพระราชพงศาวดารและหลักฐานเอกสารใดๆ โดยผู้ที่นำมาเผยแพร่อ้างว่าได้มาจากการถามพระองค์โดยตรงจากการประทับทรงบ้าง จากพระภิกษุสงฆ์นั่งทรงในคู หรือถามทางสมาธิบ้าง เช่นเรื่องราวจากหลวงปู่โง่น โสรโย เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการนำเอาพระนเรศวรไปผูกเข้ากับสถานภาพของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์อื่นอย่างพระสยามเทวาธิราชผู้ปกปักรักษาประเทศไทยอีกด้วย ว่าบัดนี้ดวงพระวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของพระนเรศวรได้กลายเป็นพระสยามเทวาธิราชไปแล้ว (เดิมทีอาจมีการกล่าวกันเพียงแต่ว่าพระสยามเทวาธิราชเป็นผู้อัญเชิญให้พระนเรศวรเสด็จลงมาประสูติเพื่อกอบกู้เอกราชให้แก่ประเทศชาติบ้านเมือง) ซึ่งทำให้สถานภาพของพระองค์ยิ่งดูเข้มขลัง และดำรงสถานภาพสูงส่งยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งจุดเริ่มต้นของเรื่องราวดังกล่าวก็มีจุดเริ่มต้นมาจากมีพระเถระรูป

หนึ่งได้กล่าวบอกให้แก่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถว่า ณ บัดนี้ดวงพระวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของพระนเรศวรได้กลายเป็นพระสยามเทวาธิราชแล้ว คอยปกป้องรักษาประเทศชาติบ้านเมืองของไทยอยู่ โดยเห็นได้จากในคำประกาศการจัดสร้างเหรียญรุ่น “สี่” (เหรียญมีลักษณะด้านหน้าเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์จำลองพระพักตร์ ด้านหลังเหรียญพระราชทานพระราชานุญาตให้จารึกพระนามาภิไธยย่อ “สก.”) สร้างเมื่อ ปี พ.ศ.2548 ที่ระบุไว้ว่า

“สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นวีรกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของชาติไทย ทรงเป็นยอดนักรบที่เก่งกล้าสามารถตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ได้ทรงกอบกู้เอกราชให้แก่ชาติไทย พระวีรกรรมอันยิ่งใหญ่คือทรงกระทำยุทธหัตถี มีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชา ท่ามกลางวงล้อมของข้าศึก ณ ยุทธภูมิต้องสาหร่ายสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. 2135 ทรงแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ปานประหนึ่งเทพดาปกป้องคุ้มครอง ปิด ปัดกระสุนปืนไฟ หอก คบ แหlden หลาว ธนู หน้าไม้ของข้าศึกที่รุมล้อมพระวรกาย กฤษฎากินหารแห่งพระองค์เป็นที่เลื่องลือ ศัตรูครั้นคร้ามไม่กล้ารุกรานประเทศไทย นานถึง 150 ปี

ในปัจจุบันได้มีพระเกจิอาจารย์ ซึ่งมีญาณสมบัติแก่กล้า ได้กราบทูลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ว่า ดวงพระวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้สถิตเป็นองค์พระสยามเทวาธิราชที่ทรงปกป้องคุ้มครองรักษาประเทศไทยอยู่ตลอดเวลา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชศรัทธาเคารพเทิดทูนพระวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงมีความเสียสละ กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ทรงนำกำลังทหารออกทำการรบด้วยพระองค์เอง เพื่อปกป้องรักษาผืนแผ่นดินไทยให้เป็นมรดก ตกทอดมาถึงลูกหลานไทยในปัจจุบัน ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่าจึงควรรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถจึงมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดสร้างเหรียญสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น และพระราชทานพระนามาภิไธยย่อ “สก.” ด้านหลังเหรียญ พร้อมทั้งทรงจารึกลายพระหัตถ์เป็นคำขวัญ “สี่” เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจผู้ปฏิบัติภารกิจปกป้องรักษาประเทศชาติทั้งหลาย ให้มีจิตใจรุกรบดั่งเช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และช่วยกันรักษากฎหมายของบ้านเมืองให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ไม่ปล่อยให้ผู้ที่ไม่หวังดีต่อประเทศชาติมาทำร้ายคนผู้บริสุทธิ์

สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ เป็นองค์ประธานประกอบพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และทรงจุดเทียนชัยมหามงคลด้วยพระองค์เอง ในการประกอบพิธีมหาชัยมงคลมหากษัตริย์ครั้งนี้ ได้อาราธนาพระเกจิอาจารย์ที่ทรงวิทยาคม มีปฏิปทาและมีเมตตาธรรมสูง จากทั่วประเทศจำนวน 108 รูป และมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

ชัยมงคลคาถา ณ เจริญศต รอบพระอุโบสถเป็นจำนวนถึง 2,549 รูป เพื่อให้เกิดกฤษดาภภาพ และมีความศักดิ์สิทธิ์ จะได้เป็นวัตถุมงคลที่ให้ความคุ้มครองป้องกันผู้ที่มีไว้วางใจให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง และประสบความสำเร็จก้าวหน้ามีโชคลาภสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ”

ด้วยพระราชศรัทธาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ บวกกับเรื่องราวของพระนเรศวรที่ดูเข้มแข็งยิ่งยั้งนี้ และผนวกกับปัญหาภัยคุกคามจากการก่อการร้ายของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วนั้น จึงส่งผลให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดสร้างเหรียญรุ่นดังกล่าวขึ้นทั้งนี้เพื่อแจกจ่ายให้แก่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการที่ทำงานอยู่ภายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และออกให้ประชาชนทั่วไปได้เช่าบูชา โดยจำนวนเหรียญที่สร้างออกมาราวนี้มีจำนวนทั้งหมด ประมาณ 1,015,000 เหรียญ

ดังจะเห็นได้ว่าการนำเรื่องราวของพระนเรศวรมาปรับใช้ของผู้ปกครองหรือชนชั้นนำนั้น ยังคงมีให้เห็นอยู่เป็นเรื่องปกติในสังคมไทย ลักษณะของตัววาทกรรมของพระนเรศวรนี้ยังคงสามารถดำรงอยู่โดยถูกปรับใช้ไปในต่างกรรมต่างวาระกันแล้วแต่บุคคลนั้นๆ จะยึดโยงเข้ามาใช้ประโยชน์เช่นไร และเรื่องราวของพระนเรศวรนี้ผู้เขียนคิดเห็นว่าจะยังคงสามารถสร้างพลังทางความคิดและความเชื่อให้แก่ผู้คนในสังคมไทยได้อีกยาวนานสืบไป แม้ว่าจะมีเทพเจ้าองค์ใหม่ที่โดดเด่นขึ้นมา อย่างจุดความรามเทพแต่สถานภาพของพระนเรศวรก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งศักดิ์และสิทธิ์ของเทพเจ้าที่คนไทยยังคงนับถืออยู่นั่นเอง ซึ่งเห็นได้จากแม้จะมีการสร้างจุดความรามเทพเป็นพันเป็นร้อยรุ่นแต่ก็มีอยู่หลายรุ่นที่มีการผนวกรวมเอาพระนเรศวรเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพระเครื่องที่สร้างออกมากล่าวคือมีการนำจุดความรามเทพมาผนวกกับพระนเรศวรไว้ในวัตถุมงคลองค์เดียวกัน ทั้งๆ ที่ตามเรื่องราวแล้วนั้นไม่ได้มีส่วนใดของเรื่องราวเกี่ยวข้องกันเลยก็ตาม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเมื่อช่วงเวลาบริบททางสังคมและการเมืองที่แปรไป แม้ในปัจจุบันเราก็ยังสามารถเห็นปรากฏการณ์ของวาทกรรมพระนเรศวรที่ถูกปรับใช้ในไปในมิติที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่ผู้ที่ผลิตสร้างเรื่องราวจะเสกสรรภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่พระองค์ เพื่อผลประโยชน์ เพื่ออำนาจที่ซ่อนเร้นแอบแฝง หรือเพื่อตอบสนองความคิดความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยเรื่อยมา และตราบไคที่ประเทศไทย สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ ความคิดความเชื่อทางพุทธศาสนา และพราหมณ์ฮินดูยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คน ก็เป็นที่เชื่อได้ว่าพระนเรศวร และเรื่องราวของพระองค์ก็จะยังคงถูกสืบทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น(แม้อาจจะปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย) เสมือนเป็นเครื่องบังบอกและหล่อเลี้ยงคนในสังคมไทยให้รู้สึกว่าคุณเองคือคนที่มีรากเหง้า มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีบรรพบุรุษ วีรบุรุษร่วมกัน ตราบไคที่สังคมไทยยังอยู่ก็เชื่อได้ว่าพระนเรศวรก็คงอยู่คู่กับสังคมไทย และคนไทยสืบไปอย่างแน่นอน

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การศึกษาถึงเรื่องราวของพระนเรศวรในสังคมไทยนั้น ถือเป็นประเด็นการศึกษาที่ค่อนข้างใหญ่ และเป็นเรื่องราวที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองไทยในหลายยุคหลายสมัย ดังนั้นในการการศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงอาจไม่สามารถที่จะตอบโจทย์และรายละเอียดที่เกี่ยวกับเรื่องราวของพระนเรศวรในช่วงการเมืองการปกครองในยุคต่างๆ ได้อย่างละเอียดครอบคลุมทั้งหมด

อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็พยายามที่จะให้ภาพรวมของความเป็นมาของเรื่องราวพระนเรศวรในยุคสมัยต่างๆ มาจนถึงยุคที่กองทัพภาคใต้ขึ้นมาปกครองประเทศ แม้ว่าอาจจะไม่ละเอียดครอบคลุมทั้งหมดอาจให้ได้เพียงภาพรวมของเรื่องราวพระนเรศวรในแต่ละยุคสมัย ดังนั้นผู้เขียนก็พิจารณาเห็นว่าหากในอนาคตจะมีผู้สนใจที่จะศึกษาถึงเรื่องราวของพระนเรศวรในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะให้มีความละเอียดและครอบคลุมแล้วก็จะทำให้เกิดการศึกษาและเรียนรู้ในเรื่องราวของพระนเรศวรมากยิ่งขึ้น เกิดการขยายปริมณฑลทางความรู้ของเรื่องราวพระนเรศวรมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเรื่องราวของพระนเรศวรนั้นถือเป็นเรื่องราวที่ดำรงอยู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน และมีพลวัตรในตัวเรื่องราวอยู่ตลอดแม้เวลาในยุคปัจจุบันก็ตาม ดังนั้นผู้เขียนจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าในอนาคตคงจะมีการศึกษาถึงปรากฏการณ์ของเรื่องราวพระนเรศวรในช่วงยุคสมัยต่างๆ มากยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กองทัพไทย วังจระเข้. 2523. ชมรมผู้สื่อข่าวรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิชการพิมพ์.

กองบัญชาการทหารสูงสุด. ม.ป.ป. พระนเรศวรมหาราช : การสงคราม. กรุงเทพฯ.

คึกฤทธิ์ ปราโมทย์, ม.ร.ว. 2519. กฤษฎาภิหารอันบดบังไม่ได้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามรัฐ.

โคลงภาพพระราชพงสาวดาร. 2513. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมจันทรเทวกุล.

คำให้การชาวกรุงเก่าคำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงสาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. 2507. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2540. รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี : หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. 2545.พงสาวดารเรื่องไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. 2546. พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

ต่อพงษ์ เสวตามร์. 2548. กขค คลาสสิก3 ฉบับตามหาเพลงปลุกใจ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์

ตรี อมาตยกุล. 2498. เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่มะลิ ปุระณะโชติ

ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าหน้าที่ผู้เสียชีวิตเนื่องจากปฏิบัติหน้าที่ราชการในการรักษา
ความมั่นคงภายใน . 2521

ทักษ์ เถลิงเศียรณ. 2526. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชเนศ วงศ์ยานนาวา. 2532. การวิเคราะห์ข้อขัดแย้ง (subject) : ทฤษฎีที่ไร้ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิ
เซลฟูโกต์. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธงชัย วินิจจะกูล. 2534. รายงานโครงการวิจัยเสริมหลักสูตร เรื่องวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบ
วงศ์วิทยา (Genealogy) . กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2523. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ:
สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2536. ปัญหาทำลายของสังคมไทย : ใครจะได้อะไร? อย่างไร?, รายงาน
ประกอบการประชุมบนถนนสามเสน. ชลบุรี .

นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว และนวลแก้ว บุรพวัฒน์. 2549. ไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ไอเฟ่นบุ๊กส์

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. 2457. กรุงเทพฯ: หอพระสมุดวชิรญาณ.

พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) และฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด). 2507.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์. 2505. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

วีระ สมบูรณ์. 2541. ความไม่รู้ไร้พรมแดน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณาธิการ. 2533. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.

วันกองทัพบก 25 มกราคม 2497. 2497. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

สถาบันพระปกเกล้า. 2547. ข้อมูลด้านการเมืองการปกครองของไทยเรื่องทหารกับการเมือง.
กรุงเทพฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพ และ เตรียมสู้ศึกใหญ่ . 2514. อนุสรณ์
พระราชทานเพลิงศพ พลเอกพระประจันปัจฉิม.

สุดา กาเดอร้, 2516. กบฏแมนฮัตตัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุนทร ชูตินทรานนท์. 2534. ประวัติศาสตร์ไทยในประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้าน:ศึกษากรณี
สงครามไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนทร ชูตินทรานนท์. 2542. พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ:
บริษัทสกายไลน์ยูนิตีจำกัด.

สุนทร ชูตินทรานนท์. 2543. สมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพไทย. ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม.
ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม):50-53

สุนทร ชูตินทรานนท์. 2547. พม่ารบไทยว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มติชน.

สุนทร ชูตินทรานนท์. 2548. บุเรงนอง (กะยอติหนนรธา) กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มติชน.

เหรียญ ศรีจันทร์. 2519. กบฏ ร.ศ. 130 (การปฏิวัติครั้งแรกของไทย). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
คำกั๊ร

แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องวันกองทัพกวันกองทัพไทย
(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องกองทัพภาคที่ 3
(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องกองทัพไทยกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

แฟ้มเอกสารกองประวัติศาสตร์ทหารกองทัพบก เรื่องประวัติและวิวัฒนาการของกองทัพบก
(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ภาษาอังกฤษ

Foucault, Michel. 1980. **Power/ Knowledge ; Selected Interviews and Other Writing 1972-1977**: Ed. By Colin Gordon. New York ; Pantheon,

Foucault, Michel. 1981 **The Order of Discourse**. Translated by Ian Mcleod. In Untying The Text : Edited by Robert Young. London and New York ; Routledge and Kegan Pual Ltd.

Lemert, Charles C. and Gillan, 1982. Garth. **Michel Foucault ; Social Theory and Transgression**. New York ; Columbia University Press.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายเฉลิมพล แซ่กิ้น เกิดเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พุทธศักราช 2525 ที่จังหวัดภูเก็ต เป็นบุตรของ นาย ฉนวนเหลียง แซ่กิ้น และ นาง น้อย ไพยราช สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จากโรงเรียนภูเก็ตวิทยาลัย และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากคณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2547 (รัฐศาสตร์บัณฑิต) และหลังจากนั้นได้ศึกษาต่อในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย